

**Popüler Kùltür, Popüler Dindarlık: Türk Toplumunda Türbe
Fenomeni Üzerine Psiko-sosyolojik Bir Araştırma**

Proje No: 107K123

Prof. Dr. Ali KÖSE (Yürütücü)

Prof. Dr. Veysel UYSAL

Doç. Dr. Ali Ulvi MEHMEDOĞLU

EYLÜL 2009

İSTANBUL

ÖNSÖZ

Ülkemizin önemli dini-kültürel fenomenlerinden birisi olan türbe ziyaretleri, bugüne kadar farklı disiplinlere konu olmasına rağmen psiko-sosyolojik açıdan kapsamlı bir şekilde araştırmaya tabi tutulmamıştır. Bu araştırma gerek Türkiye genelini kapsaması ve gerekse yöntemi açısından bir ilk olma özelliği taşımaktadır. 2008–2009 yıllarında ampirik yöntemi esas alarak gerçekleştirdiğimiz araştırmanın örneklemini, Türkiye genelinde 23 ilde 30 türbeyi ve 3003 kişiyi kapsamıştır. Her bir türbede yaklaşık 100 kişi üzerinde anket uygulanmış, mülakat ve gözlem yapılmıştır. Ayrıca söz konusu türbeler hakkında yazılı ve şifahi kaynaklara dayalı bilgiler toplanmıştır.

Araştırmanın birinci hedefi, ziyaretçilerin sosyo-demografik profilini, ziyaretlerin psiko-sosyolojik sebeplerini, ritüel tiplerini, ziyaretçilerin beklentilerini, daha da önemlisi ruh hallerini ve ziyaretin psikolojik tesirlerini ortaya çıkarmaktır.

İlk bölümde araştırmanın metodu, örneklemini, veri toplama araçları ve kullanılan istatistiksel analizler hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölümde, türbe fenomenini açıklayan teorik yaklaşımlar ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise elde edilen bulgular yorumlanmaktadır.

Din psikolojisi ve din sosyolojisi disiplinlerinin yöntemi ve bakış açısıyla gerçekleştirdiğimiz bu araştırma aynı zamanda din antropolojisi, etnoloji, psikiyatri ve ilahiyat bilimlerine katkıda bulunacaktır.

Üsküdar 2009

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	2
İÇİNDEKİLER	3
TABLolar LİSTESİ	4
ÖZET	5
ABSTRACT	6
I. GİRİŞ	7
a) Konu ve Kapsam	8
b) Amaç ve Önem	8
c) Metot	8
ca) Örneklem ve Olgusal Durum	8
cb) Veri toplama Araçları	10
cc) Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizleri	11
II. TÜRBE FENOMENİNİ AÇIKLAYICI TEORİK YAKLAŞIMLAR	11
a) Senkretik Din: Büyük Gelenek Küçük Gelenek Karşıtlığı	11
b) Sosyal Temsiller: Ölüm bilindik hale geliyor	12
c) Milli Kimlik İnşası	13
d) Sivil Din	16
e) Sosyal İnşa	17
f) Döngüsel Gerçeklik	19
g) Pigmalion Mitosu: Kendini Doğrulayan Kehanet	20
h) Aracı kullanma	21
i) Ruhsal Rahatlama	22
j) Rasyonel İrrasyonele Karşı mı?	22
k) Kutsalı Hissetme: Kutsal Mekân arayışı	23
l) Sosyalleşme Platformu: Problem paylaşımı	23
III. BULGULAR VE YORUMLAR	25
a). Ziyaret Sıklığı ve Ziyaret Öncesi Hazırlık	25
b) Türbe Ziyaretinin Sebepleri	26
c) Dilek Çeşitleri	27
d) Tıbbî Çaresizlik Algısı	30
e) Hasta Çocukların Türbe Ziyaretleri	31
f) Ziyaret Sırasında Yapılan Ritüeller	34
g) Türbelerin Uzmanlıkları	37
h) Türbe Ziyaretinin Etkileri	37
 SONUÇ	 40
KAYNAKÇA	42

EKLER (Türbelerde Yapılan Gözlemler: 1-164sayfa)
 PROJE ÖZET BİLGİ FORMU

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1: Katılımcıların bölge, il ve türbelere göre dağılımı.....	9
Tablo 2: Türbeyi Ziyaret Sıklığına Göre Dağılım.....	25
Tablo-3: Türbe ziyaretinden önce yapılan hazırlıklara göre dağılım.....	25
Tablo-4: Türbeyi ziyaret gayesine göre dağılım.	26
Tablo-5: Türbeye ziyaret etmenlerine göre dağılım.....	26
Tablo-6: Türbeyi ziyaret zamanlarına göre dağılım.....	26
Tablo 7: Dilekte bulunma Amaçları/Güdülerine göre dağılım.....	27
Tablo-8: Türbe Ritüelleri.....	35
Tablo-9: Türbe ziyaretinin etkilerine göre dağılım.....	38

ÖZET

Popüler Kültür, Popüler Dindarlık: Türk Toplumunda Türbe Fenomeni Üzerine Psiko-sosyolojik Bir Araştırma

Popüler dindarlığı, türbe fenomeni ekseninde inceleyen bu çalışmada, türbe ziyareti olgusu psiko-sosyal yaklaşımlar bağlamında ele alınmış; anket ve gözlem tekniklerinden yararlanılarak, Türk halkının, “türbeleri ziyaret sebepleri, türbelerde yaptıkları ritüeller ve dilekler, tıbbî çaresizliklerin türbe ziyaretini nasıl etkilediği” sorularına cevap aranmıştır. Ampirik araştırma, Türkiye genelinde 7 bölge, 23 il 30 türbeyi kapsamaktadır. Anket, 2008 yılı boyunca her türbede yaklaşık 100 kişi olmak üzere toplam 3003 kişiye uygulanmıştır. Bulgular ışığında ulaşılan sonuçlar ve değerlendirmeler şunlardır: **(1)** Türk halkı, daha çok dua edip, dilekte bulunmak için türbeleri ziyaret etmektedir. Ziyaretçiler, mutlu ve huzurlu oldukları zamanlardan ziyade sıkıntılı ve huzursuz oldukları zamanlarda türbeleri ziyaret etmektedirler. **(2)** Türbelerin kutsallaştırılması ve türbe ziyareti esnasında yapılan ritüeller toplumun sosyal inşasından izler taşır. **(3)** Türbeler vasıtasıyla Türk toplumu kendi tarihinin tanıklığını yapmakta, geçmişi yeniden anlamlandırmaktadır. Türbelerin varlığı milli kimlik inşasının gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır. **(4)** Ziyaretçilerin bir kısmı “hastalık veya sıkıntılara çare bulmak” için, çoğunlukla da tıbbî çaresizlik duygusuyla türbeye gitmektedir. **(5)** Ev, araba, iş sahibi olmak, sınavı kazanmak, evlenebilmek gibi geleceğe yönelik talepler için ve mevcut sorunları aşma adına türbeler ziyaret edilmektedir. İnsanlar hayatın olumsuzluklarını aşmak veya gelecek kaygısını yenmek için maddi çabanın yanı sıra manevi çaba da göstermek isterler. Böylece kişi başına gelenleri, yani kaderini kutsal atıfla anlamlandırır. **(6)** Türbeye giderek dilekte bulunmak kişileri rahatlamaktadır. Çünkü dilekte bulunarak kişi, istediği şeyin gerçekleşmesi için kendisine biraz daha süre tanır ve ümitsizlik duygusunu engeller; derdini anlatma, hatta iletişim kurma duygusu yaşar. Belki kimselere anlatamadığı dertlerini birisine anlatabildiğini düşünerek rahatlar. Kendisine bir tür “Güzin Abla” bulduğunu hisseder.

Anahtar Kavramlar: Popüler dindarlık, Türbe ziyareti, Halk inançları, Senkretizm.

ABSTRACT

Popular Culture, Popular Religiosity: A Psycho-Social Study of Shrine Visiting in Turkey

This paper presents the outcome of a field study of shrine-visiting based on 3.003 questionnaires and interviews carried out in 30 shrines in 23 cities throughout Turkey. The study is a pioneering one in that it examines the phenomena of shrine-visiting from psycho-sociological point of view. It seeks to find answers to basic categorical questions such as socio-demographic strata of visitors; reasons and motivations to visit; types of rituals performed in shrines. Some of the outcomes of the present study can be outlined as follows: **(1)** Turkish people go to shrines for petitionary prayers mostly. They do visit shrines in times of distress rather than in times of happiness. **(2)** Attributing holiness to shrines and the rituals performed give an idea about social structure of the society. It seems that visitors take a given social structure attributed to shrines as real. **(3)** Turkish people bear witness to their own history through shrine-visiting and find meaning in history. **(4)** It is quite common for those in bad health both bodily and spiritually, distressed, deprived, disabled, and stricken ones to visit shrines. **(5)** Another group of visitors can be classified as those who wish to have a house or a car, to pass an exam, and to get married, etc. When people face a problem they do what they can do physically or materially to overcome that problem, but they also want to do something spiritual. So, shrine-visiting meets such a need. **(6)** Shrine-visiting relieves one in mind, body, and spirit. It relives one psychologically as it respites and gives the feeling of not being disillusioned with presently unwanted condition. One keeps hope for the future. Shrine-visiting also gives one the feeling that s/he poured out his/her problems to a confidant.

Key Words: Shrine-Visiting, Petitionary-prayer, Popular Religiosity, Syncretism, Religious healing.

GİRİŞ

İstanbul'da denizciler İstanbul Boğazı'nın dört manevi bekçisi olduğuna inanırlarmış. Boğazın iki yakasına ikişerli gruplar halinde yerleştirmişler denizciler bu manevi bekçileri. Boğaz'ın Marmara Denizi girişinde Üsküdar'da Aziz Mahmut Hüdayi ve Beşiktaş'ta Yahya Efendi. Karadeniz girişinde Beykoz'da Yûşa Hazretleri, Sarıyer'de Telli Baba. Boğaz'ın manevi bekçileri olduğu inancı, insan ve mekan ilişkisinde mekanın nasıl kutsallaştırıldığını gösteren önemli örneklerden birisidir. İnsanoğlu, ilişkide bulunduğu gerek canlı gerek cansız objelerle psikolojik bir bağ kurmaya ve bunları birer psikolojik objeye dönüştürmeye meyillidir. Babaannemizden bize kalan ve belki de hiçbir maddi değeri olmayan küçük bir vazo, eşimizin veya arkadaşımızın hediye ettiği sıradan bir kolye bizim için manevi değeri olan psikolojik objelerdir. Onların bizim için taşıdığı değer her ne kadar öznel olsa da bir gerçeklik ifade etmektedir. Psikolojik objelerin bireylerin kendi başlarına oluşturdukları bu öznel gerçekliklerin, toplumsal kabullere doğru yönelmeleriyle birlikte yepyeni bir gerçeklik alanı oluşur. Bu yeni alanın adı artık “sosyal gerçeklik” dünyasıdır ve bu dünyanın artık nesnel gerçeklikle ilişkisi kesilmiştir. Orada akıl ve mantık dediğimiz şeylerin hükmü yoktur. İşte Boğaz'ın manevi bekçileri olduğu inancından, türbelere çaput bağlama ritüeline kadar uzanan bu inançlar serisi artık bireyin değil, toplumun kendine özgü dinamiklerinin yarattığı kolektif bir gerçekliktir. Bu tür gerçeklikler halk tarafından, her ne kadar “manevi gerçeklik” olarak görülse de, referanslarını dinden almak zorunda değildir.

Kutsallaştırmaya dayalı bu unsurlar, halk dindarlığı veya popüler dindarlığın birer parçasıdır. Türbeler, kutsallaştırmanın ve popüler dindarlığın en canlı şekilde sergilendiği mekanlardır. Türkiye'nin gerek kırsal gerekse kentsel bölgelerinde popüler dindarlığın bu unsurlarını görmek her zaman mümkün olmuştur. 2000 yılında yapılan bir araştırmaya göre Türk halkının %52'si türbe ziyareti yaptığını belirtmiştir (TOPRAK-ÇARKOĞLU 2000: 47). Popüler dini kültürün kendisini açığa vurduğu bu mekanlar zaman zaman camilerden daha fazla kutsallaştırılmıştır.

Popüler dindarlığın en gözlenebilir unsurlarından birisi olan türbe ziyaretinin çerçevesini kitâbî dinden ziyade kültürel şartlar ve yaşam biçimleri belirlemektedir. Nitekim türbelere yönelik inanç ve ritüeller Diyanet İşleri Başkanlığı'nın engelleme çabalarına rağmen varlığını sürdürmektedir. Bu mekanlarda kitâbî din ile halk dininin birliktelik içerisinde eşzamanlı olarak yaşadığını görmek mümkündür. Örneğin İslam dininin kabir ziyareti

konusundaki öğütleri, halk dininin kültürel öğeleriyle de harmanlanarak kabirlerin tavaf edildiği, öpüldüğü, dilek tutulduğu bir *kabir ziyareti formu* haline dönüşebilmektedir.

a) Konu ve Kapsam

Türk toplumunda kabir ziyaretleri önemli bir gelenektir. Türbe ziyaretleri de kabir ziyaretlerinin bir sonucu ve devamıdır. Eskiden beri bazı kişilere birtakım üstün vasıflar, kerametler atfedilmiş, onlarda gizemli güçlerin bulunduğu inanılmıştır. Bu nedenle o kişileri ziyaret etmenin, onları aracı kılarak dua etmenin yarar sağlayacağına, onların şefaatiyle birtakım mükâfatlara ulaşılacağına inanılmıştır. İnsanların, öncelikle önemli kişilerin anılarını yaşatmak için yapılmış olan bu türbelerden farklı beklentileri bulunduğu ortadadır. Türbelerin kulaktan kulağa yayılan menkıbelerle birlikte anıldığı, hatta bazı türbelere belli uzmanlıkların atfedildiği, türbeler arasında adeta bir “işbölümü” yapıldığı gözlenmektedir. Ancak, “kitâbî din” bu tür atıfları “hurâfe” veya “batıl inanış” olarak değerlendirmektedir. Örneğin, Diyanet İşleri Başkanlığı 2006 yılında il müftülükleri aracılığıyla gerçekleştirdiği bir araştırmada türbelerde 73 farklı “hurâfe” olduğunu tespit etmiştir (KOÇOĞLU 2006: 8). Makaleye konu olan araştırma, Türkiye genelinde 23 ilden seçilen 30 türbede, 3003 kişilik bir örneklem grubu üzerinde anket, mülakat ve gözlem teknikleriyle gerçekleştirilmiştir.

b) Amaç ve Önem

Türk toplumunun türbe ziyaretlerini çeşitli açılardan ele alan bu araştırmanın birincil amacı, popüler dini hayat ve bununla bağlantılı olarak türbelerle ilgili inanç ve uygulamalar konusunda, bazı araştırma alanlarına yeni veriler ve yorum imkanları sağlamaktır. İkinci olarak, araştırmada, Türk toplumunun türbe ziyaretleri çerçevesinde dinsel inanç, deneyim, uygulama ve değerlerinin ortaya çıkarılması ve ulusal düzeyde tartışılması amaçlanmıştır. Üçüncü olarak ise, ziyaretçilerin; **(a)** *sosyo-demografik özelliklerinin*, **(b)** *ziyarete yönlendiren motivasyon ve beklentilerinin*, **(c)** *dinsel bilgi ve tutum düzeylerinin*, **(d)** *türbeye ilişkin bilgi ve tutum düzeylerinin* belirlenmesi amaçlanmıştır.

c) Metot

ca) Örneklem ve Olgusal Durum

Araştırma, Türkiye genelinde 7 bölge, 23 il 30 türbeyi kapsamaktadır. Her türbede türbeyi ziyarete gelenlere türbe mahallinde anket uygulanmıştır. Anket, her türbede yaklaşık 100 kişi olmak üzere toplam 3003 kişiye uygulanmıştır. Araştırmaya katılanların %62’si

(1864 kişi) kadın; %38'i (1139 kişi) erkektir. Katılımcıların yaşları 15 ile 75 arasında değişmektedir. Örneklemin, %24'ü 15-25 yaş, %38'i 26-40 yaş, %33'ü 41-65 yaş ve %4'ü 66 ve üssü yaş gruplarındadır. Medeni durum bakımından örneklemin %60'ı evliler, %29'u bekarlardan ve %10'u diğer grubundan (eşini kaybetmiş, boşanmış, boşanmış tekrar evlenmiş) oluşmaktadır. Eğitim durumu bakımından ise %41'i orta öğretim mezunları, %28'i ilkokul mezunları %22'si Üniversite mezunları ve %8'i okur yazar olan/olmayanlardan oluşmaktadır. Ziyaretçilerin büyük bir çoğunluğu (%67'si) kendisini orta sosyo-ekonomik duruma ait görürken, %18'i kendisini ortanın üzeri veya zengin, %15'i ortanın altı veya fakir olarak değerlendirmektedir. Türbelerin isimleri, bulunduğu iller ve katılımcı sayıları aşağıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde verilmektedir:

Tablo-1: Katılımcıların bölge, il ve türbelere göre dağılımı			
Bölge	İl	Türbe Adı	Kişi Sayısı
Akdeniz Bölgesi (3)	Adana	Çoban Dede Türbesi	101
	Isparta	Tez Murat Dede Türbesi	93
	Kahramanmaraş	Elif Ana Türbesi	102
Doğu Anadolu Bölgesi (2)	Elazığ	Arap Baba Türbesi	100
	Erzurum	Abdurrahman Gazi Türbesi	98
Ege Bölgesi (3)	İzmir	Susuz Dede Türbesi	101
	Denizli	Server Gazi Türbesi	105
	Afyon	Hasan Basri Türbesi	91
Güneydoğu Anadolu Bölgesi (2)	Urfa	Hekim Dede Türbesi	102
	Diyarbakır	Hız. Süleyman Türbesi	98
İç Anadolu Bölgesi (5)	Ankara	Hacı Bayram Veli Türbesi	86
	Çorum	Erzurum Dede Türbesi	101
	Konya	Tavus Baba Türbesi	103
	Kayseri	Seyyid Burhaneddin Türbesi	99
	Sivas	Gani Baba Türbesi	101
Karadeniz Bölgesi (3)	Kastamonu	Şaban-ı Veli Türbesi	98
	Samsun	Cüneyd-i Bağdadi	100
	Trabzon	Haçkalı Baba Türbesi	97
Marmara Bölgesi (12)	İstanbul	Akbaba Türbesi	99
	İstanbul	Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi	95
	İstanbul	Eyüp Sultan Türbesi	134
	İstanbul	Telli Baba Türbesi	98
	İstanbul	Yahya Efendi Türbesi	105
	İstanbul	Yuşa Türbesi	102
	İstanbul	Zuhurat Baba Türbesi	100
	İstanbul	Merkez Efendi Türbesi	100
	Edirne	Hasan Sezai Türbesi	100
	Kocaeli	Sultan Baba Türbesi	100
	Bursa	Tezveren Dede Türbesi	100
	Çanakkale	Cahidi Sultan Türbesi	96
TOPLAM 7 BÖLGE	23 İL	30 TÜRBE	3003 KİŞİ

Türbeleri genellikle, türbenin bulunduğu il sınırı içerisindeki yerleşim yerlerinden gelenler ziyaret etmektedir. Türbenin durumuna göre bazı türbelerin il dışından ve hatta ülke dışından da ziyaretçileri de bulunmaktadır. Örneğin Konya Tavus Baba türbesini genellikle Türk vatandaşları ziyaret etmekle birlikte, özellikle Mevlana etkinliklerinin sürdüğü Aralık ayında türbeye başta İranlılar olmak üzere Müslüman ve Türklerin de katıldığı (tespitlerimize göre bu yıl Hollanda, İsrail, Litvanya, Almanya, İngiltere, Japonya, ABD ve Çin'den) çok sayıda yabancı kabileler de gelmektedir. Türkler ziyaret sırasında daha çok dua etmekle yetinirken yabancılar, daha çok grup halinde ayin düzenlemektedir. Gözlemlediğimiz bir örnek olmak üzere İranlılar el çırparak tef eşliğinde gazel okurken Litvanyalılar el ele tutuşarak ilahiler eşliğinde türbeyi tavaf etmişlerdi. Türbenin etrafında şeyh-mürit ilişkisini andıracak bir tarzla tavaf ettikten sonra rabıtada bulunan oldukça sosyetik bir grubun lideriyle bir görüşme gerçekleştirdik. Adının Canan olduğunu ifade eden grup lideri, grubun İstanbul Mevlevihanesi'ne bağlı olduğunu ve her sene türbeyi ziyarete geldiklerini belirtmiştir. Amaçlarını ise, “şükranında bulunmak ve Mevlana'nın torunlarına para kazandırmak” şeklinde özetlemiştir.

cb) Veri toplama Araçları

Araştırmada tarama metoduna uygun olarak, anket, gözlem ve mülakat teknikleri kullanılmıştır. Anket formunun oluşturulması aşamasında mevcut literatür taranarak konuyla ilgili ampirik araştırmalar taranmış ve önceki araştırmalarda elde edilen bulgular ve araştırmaların eksiklikleri tespit edilerek anket soruları oluşturulmuştur. Ayrıca uygulama öncesi özellikle İstanbul'daki türbelerde gözlem yapılarak anket soruları şekillendirilmiştir. Gözlemler sırasında, ziyaretçilerin ziyaret esnasındaki duygu, deneyim ve uygulamaları; bu mekanların ziyaretçiler üzerindeki etkileri gözlenmiş, ziyaretçilerin bu mekanlar hakkındaki bilgileri ve kullandıkları dili tespit etmek üzere yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Bu mülakatlar ve gözlemler sonucunda elde edilen veriler, bu alanda daha önce Türkiye'nin farklı bölgelerinde ve değişik amaçlarla yapılan araştırmalarda kullanılan anket sorularıyla zenginleştirilerek Türkiye evreninde uygulanacak olan anket hazırlanmıştır. Yirmi dokuz sorudan oluşan ankette katılımcıların **(a) sosyo-demografik özellikleri**, **(b) türbe ziyaretine yönlendiren motivasyon ve beklentileri**, **(c) dinsel bilgi ve tutum düzeyleri**, **(d) türbeye ilişkin bilgi ve tutum düzeyleri** incelenmiştir.

cc) Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizleri

Anket, 2008 yılı boyunca Türkiye'nin farklı bölgelerinde anketörler aracılığıyla türbeleri ziyaret edenlere türbe mahallinde ziyaret sonrası uygulanmıştır. Ayrıca, ziyaretçilerin ritüel şekilleri gözlemlenmiş, çeşitli ritüeller fotoğraflanmıştır. Anketlerle elde edilen veriler üzerinde SPSS paket programı yardımıyla gerekli analizler yapılmıştır.

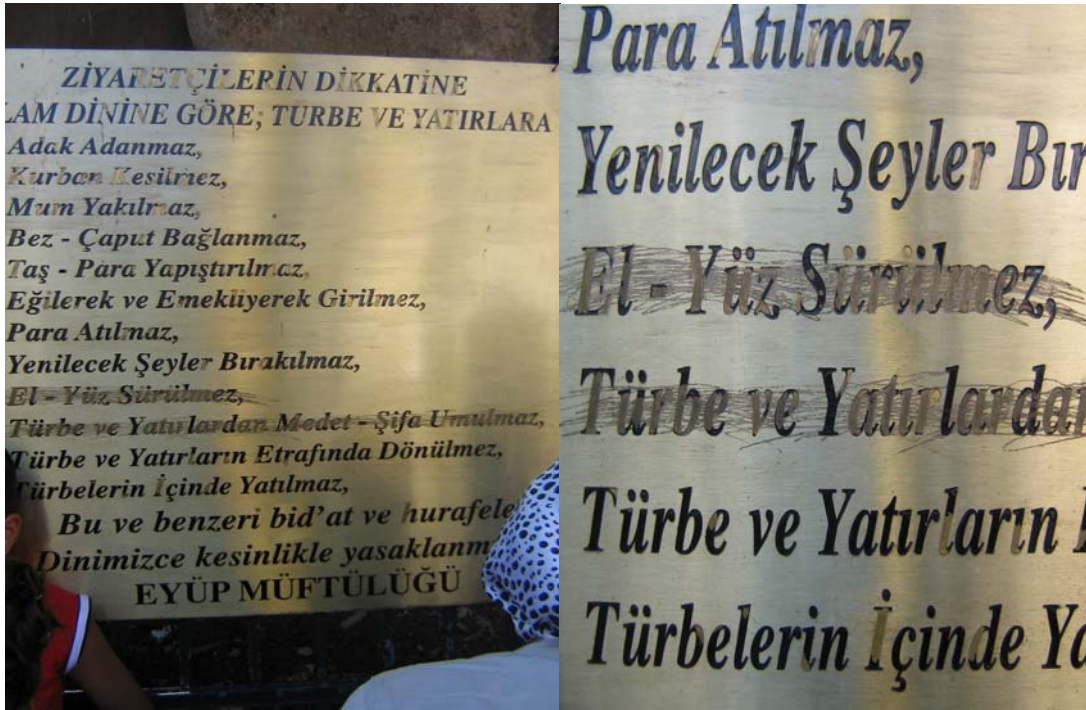
II. TÜRBE FENOMENİNİ AÇIKLAYAN TEORİK YAKLAŞIMLAR

a) Senkretik Din: Büyük Gelenek Küçük Gelenek Karşıtlığı)

Büyük gelenek, dinin temel kaynakları olarak kabul edilen ve kutsal metinlere dayalı formunu temsil ederken, küçük gelenek ise dinin yerel ve kültürel öğelerle karışmış formunu temsil eder. Ancak dinin, sadece kitâbî formla sınırlı kalmayan dinamik bir olgu olduğu düşünülürse bu iki formun varlığını bir arada (senkretik olarak) sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Küçük gelenek büyük gelenek karşısında bazen “hurâfe” konumuna düşse de varlığını sürdürmeye devam eder (YEL, 2005).

Türkiye’de geleneksel değer ve uygulamaların modernleşme sürecinde hayatın her alanında geri plana itildiği kabul edilse de, geleneğin modernleşme karşısında biçim değiştirerek varlığını sürdüren yanları da çoktur. İnançlar ve ibadetlerle ilgili uygulamalarda bunun örneklerini görmek mümkündür (ATAY, 2004: 105).

Türbelerdeki ritüeller, kentlerdeki modern yaşamın oluşturduğu bir alternatif dini yaşam tarzı olarak da değerlendirilebilir. Bu mekanlarda “halk dindarlığı”nın öğelerini görmek mümkündür. Dindarlığın bu formunun içeriğini ve çerçevesini kitâbî dinden ziyade kültürel şartlar ve yaşam biçimi oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle kültürel yapıyla şekillenen bu “küçük geleneksel” yapı, “büyük geleneğin” içinde ve bazen de ona rağmen varlığını sürdürmektedir. Çeşitli ritüellerle ziyaret edilen ve kutsanan mekanlar, her ne kadar kurumsal din tarafından “alt kültür” olarak tanımlansa da, bir tür “paralel din” olarak karşımıza çıkmaktadır (GÜNAY, 2003: 6-7). Nitekim türbelere yönelik inanç ve ritüeller kurumsal dinin, yani Diyanet İşleri Başkanlığı’nın türbelere astırdığı “türbe ziyaretinde uyulması gereken esaslar” başlıklı uyarılarına ve din adamlarının caydırıcı söylemlerine rağmen varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla, bu mekânlarda kitâbî din ile halk dini, yani büyük gelenek ile küçük gelenek bir arada var olmaya devam etmektedir. Örneğin İslam dininin kabir ziyareti konusundaki yalın öğüdü, halk dininin kültürel öğeleriyle de harmanlanarak insanlar tarafından kabirlerin öpüldüğü, tavafl edildiği, dilek tutulduğu bir ziyaret formuna dönüştürülebilmektedir.

Eyüp Sultan Türbesi: Eyüp Müftülüğü'nün hazırladığı çelikten yapılmış uyarı levhasında yer alan “el-yüz sürülmez, türbe ve yatırlardan medet-şifa umulmaz” ifadeleri ziyaretçiler tarafından kazınarak protesto edilmiş.

Yine Eyüp Sultan Türbesi'nde yapılan musluk açma ritüeli kitâbî din ile halk dininin nasıl bir arada var olduğunu ortaya koymaktadır. Musluk açma ritüeli şöyledir: Cuma salâsı verilirken caminin iç avlusundaki büyük çınarları çevreleyen demir parmaklığın dört köşesindeki muslukları, işleri ters gidenler ve kısmeti bağlı kızlar açar ve suyu akar bırakarak geçer, arkadan gelen kimse musluğu önce kapar sonra yeniden tekrar açarak suyu akar bir halde bırakır. Böylece işlerinin yolunda gideceğine ve kısmetlerinin açılacağına inanırlar. Bir tarafta bu musluk açma ve su akıtma ritüeli gerçekleştirirken, diğer tarafta şadırvanda Hz. Peygamber'in “*Irmak kenarında bile olsa, abdest alırken suyu israf etmeyiniz*” hadis yazmaktadır.

b) Sosyal Temsiller: Ölüm bilindik hale geliyor

Serge Moscovici'nin geliştirdiği sosyal temsiller teorisi türbe fenomenini anlamamıza katkı sağlayabilir. Temsiller, çevremizdeki olguları bilindik hale getirir, uzaktakini yakınlaştırır, dışarıdakini içeri alır, tuhaf ve rahatsız edici olanı normal hale dönüştürür. Kısacası, olumlu bir transfer söz konusudur (Moscovici 2000: 39; Öner 2002: 32). Böylece, bilinmeyen ve korkulan, endişe edilen şey yeni bir formla onaylanır. Sonuçta, soyut olan somutlaştırılmış olur. Türbe fenomeni aslında, ölüm olgusunun çeşitli zihinsel ve toplumsal süreçlerden geçirilerek “somut gerçeklik” haline getirilmesidir. Böylece düşünsel anlamda var

olan şey fiziksel alana aktarılmaktadır. Soyut şey, yani ölüm olgusu türbe ile nesneleştirilmektedir. Halk inancına göre türbe, Allah'ın sevgili kullarının, velilerin canlılıklarını devam ettirdikleri, ses verdikleri yerdir. Yani ölümden sonra hayat olduğunun, ruhun varlığını devam ettirdiğinin, insanların bilinçlerine somut bir nesne aracılığı ile kazındığı yerdir.

Türbenin mekansal varlığı, ölüm ötesini algılamayı, ölümü kabullenmeyi kolaylaştırır. Ölen birisinin ruhunun var olmaya devam ettiğinin en önemli delilidir. Türbenin varlığı sayesinde kişi, aynı zamanda kendi yakınlarının da ruhlarının var olmaya devam ettiğini hisseder. Böylece, farkında olmadan psikolojik bir rahatlama yaşar. Türbe, yaşamla ölümün iç içeliğini, ölümün hayatı tamamlayan bir unsur olduğunu hissettiren mekandır.

c) Milli Kimlik İnşası

Bir toplumun kültürü o toplumu birleştiren en önemli unsurdur. Kültürün bütünleştirmeyi en kolay sağlayan aracı ise dindir. Antropolog Radcliffe Brown toplumlardaki tüm inanç ve adetlerin, o toplumun varlığını devam ettirecek bir işlevi olduğunu söyler. Branislaw Malinowski tüm kültürel kurumların nihai amaçlarının insanların biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak olduğunu belirtir. Ona göre tüm kültürler şu üç temel ihtiyaç düzeyini karşılamalıdır: (1) Yeme-içme gibi biyolojik ihtiyaçlar. (2) Hukuk ve eğitim gibi araçsal ihtiyaçlar. (3) Din ve sanat gibi bütünleştirici ihtiyaçlar (HAVİLAND 2002: 75-8). Türk toplumu için bu bütünleştirici ihtiyacı gideren en fonksiyonel olgulardan birisi türbelerdir. Dindarlık seviyeleri, din algıları, eğitim durumları, sosyo-ekonomik durumları ne kadar farklı olursa olsun, bu mekanlar insanları birleştirmektedir.

Sosyal temsiller teorisi, türbe ziyaretlerinin icra ettiği fonksiyonu anlamamıza bu noktada da yardımcı olabilir. Moscovici, Durkheim'in "kollektif temsiller" kavramından hareketle oluşturduğu bu teorisiyle *"toplumların ortak geçmişlerine dayanarak ürettikleri sosyal temsiller vasıtasıyla düşünüp algıladıklarını"* savunur (MOSCOVİCİ 2000: 27; Öner 2002: 29). Teoriye göre, toplumsal yapılar tarihsel süreçleri dikkate almadan analiz edilemezler. Buradan hareketle, Türk toplumundaki türbe fenomeninin bir "toplumsal hafıza" ürünü olduğu, toplumun Anadolu'yu yurt edindiği günlerden itibaren Anadolu'yu kendine mâletme çabasının dini bir uzantısı olduğu söylenebilir. Tıpkı camiler gibi (BİLGİN 2007: 222) türbeler de Türkiye'nin bellek yerleridir. Bu mekanlar vasıtasıyla Türk toplumu kendi tarihinin tanıklığını yapmakta, geçmişi yeniden canlandırıp anlamlandırmaktadır. Böylece Anadolu Türkler için aşina olunan, anlamlı ve güvenli, kısacası Türklere ait bir toprak haline

getirilmiştir. Moscovici sosyal temsilleri tanımlarken, sosyal temsillerin kendilerini üreten şeyden dönüştürerek nihayetle yeni bir hal aldıklarını belirtir (MOSCOVICI 2000: 50; ÖNER 2002: 31). Türbeler de bu tanıma uyan sosyal gerçekliklerdir. Çünkü türbelerin varlığı ve toplumun onlara atfettiği anlamlar, aslında o türbelerde yatan veya yattığı düşünülen kimselerin planladığı yörüngede gerçekleşmemiştir. Bunun içindir ki, araştırmamıza konu olan türbe ziyaretleri ve ritüelleri, kitâbî din veya onu bugün temsil konumunda olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na hurâfe kategorisinde değerlendirilmektedir. Moscovici'nin heykeltıraş metaforu bu dönüşümü anlamamıza da yardımcı olabilir. Moscovici temsilleri oluşturan insanları “*kendi yaptığı heykele tapan*” bir heykeltıraşa benzetir (MOSCOVICI 2000: 27; ÖNER 2002: 31).

İncelediğimiz 30 türbeyi bu açıdan değerlendirdiğimizde türbelerin milli kimlik inşasının gerçekleşmesine katkı sağladığını görüyoruz. 30 türbeden 8 tanesinde yattığına inanılan kişiler Anadolu'nun veya Rumeli'nin fethinde yer almış savaş kahramanı figürlerdir. Dahası, gerek bu 8 türbede gerekse diğer türbelerde yatanlardan bazıları, maneviyatları ile ya Kurtuluş Savaşı'na ya da Kıbrıs Barış Harekatı'na katılmıştır. Örneğin, Denizli Server Gazi Türbesi'nde yatan Server Gazi, Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev'in komutanlarından birisidir. Denizli'nin fethi sırasında şehit düşmüştür. Server Gazi'nin maneviyatı ile Kıbrıs Savaşı'na da katıldığına, hatta PKK ile mücadelede askerlere yardım ettiğine inanılır.

Örnek Türbeler:

Denizli Server Gazi Türbesi (3 savaşa katılan komutan): Server Gazi, Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev (ö. 1211) tarafından Denizli yöresinin fethi için Mehmet Gazi ile birlikte gönderilen tümen komutanıdır. Bu iki komutan, emirlerindeki birer tümenle, o zamanki adı Laodikya olan bölgeye yönelmişlerdir. Bizans kuvvetleriyle şimdiki Honaz (Kolosiae) harabelerinin yakınlarında çarpışmışlardır. Önce galip gelmiş ve geriye çekilen Bizans ordusunu takibe başlamışlardır. Daha sonra Denizli'nin Deretekke (Sarayköy Caddesi) semtinde geniş bir alanda yeniden çatışmaya başlamışlardır. O sırada Mehmet Gazi şehit olmuş, askerleri Server Gazi'nin emrine geçmiştir. İki ateş arasında kalan Bizans ordusu yenilmiştir. Fakat yaralı bir düşman askerinin attığı okla Server Gazi de şehit olmuştur. (M. 1210). Bir Alperen olan Server Gazi vasiyeti gereği şimdi türbesinin bulunduğu yere defnedilmiştir.

Denizli Server Gazi Türbesi (Kıbrıs Barış Harekatı): Türbenin 55 yıldır bakımını gönüllü olarak üstlenen 78 yaşındaki Türbedar Hatice Nine Server Gazi'yi hem rüyasında hem de gerçekte gördüğünü anlatıyor. Hatice Nine, Kıbrıs Savaşı'nda Server Gazi'nin iki vagon trenle gittiğini gördüğünü ve giderken de “Hatice hemen gelirim, kızım buralara iyi bak” dediğini söylüyor. Hatice Nine ertesi gün akşama doğru türbeyi aydınlatan gaz lambasını yakmak üzere türbeye gitmiş. Ancak türbede asılı olan sancağı yerinde görememiş. 10. gün gaz lambasını yakmak üzere tekrar türbeye gittiğinde sancağın eski yerine geldiğini görmüş. O akşam

yanında da akrabalarından bir kadın varmış. Sancağın üzerinde bir leke görürler. Hatice Nine, “Herhalde çamur olmuş, sancağı yıpratmadan çamuru ufalayarak yok edelim” der. Ancak sancağa dokunduğunda eli kan olur. Bu olayı gözleri dolarak anlatan Hatice Nine’ye göre Server Gazi ve askerleri Kıbrıs Savaşı’na katılmak için bu sancakla birlikte Kıbrıs’a gitmiştir.

Denizli Server Gazi Türbesi: Server Gazi’nin sancağı. Sancağın mucizevi olarak Server Gazi ve askerleriyle birlikte Kıbrıs Savaşı’na gidip geldiğine inanılır.

Samsun Cüneyd-i Bağdadi Türbesi (Kıbrıs Barış Harekâtı): Cüneyd Bey hakkında rivayet edilen kerametler de bu türbeyi halkın gözünde önemli kılmaktadır. Rivayete göre, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’nın üçüncü günü türbeden gece vakti belirli aralıklarla üç kez top atılmıştır. Top seslerinin duyulduğu ve türbeden ateşlerin çıktığı halk tarafından anlatılmaktadır. Bir diğer rivayette, Rusların Çeçenistan’ı işgallerinin üçüncü günü türbeden beyaz sarııyla ve kılıcıyla Cüneyd Bey çıkmış ve gökyüzünde at üzerinde şahlanıp o yöne gitmiştir. Bu tür rivayetlerin yöre halkı tarafından anlatılması türbenin insanlar üzerindeki etkisini artırmıştır.

Samsun Cüneyd-i Bağdadi Türbesi (PKK ile mücadele): Yine Türbedar Hatice Nine’nin şahit olduğu şu olay ilginçtir. Şırnak’ta askerlik yapmış Ispartalı bir genç kasabaya gelir ve Hatice Nine’yi bularak başından geçen bir olayı ve buralara nasıl geldiğini anlatır. Şırnak’ta teröristlerle yoğun çatışmalar yaşandığı sırada nöbet tutarken uyuklar. Birisi ona dokunarak uyandırır. Bu olay üç kere tekrarlanır. Sonuncusunda bir rüya görür ve rüyasında bir kişi “Ben Server Gazi’yim Denizli’nin Yeşilköy beldesindeyim. Orada Hatice var, onu bul. O seni bana getirir, beni ziyarete gel!” der. Teskeresini aldıktan sonra da Denizli’nin yolunu tutar.

Kahramanmaraş Elif Ana Türbesi: Fransızlar Maraş’ı işgal ettiklerinde Elif Ana 8 yaşındaydı. Elif Ana Maraş’ın merkez ilçesine bağlı Kapıçam köyünde kuzu otlatırken, Maraş’a doğru yol alan Türk askerlerinin komutanı gelip Elif Ana’nın başını okşayarak onu çok sevdiğini ve kızına benzettiğini söylemiş. Elif Ana da ona gülümseyerek, telaşlanmaması gerektiğini, çünkü kendileri Maraş’a varıncaya kadar Fransızların Maraş’tan çekileceğini söylemiş. Asker Maraş’a vardığında, gerçekten de Fransızların Maraş’tan gittiklerini görmüş ve çok şaşırmış.

Edirne Hasan Sezai Türbesi: Hasan Sezai Türbesinde çerçevesiyle bir yazıda şunlar yazılıdır: “Bugün

Edirne’de konuşulduğuna göre; 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sırasında, yolunu kaybeden ve düşman arasında sıkışıp kalan bir Türk birliğine ak sakallı bir ihtiyar çıkış yolu göstererek onları kurtarır. Birlik komutanı binbaşının “Siz kimsiniz?” sorusuna, “Ben Edirneliyim. Edirne’de Sezai Dede dersiniz gösterirler” der. Bir müddet sonra tayini Edirne’ye çıkan subay, Sezai Dede’yi sorunca, kendisine Bostanpazarı semtindeki türbeyi gösterirler. O zaman anlaşılır ki, Kıbrıs’ta askerlerimize yardım eden zat Hasan Sezai hazretleridir. Binbaşı da, mübarek zatın türbesini onartır.”

Afyon Hasan Basri Türbesi: Askere gidecek gençler, ziyaretleri esnasında türbeden toprak ve sandukaların üzerinde bulunan büyük çaptan bir parça keserek alırlar ve bunları askerden dönene kadar yanlarında taşırlar. Türbe toprağının ve çaput parçasının askerleri koruyacağına inanılır. Türbedara bu toprağı nereden aldıklarını soruyoruz. Türbedar, “toprağı sabit noktadan almadıklarını, herhangi bir yerden alıp, elekten geçirerek incelttiklerini ve ziyaretçilere sunulmak üzere türbeye koyduklarını” anlatıyor.

İstanbul Zuhurat Baba Türbesi: Rivayete göre daha İstanbul fethedilmeden önce Topkapı Surları ve çevresini Zuhurat baba ve arkadaşları gözetim altında tutuyorlardı. Fatih’in kuşatması sırasında Bizanslılar su kuyularını zehirleyince Osmanlı ordusunun su ihtiyacını karşılayan mucizevî kişi Zuhurat Baba olarak bilinir. Zuhurat Baba’nın bugün İstanbul Bakırköy’de türbesinin bulunduğu yerde şehit düştüğü söylenir.

Trabzon Haçkalı Baba Türbesi: Trabzon’un Ruslar tarafından işgali (1916) sırasında Haçkalı Hoca ve ailesi ile, Temel Tarhan isimli bir yakını da yine ailesiyle yaya olarak Adapazarı’nın Hendek İlçesine kadar gelirler. Orada tahminen 1 yıl kalırlar. Bu sırada Haçkalı Hoca: “Ben o vilayeti ağıladım, Ruslar orada barınmaz” der ve dua edermiş. Bir gün Temel Tarhan’a “Hazırlığını yap, bir aya kadar Ruslar gidecek” der ve dediği zaman da Ruslar Trabzon’dan çekilir.

Trabzon Haçkalı Baba Türbesi: 1994’de Haçka’ya giden bir polis memuru Haçkalı Hoca’nın evini sorar. O tarihten 45 yıl önce vefat eden Haçkalı’nın evi sorulunca: “Hayırdır Haçkalıyı nereden tanıyorsun?” diye sorarlar. Polis memuru “Güneydoğu’dan” der. “Güneydoğu mu?” diye sorulunca “Evet! Urfa, Mardin, Diyarbakır!” der. “Ne iş yaparsın? Hocayla işin ne?” diye sorulunca, “Polisim, oradaki çatışmalarda kendisinden çok yardım gördüm. Eğer o yardım etmeseydi, beni hastaneye götürmeseydi, Allah bilir ya, şimdiye çoktan ölmüş olacaktım. Kendisine teşekkürle geldim” der. Polis memuru böyle söyleyince, Haçkalı’nın cami ve türbesini göstererek: “Gazan mübarek olsun evlat, Haçkalı Hoca işine gücüne akıl sır ermez bir ermiştir. Yıllar evvel Rabbine varmıştır. İşte cami ve türbesi git orada ziyaret et. Senin gördüğün onun ruhaniyetidir” derler.

d) Sivil Din

Sosyolog Robert Bellah (1967) “Amerika’da Sivil Din” başlıklı makalesinde sivil din teorisini geliştirir. Buna göre sivil din, vatandaşlara/inananlara ortak aşkın gayeler ve ilahi anlamlar manzumesi sunarak vatandaşların ülkenin milli ve siyasi menfaatlerini korumayı adeta bir ibadet saymalarını sağlar. Bu dinin dünyevi fonksiyonları ise, kollektif gelenek, kimlik ve gurur bilinci uyandırmakta ve toplumsal entegrasyonu sağlamaktır.

Sivil dini tanımlamak için ‘kamu teolojisi’ ifadesini kullanan Bellah, bunun Amerikan ulusunda bir hedef ve amaç birlikteliği sağlayan ritüellerden oluştuğunu dile getirmektedir. Sivil din, toplumun bir arada tutulmasını sağlayan bir değerdir. Dinin işlevi, toplumsal duyarlılıkları nesilden nesile aktarmak iken, türbe ritüelleri gibi formlar toplumu birbirine kenetleyen duyguların dile getirilmesini sağlamaktadır.

Türbe fenomeni, Bellah’nın bu değerlendirmeleriyle açıklanabilir. Türk toplumu bu fenomen sayesinde kendi tarihsel tecrübesini aşkın gerçekliğin ışığında yorumlamaktadır. İstanbul’un fethinden sonra Eyüp Sultan’ın mezarının ortaya çıkarılması, Kurtuluş Savaşı’nda Telli Baba ve Yuşa Hazretleri’nin İstanbul Boğazı’nı düşman gemilerine kapatmaları, Server Gazi’nin veya Hasan Sezai’nin Kıbrıs Barış Harekatı’na katılması bu çerçevede değerlendirilebilir. Böyle bir fenomen bir ulus inşasına, kültür onaylamasına, hatta uluslar arası faaliyetlerin toplum nezdinde meşrulaştırılmasına bile katkıda bulunabilir.

e) Sosyal İnşa

Peter Berger ve Thomas Luckman, gerçekliğin sosyal olarak inşa edildiği ve nesilden nesile aktarıldığı tezini geliştirmişlerdir. Buna göre, her toplum kendi doğrularını yaratır. Berger ve Luckman, bu tezleri için, Pascal’ın meşhur sözünü hatırlatırlar: “*Pirenelerin bir tarafında doğru olan şey, öteki tarafında yanlıştır*” (BERGER-LUCKMAN 2008: 3-9). Toplamlar bizzat kendilerinin oluşturduğu bir dünyayı algırlarlar. Bunun içindir ki, Türk toplumunun oluşturduğu din algısı ve bunun yansımaları diğer Müslüman toplumlardan ya da kitâbî din öğretisinden ayrılabilir. Bu farklılığın en önemli yansımasını türbe fenomeninde görmek mümkündür. Toplamlar kendilerine ait bu birikimleri yeni nesillere aktarırlar. Bu aktarma sürecinde, bir önceki neslin oluşturduğu göreceli gerçeklik nesnelleşir. Yani ebeveynler, kendi oluşturdukları yapıyı çocuklarına aktarırken bir kez daha inanırlar. Eylemler, düşünceler bilinçte daha kökleşir, daha güçlü bir gerçek haline gelir. Artık karşımızda kurumsal, tarihsel ve nesnel bir gerçeklik ve onun doğurduğu olgular vardır. Bu olgular bireyin karşısına reddedilemez “şeyler” olarak çıkar (BERGER-LUCKMAN 2008: 89-90). İnançlar da bu tür bir sosyalleştirme ya da mutataştırma süreciyle kurumsallaşır. Artık toplum, “bu iş böyle yapılır” bilgisini kanıksar. Toplumumuzun türbe algısının oluşumunu da böyle bir süreçle açıklayabiliriz. Aslında bu süreç, geleneklerin oluşumunu da açıklayan bir süreçtir. Bu nedenledir ki, geleneksel dini yapı ile kitâbî dini yapı türbelere karşı farklı yaklaşım geliştirmiştir. Din bilginleri türbelerdeki ritüel şekillerinin, tutulan dileklerin gerçek dini öğretilerce onaylanamayacağını söylemelerine rağmen (ÇAKAN 2003: 63-7),

toplum kendi oluşturduğu gerçeklik yargılarını uygulamakta ve türbelere din bilginlerinden farklı anlamlar yüklemektedir. Dolayısıyla, karşımızda insani olarak üretilmiş bir gerçeklik ve onun ürettiği bir sosyal dünya vardır. Örneğin halk arasında kült konusu yapılmakla beraber, gerek yazılı gerekse sözlü kaynaklarda haklarında bilgi bulunmayan, üstelik yaşadıklarına dair geride hiç bir belge olmayan veliler *hayali veliler* olarak isimlendirilmektedir. Bunlar hemen her zaman, belli bir şahıs ismi taşımaktan çok, Buğday Dede (Tire), Kum Baba (Şile), Çitlenbik Dede (Kemalpaşa) ve Çınar Dede gibi, herhangi bir yiyecek, madde, ağaç vs. adıyla anılırlar. Bu tür velilerin varlığı halkın sosyal inşasının önemini ortaya koymaktadır (OCAK 1983: 16).

Bugün ziyaret edilen bazı ziyaret mekânlarının halkın sosyal inşasının bir ürünü olduğuna güzel bir örnek vermek gerekirse, Öksürük Dede'yi örnek verebiliriz. Denizli'de Server Gazi Türbesi'nin yanındaki Öksürük Dede Türbesi'nin hikâyesi şöyledir: “Kronik öksürükten muzdarip olan ve doktor doktor dolaşıp şifa arayan kadın ile kocasının yolu Servergazi Türbesi'ne düşer. Orada dua ederler ve türbeye giden yolun alt tarafında bulunan bir su pınarından su içerler. Bir süre sonra kadın iyileşir ve bu suda keramet görürler. Eşinin bu suyu içtikten sonra iyileştiğine inanan adam, üzerinde

‘öksürük dede’ yazılı bir mezar taşı yaptırır ve mezar taşını su pınarının yanına diker. Amacı, başkalarının da bu sudan şifa bulmasını sağlamaktır.”

Türbelerde bazılarında yatan kişinin kim olduğuna dair tarihsel veriler bulunmamaktadır. Ama ziyaretçiler için bu durum bir problem olarak görülmemektedir. Bu türbelerden birisi İzmir Susuz Dede Türbesidir. Bu türbede yatanın kim olduğu sorusu bir yana, türbede herhangi birisinin olduğuna dair bile hiçbir bilgi yoktur. Buraya gelen ziyaretçiler de zaten burada kimin yattığını birbirlerine soruyorlar. Kendileriyle konuştuğumuz ziyaretçilere bu durumu sordüğümüzda genelde aldığımız cevap aynı: “Belki burada böyle birisi yatmıyor, ama ‘işte bir umut!’” Tüm bu bulgular, ziyaretçilerin gerçekliği sosyal olarak inşa ettiklerine işaret etmektedir.

Örnek Türbeler:

Trabzon Haçkalı baba Türbesi: Ziyaretçiler Haçkalı Baba'nın maneviyatına sorgusuz bir şekilde inanmaktadır. Öyle ki, Haçkalı Baba'nın menkıbelerine “inanıp inanmadıklarını” sordüğümüz bazı ziyaretçiler bize tepki göstermiştir. Hatta anketimizde yer alan bazı soruların Haçkalı Baba'nın maneviyatına yakışmayacağını belirterek cevaplamak istemeyen ziyaretçiler olmuştur. Ziyaretçiler dışında, Haçkalı Hoca'yı bizzat tanıyan kişilerle de Haçkalı Hoca'nın menkıbeleri üzerine konuşmak istedik. Ancak bu kişiler sorularımıza cevap vermek istemediler. Gerekçeleri ise şöyleydi: “bu tür manevi konular fazla kurcalanılmamalı; sadece iman etmeli.”

İzmir Susuz Dede Türbesi: “Susuz Dede, İzmir'in Göztepe semtinde, kıraç bir tepe üzerinde bulunan sıradan bir türbedir. Özellikle Cuma günleri genç ve yaşlı yüzlerce kadın tarafından ziyaret edilir, mum yakılır ve horoz kurban edilir. Türbe üzerine makara ipliği ve bez bağlanır. En önemlisi yatıra su dökülerek, susuz kalan dedeye su sunulduğuna inanılır. Dede'nin susuzluktan ölecek bu tepeye gömülmüş bir asker, hatta bir papaz olduğu rivayet edilir.” Burada kimin yattığına dair herhangi bir tarihi bilgi yoktur. Bu nedenle hayali bir veli türbesi olma ihtimali yüksektir. Mezarın varlığı ve Susuz Dede'nin kimliği hakkında farklı söylentiler vardır. Kimisi bir savaş kahramanı, kimisi ayakkabı tamircisi, kimisi de alim olduğunu söylüyor. İzmir hakkında yazılan kitaplarda karşılaştığımız tahmin ise, şahsın bir papaz olduğu görüşünü destekliyor. Herkesin ortak düşüncesi ise, bu kişinin susuzluk çektiği şeklindedir. Susuzluktan ölmek üzere iken Hızır'ın yetişip su getirdiğini söyleyenler olsa da, çoğunluk böyle düşünmüyor. Ölüm nedeninin susuzluk olduğundan eminler. Bu nedenle, türbeyi ziyaret edenler, dua ederken türbeye su döküyorlar. Hatta, genelde gençler arasında yaygın olan bir hikayeye göre, şehir manzarasına bakıp da akşamları içki içen bir grupta, rakıyı susuz içmesi ile meşhur birisi varmış. Bir gün, iddia üzerine susuz olarak bir şişe rakı içtikten sonra vefat etmiş. Arkadaşları hemen oraya gömüp, başına da “Susuz Dede” yazan bir tabela yerleştirip gitmişler.

Adana Çoban Dede Türbesi: Çoban Dede'nin gerçek ismi bilinmemektedir. Bu konuda yazılı ve sözlü kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Yöre halkı, Çoban Dede'nin hayattayken çobanlık yaptığını, türbesinin olduğu yerde koyun otlatıldığını söylemektedir.¹ Hakkında kesin bilginin olmaması Çoban Dedenin “hayali veli” olduğu fikrini akla getirmektedir.

Samsun Cüneyd-i Bağdadi Türbesi: Türbe içerisinde iki kabir mevcuttur. Bunlardan birisinin türbeye adını veren Cüneyd Bey'e (lakabı Cüneyd-i Bağdâdî), diğerinin de Cüneyd Bey'in bir askerine ait olduğu sanılmaktadır... Türbe bugünkü yapısına bir rüya sonucunda kavuşmuştur. Türbenin ahşap binası yanınca, bir bayan rüyasında Cüneyd Bey'in kendisini türbeye çağırdığını görür. Bu rüyanın ardından da türbenin yeniden inşa edilmesine önayak olur ve bugünkü betonarme bina yapılır.

f) Döngüsel Gerçeklik

Sosyal gerçeklikler, önceki nesillerin bilgilerinin aktarılmasıyla günlük bilgiler arasına yerleşir. Bu bilgilerin gerçek olması için geçmiş nesilden ya da insandan insana aktarılması

¹ Kutlu Özen, “Adana Yöresindeki Üç Adak Yeri: Çoban Dede, Hasan Dede ve Durhasan Dede Yatırları”, *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu Bildirileri*, Adana Valiliği 1999.

yeterlidir. Bir olgudan ne kadar çok sayıda insan bahsederse gerçekliği temsil etme oranı o kadar yükselir. Bu durumu “aşağı mahallede söylediğine yukarı mahallede inanmak” deyişiyle açıklayabiliriz. “Kartaca Saatleri Öyküsü” adıyla bilinen bir hikâye bu olguyu anlatır. Hikâyeye göre, Kartaca şehrinin halkı saatlerini her gün saat 12’de şehir kalesinden atılan topa göre ayarlarlar. Bir gün bu şehre bir yabancı gelir. Kendi saatinin halkın saatine uymadığını görür. Onlara saati nasıl ayarladıklarını sorar. “Kaleden atılan topa göre ayarlıyoruz” cevabını alınca, doğruca kaledeki komutana gider. Komutana, top atışlarını neye göre yaptıklarını sorar. Komutan ona, “her sabah bir askeri kendi saatiyle birlikte şehirdeki en ünlü saat ustasının dükkânına gönderdiğini ve askerin bu dükkânın vitrinindeki saate bakarak saati ayarladığını” söyler. Yabancı, bu defa söz konusu saatçiye gider ve ona saati nasıl ayarladığını sorar. Saatçi, “saatim her zaman doğrudur. Çünkü onu kaleden atılan topa göre ayarlıyorum” der (BİLGİN 2007: 62).

Bu hikâyede anlatıldığı üzere, bir olgu hakkında üretilen imaj ve temsiller, o şeyi algılamamızda etkili olur ve bir süre sonra o şeyin algılanan şekliyle gerçeklik kazandığı bir “döngüsel gerçeklik” durumu oluşur (BİLGİN 2007: 66). Kısacası, bir şeyin nedeni aynı zamanda onun sonucu, bir şeyin sonucu aynı zamanda onun nedeni olabilmektedir. Türbelerle ilgili menkıbeler ve bunların uzantısı olan türbe ziyaretlerinde de bu tür bir döngüsel nedensellik ve sebep-sonuç ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Nitekim ziyaretçilere yapılan anketlerde de ziyaretçilerin çoğunluğunun ziyaret ettikleri mekanla ilgili bilgilerinin olmadığını (%31’i) ya da çok az bilgilerinin olduğunu (%36’sı) belirtmiştir.

g) Pigmalion Mitosu: Kendini Doğrulayan Kehanet

Pigmalion Mitosu, insanların gerçekleşmesini arzuladığı veya gerçek olarak algıladıkları şeyin eninde sonunda gerçekleşeceğini belirten bir mitostur (BİLGİN 2007: 65-8; STATTERY 2007: 274). Bu mitos, adını efsanenin kahramanı Pigmalion’dan alır. Pigmalion Kıbrıslı bir heykeltıraştır. Kötü anıları nedeniyle kadınlardan nefret eder ve hiç evlenmemeyi düşünür. Bir gün, kadın heykeli yapmaya karar verir ve çok güzel bir kadın heykeli yapar. Sürekli bu heykeli seyreder, onunla konuşur ve sonunda heykeldeki kadına aşık olur. Aşk tanrıçası Venüs’e yalvararak heykele can vermesini ister. Bir gün heykeli öptüğünde heykel canlanır. Kişi hakkındaki beklentilerin, onun davranışını etkilediğini anlatan bu mitos daha sonra birçok roman, tiyatro ve sinema eserine konu olmuştur. Rosenthal ve Jacobson bu mitostan hareketle “kendini doğrulayan kehanet” teorisini geliştirmişlerdir. Bu teoriye göre insanlar, kendilerinden beklenildiği şekilde davranırlar (SLATTERY, 2007: 274).

Türbe ziyaretçileri de, sorgulamaya gitmeden belirli kalıplarla, kendilerinden beklendiği gibi davranmakta ve başlarına gelecek iyi şeyleri türbeye atfetmeye hazırdırlar.

İzmir Susuz dede Türbesi: Polis emeklisi olduğunu söyleyen bir bey, Susuz Dede'ye ilk defa İzmir'e tayini çıkınca geldiğini anlatıyor. Bu bey, İzmir'i gezerken türbeyi ziyaret etmiş ve dededen bir ev istemiş. Bu olayın üzerinden 28 sene geçmiş, polislikten emekli olmuş. Geçen yıl bir ev aldığını söyleyip ekliyor: "Geç de olsa, dedenin dileğimi kabul edeceğini biliyordum." Bu emekli polis memuru 28 yıllık memuriyetin ardından emeklilik ikramiyesiyle ev almasını, seneler önce yaptığı duaya bağlıyor.

Bu örnekte olduğu gibi, insanlar olmasını istedikleri şeyin gerçekleşmesi için zaten kendileri gayret gösterirken, aynı zamanda bu çabayı kutsallaştırmak istemektedirler. Bu kutsallaştırma eylemi, onların istedikleri şeyin gerçekleşeceğine daha fazla inanmalarını sağlamaktadır. İsteklerine kavuştukları zaman ise, inandıkları şeyin gerçek olmasını kutsal alana atfederek daha mutlu olmakta, psikolojik olarak daha fazla rahatlamaktadırlar.

h) Aracı kullanma

Türk insanının günlük ilişkilerden çıkardığı bir "sosyal temsil" vardır: İstekler üst mercilere araçlar vasıtasıyla ulaştırılır. Üst mercilere doğrudan ulaşılamaz. Bu algı neredeyse bir sosyal ilkedir. "Adamını bulmak" tabiri, bu sosyal gerçekliği açık bir şekilde ifade eder. Türbe ziyaretlerinde de bu durumun bir yansıması görülmektedir. Bu psiko-sosyal yapı, türbelerin aracı olarak kullanılabileceği fikrinin kolayca benimsenmesini sağlamaktadır. Allah'ın huzuruna "hatırı sayılır" bir aracı ile çıkma duygusunun tatmini söz konusudur. Dilekler Allah'a yakın olduğu düşünülen "yüce kişiler" aracılığıyla Allah'a iletilir. Türbelerde buna dair pek çok örnek gözlenmiştir. Mesela, Diyarbakır'daki Hz. Süleyman türbesine eşinin rahatsızlığı için gelen 30 yaşlarında bir kadın şöyle diyor: "Burada yatanlar insanlar ile Allah arasında aracıdır. Biz onlara iletiriz, onlar da Allah'a iletir." Diğer bazı örnekler ise şöyledir:

Diyarbakır Hz. Süleyman Türbesi: 40 yaşlarında bir bayan ise şöyle diyor: "Burada yatan kişinin benimle Allah arasında aracı olduğuna inanıyorum. Buraya düzenli olarak gelirim dileklerimin daha çok kabul olacağına inanıyorum."

Adana Çoban Dede Türbesi: Buraya ablamı ve felçli annemi getirdim, iyileştiler. Tabii ki her şeyi Allah'tan istiyorum; ama bu zatın yüzü suyu hürmetine de duanın kabul olacağına inanıyorum. Çünkü bu şahıslar peygamberlerin varisleridirler.

Bursa Tezveren Dede Türbesi: Orta yaşlı bir bayan da kocasını içkiden vazgeçirmek için buraya geldiğini, "Tezveren Dede'nin hatırına eşini bu illetten kurtarması için Allah'a dua ettiğini" anlatıyor.

i) Ruhsal Rahatlama

İnsanlar günlük hayat içinde kendilerine iç sıkıntısı veren ya da hayatlarını radikal biçimde etkileyen travmatik tecrübeler yaşayabilirler. Bunun yanında, gelecek endişesi de aynı türden olumsuzluklara yol açabilir. İnsanlar hayatın olumsuzluklarını aşmak veya gelecek kaygısını yenmek için maddi çabanın yanı sıra manevi çaba da göstermek isterler. Türbe ziyareti bu tür bir manevi çaba olarak değerlendirilebilir. Böyle bir çaba ile aslında insan başına gelenleri, yani kaderini kutsal bir atıfla anlamlandırır.

Ziyaretçiler, türbede “manevi bir ortamda olma hissi yaşayarak huzur bulduklarını, günahkârlık duygularının hafiflediğini, iç sıkıntılarından kurtulduklarını, kaygı ve umutsuzluk duygularından sıyrıldıklarını ve bu tür yerleri ziyaret etmenin kendilerini yücelttiğini” söylemektedirler.

Türbeye gelmenin bu genel psikolojik tesirlerinin yanında, dilekte bulunan kişi özellikle rahatlamaktadır. Çünkü, herhangi bir dilekte bulunarak kişi;

- ✓ İsteddiği şeyin gerçekleşmesi için kendisine biraz daha süre tanır. Böylece muhtemel ümitsizlik duygusuna kapılmaz. İsteddiği bir şeyin gerçekleşmediğini veya gerçekleşmeyeceğini düşünmek, insana psikolojik sıkıntı verir, depresyona neden olabilir. İnsan, türbeye gidip dilekte bulunarak kendisini oyalar. Olmasını istediği şeye mühlet tanır.
- ✓ Uzak hedeflerini canlı tutarak yeniler ve o hedefe doğru kendisini daha da motive eder.
- ✓ Kurumsal dinin kuralcı kalıplarının hissedilmediği ve bireysel tecrübelerin daha duygusal yaşandığı bir yerde ibadet ettiği hissini yaşar.
- ✓ Kendini ifade etme, derdini anlatma, hatta iletişim kurma duygusu yaşar. Belki kimselere anlatamadığı dert ve isteklerini birisine anlatabildiğini düşünerek rahatlar. Kendisine bir tür “Güzin Ablâ” bulduğunu hisseder.
- ✓ Talep ettiği şey için kendisine düşen tüm vazifeleri yaptığı hissine erişir ve rahatlar. Bu konuda elimden gelen her şeyi yaptım, “bunu da denedim” hissini yakalar.

j) Rasyonel İrrasyonele Karşı mı?

Aydınlanma devriyle başlayan süreç, insanoğlunun tümüyle rasyonel bir düşünce yapısına doğru evrileceğini, metafizik olguların, dini ritüellerin, özellikle de halk inançları olarak adlandırılan folklorik yapının artık modern toplumların gündeminde yer bulamayacağını öngördü. Çünkü insanoğlu artık sihirsel düşünceden rasyonel düşünceye doğru yol almaktaydı. 18. yüzyılda girilen bu yolun 20. yüzyılda doruk noktasına ulaşacağı öngörülmüştü. Peki bu öngörü doğru muydu? İnsanoğlu sihirsel veya irrasyonel düşünce

biçiminden sıyrılmak zorunda mıydı? Modern insan bir taraftan zihnini bilimsel rasyonalite ile renklendirirken, diğer taraftan sihrisel ya da irrasyonel davranışları günlük hayatından tamamen silmeli miydi? (MOSCOVICI 2000: 49; PAKER 1999: 57).

Harry Potter, kitaplarını milyonların okuduğuna, Yüzüklerin Efendisi filmini milyonların izlediğine tanık olduğumuz 2000’li yıllarda bu soruya bilimsel bir “evet” yanıtı vermek hayli güçtür. Aslına bakılırsa sosyal bilimlerin başlangıçta rasyonel olan ile irrasyoneli karşıt kutuplarda değerlendirmesinin, dolayısıyla da modernleşme sürecinin irrasyonel görülen dini ritüelleri devre dışı bırakacağı öngörüsünün doğru olmadığı bugün rahatlıkla savunulabilmektedir. Çünkü rasyonel ve irrasyonel birbirlerinin varlık nedenidirler. Birisi olmadan diğeri zaten olamaz. Dolayısıyla toplumlar, kendilerine özgü bir rasyonellik üretirler (PAKER 1999: 55, 61).

k) Kutsal Hissetme: Kutsal Mekân arayışı

Kabirler, insanların inançlarını ve güvenlerini tazeledikleri mekanlardır (ATAY 2004: 112). Modern hayatın getirdiği hızlı yaşam ve maddi tatmin sonucunda manevi boşluk hisseden insanlar, inançlarını ve varoluşsal güvenlerini tazelemek için zaman zaman kutsal mekan arayışına yönelebilirler.

Türbe ziyaretçilerinin büyük çoğunluğunun kadınlardan oluşması da “kutsal mekan arayışı”nın önemli göstergelerinden birisidir. Türkiye’de camiler umumiyetle kadınlara açık değildir. Sadece erkekler camilere gidebilmektedir. Erkekler beş vakit namaz, Cuma namazı, bayram namazı veya en azında bir yakınlarının cenaze namazı için bir şekilde camiye gitmekte ve kutsal mekanda bulunma hissini yaşamaktadırlar. Kadınlar için bu imkan ya yoktur ya da sınırlı veya problemlidir. Dolayısıyla, kadınlar camilerde elde edemedikleri bu imkanı başka bir mahalde, türbelerde bulmaktadırlar.

l) Sosyalleşme Platformu: Problem paylaşımı

Türbelere genelde Cuma günleri çok sayıda kadın ziyaretçi gelir. Bu kadınlar açısından bakıldığında, türbe ziyareti dini tatminlerin yanı sıra sosyal ilişkilerin oluşturulmasına katkı sağlayan bir işlev görmektedir. Özellikle yaşlı kadınlar için türbe ziyareti ve orada yaşlılarla vakit geçirmek, yaşlılıkla başa çıkmanın bir yolu olarak görülmektedir. Böylece türbe, sanki bir sosyalleşme platformu haline gelmektedir. Bunun yanı sıra insanlar türbede kendileri gibi problemleri olan insanlar görünce rahatlıyorlar. Bir başka ifadeyle ortak dertler kaynaşmayı ve psikolojik olarak rahatlamayı sağlamaktadır.

Örnek Türbeler:

İzmir Susuz Dede Türbesi: Evli olduklarını söyleyen bazı kadınlarla anket sonrası sohbet ederken, eşleri ile uzun zamandır ayrı yaşadıklarını öğreniyoruz. Ziyarete gelen kadınlar arasındaki samimiyet, kaynaşma biraz da bu ortak noktadan kaynaklanıyor. Gelen kişilerin benzer sorunları var ve bu ortak nokta onları yakınlaştırıyor. Türbede “kendileri gibi olan” insanları görmenin rahatlığı, konuşmalara da yansıyor. Örneğin, genç kızlara türbe ziyaretinin nedenini sorduğumuzda, evlilik için geldiklerini genelde rahatça söylüyorlar.

İstanbul Telli Baba Türbesi: (ziyaretçiler arasında etkileşim) : Türbeye kalabalık bir grup geliyor. Yaşları 50-60 yaşları arasında değişen bu grubun içerisinde yer alan bir kadın karşı komşularının kızları için tel aldığını söylüyor. Ardından arkadaşının oğlu için de almaya karar veriyor fakat bir başkası “O, oğlunun evlenmesini istemiyor ki” diyerek bu kararından vazgeçmesini sağlıyor.

İzmir Susuz Dede: Önemli bir ziyaret nedeni de, “türbenin manevi havasını solumak” şeklinde ifade edilmektedir. Gündelik telaşlardan uzak, serin bir yerde, soyut şeyleri düşünmek ya da kendisini ilahi aleme daha yakın hissetmek için buraya gelenler var. Tek başına gelen insanlar, türbenin arka tarafında, deniz manzarasına karşı oturup dua etmeyi tercih ediyorlar. Deniz manzarasının karşısında, bir türbe yanında dertleri için çare isteyen, dua eden insanlar, haliyle duygusallaşıyorlar. Genelde ankete katılmak istemeyen bu insanların aksine, türbenin yanında duran ve gelen-gidenle konuşan, şakalaşan kadınlar da var. Bu kadınlar için türbe ziyareti sanki bir alışkanlık haline gelmiş. Buraya her Cuma geldiğini söyleyen bu kadınlar için türbe artık bir sosyalleşme aracı, kendi arkadaş çevrelerini oluşturdukları bir mekan haline gelmiş. Bu yüzden, türbenin başında şenlik havası var, diyebiliriz. Birbirlerine espri yapan, yüksek sesle bir hafta boyunca ne yaptığını anlatan, kahkaha atan insanlar görmek mümkün.

Isparta Tez Murat Dede Türbesi: Cuma günleri çok sayıda kadın ziyaretçi gelir. Genelde elli yaş ve civarı bir grup kadın önce türbeyi ziyaret edip, namaz kılıp ardından da beraberlerinde getirdikleri dua kitaplarını ve cüzleri okurlar.

Özellikle kadınlar açısından bakıldığında, türbe ziyareti dini tatminlerin yanı sıra sosyal ilişkilerin oluşturulmasına katkı sağlayan bir işlev görmektedir. Özellikle yaşlı kadınlar için türbe ziyareti ve orada yaşlılarla vakit geçirmek, yaşlılıkla başa çıkmanın bir yolu olarak görülmektedir. Böylece türbe, sanki bir sosyalleşme platformu haline getirilmektedir.

III. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu başlık altında katılımcıların, türbeleri ziyaret sebepleri, türbelerde yaptıkları ritüel ve dilekler, ne tür dileklerde bulundukları, tıbbî çaresizliklerin türbe ziyaretini nasıl etkilediği sorgulanmakta ve bu sorular anket, gözlem ve mülakatlarla elde edilen bulgular çerçevesinde cevaplandırılmaktadır.

a) Ziyaret Sıklığı ve Ziyaret Öncesi Hazırlık

Araştırmada ziyaretçilerin ne kadar sıklıkla türbe ziyaretinde bulundukları ve ziyaret öncesi ne tür hazırlıklar yaptıkları sorulmuştur. Tablo-2 ve Tablo-3'teki verilere göre ziyaretçilerin çoğunluğu (%56) ara sıra türbe ziyaretinde bulunduğunu belirtmiştir. Çok sık gelenlerin oranı (%10); mübarek gün ve gecelerde geldiğini belirtenlerin oranı ise %7'dir. Ayrıca ziyaretçilerin büyük bir çoğunluğu (yaklaşık %86) türbeye gelmeden önce ziyaret için hazırlık yapmaktadır. Büyük bir çoğunluğu abdest almakta (%67), bazısı nafil namaz kılmakta (%9), bazıları ise bir fakire yardımda (%5) bulunmaktadır. Bu veriler, Türk halkının türbe ziyaretine verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir.

Tablo-2: Türbeyi Ziyaret Sıklığına Göre Dağılım		
Seçenekler	Sayı	%
1 İlk defa geliyor	757	25,2
2 Mübarek gün ve gecelerde geliyor	210	7
3 Ara sıra geliyor	1689	56,2
4 Çok sık geliyor	310	10,3
Cevaplayanlar	2966	98,8
Cevaplamayanlar	37	1,2
TOPLAM	3003	100

Tablo-3: Türbe ziyaretinden önce yapılan hazırlıklara göre dağılım		
Seçenekler	Sayı	%
Nafil namaz kılarım	290	9,7
Bir fakire yardım ederim	163	5,4
Abdest alırım	2011	67
Bir şey yapmam	412	13,7
Diğer	100	3,3
Cevaplayanlar	2976	99,1
Cevapsız	27	0,9
TOPLAM	3003	100

b) Türbe Ziyaretinin Sebepleri

Aşağıda verilen bulgulara da görüleceği üzere bireyler, daha çok dua edip, dilekte bulunmak için türbeleri ziyaret etmektedir (%74). Sadece dua etmek için gelenlerin oranı %45; ibret alıp tefekkür etmek için gelenlerin oranı ise %16'dır.

Tablo-4: Türbeyi ziyaret gayesine göre dağılım		
Ziyaret Sebepleri	Sayı	%
Dua edip dilekte bulunmak	860	28,6
Sadece dua etmek	1369	45,6
Gezip görmek	242	8,1
İbret alıp tefekkür etmek	493	16,4
Diğer	26	0,9
Cevaplayanlar	2990	99,6
Cevapsız	13	0,4
TOPLAM	3003	100

Tablo-5: Türbeye ziyaret etmenlerine göre dağılım		
En önemli Görülen Sebepler	Sayı	%
Çevremdeki insanların etkisi	394	13,1
Dini İnançlarım	1028	34,2
Kutsal bilinen bir yere uğrama arzusu	936	31,2
Gezmek Görmek	38	1,3
Cevap verenler	2396	79,8
Cevapsız	607	20,2
TOPLAM	3003	100

Ziyaretlerdeki etkenlere bakıldığında, en büyük etkenin “dini inançlar” olduğu, aynı zamanda “kutsal bilinen bir yere uğrama arzusu”nun da önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır (tablo-4). Ziyaretçilerin türbedeki dilekleri dikkate alındığında, bireylerin türbeleri çaresiz gördükleri çeşitli hastalıklarına derman aramak için de ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır (tablo-5).

Tablo-6: Türbeyi ziyaret zamanlarına göre dağılım		
	Sayı	%
Sıkıntılı zamanlarımda	737	24,5
Mutlu/huzurlu zamanlarda	217	7,2
Din yaşantımın zayıf olduğu dönemlerde	83	2,8
Din yaşantımın kuvvetli olduğu dönemlerde	76	2,5
Gördüğüm rüyanın etkisiyle	85	2,8
Dileklerim kabul olduktan sonra	86	2,9
Gelecekle ilgili isteklerim arttığında	129	4,3
Herhangi bir sebep gözetmem	1694	56,4
TOPLAM	3003	100

Tahmin edilebileceği üzere insanlar mutlu veya huzurlu oldukları zamanlarda değil, sıkıntılı zamanlarında türbelere gitmektedirler. Tabloda görüldüğü üzere “mutlu zamanlarda türbeye giderim” diyenlerin oranı %7 iken, “sıkıntılı zamanlarda giderim” diyenlerin oranı %24’tür. Bu bulgu, insanların türbeyi bir rahatlama mekanı olarak gördüklerini

göstermektedir. Özellikle kadınlar türbeleri “sıkıntılı ve stresli” zamanlarda ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir (sıkıntılı zamanlar, kadın= %28; erkek= %18; mutlu ve huzurlu zamanlar erkek=%8, kadın=%6).

Tabloda dikkat çeken bir başka veri de ziyaretçilerin gördükleri rüya sonucu türbeleri ziyaret etmeleridir (%3). Ayrıca bulgulara göre rüya sonucu türbeye gitme oranı kadınlarda (%3,4) erkeklere (%1,8) göre daha yüksektir. Kendileriyle mülakat yaptığımız ziyaretçilerin söylemlerinde de rüya sebebiyle ziyaret belirgin bir şekilde gündeme gelmiştir. Bu konuda seçtiğimiz 3 örnek şöyledir:

İstanbul Merkez Efendi: Türbede konuşmaya başladığımız 30 yaşlarında bir kadın, eşinin yüzünde çıkan yaralar için doktora gidip çareler aradıkları bir dönemde, ümitlerini yitirmek üzereyken, rüyasında Merkez Efendi Türbesi’ni gördüğünü, buradaki şifalı suyun kendisine gösterildiğini gözyaşları içerisinde anlatıyor. Bu rüya üzerine bugün eşiyle birlikte türbeye geldiklerini, eşinin yüzünü buradaki şifalı su ile yıkadıklarını söylüyor. Kendinden emin bir şekilde de eşinin yaralarının mutlaka iyileşeceğine inandığını ekliyor.

Adana Çoban Dede Türbesi: Orta yaşlı bir bey anlatıyor: “Eskiden kahvede çok vakit geçirirdim. Hep oyun oynardım. Bir gün bu zat rüyama girdi. Neden burada vaktini harcıyorsun diyerek kulağımı çekti. Ben de derhal türbesine gittim, dua ettim. Burada altı yıl karşılıksız hizmet verdim. Türbenin temizliğinden, su taşımaya kadar birçok işini yaptım.”

Bursa Tezveren Dede Türbesi: Bu defa karşımızda aşk hikâyesi anlatan bir genç kız var. Aşk olduğu gencin kendisini sevmesi için geceleri ağlayarak dua ettiğini ve bir gece rüyasında Tezveren Dede’yi gördüğünü anlatıyor. Tezveren Dede kendisine “üzülme kızım, her şey istediğin gibi olacak” diyor. Ertesi gün annesine rüyasını anlatıyor ve birlikte türbeye geliyorlar. Rüyasında gördüğü yerin burası olduğunu anlıyor. O günden sonra her fırsatta buraya geldiğini ve huzur bulunduğunu söylüyor.

c) Dilek Çeşitleri

Tablo 7: Dilekte bulunma Amaçları/Güdülerine göre dağılım		
"EVET" diyenlerin DİLEKLERİ	Sayı	%
Hastalık veya sıkıntılara çare bulmak	487	28,6
İmtihan veya derslerde başarılı olmak	236	13,8
İş bulmak veya geçim sıkıntısından kurtulmak	180	10,5
Evlenebilmek	131	7,7
Aile geçimsizliğini düzeltmek	131	7,7
Nazar ve benzerinden kurtulmak	122	7,2
Çocuk sahibi olmak	104	6,1
Ev sahibi olabilmek	8	0,4
Şefaate dileme, bağışlanma	16	0,9
Huzurlu/mutlu yaşam	15	0,9
Diğer (kaza/beladan uzak olma, hayırlı kazanç/eş, ülke için güzellikler vb)	269	15,8
Toplam	1699	100

Tablo-7’deki cevaplardan hareketle, dilekleri genel olarak (1) olumsuz bir şeyden kaçınma; (2) olumlu bir şeyi isteme şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Katılımcılar, en çok “hastalık ve sıkıntılara çare bulmak” için dilekte bulunduklarını belirtmişlerdir (%28).

Anketler, gözlemler ve mülakatları birlikte değerlendirdiğimizde dilekleri şu 3 kategoriye ayırmak da mümkündür.

Geçmişe yönelik: Hastalıklara şifa bulma, cin tasallutundan kurtulma, işlerin düzelmesi, sıkıntılardan kurtulma, hapiste yatan kocanın kurtulması, aile içi geçimsizliği giderme, çalınan malları bulma...

Geleceğe yönelik: Ev/araba sahibi olmak, iş sahibi olmak, çocuk istemek, sınavda başarılı olmak, evlenmek, daha iyi hayat şartlarına kavuşmak, iyi bir evlilik dilemek için gelin getirmek, sünnet çocuğu getirmek...

Maneviyata yönelik: Şefaath/bağışlanma dilemek, kutsalı hissetmek, ölümü hatırlamak, imanı korumak, hayırlı bir insan olabilmek vb...

Örnek Türbeler:

Yahya Efendi Türbesi: Yaşlı bir bey türbeye giriyor. Ellerini sandukaya sürerek türbenin etrafında dolaşıyor. Sonra ayakta yüzünü sandukaya çevirerek, uzun uzun dua ediyor ve türbe görevlisine selam vererek sırtını türbeye dönmeden dışarı çıkıyor. Kendisiyle konuşma talebimize olumlu cevap veriyor. Emekli olduğunu, Yahya Efendi Camii'nin eski imamından Osmanlıca, Arapça ve diğer dini bilgileri öğrendiğini, sürekli buraya geldiğini ve ziyaretin kendisine hiçbir yerde tatmadığı bir heyecan verdiğini, her zaman Yahya Efendi'nin tesiri altındaymış gibi hissettiğini söylüyor. En büyük arzusunun öteki dünyada onunla birlikte olma şerefine nail olmak olduğunu söyleyerek ağlamaya başlıyor.

Çanakkale Câhidi Sultan Türbesi: Orta yaşlı bir kadın sınava girecek oğlu için türbeye geldiğini burada dua ettiğini ve dileğinin kabul olması için okunmuş küp şeker dağıttığını anlatıyor. İfadesine göre, bir önceki oğlu ÖSS sınavına girmeden önce kendisi buraya gelmiş ve burada oğlunun üniversiteyi kazanması için dua etmiş, dilekte bulunmuş ve oğlu o yıl üniversiteyi kazanmış. Şimdi de 2008 OKS sınavına girecek diğer oğlunun başarılı olması için türbeye tekrar gelmiş. Bu kadın, bizim de öğrenci olduğumuzu öğrenince başarılı olmamız için bize bir avuç küp şeker verdi.

Kastamonu Şeyh Şabanı Veli Türbesi: ÖSS, KPSS ve benzeri sınavlar öncesi dönemde gerek turlarla gerekse bireysel olarak gelen ziyaretçi sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir. Ayrıca genel ve yerel seçimlerde aday olanların buraya gelip başarılı olmak için dua ettikleri söylenmektedir. Sınavlarda ve seçimlerde başarılı olanlar ise tekrar gelip şükür duası etmektedir. Şükür duası için gelenlerden bazılarının türbeye önemli miktarda para bıraktıkları anlatılmaktadır.

Duvarlara veya Türbe defterine yazılan ilginç dilek örnekleri:

Sivas Gani Baba Türbesi: “Mrb. Gani Baba, sana bir sürü dileklerde bulunuyoruz. Bunun farkındayız. Ama bişi daha isteyecektim. Noolur 1.75 oliiim. Noolur!”

Sivas Gani Baba Türbesi: “Ben sağlıklı, mutlu, heyecanlı, maceralı bir hayat istiyorum. Ayrıca gitar istiyorum.”

Diyarbakır Hz. Süleyman Türbesi: “Ya Hz. Süleyman, hırsızların kalbine merhamet ver ki, altınlarımı geri getirsinler.” (Kürtçe)

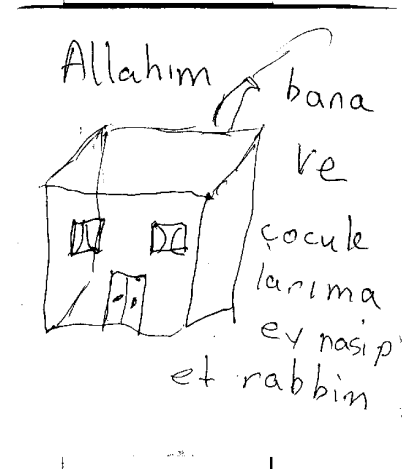
Diyarbakır Hz. Süleyman Türbesi: “Allah’ım kaynanamdan kurtar beni.”

Konya Tavus Baba Türbesi: “Utku’ya okul, Serkan’a okul, Ekrem’e evlat, iş; Mehmet’e iş, hanım; Delal’e kısmet, ev, huzur.” (5 kişi için 9 dilek).

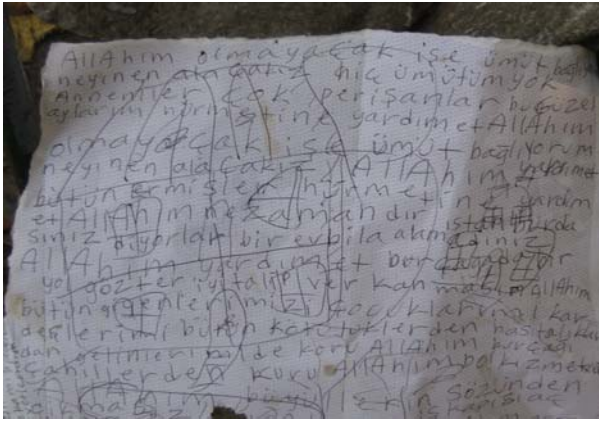
Konya Tavus Baba Türbesi: “Her şey çok güzel teşekkürler. Umur.”

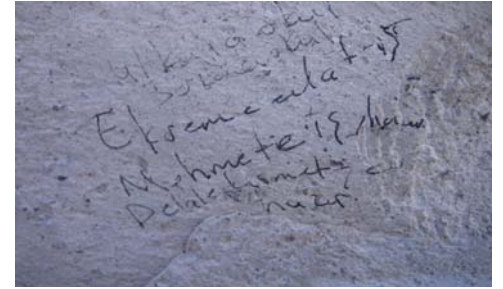
İstanbul Merkez Efendi Türbesi: Poşetten yapılmış beşik.

İstanbul Yuşa Türbesi: Türbeye bırakılan bir kağıt parçası.

İstanbul Merkez Efendi Türbesi: Dilek mektubu ve ev resmi.

Konya Tavus Baba Türbesi: “Utku’ya okul; Serkan’a okul; Ekrem’e evlat, iş; Mehmet’e iş, hanım; Delal’e kısmet, ev, huzur.” (Toplam 5 kişi için 9 dilek).

d) Tıbbî Çaresizlik Algısı

Ziyaretçiler arasında çeşitli rahatsızlıklara çare arayanlar bulunmaktadır. Kısırlık, romatizma, saç dökülmesi, arpacık, otizm, down sendromu, sara gibi doğrudan biyolojik rahatsızlıkların yanı sıra; depresyon, iç sıkıntısı veya çocukların altını ıslatmaları gibi daha çok psikolojik problemler için de türbeler ziyaret edilmektedir. Ziyaretçilerin bu konudaki ifadeleri genelde “doktora gittim ama sonuç alamadım” şeklindedir.

Ziyaretçilerle yapılan görüşmelerin içerik analizi yapıldığında; doktor, şifa, çare, hasta, sağlık gibi kelimelerin kullanım sayısı şöyledir:

doktor: 21	hekim: 27	şifa: 84	çare: 16
hasta: 135	sağlık: 24	sıkıntı: 32	dert: 12
rüya: 21	evlilik: 25	geçimsizlik: 6	geçim sıkıntısı: 5
araba: 15	sara hastalığı: 5	yılcancık hastalığı: 2	yaramaz çocuk: 4

Hastalıklarına çare arayan, ziyaretçilerle yapılan görüşmelerden bazıları şöyledir:

Elazığ Arap Baba Türbesi: Bir bayan, anketimizi cevaplarken (okur-yazar değil) dileğiniz nedir sorusuna “çocuk sahibi olmak” ifadesini kullanınca; bunu neden buradan istiyorsunuz diye sorduk. Bunun üzerine, “Benim arkadaşım buradan istedi ve Allah’ın izniyle üçüzleri oldu” dedi. Bu arada yanındaki bayan hemen söze karışarak kendi hikâyesini anlatmaya başladı: “Benim senelerce çocuğum olmadı, doktora da gittik. Doktor bize ‘sizin çocuğunuz olur, herhangi bir sorunuz yok dedi’ ama yine de olmadı. Bu arada komşumuz Arap Baba Türbesi’ne gittiğini ve çocuğu olduğunu söyleyince ben de hemen buraya geldim. Bak işte yanımdalar (beraberinde üç kız çocuğu var), ben bu olaydan sonra her zaman teşekkür için buraya geliyorum ve çocuğu olmayanlara da buraya gelmelerini tavsiye ediyorum. Bu zatlar mübarek insanlar, Allah dostu insanlar, onların yüzü suyu hürmetine bizim dualarımız da kabul oluyor” dedi.

Kayseri Seyyid Burhaneddin Türbesi: Bir bayan ziyaretçi şunları anlatıyor: “Benim 11 sene çocuğum olmadı. Doktor çocuğumun olmayacağı şeklinde rapor verdi. Buraya sürekli geldim. ‘Allah’ım bu zatın yüzü suyu hürmetine bir erkek çocuk verirsen yemin ediyorum her Perşembe, Cuma buraya geleceğim!’ diye dua ettim. İki ay sonra hamile olduğumu öğrendim. Raporla birlikte doktora gittim, doktor hayret etti. Çok sevindim, şu anda oğlum 11 yaşında. Adını Seyyid Burhaneddin koydum.

Kahramanmaraş Elif Ana Türbesi: 45 yaşında bir bayan, önceden çocuklarının sürekli özürlü doğduğunu, Elif Ana Türbesine gelip de adak kestikten ve dua ettikten sonra çocuklarının sağlıklı doğmaya başladığını söylüyor.

Kastamonu Şeyh Şabanı Veli Türbesi: 45 yaşlarında bir erkek ziyaretçi ile konuşuyoruz. Beş yıl önce hastalandığını, birçok hastanede farklı doktorlara muayene olduğunu, ancak hastalığına kesin bir tanı konulamadığını, birisinin tavsiyesi ile bu Türbe’den götürdüğü Asa suyu ile evinde banyo yaptığını ve bir süre sonra iyileştiğini anlatıyor.

Çorum Erzurum Dede Türbesi: 25 yaşlarında bir kadın “Çocuğumun gözleri ağrıyor, doktora gittik ilaçlar pek fayda etmedi. Burayı tavsiye ettiler, biz de geldik.” Diyor. Elindeki süt paketini işaret ederek konuşmaya devam ediyoruz: “Yanınızda süt var, ne yapacaksınız o sütü?” Kadın tereddütsüz cevap veriyor: “Toprağına dök dediler ama görevli koku yapıyor diye döktürmüyor, biz de kutusuyla bırakacağız. Ayrıca

toprağından alıp eve götüreceğim. Su dolu kaba koyup bu su ile gözlerini ovacağım çocuğumun, inşallah şifa olacak.”

İzmir Susuz Dede Türbesi: Kesme şeker dağıtan bir kadın, “bu kaçınıcı şeker dağıtışım, hala dileğim kabul olmadı, son bir kez daha dağıtacağım, olmazsa dağıtmayacağım artık” diyor. Kadının çocuğu down sendromlu. Kadın, bu hastalığın tedavisi olmadığını biliyor, yine de son bir kez şansını denemek istiyor.

Afyon Hasan Basri Türbesi: Seyyid Hasan Basri’nin kuduz hastalıklarını tedavi eden bir hekim olduğu rivayet edilmektedir. Bu rivayet, türbenin kuduz hastalıklarına iyi geldiği inancını doğurmuştur. Bu inanış bugün artık daha çok hayvanlar üzerine yönlendirilmiştir. Hayvanları kuduz hastalığına yakalananlar, hastalığın üzerinden 40 gün geçmeden türbeye gelerek türbede asılı olan ve Seyyid Hasan Bari’ye ait olduğuna inanılan sancağı götürür ve hayvan sürüsünün ortasına diker. Sancağın hemen yanında kurban keser ve kuduzlu hayvanı sancağın ve kurbanın etrafında 3 kez döndürür. Daha sonra yine türbeden kendisine verilen tuzu kuduzlu hayvana yaladır. Bu ritüelin kuduz hayvanı iyileştireceğine inanılır.

e) Hasta Çocukların Türbe Ziyaretleri

Türbelerde rastlanılan önemli görüntülerden birisi de çocuklardır. Hasta olan veya yaramaz olduğu düşünülen çocuklar türbeye getiriliyor. Türbeye el sürdürülüyor. Bazı türbelerde türbe örtüsünün altına yatırılarak uyutuluyor. Bu konudaki bazı örnekler şöyledir:

Samsun Cüneyd-i Bağdadi Türbesi: Bir anne ve baba, altı yaşındaki konuşamayan oğullarını türbeye getirmişler. Türbenin etrafında üç defa dönüyorlar. Daha sonra anne ile çocuk uyumak amacıyla kabrin yanına yatıyor. Kendilerine bu ritüelin sebebini sordüğümüzda, görülecek olan rüya ile konuşamayan çocuğun şifa bulacağını belirtiyorlar.

Urfa Hekim Dede Türbesi: 55 yaşlarında bir bayan ve kızı şahit oldukları bir olayı anlatıyorlar: Bundan 8 yıl evvel damdan düşüp başından yaralanan ve başına su toplandığı için jant takılan 4-5 yaşında bir çocuk getirilmiş. Çocuk türbenin içine yalnız olarak bırakılmış ve kapı kapatılmış. Çocuk bir müddet ağladıktan sonra sesi kesilmiş. Çocuk yarım saat kadar türbenin içinde kalmış. Kapıyı açtıklarında, çocuğun gayet sakin olduğunu görmüşler. Çocuk onlara, “bir yaşlı dede geldi bana ağlama dedi ve beni sevdikten sonra gitti” demiş. Bunun üzerine çocuğun ailesi üç Cuma türbeyi çocukla birlikte ziyaret etmiş. Ama çocuk 4. haftada vefat etmiş. Annesi rüyada, çocuğunun bir kuş gibi türbenin üzerinde uçtuğunu görmüş.

İstanbul Akbaba Türbesi: Orta yaşlı iki kadın 14-15 yaşında bir erkek çocuğuyla birlikte geliyor. Çocuğun annesi ve bakıcısı olan bu kadınlar bizimle konuşmaya başlıyorlar. Çocuğun otistik olduğunu, kendilerinin camide namaz kılacaklarını söyleyerek, onlar namaz kılınca kadar çocuğa göz-kulak olmamızı rica ediyorlar. Namazdan sonra çocuğun elinden tutarak türbeyi tavaf ettiriyorlar ve mezarın ayak kısmında durarak bir müddet dua ediyorlar. Daha sonra çocuğu türbenin yanında bulunan ve mezarı gölgeleyen ağacın iki dalı arasından geçirme ritüelini yapıyorlar. Ayrılırken de caminin önünde oturan yaşlı amcalardan çocuk için dua etmelerini istiyorlar.

Elazığ Arap Baba Türbesi: Çocuğunun sakat bacağına ısrarla sandukaya süren baba; “kızım bak, iyice sür iyileşeceksin!” diyerek kızını yönlendiriyor. Çocuk korktuğunu söyleyince babası, “eğer yürümek istiyorsan dediğimi yap, buradaki amca senin iyileşmeni sağlayacak” diyerek kızını ikna etmeye çalışıyor.

Kocaeli Sultan Baba Türbesi: Değirmendereli bir hanımın hikâyesi şöyledir: “Evlendikten sonra 6 yıl çocuğumuz olmadı. Eşim türbeye giderek Sultan Baba hürmetine Allah’tan bir çocuk ihsan etmesini niyaz etmiş ve çocuğumuz olursa türbede mevlit okutmayı adanmış. İki ay sonra hamile kaldım ve bir kızımız oldu. Bir müddet sonra da adağımızı yerine getirdik. Bir buçuk yıl sonra bir kızım daha oldu. Çocuk bezi yıkamaktan ellerim mayasıl gibi yara olmuştu. Yaralar bir türlü geçmiyordu. İkinci kızım birkaç aylıkken, yaramazlık yapan büyük kızımı, yaraların verdiği acıyla çok kötü bir şekilde azarladım. O gece bir rüya gördüm. Rüyamda türbeye gittim. İçeri girince sanduka açıldı. İçi oda gibi bir yerdi. Sultan Baba kapının hemen yan tarafında oturuyor, biraz ötesinde de hemşireye benzeyen, beyaz elbiseli bir hanım ve bir de koşumlu beyaz bir at duruyor. Sultan Baba, bana:

“- Kız benimdir, sakın onu azarlama” dedi. Ben de:

“- Sultan Babacığım, bak ellerim yara içinde, sıkılıyorum da ondan azarlıyorum.” deyince,

“- Sana reçete yazıyorum, al bunu kullan” dedi.

Bir kâğıda bir şeyler yazarak elime verdi. Heyecanla uyandım, baktım ki elimi sımsıkı yummuşum. Daha sonra hiçbir tedavi görmediğim halde elimdeki yaralar kendiliğinden geçti.

İstanbul Merkez Efendi Türbesi: Merkez Efendi, bir gün dergâhın bahçesinde namaz kılarken secde de bir ses işitir. Bu ses, “Ey Merkez Efendi, yedi senedir yeryüzüne çıkmak için emir bekliyorum, beni bu hapishaneden kurtar. Zira, Allah-u Teala beni sıtma hastalığına şifa olarak yarattı” diye seslenir. Merkez Efendi, namazdan hemen sonra talebelerine, “Burayı kazınız, burada sıtmalılara şifa olacak bir su var” der. Talebeler burayı kazınca yerden kızılımsı bir su fişkirir. Daha sonra buraya bir kuyu yaparlar. “Niyet Kuyusu” adı verilen bu kuyudan su içen sıtma hastalarının iyileşeceğine inanılır.

Yahya Efendi Türbesi: 25-30 yaşlarında bir kadın 2-3 yaşındaki çocuğuyla birlikte içeri giriyor. Çocuğa, “bak cici cici” diyerek Yahya Efendi’nin sandukasını işaret ediyor ve sandukayı okşuyor. Çocuk da sandukaya dokunmaya çalışıyor. Kadın daha sonra sandukaya yüzünü dönüp oturuyor ve çocuğunu da kucağına oturtuyor. Kadın ellerini dua etmek için kaldırınca, çocuk da ona eşlik etmeye çalışıyor. Annesinin mırıldandığını duyunca çocuk doğrulup annesini yüzüne bakıyor. Annesi de ona gülümseyerek dua etmeye devam ediyor. Bir süre bu şekilde dua ettikten sonra diğer sandukalara doğru ilerliyor. Burada kimlerin yattığını sandukaların önündeki levhaları okuyarak çocuğa sevecen bir şekilde anlatıyor. Yine çocuğa, Yahya Efendi’nin Allah’ın çok sevgili bir kulu olduğunu, onu insanların da çok sevdiğini, Allah’a çok ibadet ettiğini, onun gibi birisi olması için Allah’a dua etmesi gerektiğini söylüyor.

Samsun Cüneyd-i Bağdadi Türbesi: Bir anne ve baba, altı yaşındaki konuşamayan oğullarını türbeye getirmişler. Türbenin etrafında üç defa dönüyorlar. Daha sonra anne ile çocuk uyumak amacıyla kabrin yanına yatıyor. Kendilerine bu ritüelin sebebini sordüğümüzda, görülecek olan rüya ile konuşamayan çocuğun şifa bulacağını belirtiyorlar.

Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi: 25 yaşlarında genç bir bayan, 2-3 yaşlarındaki çocuğuyla birlikte türbenin girişindeki çeşmeye geliyor. Çocuğa “bu su şifalı oğlum” diye sesleniyor. Çocuğun elini yüzünü yıkıyor. Ardından da elinde getirdiği şişeye su dolduruyor. Sonra türbeye giriyor ve çocuğa “Sen de dua et” deyip ellerini

kendisi gibi kaldırması için işaret ediyor. Sandukayı göstererek “Bak burada bir amca yatıyor, o çok büyük bir insan ve Allah’ın çok sevdiği bir kişi, hadi Ona birlikte dua edelim!” diyor. Çocuk da ellerini açıp, dudaklarını kıpırdatarak annesini taklit etmeye çalışıyor.

Hekim Dede Türbesi (Urfa): 55 yaşlarında bir bayan ve kızı şahit oldukları bir olayı anlatıyorlar: Bundan 8 yıl evvel damdan düşüp başından yaralanan ve başında su toplandığından dolayı başına jant takılan 4-5 yaşında bir çocuk getirilmiş. Çocuk türbenin içine yalnız olarak bırakılmış ve kapı kapatılmış. Çocuk bir müddet ağladıktan sonra sesi kesilmiş. Çocuk yarım saat kadar türbenin içinde kalmış. Kapıyı açtıklarında, çocuğun gayet sakin olduğunu görmüşler. Çocuk onlara, “bir yaşlı dede geldi bana ağlama dedi ve beni sevdikten sonra gitti” demiş. Bunun üzerine çocuğun ailesi üç Cuma türbeyi çocukla birlikte ziyaret etmiş. Ama çocuk 4. haftada vefat etmiş. Annesi rüyada, çocuğunun bir kuş gibi türbenin üzerinde uçtuğunu görmüş.

Urfa Hekim Dede Türbesi: Kadınlar türbe örtüsünün altına çocuk koyup dua okurken. Çocuk mavi eşarplı kadının önünde.

Adana Çoban Dede Türbesi: Dört kişilik bir aile türbeye geliyor. Kız çocuğu annesinin, erkek çocuğu da babasının yanında duruyor. Anne girer girmez “başörtüsü var mı?” diye soruyor. Başını örttükten sonra dua etmeye başlıyor. Duası bittikten sonra kabri öpüyor, başını yaslıyor. Baba ise duadan sonra kabri yedi defa öpüyor. Bunu gören 5-6 yaşlarındaki oğlu da öpüyor ve başını koyuyor. Babası oğlunun başını okşayarak taltif ediyor.

Samsun Cüneyd-i Bağdadi Türbesi: Bir anne ve baba, altı yaşındaki konuşamayan oğullarını şifa bulması için türbeye getirmişler. Öncelikle türbenin önündeki çeşmede abdest aldılar. Türbede namazı kıldıktan sonra çocukla birlikte kabrin etrafında üç defa döndüler. Daha sonra anne ile çocuk uyumak amacıyla kabrin yanına yattılar. Kendilerine bu ritüelin sebebini sorduğumuzda, görülecek olan rüya ile konuşamayan çocuğun şifa bulacağını belirttiler.

İstanbul Telli Baba Türbesi: (yeni doğan çocuk): Türbeye 30 yaşlarında, kucağında yeni doğmuş bebeğiyle bir adam giriyor. Yanındaki eşiyle beraber türbenin merdivenlerinde durarak dua ediyorlar. Dualarını yaptıktan sonra yavaşça sandukanın bulunduğu odadan dışarı çıkıyorlar. Ardından erkek geri gelerek tel kesiyor. Kapının dışında bulunan eşi ise tellerin çok uzun olduğunu daha kısa kesmesi gerektiğini söylüyor. Adam geri

dönerek telleri bir miktar kısaltıyor ve eşinin yanına dönüyor. Eşi telleri daha da kısaltmasını, yoksa dileğin gerçekleşmesinin uzun zaman olacağını söylüyor. Fakat adam “boş ver!” dercesine ilerleyerek türbeden çıkıyor.

Denizli Server Gazi Türbesi: Türbeye hastalıklara şifa bulmak için de ziyaretçiler gelmektedir. 8 yaşındaki Fırat’ın ailesi bunlardan birisidir. Zihinsel engelli olan Fırat ailesi tarafından sık sık türbeye getirilmekte ve şifa ümidiyle türbede bir müddet uyutulmaktadır.

İstanbul Telli Baba Türbesi: Elllerinde tellerle türbeye doğru yönelen bir aileye ziyaretlerinden sonra konuşup konuşamayacağımızı soruyoruz. İsteğimizi olumlu karşılıyorlar ve ziyaretlerinin ardından daha önce bir ev sahibi olmak için burada dua ettiklerini, ev sahibi olduklarını, şimdi de daha önce adadıkları telleri türbeye geri getirdiklerini ve yeni dileklerde bulunduklarını söylüyorlar. Yanlarında bulunan 13-14 yaşlarında erkek çocuklarına “sen herhangi bir dilekte bulundun mu?” şeklindeki sorumuza çocuk biraz çekingen bir tavırla, “derslerimde başarılı olmak için dua ettim” cevabını veriyor.

Elazığ Arap Baba Türbesi: Çocuğunun sakat bacağına ısrarla sandukaya sürten baba; “kızım bak, iyice sür iyileşeceksin!” diyerek kızını yönlendiriyordu. Çocuk korktuğunu söyleyince babası, “eğer yürümek istiyorsan dediğimi yap, buradaki amca senin iyileşmeni sağlayacak” diyerek kızını ikna etmeye çalışıyordu.

f) Ziyaret Sırasında Yapılan Ritüeller

Türbelerdeki ritüelleri ikiye ayırabiliriz:

1. **Genel ritüeller:** Bu kategoride “Kur’an okumak, dua etmek, şeker/lokum dağıtmak, kurban kesmek, türbeyi tavaf etmek, türbeye el yüz sürmek, türbe çeşmesinden su içmek” gibi her türbede görülebilen ritüeller yer almaktadır.
2. **Özel ritüeller:** Bu kategoride “toprak almak, süt dökmek, bez bağlamak, süpürge bırakmak, tel kesmek, elbise bırakmak, tuz bırakmak gibi her bir türbeye mahsus özel ritüeller yer almaktadır. Mesela, Afyon Hasan Türbesi’nde toprak alma, İstanbul Telli Baba Türbesi’nde tel kesme, Konya Tavus Baba Türbesi’nde tuz bırakma ritüelleri yaygındır.

Tablo-8: Türbe Ritüelleri		
	Sayı	%
Türbeden tel alma / türbeye tel bağlama	43	1,4
Şeker, lokum vb dağıtma	280	9,3
Kuran okuma / okutma	1548	51,4
Koyun / horoz kesme	79	2,6
Bez bağlama / kilit açma	57	1,8
Mum yakma, süt dökme, su getirme vb	37	1,2
Toprak alma	48	1,6
Türbeye yönelerek namaz kılma	16	0,5
Diğer (örtüden bir parça alma, taş yapıştırma vb)	763	25,4
Cevap verenler	2868	95,6
Cevapsız	135	4,4
TOPLAM	3003	100

Hangi ritüel ne için?

Taş yapıştırma: Türbe duvarına genelde ev sahibi olmak için taş yapıştırılır. Ancak daha başka dilekler için de yapılabilir. Taş, duvara yapıştırsa dileğin kabul olunacağına inanılır.

Mum yakma: Dilek kabulü için genel bir ritüeldir.

Mendil vb. küçük hediyeler bırakma: Dilek kabulü için genel bir ritüeldir.

Makara dolama: Evlenebilmek için mezar taşına makara ipi dolandır.

Türbeyi tellerle süsleme: Evlilik ve geçimsizliği düzeltmek için yapılır.

Çaput bağlama: Dilek kabulü için genel bir ritüeldir.

Tel kesme: Kısmet açmak için genel bir ritüeldir.

Kilit açma: Kısmet açmak için genel bir ritüeldir.

Bez beşik bağlama: Çocuk talebi için genel bir ritüeldir.

Kağıt bırakma: Kağıda dilek yazılarak türbeye bırakılır.

Elbise bırakma: Çocuk isteyenler türbe üzerine bebek giysisi bırakırlar. Hasta yakınları hastalarının elbisesini getirerek türbe üzerinde bir müddet bekletirler ve elbiseyi götürüp hastaya giydirebilirler.

Şeker, bisküvi, çikolata vb. dağıtma: Dileği gerçekleştirenler teşekkür için tekrar gelerek şeker vb. dağıtırlar.

Tuz bırakma: Dilekleri yerine gelenler türbeye tuz getirerek kapı eşiğine veya pencerelere tuz dökerler.

Örnek Türbeler:

Adana Çoban Dede Türbesi: Çok yoğun olmamakla birlikte, türbedeki bazı ağaçlara bez bağlanmaktadır. Ayrıca türbenin temelindeki duvarlara küçük taşlar tutturulmaktadır. Bunu yapanlar, taş düşmezse dileklerinin kabul olacağına inanmaktadır.

Çorum Erzurum Dede Türbesi: Zaman zaman duvara taş yapıştıran ziyaretçilere de rastlanmaktadır. Yapıştırılan taş düşmezse dileğin kabul olacağına, düşerse kabul olmayacağına inanılmaktadır. Türbeyi öperek etrafında dönmek de burada uygulanan bir başka ritüel şeklidir.

Diyanbakır Hz. Süleyman Türbesi: Türbedeki dilekler, adaklar ve ritüeller çeşitlilik arz etmektedir. Başta, “kına yakmak” olmak üzere, türbe duvarına kâğıt ve taş sıkıştırmak, horoz kesmek, Kuran okutmak, türbenin kapatılan bir kapısına yaslanmak ve sürtünmek, dilekleri bu kapıya yazmak türbede yapılan ritüellerden bazılarıdır.

Kahramanmaraş Elif Ana Türbesi: Türbe'nin yanındaki ağaçlara mendil, kurdele ve çaputlar bağlıdır. İnsanlar buraya dileklerinin kabul olması için her bir kişinin dileğini temsil eden çaputlar bağlıyorlar. Ayrıca bu ağaçların gövdesine eğilerek dileklerini ağaca sessizce fısıldamaktadırlar.

İstanbul Merkez Efendi Türbesi: Türbede önceden uygulandığı halde bugün yavaş yavaş unutulmuş ve pek fazla uygulanmayan bazı ritüeller vardır. Bugün olduğu gibi gençliğinde de sık sık bu türbeyi ziyarete geldiğini söyleyen yaşlı bir kadının anlattıklarına göre, bahçede şu anda ağızları kapalı ve kilitli olan kuyular eskiden dilek kuyusuymuş. Genç kızlar üzerlerine bir örtü alarak dikkatle kuyunun içine baktıklarında evlenecekleri kimseyi bu kuyuda görürlermiş. Bu kadın, kendisinin de böyle bir tecrübesi olduğunu anlatıyor. Annesi ve ablası ile bu türbeye gelen kadın, üzerine kabanını örtmüş ve başını bu kuyudan içeri uzatmış. Kuyuda, kamyon penceresinden kendisine bakan birisini görmüş ve bir kamyon şoförü ile evlenmiş. Ablası da kendisine selam duran bir asker görmüş ve bir subayla evlenmiş.

İstanbul Merkez Efendi Türbesi: Türbede bir de dilek taşı bulunmaktadır. Bu taşla ilgili ritüel şöyledir: Herhangi bir dileği olan kimse bu taşın üzerine çıkar. Eğer, değirmen taşına benzeyen bu taş dönmeye başlarsa tutulan dileğin kabul olduğuna inanılır. Çilehanenin giriş kapısının arkasında bulunan delikli taşlardan örülmüş duvar da, dileklerin kabul olup olmayacağını ölçmeye yarayan bir işleve sahiptir. Buna göre, herhangi bir küçük taş bu duvara atılır. Eğer taş duvardaki küçük deliklerden birisine girerse, bu durum tutulan dileğin kabul olacağına işarettir.

İstanbul Merkez Efendi Türbesi: Bir başka ritüel de çilehanede gerçekleştirilir. İnanişâ göre, kendini dünyevi düşüncelerden uzaklaştırarak, içten bir niyetle dilek tutarak, kibleye yönelip namaz kılmaya başlayan kişi, eğer niyetinde samimi ise ve duası kabul olacaksa, hiç farkına varmadan kendini kible yönünden batı yönüne doğru dönmüş olarak bulacaktır. 35 yaşlarında bir kadın, önceden böyle şeylere inanmadığını, fakat bir gün tam teslimiyetle bunu yaptığını ve gerçekten de, kibleye yöneldiği halde, kendisini batı tarafına dönmüş olarak bulduğunu ifade ediyor. Bu olayı Merkez Efendi'nin bir kerameti olarak değerlendiren bu kadın, yaşadığı bu olaydan sonra bu türbeyi daha sık ziyaret etmeye başladığını söylüyor.

Urfa Hekim Dede Türbesi: Türbe ziyareti sırasında hasta ve yakınları öncelikle Kur'an okuyup dua ederler. Yine Hastanın şifa bulması için, gelemeyen hastaların yakınları tarafından hastanın herhangi bir çamaşırı türbeye kabrin üzerine cuma gecesi bırakıldıktan sonra yeniden hastaya giydirilir. Ayrıca Cuma gecesi salâ okunurken şişe içinde türbeye bırakılan su veya zeytinyağı bir gün sonra hastaya içirilir ya da bedenine sürülür. İnanişâ göre söz konusu hasta ya şifa bulur ya da vefat eder. Yine, konuşamayanlar, konuşabilmek için, türbenin anahtarını ağızlarına alıp dudaklarıyla bastırırlar. Ziyaret sırasında ziyaretçiler kabre çok yakın bir şekilde otururlar, hatta türbenin örtüsü altına girip orada bir süre bekleyip ya yakınları ya da kendileri bizzat dua ederler. Zihinsel problemlili hastalar yakınları tarafından türbeye getirilerek uzun müddet türbe içinde oturtulur ve dua edilir. Türbe örtüsü el-yüz sürüp, öpüp koklanır. Sandukanın etrafında dönüp, dua edilir. Ziyaret sonrası ziyaretçiler isteğe bağlı olarak çıkışta türbeye ve türbedara para yardımı yaparlar. Ayrıca daha önce gelip şifa bulmuş ziyaretçiler de buraya tekrar gelip adaklarını (şeker, yiyecek, para, cami için halı kili vb) yerine getirirler. Bazı ziyaretçiler ziyaretin ardından Hekim Dede Camii'nde namaz kılarlar.

g) Türbelerin Uzmanlıkları

Türbeleri, “genel statüye sahip” ve “özel statüye sahip” türbeler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Çoğu genel statüye sahiptir. Birçok nedenle gelen olmaktadır. Mesela Bursa’da Tezveren Baba Türbesi’ne genellikle şifa bulmak, kısmet açmak, iş bulmak, çocuk sahibi olmak, sınavlarda başarılı olmak gibi birçok dilek için gelmektedirler. Bununla birlikte, bazı türbeler tıpkı kaplıcaların farklı hastalıklara yönelik olması gibi farklı dilekler adına şöhret bulmuştur.

Mesela Elazığ’daki bazı türbeler kendine mahsus bir özelliğe sahiptir. *Beşik Baba Türbesi*, özellikle çocuğu olup da yaşamayanların ziyaret yeridir. Çocuğu yaşamayan kadınlar, hazırladıkları bebek ve beşik figürlerini türbeye bırakarak, yaşayacağına inandıkları çocuklarına kavuşacakları günü ümitle beklerler. Ayrıca bir türlü iyileşmeyen hasta çocuklar 5-10 dakika burada yalnız bırakılır ve bu süre içinde onların ağlaması yaşamasına, ses çıkarmaması ise öleceğine işaret sayılır. *Murat Baba Türbesi* muradına ulaşamayanların; *Arap Baba Türbesi* ve *Üryan Baba Türbesi* ruh hastalarının, sara hastalarının, felçlilerin ümit kapısıdır.

Türkiye genelindeki diğer bazı türbelerin uzmanlıkları ise şöyledir:

Mesela çocuk sahibi olmak için, Diyarbakır Hz. Süleyman Türbesi, Edirne Hasan Sezai Türbesi, Ankara Şeyh İzzettin Türbesi, Nallıhan Caferi Sadık Rahim Baba Türbesi meşhurdur. Samsun Cüneyd-i Bağdadi Türbesi geç konuşan çocuklar, sara hastaları, saç dökülenler, yatalak hastalar, vücudunda yaraları olanlar ve kekemeler için meşhurdur.

Denizli’de Server Gazi Türbesi’nin yanındaki *Öksürük Dede Türbesi*’nin ilginç bir hikayesi vardır: “Kronik öksürükten muzdarip olan ve doktor doktor dolaşp şifa arayan bir kadın ile kocasının yolu Server Gazi Türbesi’ne düşer. Orada dua ederler ve türbeye giden yolun alt tarafında bulunan bir su pınarından su içerler. Bir süre sonra kadın iyileşir ve bu suda keramet görürler. Eşinin bu suyu içtikten sonra iyileştiğine inanan adam, başkalarının da bu sudan şifa bulmasını ister ve üzerinde ‘Öksürük Dede’ yazılı bir mezar taşı yaptırır ve mezar taşını su pınarının yanına diker.”

h) Türbe Ziyaretinin Etkileri

Türbeleri ziyaret edenlerle yapılan görüşmelerde ziyaretçilerin pek çoğu ziyaretin kendilerini ruhsal olarak rahatlattığını, ziyaretten manevi bir huzur aldıklarını, kutsal bir mekan ziyaret etme duygusu hissettiklerini belirtmişlerdir (bkz. Tablo-5). Ayrıca ziyaretçileri

ziyaretten sonra hayatınızda ne gibi bir değişiklik oldu sorusu yöneltmiştir. Buna göre ziyaretçilerin %27'si dine olan ilgisinin arttığını, %25'i ibadetlerine daha fazla dikkat ettiğini, %10'u hayır ve yardımlaşmaya yönelmesini sağladığını belirtmiştir. Bu bulgulara göre daha çok manevi ve dini bir görev gibi algılanan (bkz. Tablo-5) türbe ziyaretinin yine manevi bir dönüşümü desteklediği söylenebilir.

Tablo-9: Türbe ziyaretinin etkilerine göre dağılım		
Dini Tutum-Davranış Değişikliği	Sayı	%
Dine olan ilgi arttı	815	27,1
İbadetlere dikkat başladı	760	25,3
Hayra yönelme arttı	308	10,3
Hiçbir değişiklik olmadı	1045	34,8
Cevap verenler	2928	97,5
Boş bırakanlar	75	2,5
TOPLAM	3003	100

Türbe ziyaretlerinin ruhsal rahatlama, manevi ve dini bir huzur hissi yanında, sosyal kaynaşmayı ve yardımlaşmayı artırıcı bir yönü vardır. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi bireyler birbirlerinin problemleri için ortak çözümler aramakta, bir birlerine dualar etmektedir. Ayrıca türbe ziyaretinin bireylerin kendi hayatlarıyla ilgili özel kararlar almalarına da etkisi olmaktadır (örneğin çocuklarına isim verme vs.). Çoğu zaman da türbe ziyaretleri döngüsel bir etki yapmakta, ziyaretçiler özellikle dilekleri kabul olduktan sonra türbeye bağlılık hissetmekte ve tekrar tekrar türbeyi ziyaret etmektedirler (bkz. Tablo-2).

Örnekler:

İstanbul Merkez Efendi Türbesi: 40 yaşlarında bir kadın eşi ile kavga ettikten sonra evden kaçtığını, dua ederek sığınacak bir yer ararken bu türbeye tesadüfen geldiğini ve iki gün türbenin bahçesinde kaldığını, burada herkesin dua ettiğini görünce, “bakalım kabul olacak mı?” diyerek kendisinin de dua ettiğini ve dileklerinin yerine geldiğini söylüyor. Kadın, eşiyle arasındaki huzursuzluğun son bulmasında ve evinin düzene girmesinde burada yaptığı duaların etkili olduğuna inanıyor.

Kayseri Seyyid Burhaneddin Türbesi: Ziyaretçi bir bayanın bu konu ile ilgili anlattıkları şöyledir: “Benim 11 sene çocuğum olmadı. Doktor çocuğumun olmayacağı şeklinde rapor verdi. İki her gün geldim ve sürekli ‘Allah’ım bu zatın yüzü suyu hürmetine bir erkek çocuk verirken yemin ediyorum her Perşembe, Cuma buraya geleceğim!’ diye dua ettim. İki ay sonra hamile olduğumu öğrendim. Raporla birlikte doktora gittim, doktor hayret etti. Çok sevindim, şu anda oğlum 11 yaşında. Adını Seyyid Burhaneddin koydum. Oğlumu onun talebesi olarak yetiştireceğim. Bu zatın yüzü suyu hürmetine duamın kabul olduğuna inanıyorum. Her Perşembe, Cuma buraya gelirim.”

Diyarbakır Hz. Süleyman türbesi: 25 yaşlarında bir kadın bu türbe ile ilişkisinin bir rüya ile başladığını anlatıyor: “Rüyamda çocuğum olduğunu ve Hz. Süleyman türbesine götürdüğümü gördüm. Daha sonra çocuğum oldu ve adını Süleyman koydum.”

Afyon Hasan Basri Türbesi: Bu yöredeki türbelerin çocuklara verilen isimler üzerinde de etkilidir. Bu bölgede bulunan yerleşim birimlerinde ikamet eden halkın genel anlayışına göre, bir aile hangi türbeyi ziyaret

etmişse o türbeye bağlıdır ve çocuklarına da o türbenin ismini vermesi gerekmektedir. Örneğin, Afyon'un Bolvadin ilçesinde Abdülkadir Geylani Türbesi bulunmaktadır. Halk dilinde Abdülkadir **Geylani** ismi Abdülkadir **Ceylani** şeklinde kullanılmaktadır. Kendilerini o türbeye ait hisseden aileler erkek çocuklarına Abdülkadir veya Ceylan isminin, kız çocuklarına da Abdülkadir Geylani'nin hanımının ismi Ayşe Dudu olduğu için **Ayşe** veya **Dudu** isminin verilmesi gerektiğine inanmışlardır. Aynı şekilde Seyyid Hasan Basri Türbesini ziyaret ederek kendilerinin bu türbeye bağlı olduğunu düşünen aileler de erkek çocuklarına **Hasan** veya **Basri**, kız çocuklarına da **Satı** veya **Sultan**² isminin verilmesi gerektiğine inanırlar. Bu tür inançların etkisiyle; günümüzde bu bölgelerde Hasan, Basri, Abdülkadir, Ceylan (Ceylan ismi, erkek çocuklarına verilir), Satı, Sultan; Ayşe, Dudu gibi isimler yaygındır. Benzer bir şekilde, Hayran Balı Sultan Türbesi civarındaki yerleşim birimlerinde erkek çocuklarında **Balı**, kız çocuklarında **Sultan** ismine çokça rastlanmaktadır. Afyon'un Emirdağ ilçesine bağlı Balcam köyünde de **Hamza Fakih** Türbesi bulunmaktadır ve yöre halkının dilinde **Hamza Faki** olarak anılmaktadır. Bu türbeye bağlı olduğunu düşünenler de çocuklarına **Hamza** veya **Faki** ismini verirler.

Kahramanmaraş Elif Ana Türbesi: Türbedar (Abuzer Bey) anlatıyor: “Sünni bir vatandaş K. Maraş’ın Pazarcık ilçesinde görev yapmaktadı. Bu kişinin çocukları olmamaktadır. Bir gün, daha önceden varlığından haberdar olmadığı Elif Ana’yı rüyasında görür. Elif Ana kendisine: “Bir adak al da bana gel” der. O da adağını alıp Elif Ana Türbesi’nde keser. Eğer dileğim kabul olursa, kızım da olsa oğlum da olsa adını Elif koyacağım der. Dileği kabul olur ve bir oğlu dünyaya gelir. Söz verdiği üzere çocuğun adını Elif koymak ister. Ancak yakınları buna müsaade etmezler.”

Samsun Cüneyd-i Bağdadi Türbesi: Ziyaretçilerden birisi, bir yıl önce türbeyi ziyaretinde araba dileğinde bulunduğunu ve ertesi yıl dileğinin kabul olması üzerine, teşekkür etmek için tekrar geldiğini belirtiyor ve adak olarak koyun kesiyor.

Diyarbakır Hz. Süleyman Türbesi: Dileklerinin kabul olduğunu düşünerek türbeye gelenler arasında da ilginç nedenleri olanlar var. Bunlardan birisi olan 45 yaşlarında bir kadın türbeye geliş nedenini şöyle açıklıyor: “Oğlumun istediğim kişi ile evlenmesini diledim. Dileğim de kabul oldu. Şimdi dünürümle beraber buradayım.”

Diyarbakır Hz. Süleyman Türbesi: 30 yaşlarında bir kadın eşinin rahatsızlandığını, buraya birkaç defa geldikten sonra iyileştiğini, sonrasında ise türbeye daha fazla bağlandığını anlatıyor ve ekliyor: “Burada yatanlar insanlar ile Allah arasında aracıdır. Biz onlara iletiriz, onlar da Allah’a iletir.”

Diyarbakır Hz. Süleyman Türbesi: Bir başka kadının türbe ile ilişkisi yine çocuk dileme üzerine. Ama bu defa cinsiyetle ilgili bir dilek söz konusu: “Beş kızım vardı. Buraya 7 defa geldikten sonra bir oğlum oldu. Daha sonra da sürekli geldim.”

Kahramanmaraş Elif Ana Türbesi: Orta yaşlı bir kadın da şunları söylüyor: “Oğlum çok hastaydı. Elif Ana Türbesine gelip dua ettim ve iyi olursa kurban keseceğim dedim. Oğlum iyi oldu ve kurban kestim.” Bir anne, oğlunun üniversiteyi kazanması için Elif Ana’da dua edip adakta bulunduğunu ve oğlunun o yıl üniversiteyi kazandığını ve tekrar türbeye gelerek kurban kestiklerini anlatıyor. Bir başka kadın, bir dilek için türbeye geldiğini, ağaca bez bağlayıp dua ettiğini, dileğinin gerçekleştiğini, ama bunun Allah’la kendi arasında olduğunu, dolayısıyla dileğini açıklayamayacağını söylüyor. Yine bir kadın, çocuklarının hep özürlü doğduğunu, türbeye gelip kurban kesip dua ettikten sonra çocuklarının sağlıklı doğmaya başladığını anlatıyor. Bir başka kadın da, kocasının kalp hastası olduğunu, türbeyi ziyaret edip dua ettikten sonra hastalığının geçtiğini söylüyor.

Diyarbakır Hz. Süleyman Türbesi: Dileklerinin kabul olduğunu düşünerek türbeye gelenler arasında da ilginç nedenleri olanlar var. Bunlardan birisi olan 45 yaşlarında bir kadın türbeye geliş nedenini şöyle açıklıyor: “Oğlumun istediğim kişi ile evlenmesini diledim. Dileğim de kabul oldu. Şimdi dünürümle beraber buradayım.”

² “Satı” ismi Türbeye “satılmış” kelimesinden kısaltma bir isimdir. “Türbeye satılmak”, “türbeye adanmak” anlamına gelir. Zaten türbede yapılan ritüele “satılma” adı verilmektedir. “Sultan” ismi ise, Seyyid Hasan Basri’nin, Seyyid Hasan Basri Sultan namıyla anılmasına dayanmaktadır.

SONUÇ

Türbe fenomeni ekseninde, “Popüler Dindarlığı” ele alan bu çalışmada, türbe ziyareti olgusu öncelikle psiko-sosyal yaklaşımlar bağlamında ele alınmış, anket ve gözlem tekniklerinden yararlanılarak, Türk halkının, “türbeleri ziyaret sebepleri, türbelerde yapılan ritüeller ve dilekler, tıbbî çaresizliklerin türbe ziyaretini nasıl etkilediği” sorularına cevap aranmıştır. Ampirik araştırma, Türkiye genelinde 7 bölge, 23 il 30 türbeyi kapsamaktadır. Anket, 2008 yılı boyunca her türbede yaklaşık 100 kişi olmak üzere toplam 3003 kişiye uygulanmıştır. Araştırmaya katılanların %62’si (1864 kişi) kadın; %38’i (1139 kişi) erkektir. Katılımcıların yaşları 15 ile 75 arasında değişmektedir.

Türbelerin en önemli özelliklerinden birisi, milli kimliğin oluşumuna katkıda bulunmasıdır. Türk toplumundaki türbe fenomeninin bir “toplumsal hafıza” ürünü olduğu, toplumun Anadolu’yu yurt edindiği günlerden itibaren Anadolu’yu kendine mâletme çabasının dini bir uzantısı olduğu söylenebilir. Tıpkı camiler gibi türbeler de Türkiye’nin bellek yerleridir. Türbeler vasıtasıyla Türk toplumu kendi tarihinin tanıklığını yapmakta, geçmişini yeniden anlamlandırmaktadır. Türbelerin varlığı milli kimlik inşasının gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır.

İnsanlar türbe ziyaretlerini dini inançların bir gereği gibi algılamakta, bu nedenle de kutsal bilinen bir mekanda bulunma arzusuyla hareket etmektedirler. Bu açıdan bakıldığında türbeler maneviyat arayışına cevap veren mekanlar olarak görülebilir. Ev, araba, iş sahibi olmak, sınavları kazanmak, evlenebilmek gibi geleceğe yönelik taleplerin yanı sıra, hayata dair halen içinde bulunulan çeşitli sorunları aşma adına da türbeler ziyaret edilmektedir.

Ziyaretçilerin önemli bir kısmı “hastalık veya sıkıntılara çare bulmak” için, çoğunlukla da tıbbî çaresizlik duygusuyla türbelere rağbet etmektedir.

İnsanlar hayatın olumsuzluklarını aşmak veya gelecek kaygısını yenmek için maddi çabanın yanı sıra manevi çaba da göstermek isterler. Türbe ziyareti bu tür bir manevi çaba olarak değerlendirilebilir. Böyle bir çaba ile aslında insan başına gelenleri, yani kaderini kutsal bir atıfla anlamlandırır.

Türbeye giderek dilekte bulunmak kişileri rahatlatmaktadır. Çünkü herhangi bir dilekte bulunarak kişi, istediği şeyin gerçekleşmesi için kendisine biraz daha süre tanır ve ümitsizlik duygusunu engellemiş olur; kendini ifade etme, derdini anlatma, hatta iletişim kurma duygusu

yaşar. Belki kimselere anlatamadığı dert ve isteklerini birisine anlatabildiğini düşünerek rahatlar. Kendisine bir tür “Güzin Abla” bulduğunu hisseder.

Türbe ziyaretlerinin ruhsal rahatlama, manevi ve dini bir huzur hissi yanında, sosyal kaynaşmayı ve yardımlaşmayı artırıcı bir yönü de vardır. Bireyler birbirlerinin problemleri için ortak çözümler aramakta, birbirleri için dualar etmektedir. Ayrıca türbe ziyaretinin bireylerin kendi hayatlarıyla ilgili özel kararlar almalarına da etkisi olmaktadır (çocuklarına isim verme vb.). Çoğu zaman da türbe ziyaretleri döngüsel bir etki yapmakta, ziyaretçiler özellikle dilekleri kabul olduktan sonra türbeye bağlılık hissetmekte ve tekrar tekrar türbeyi ziyaret etmektedirler.

Din psikolojisi ve din sosyolojisi disiplinlerinin yöntemi ve bakış açısıyla gerçekleştirdiğimiz bu araştırma aynı zamanda din antropolojisi, etnoloji, psikiyatri ve ilahiyat bilimlerine katkıda bulunmaktadır. Bu sebeple sözünü ettiğimiz bilimsel disiplinler de türbe ziyaretlerini kendi bakış açılarıyla inceleyerek konunun farklı açılardan değerlendirilmesini sağlayabilirler. Özellikle psikoloji-psikiyatri alanında bu çerçevede yapılacak araştırmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- ATAY, Tayfun (2004). *Din Hayattan Çıkar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BELLAH, Robert (1967). "Civil Religion in America" *Daedalus*. vol. 96 (Winter), ss. 1-21.
- BERGER, Peter ve Thomas Luckman (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- BİLGİN, Nuri (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşina Kitaplar.
- ÇAKAN, İsmail Lütfi (2003). *Hurâfeler ve Bâtıl İnanışlar*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- ÇARKOĞLU, Ali ve Binnaz Toprak (2000). *Türkiye’de Din Toplum ve Siyaset*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- GÜNAY, Ünver (2003). "Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), ss. 5-36.
- HAVİLİAND, William A. (2002). *Kültürel Antropoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları
- KOÇOĞLU, Kıyasettin (2006). "21. Yüzyılın Türkiye’inde Hurâfeler". *Diyanet Aylık Dergi*. Sy. 186, ss. 5-9.
- MOSCOVICI, Serge (2000). *Social Representations: explorations in social psychology*. Oxford: Blackwell Publishers
- Ocak, Ahmet Yaşar (1983). *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- ÖNER, Bengi (2002). "Sosyal Temsiller". *Kriz Dergisi*. 10(1), ss. 29-35.
- PAKER, Oya (1999). "Sosyal Temsiller Kuramının ve Epistemolojisinin Sosyal Psikoloji İçerisindeki Yeri ve Önemi". *Psikolojide Yeni Tartışmalar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- SLATTERY, Martin (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler*. İstanbul: Sentez Yayınevi
- TEKİN, Mustafa (2008). *Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Dua ve Sosyal Sorunlar*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- YEL, Ali Murat (2005). "İslam’da Büyük ve Küçük Gelenekler ya da İslâm Din Antropolojisinde Yüksek Kültür ve Halk Kültürü", *Din, Toplum ve Kültür: Din Sosyolojisine ve Antropolojisine Giriş*, (Çev. Ali Coşkun), İstanbul: İz Yayıncılık.

TÜBİTAK
PROJE ÖZET BİLGİ FORMU

Proje No: 107K123
Proje Başlığı: Popüler Kültür, Popüler Dindarlık: Türk Toplumunda Türbe Fenomeni Üzerine Psiko-sosyolojik Bir Araştırma
Proje Yürütücüsü ve Araştırmacılar: Prof. Dr. Ali Köse, Prof. Dr. Veysel Uysal, Doç. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu
Projenin Yürütüldüğü Kuruluş ve Adresi: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Mahir İz Caddesi NO: 2 Üsküdar/İstanbul
Destekleyen Kuruluş(ların) Adı ve Adresi: Sadece TÜBİTAK
Projenin Başlangıç ve Bitiş Tarihleri: 01.09.2007-01.09.2009
Öz (en çok 70 kelime) Türkiye genelinde 23 ilden seçilen 30 türbede 3003 kişi üzerinde anket yapılmış, bu anketler mülakatlar ve gözlemlerle desteklenmiştir. Araştırmanın temel amacı, türbe ziyaretçilerinin sosyal profilini, ziyaret nedenlerini, ziyaret ritüellerini belirlemektir. Elde edilen bulgular, din psikolojisi ve din sosyolojisi disiplinleri çerçevesinde psiko-sosyolojik analize tabi tutulmuştur. Dini sosyal bilimler açısından önemli veriler elde edilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Türbe Ziyareti, Popüler Dindarlık, Halk İnançları,
Fikri Ürün Bildirim Formu Sunuldu mu? Evet ☐ Gerekli Değil ☒
Fikri Ürün Bildirim Formu'nun tesliminden sonra 3 ay içerisinde patent başvurusu yapılmalıdır.
1. Projeden Yapılan Yayınlar: Ali Köse, Ali Ulvi Mehmedoğlu, Ali Ayten, "Popüler Kültür Popüler Dindarlık: T Toplumunda Türbe Fenomeni Üzerine Psiko-sosyolojik bir Araştırma", XVI. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi, 04 Temmuz 2009 Safranbolu-Karabük

EKLER**TÜRBELERDE YAPILAN GÖZLEM RAPORLARI**

ABDURRAHMAN GAZİ TÜRBESİ / ERZURUM

1. Abdurrahman Gazi Türbesi

Erzurum şehir merkezinin güney doğusunda, Palandöken Dağı'nın doğu yamacında (Şığveler mevki) bulunan türbe, 1796 yılında Erzurum valisi Yusuf Ziya Paşa'nın eşi Ayşe Hatun tarafından yaptırılmıştır. Yanı başında bulunan aynı isimli camiye ise, 1847 yılında Erzurum Valisi Hacı Ahmet İzzet Paşa yaptırmıştır. Halkın yıllardır rağbet ettiği türbe ve müstemilatının da bulunduğu bu alan, Erzurum Belediyesi tarafından düzenlenerek, mesire alanı haline getirilmiştir.

Abdurrahman Gazi'nin kim olduğu konusunda değişik rivayetler vardır. Bazılarına göre Abdurrahman Gazi, sahabeden olup İyaz ibn-i Gânem tarafından Erzurum'un fethinde, İslam'ı yayması için gönderilen 10 kişiden birisidir. Tâbiinden olduğu rivayet edilen Abdurrahman Gazi'nin kimliği konusunda en makul gözüken tespit, *Tarihçe-i Erzurum* başlıklı eserin yazarı Mehmet Nusret Som tarafından yapılmıştır. Ona göre, kendisine gazi de denilen Şeyh Abdurrahman, Süleymanoğlu Abdurrahman İbşiri olup zühd hayatı yaşayan eden bir zattır. Zühd yoluna girmeden önce bir komutan olan Abdurrahman 1245 yılında Erzurum'da şehit edilmiştir.¹

Rivayetlerde “sahabe-i kiram zevi'l-ihtram Seyyid Abdurrahman Gazi” veya “Seyyid Abdurrahman Dede” olarak anılan Abdurrahman Gazi, İslam orduları Erzurum'u fethederken sancaktar olarak görev yapmıştır. Savaş sırasında kellesi koparılan Abdurrahman Gazi, kellesini koltuğuna alarak, elindeki sancağı Palandöken Dağı'nın en yüce noktasına dikmek üzere dağa doğru koşmaya başlar. Kellesi koltuğunda, sancağı elinde olan Abdurrahman Gazi, Palandöken Dağı'ndaki “Şığveler mevki”ne gelince, onu gören çobanlar donup kalırlar. çobanlardan birisi: “Olaaa! Hele bakın şuraya, asker kellesi koltuğunda dağa doğru koşuyor” diye bağırır. Abdurrahman Gazi o noktada yere düşer ve hem gazilik hem de şehitlik mertebesine erişir.

2. Abdurrahman Gazi Hakkında Menkıbeler

Abdurrahman Gazi'nin kerametlerinden birisi şöyledir. Türbeye 1 km kadar mesafede bir rampa bulunmaktadır. Bu rampada otomobiller çalışmadıkları halde, sanki gaza basılıyormuşçasına yukarıya, yani türbeye doğru gidebilmektedir. Bu durum, şimdiye kadar hep Abdurrahman Gazi'nin kerameti olarak değerlendirilmiştir. Ancak şimdilerde bunun bir manyetik alan etkisinden kaynaklandığı görüşü daha çok dillendirilmektedir.

Abdurrahman Gazi Türbesi'yle ilgili farklı ve ilginç bir inanış da bulunmaktadır. Erzurum'da yaygın olan kanaate göre, Erzurum'a gelip de Abdurrahman Gazi Türbesi'ni ziyaret etmeyen bir kişi, ya Erzurum'dan tam olarak ayrılamaz ve herhangi bir sebepten dolayı bu şehirde kalmaya devam eder, ya da bu şehirden ayrılrsa bile bir vesileyle muhakkak bu şehre döner ve Abdurrahman Gazi Türbesi'ni ziyaret eder. Abdurrahman Gazi Camii din görevlisi bu olaylara kendisinin de şahit olduğunu şu sözlerle anlatıyor: “Daha önce Erzurum'da askerlik yapmış veya bir vesileyle gelmiş, fakat Abdurrahman Gazi Türbesi'ni ziyaret etmeyen insanlar, daha sonra çocuklarının Erzurum

¹ Mehmed Nusret Som, *Tarihçe-i Erzurum*, Haz. Ahmed Fidan, Dergah Yayınları. İstanbul 2005, s.107-108.

Üniversitesi'ni kazanması üzerine veya başka nedenlerle tekrar Erzurum'a gelmekte, türbeyi ziyaret etmekte ve bu tecrübelerini de anlatmaktadırlar.”

3. Abdurrahman Gazi Türbesi'nde Gözlemler

Abdurrahman Gazi Türbesi'nde dikkat çeken en önemli görüntü, sandukanın çok uzun olmasıdır. 4.85 cm uzunluğundaki bu sanduka hakkında, sahabe döneminde yaşayan insanların, dolayısıyla Abdurrahman Gazi'nin çok uzun boylu olduğu şeklindeki rivayet dilden dile anlatılmaktadır.

Abdurrahman Gazi Camii imamının anlatılarına göre, birkaç yıl öncesine kadar ziyaretçiler çaput bağlama, şeker veya lokum dağıtmak gibi ritüeller gerçekleştirmekteymişler. Ancak müftülüğün uyarı yazıları ve imamların takipleri sonucunda bu tür ritüeller pek gerçekleştirilmez olmuş. Şimdilerde artık çaput bağlamak, mum yakmak gibi ritüellere izin verilmemektedir. Türbenin iç mekanı Kur'an okunabilecek ve namaz kılınabilecek şekilde düzenlenmiştir. Ziyaretçilerin önemli bir kısmı türbe ziyaretinden sonra camide namaz kılmaktadır. Cami, özellikle Cuma günleri şehir eşrafının Cuma namazı kılmak için tercih ettikleri bir camidir.

Abdurrahman Gazi Türbesi, ayrıca evlenecek çiftlerin düğünden önce, sünnet çocuklarının da sünnetten önce ziyaret ettikleri bir mekandır. Etrafındaki mesire alanı, iç turizme hitap edecek şekilde düzenlenmiştir. Birçok Erzurumlu özellikle hafta sonlarında piknik alanı olarak burayı tercih etmektedir. Dolayısıyla, türbe ve çevresi hem ritüellerin icra edilip çeşitli dini tecrübelerin yaşandığı bir yer olarak, hem de dinlenme ve piknik alanı olarak kullanılmaktadır.

İlk defa gelen ziyaretçilerin büyük çoğunluğu türbeyi ve çevresini incelemekte, bilenlerden bilgi almakta ve kısa bir duadan sonra ayrılmaktadır. Buna karşılık birden fazla ziyarette bulunanların çoğunluğu, hazırlıklı gelmekte, daha deneyimli davranış biçimleri sergilemektedir.

Ziyaretçi profili genel olarak Erzurum ve çevresinden gelenlerden oluşmaktadır. Erzurum dışından ziyaretçiler yerel ziyaretçilerle girdikleri diyaloglar sonucunda bu mekan hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Kaynağı sorgulanmaksızın elde edilen bu bilgilerin, çoğu zaman doğru kabul edilerek içtenlikle hemen uygulamaya geçirilmesi dikkat çekmektedir.

En belirgin olarak gözlenen ritüel, türbe kapısı önünde dua etmek, istekte bulunmaktır. Ziyaretçilerin bir kısmını da bir müddet Erzurum'da yaşayan veya kısa süreliğine Erzurum'a gelenler oluşturur. “Erzurum'a gelip de Abdurrahman Gazi Türbesi'ni ziyaret etmeden ayrılanlar, daha sonra mutlaka bir vesileyle buraya dönerler” şeklindeki söylenti nedeniyle bu türbeyi ziyaret etmeyi bir zorunluluk olarak görenler çoktur. Örneğin, Atatürk Üniversitesi'nde okuyan ve mezun olup Erzurum'dan ayrılmadan önce bu söylenti nedeniyle türbeyi ziyaret etmeye gelen birçok öğrenci vardır. İkinci-üçüncü defa gelenlerin bir kısmını da, dilekleri kabul olduğu için tekrar ziyarete gelenler oluşturur.

Ziyaretlerde en fazla dile getirilen dilekler sağlık, mutluluk, geçim sıkıntısı, sınavlarda başarı ve

kötü alışkanlıklardan kurtulma şeklindedir.

Türbenin ve etrafındaki duvarlara dilekler yazılmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Allah'ım! Bu Mübarek zat hürmetine hastalığıma şifa ver.
- Allah'ım! Mutlu bir evlilik yapmama yardımcı ol.
- Allah'ım! Mübarek zat hürmetine borçlarımdan kurtulmamı nasip et
- Allah'ım! Bu Mübarek zat hürmetine sınavlarda başarılı olmamı nasip et
- Allah'ım! Bu Mübarek zat hürmetine iş bulmama yardımcı ol.
- Allah'ım! Bu Mübarek zat hürmetine sünnet ettireceğimiz çocuğun bahtını açık et.
- Allah'ım! Sağlık, mutluluk ve başarı diliyorum. Anneme, babama, kardeşlerime, akrabalarım, tüm Müslüman din kardeşlerime, bütün Türk milletine.
- Allah'ım! Bir araba almamı nasip et.
- Allah'ım! Çocuklarımı ve beni koru.
- Önce sağlık, sonra ev sonra iş, sonra da çocuk ver.
- Allah'ım! En kısa zamanda hayırlı bir çocuk ev ver.

4. Abdurrahman Gazi Türbesi'nde Yapılan Ritüeller

- Türbe kapısı önünde dua etmek, istekte bulunmak.
- Türbenin içerisine girip, orada Yasin vb. sureler okumak ve duaların kabulü için iki rekat namaz kılmak ve dua etmek.
- Türbe etrafındaki duvara çeşitli dilek cümleleri yazmak.
- Evlenecek çiftler düğünden önce, sünnet çocukları sünnetten önce türbeyi ziyaret ederler.

Not: Gözlemler Muhammed Kızılgeçit tarafından yapılmıştır.

AKBABA SULTAN TÜRBEİ / İSTANBUL

1. Akbaba Sultan Türbesi

Türbe, İstanbul Beykoz ilçesi Akbaba Köyü'nde bulunmaktadır. Türbenin üzerinde herhangi bir bina yoktur, sadece mezar demir parmaklıklarla çevrilmiştir. Mezarın baş ve ayak tarafına üzerinde “Akbaba Türbesi” yazılı bir mermer bulunmaktadır. Mezar taşı yeşil renkte silindirik biçimindedir. Türbenin hemen yanında 1580 tarihli Canfeda Hatun Camii bulunmaktadır. Cami, III. Murat'ın annesi Nurbanu Sultan tarafından Harem Kethüdası Canfeda Hatun adına yaptırılmıştır.

Türbede yatan kişi, İstanbul'un fethinden hemen sonra kurulan bu köye yerleşen ve burada bir tekke kuran Akbaba Mehmet Efendi'dir. Bir Bektaşî dedesi olan Akbaba Mehmet Efendi, Fatih Sultan Mehmet'in hocası olarak bilinmektedir. Akbaba ismi, “beyaz” anlamındaki “ak” kelimesi ile “baba” kelimesinin birleşmesinden oluşmaktadır. Zaten “ak” sıfatı, tıpkı Fatih'in hocası Akşemseddin'e denildiği gibi, o dönemde ulamaya verilen isimlerdendir.

Gazi dervişlerin 15. yüzyıldaki temsilcilerinden olduğu anlaşılan Akbaba Mehmet Efendi'nin, birçok benzeri gibi, gerçek hayatı hakkında kesin bilgiler yoktur. Ancak fetihden hemen sonra muhtemelen devletçe kendisine bağışlanmış olan bu yerde kendi adı ile anılan bir tekke kurduğu ve bunun çevresinde de zamanla aynı isimde bir köyün oluştuğu söylenebilir. Diğer birçok Bektaşî tekkesi gibi Akbaba Tekkesi de şehrin yerleşim bölgesinin dışında sakin, havadar ve mesire için müsait bir mekanda yer almaktadır. Zaten Akbaba köyü, gerek zengin bitki örtüsü gerekse memba sularından ötürü İstanbul'un en gözde mesire yerlerinden birisidir.

İstanbul ve çevresindeki diğer Bektaşî tekkeleri gibi Akbaba Tekkesi de 1826'da yeniçeri ocağının kaldırılışı sırasında kapatılarak mensupları sürgüne gönderilmiş, daha sonra da Nakşibendiyye Tarikatı'na devredilmiştir. Tekkedeki bu gerilemeye paralel olarak çevresindeki köy de küçülmüş ve nüfusu azalmıştır. Akbaba Tekkesi son olarak 1876-1889 yılları arasında, Nakşibendiyye'den Buharalı Şeyh Abdülhakim Efendi Tarafından ihya edilmiştir. II. Abdülhamit zamanında Buhara'dan İstanbul'a gelen Abdülhakim Efendi'ye, İstanbul merkez kumandanı olan hemşerisi Abdülkadir Paşa delâletiyle tekkenin boş bulunan şeyhliği verilmiş ve ardından şeyhin teşebbüsü ve Abdülkadir Paşa'nın yardımlarıyla harap durumdaki tekke yeniden inşa edilmiştir. Abdülhakim Efendi'nin vefatında sonra yerine oğlu Ahmet Mansur Mükerrrem Efendi geçmiş ve 1925'e kadar tekkenin postnişini olarak kalmıştır.

1. Akbaba Sultan Hakkında Menkıbeler

Anlatıya göre Akbaba, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethedeceğini müjdeleyen kişidir. Akbaba, Akşemseddin ile aynı gece aynı rüyayı görür ve gördüğü rüyanın İstanbul'un fethine işaret ettiği yorumunu yapar.

Akbaba köylülerinin anlattığına göre, bir başka menkıbesi ise şöyledir. Dışarıdan bir genç gelir ve türbenin yanındaki camiye bitişik olan köy odasında geceler. Hava çok sıcaktır. Bu nedenle dışarıya çıkar ve türbenin duvarına yatar. Sabah uyandığında kendisini çok uzaklardaki derenin kenarında bulur. Köylüler bu kerameti huzurdan kovulma şeklinde yorumlar.

Akbaba hakkında genelde huzurdan kovulma anlamında çokça menkıbe anlatılır. Konuştuğumuz köylülere diğer köylülerin de bu menkıbelere inanıp inanmadığını sorduk. Cevap, “herkes inanıyor” şeklinde oldu.

2. Akbaba Sultan Türbesi’nde Gözlemler

Türbeyi daha çok kadınlar ziyaret etmektedir. Ancak türbenin hemen yanında camii olduğundan özellikle Cuma günleri erkek ziyaretçiler artmaktadır. Turlarla Yuşa türbesini ziyaret etmeye gelenler burayı da ziyaret etmektedir. Ramazanda, mübarek gün ve gecelerde, bayram günlerinde ziyaretçi sayısı artmaktadır. Türbeye dua etmek ve dilek dilemek için gelinmektedir. Sünnet olacak çocuklar ve yeni evli çiftler türbeyi ziyaret edenler arasındadır. Türbeyi ziyaret etme süresi ortalama 15-20 dakikadır. Bazı ziyaretçiler türbenin kenarında oturup tefekkür ederek, bazıları da dua kitaplarından dua okuyarak uzun süre kalmaktadır. Zaman zaman ağlayanlara rastlamak mümkündür. Bazı ziyaretçiler türbeden ayrılırken saygı amacıyla 10-15 adımlik bir mesafeden sonra ancak arkalarını dönerler.

Türbe aynı zamanda köyü temsil eden özelliğe sahiptir. Zaten köy de ismini türbeden almaktadır. Türbe, köyün dışa dönük yüzüdür. Dışarıdan daha çok türbe kanalıyla bilinmektedir. Bunun yanı sıra türbe, köylülere bir aidiyet, bir kimlik sunmakta ve birlikteliği sağlayan bir sosyal fonksiyon görmektedir. Köylüler türbeyi o kadar benimsemişlerdir ki, bunu kendilerine ayrıcalık sağlayan bir unsur olarak görmektedirler. Yakınlarda bulunan Hz. Yuşa Türbesi’yle Akbaba türbesini karşılaştıran bir köylü bu benimsemeyi gösteren şu ifadeleri kullanıyor: “Yuşa Türbesi ne ki bizim Akbaba’nın yanında. Yuşa’nın ne olduğu belli değil. Oraya bir mezar çevirmişler, millet gelip gidiyor. Oysa, Akbaba’nın kim olduğu, ne olduğu, ne zaman yaşadığı, menkıbeleri, her şeyi belli.”

Görüştiğimiz köylülerden 70’li yaşlarındakilerin anlattıklarına göre türbe, mesela cumhuriyet bayramlarında tören alanı olarak kullanılmaktaymış. Köylüler burada toplanarak İstiklal Marşı söyleyip dualar yaparlarmış. Bugün de bu sosyal fonksiyon dini bayramlarda bu mekânda bayramlaşmalar şeklinde kendini göstermektedir.

Ziyaretçiler genellikle türbenin başında dua edip, Kur’an okuyor. Bazı ziyaretçiler dua etmekle birlikte türbeyi tavaf ediyor. Zaman zaman hasta olan yakınlarını getiren ve türbeyi tavaf ettiren, hatta türbeyi gölgeleyen ağacın iki dalı arasından özellikle hasta çocukları geçiren ziyaretçileri de görmek mümkün. Kimi ziyaretçiler ise şeker ve lokum dağıtıyor.

Türbeye turlarla çok fazla ziyaretçi gelmektedir. Mesela hafta içi bir gün, içinde kadınların bulunduğu iki minibüs geliyor. 25 kadar kişi iniyor. Yarıya orta yaş civarında yarıya da genç yaşta kadınlar. Kadınların birkaçı hariç tamamı türbenin etrafında sıralanıp ellerindeki çeşitli dua kitaplarını okumaya başlıyorlar. Birkaç dakika sonra içlerinden genç bir kadın sesli bir şekilde dua etmeye başlıyor. Dilekler sıralanıyor. Dilekler Allah’tan isteniyor. Ancak birkaç defa Akbaba’nın şefaatine müracaat ediliyor. Dua sonunda kadınlardan birisi türbenin yanındaki camide iki rekât nafîle namaz kılmanın sevap olduğunu söylüyor ve bunun üzerine kadınlar namazlarını kılıp türbeden ayrıldı. Onlar daha henüz türbeden

ayrılmadan yine 10–12 kişilik bir kadın grubu (ki bunlar da önceki grup gibi aynı yaş ortalamasına sahip kadınlar) daha geliyor. Onlar da benzer ritüellere başlıyorlar.

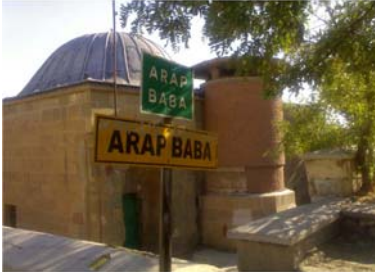
Orta yaşlarda iki kadın 15 yaşlarında bir erkek çocuğuyla birlikte türbeye geliyor. Çocuğun annesi ve bakıcısı olan bu kadınlar bizimle konuşmaya başlıyorlar. Çocuğun otistik olduğunu, kendilerinin camide namaz kılacaklarını söyleyerek, onlar namaz kılincaya kadar çocuğa bakmamızı rica ediyorlar. Namazdan sonra çocuğun elinden tutarak türbeyi tavaf ettiriyorlar ve mezarın ayak kısmında durarak bir müddet dua ediyorlar. Daha sonra çocuğu türbenin yanında bulunan ve mezarı gölgeleyen ağacın iki dalı arasından geçiriyorlar. Ayrılırken de caminin önünde oturan yaşlı amcalardan ve camii imamından çocuk için dua etmelerini istiyorlar.

3. Akbaba Sultan Türbesi’nde Yapılan Ritüeller

- Kuran okumak
- Dua etmek
- Türbeyi tavaf etmek
- Türbenin kenarında oturup tefekkür etmek
- Türbeye gelenlere lokum ve şeker dağıtmak
- Türbeye hasta olan yakınlarını getirmek
- Türbenin yanındaki ağacın dalları arasından hasta olan çocukları geçirmek
- Sünnet olacak çocukları getirmek

Not: Gözlemler İsa Şen tarafından yapılmıştır.

ARAP BABA TÜRBEŚİ / ELAZIĞ

1. Arap Baba Türbesi

Arap Baba türbesi ve mescidi² Elazığ ili merkezine 4-5 km. mesafede bulunan Harput bölgesindedir. Harput, birçok kültürü bünyesinde taşıyan tarihsel bir mirasa sahiptir. “Yukarı Şehir” adıyla anılan ancak şimdi bir kasaba görünümünde olan Harput’un tarihi, Urartulara kadar gitmektedir. Yörede oldukça yaygın olan türbe ziyareti köklü bir halk inancı haline gelmiştir. Halkın kutsal kabul ettiği bu mekânlar, daha çok tedavisi zor hastalar için umut kapısı haline gelmiştir. İnsanlar manen güçlü olduğunu düşündükleri bu zatların türbelerini ziyaret ederek rahatladıklarını hissetmektedirler. Mesela Harput’ta Beşik Baba, çocuğu olup da yaşamayanların ziyaret yeridir. Çocuğu yaşamayan kadınlar, hazırladıkları bebek ve beşik figürlerini türbeye bırakarak, yaşayacağına inandıkları çocuklarına kavuşacakları günü ümitle beklerler. Ayrıca bir türlü iyileşmeyen hasta çocuklar birkaç dakika burada yalnız bırakılır. Çocuğun bu süre içinde ağlaması yaşayacağına, ses çıkarmaması ise öleceğine işaret sayılır. Murat Baba, muradı olup da buna ulaşamayanların, Arap Baba ve Uryan Baba ruh hastalarının, sara hastalarının ve felçlilerin ümit kapısıdır.³

Arap Baba Mescidi, kitabede yazıldığına göre Miladi 1279 yılında Selçuklu hükümdarı IV. Kılıçaslan’ın oğlu III. Gıyasettin Keyhüsrev zamanında Yusuf bin Arap Şah bin Şaban tarafından yaptırılmıştır. İki katlı anıtsal yapının üst katı mescit, alt katı ise türbedir. Kare planlı mescidin mihrabı ve kubbesi lacivert renkli Selçuklu çinileri ile süslenmiştir.

Türbede halk arasında “Arap Baba” olarak bilinen çürümemiş bir ceset bulunmaktadır. Bu cesedin kime ait olduğu konusunda birçok rivayet vardır. Cesedin türbeyi yaptıran Yusuf bin Arap Şah’a; üstün kişiliği ile çevresinin sevgisini kazanan bir çobana; ya da Arabistan’dan gelip Harput’un fethi sırasında kahramanlık gösteren ünlü bir komutana ait olduğu rivayet edilir. Arap Baba hakkında kesin olmayan efsane niteliğinde pek çok bilgi olmakla birlikte 1200’lü yıllarda yaşadığı tahmin edilmektedir.⁴

Türbenin kapısı çok küçük olduğundan içerisi loştur. Giriş kapısının hemen karşısında Arap Baba’ya ait olduğu iddia edilen sanduka bulunmaktadır. Sanduka yerdeki taş blok oyularak 2-3 metre aşağıya yerleştirilmiştir. Ağaçtan sanduka, üstten menteşeli olduğundan ziyaretçiler sandukayı açıp cesedi görebilmektedir. Daha önceleri 2-3 metre aşağıda olan sanduka zamanla meraklı ziyaretçiler tarafından yukarı çıkarılmış, çürümelere engel olmak amacıyla camekân içine alınmıştır. Ancak bu uygulama bizim araştırma yaptığımız dönemde kaldırılmıştır. Yani sanduka artık kapalıdır. Ziyaretçiler cesedi görememektedir. Diyanetten gelen yetkililer bazı incelemelerden sonra sandukayı siyah camla kapatmıştır. Sandukanın içinde bir erkek cesedi vardır. Cesedin yanında bu cesede ait olup olmadığı tartışmalı olan bir de kesik baş vardır. Cesedin bazı yerlerinde küçük çaplı çürümeler olsa da genel hatlarını korumaktadır.⁵

2. Arap Baba Hakkında Menkıbeler

Arap Baba hakkında birçok efsane anlatılmaktadır. Bunlardan en yaygın olanına göre, yöreye bir yıl hiç yağmur yağmaz, kıtlık baş gösterir ve insanlar perişan olur. Türbenin yakınında oturan Selvi isimli bir kadın rüyasında üç gece ardı ardına Arap Baba’nın başının kesilip dereye atılması halinde yağmur yağacağını görür. Kadın bunun üzerine kimseye bir şey söylemeden ve âlimlere danışmadan rüyasında gördüğü işi yaparak Arap Baba’nın başını kesip dereye atar. Bu olaydan sonra günlerce yağmur yağar. Bu yağmurlar afete dönüşür. Selvi kadın bu defa rüyasında, Arap Baba’nın kesilen başının yerine konulması

² Arap Baba Türbesinin yanında mescidi de bulunmaktadır. Hz. Muhammed’in Medine’de inşa ettirdiği mescidin yanına defnedilmesinden mühlhem olarak İslam dünyasında da cami veya mescit yaptıranların aynı mekâna defnedilmesi bir gelenek olmuştur. “Anadolu’da Selçuklular döneminde de, kurucusunun mezarını bünyesinde bulunduran yapılar dizisi oluşmuştur... Arap Baba türbesi de bu gruba girmektedir... Arap Baba türbesi gibi, Selçuklular döneminde inşa edilmiş birçok türbe, cenazelik, mumyalık adlarıyla da anılan bir alt kat ihtiva ederler. Bu katların mumyalanmış cesetlerin konulması maksadıyla inşa edildiklerinden ve türbelerin bünyelerinde böyle bir fonksiyonu haiz olarak yer aldıklarında şüphe yoktur.” Bu konuda bkz. Hakkı Önkıl, “Arap Baba Türbesi ve Türklerde Mumyalama Geleneği”, Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu, 24–27 Eylül, TDV Yay., Elazığ 1999, s. 295.

³ Rıfat Araz, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, s.180-181.

⁴ İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, Eleskav Yay., c. 1., İstanbul 1958, s. 315.

⁵ Sunguroğlu, a.g.e., s. 314.

halinde yağmurun duracağını görür ve bu olayı yörenin ileri gelenlerine anlatır. Alimler Selvi kadının çok büyük bir hata yaptığını söyleyerek ahaliden kesik başın bulunmasını ister. Kesik baş bulunur ve yağmur kesilir. Bazı Harputlular, alimlere ilk rüyasını anlatmayarak Arap Baba'ya saygısızlık yapan Selvi Kadının büyük bir hastalığa yakalandığını ve perişan bir halde öldüğünü söyler. Bu bilgiler türbe girişinin iki tarafında bulunan levhalarda yazılıdır.

Ziyaretçiler bu bilgileri merakla okuyup birbirlerine yorumlamaktadır. Özellikle Selvi Kadın hikâyesi insanları epeyce etkilemektedir. “Benim annem bu olayı anlattı, aynı yazılanlar gibi”. “Zaten tarih kitaplarında da var.” “Bu Selvi'nin torunları hala yaşıyor ve doğru olduğunu anlatıyor yazılanların” gibi birçok ifade çevredeki insanların buraya olan ilgisini artırıyor. “Sinema sanatçısı Türkan Şoray'ın Elazığ'daki film çalışmaları sırasında Arap Baba'yı ziyaret ettikten sonra bunun bir mumya olduğunu söylemesi ve bir gün sonra attan düşerek yaralanması türbeyi bilenler tarafından Arap Baba'nın gazabı olarak yorumlanmıştır.”⁶

Arap Baba hakkında anlatılan bir diğer menkıbe de şöyledir: Arap Baba, Arabistan'dan Harput'a gelen bir seyyahdır. Harput'ta 2-3 ay kaldıktan sonra ölür. O zamanlar kış çetin geçmektedir ve kışın ölenler “Körhane” (karanlık yer) adı verilen yere bırakılır. Arap Baba'nın cesedini Körhane'ye bırakan Harput ahalisi bahar mevsiminde defin işlemlerine başlayınca Arap Baba'nın çürümemiş cesediyle karşılaşır. Önce şaşırırlar, ama daha sonra bu zatın keramet ehli olduğunu düşünerek günümüzde bulunan yere türbe yaptırarak ziyarete açarlar.⁷

Arap Baba'nın kimliği ne olursa olsun, bu ceset ziyaretçileri hayrete düşürmektedir. Üstelik Arap Baba ile ilgili yaşanmış olaylar kimilerine göre tesadüf olarak nitelense de, halkın bu türbe hakkındaki inancı değiştirmemiştir.

3. Arap Baba Türbesi'nde Gözlemler

Ziyaretçiler, genelde mum yakma, bez bağlama ve türbe duvarına taş yapıştırma gibi ritüeller gerçekleştirir. Buraya genelde hastalıklara şifa bulmak, evlenmek, rızkı artırmak ve imtihanlarda başarılı olmak gibi dileklerle gelmektedirler. Cesedi görmek için gelenlerden bazıları cesedi göremeyince “biz bunca yolu onu görmek için geldik” şeklinde tepki göstermektedirler.

Çocuğunun sakat bacağını ısrarla sandukaya sürten baba; “kızım bak, iyice sür iyileşeceksin!” diyerek kızını yönlendiriyordu. Çocuk korktuğunu söyleyince babası, “eğer yürümek istiyorsan dediğimi yap, buradaki amca senin iyileşmeni sağlayacak” diyerek kızını ikna etmeye çalışıyordu.

Uzak bir köyden gelen bir gelin, iki aylık bebeğiyle birlikte türbe kapısından heyecanla girdi, daha sonra aniden çıktı, çocuğu yanındaki erkek kardeşine verip tekrar içeri girdi. Kısa bir süre sonra Türbedara “Hani buranın bekçisi?” diye sordu. Türbedar “benim” diye cevap verince “rüyamda beni buraya çağıran, biraz kilolu ve başında fes olan... bir adamdı” dedi. Kendisiyle konuşmaya başladık. Bir yıllık evli olduğunu, geçimsiz olduğunu, ergenlik döneminde sara hastalığı geçirdiğini anlattı. Burada biraz uyuması gerektiğini, uyursa iyileşeceğini, dertlerinden kurtulacağını ısrarla anlattı ve daha müsait bir zamanda tekrar geleceğini söyledi.

Ayda bir kere buraya gelip yarım saat türbenin içerisinde uyuyan bir beyefendiye niçin bunu yaptığını sorduğumuzda: “Bunu yapmadığı takdirde kâbuslar gördüğünü, burada rahatladığını anlattı.” Yine bir bey, Elazığ'ı hiç bilmediğini, kendisinin hacda iken esmer bir adamla sohbet ettiğini ve onun kendisine “Elazığ'a gel, beni ziyaret et!” dediğini anlattı ve devam etti: “Evet gerçekten her şey onun anlattığı gibi. Ben Elazığ diye bir şehrin varlığından bile haberdar değildim. Oysa şimdi o zatın anlattığı yerdeyim ve

⁶ Günerkan Aydoğmuş, *Harput Kültüründe Din Alimleri*, Elazığ Valiliği Eğitim, Sanat, Kültür, Araştırma, Tanıtma ve Hizmet Vakfı Yay., Elazığ 1998, s. 77.

⁷ Emrah Yavuz, *Harput Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar*, Yüksel Lisans Tezi, FÜSBE, Elazığ 2005, s. 57.

onun cesedini gördüm, aynen hacda beraber namaz kıldığım, sohbet ettiğim kişi”. İlginçti, ama bu Bey hacda iken konuştuğu kişinin Arap Baba olduğuna inanıyordu.

Bir bayan, anketimizi cevaplarken (okur-yazar değil) dileğiniz nedir sorusuna “çocuk sahibi olmak” ifadesini kullanınca; bunu neden buradan istiyorsunuz diye sorduk. Bunun üzerine, “Benim arkadaşım buradan istedi ve Allah’ın izniyle üçüzleri oldu” dedi. Bu arada yanında duran bayan hemen söze karışarak kendi hikâyesini anlatmaya başladı: “Benim senelerce çocuğum olmadı, doktora da gittik. Doktor bize ‘sizin çocuğunuz olur, herhangi bir sorunuz yok dedi’ ama yine de olmadı. Bu arada komşumuz Arap Baba Türbesine gittiğini ve çocuğu olduğunu söyleyince ben de hemen buraya geldim. Bak işte yanımdalar (yanında duran üç kız çocuğu var), ben bu olaydan sonra her zaman teşekkür için buraya geliyorum ve çocuğu olmayanlara da buraya gelmelerini tavsiye ediyorum. Bu zatlar mübarek insanlar, Allah dostu insanlar, onların yüzü suyu hürmetine bizim dualarımız da kabul oluyor” dedi.

Almanya’dan gelen bir baba Elazığ’daki arkadaşının tavsiyesiyle Arap Baba’yı ziyaret etmenin kötü alışkanlıklara da iyi geleceğini düşünmüş ve oğlunu alıp buraya getirmiş. Oğlu alkol, sigara ve uyuşturucu kullanıyor. Baba, türbedara çocuğunu bu “pisliklerden bir türlü kurtaramadığını” söylüyor. Çok uğraşmalarına rağmen oğlunu içeride 20-25 dakika uyuması için ikna edemediler. Oysa türbedar bu şekilde söyleneni yapıp rahatlayan çok kişinin olduğunu söylüyor.

80 yaşlarındaki Harputlu Sadık Amca, Harput’ta mübarek insanların çok olduğunu, ama insanların son zamanlarda onları aşırı rahatsız ettiğini söylüyor ve annesi zamanında yaşanan bir olayı anlatıyor. Pek dindar olmayan birisi Arap Baba’nın tüm bedenini görmek istemiş. Sadık Amcanın annesi rüyasında Arap Baba’yı görmüş ve “Eğer sen ve senin gibi inançlı insanlar olmasaydı burayı yerle bir ederdim. Bir daha böylesi insanları getirip beni rahatsız etmeyin!” demiş. Sadık Amca bu tür olayların çokça yaşandığını ifade etti. Onlara gösterilen saygının azalmasından dolayı başımıza gelen felaketlerin gittikçe arttığını dile getirdi.

Harput’ta türbenin hemen sol tarafında çay bahçesinin sahibi olan 54 yaşındaki amca çocukluğunda Arap Baba’nın restorasyonu sırasında yaşadığı bir olayı anlatıyor: Türbe duvarını yenileyen işçilerden birisi duvardan düşer. Arkadaşları bunun “Arap Baba’nın gazabı” olduğunu söyler. Bir işçi “ben yaparım duvarı, öyle şey olmaz” der. Ancak üç kez dener ve her defasında düşer. Bu amcaya göre, bu olaydan sonra burada çalışan insanlar daha dikkatli davranır ve abdestsiz çalışmazlar.

Türbedarın bahsettiği ve ziyarete gelen yaşlı insanların da değindiği bir konu var. Olayın olduğu yıl tam olarak bilinmiyor. Zamanın belediye başkanı (bazılarına göre valisi) Arap Baba’nın cesedinin çürümemesinin çok önemli bir olay olduğunu ve bunu herkesin görmesi gerektiğini söyler. Emir verir ve Arap Baba’nın cesedini mezarından aldırıp Elazığ müzesine getirir. Harput’un büyükleri bu yapılanların yanlış olduğunu ve başlarına bela geleceğini söylese de, engel olamazlar. Cesedin müzeye yerleştirildiği sabah Elazığ’da iki kez deprem olur. Daha ilginç, müze müdürü o sabah uyandığında sol yüzü felç olmuştur. Doktora gider ama tedavi olamaz. En sonunda Arap Baba’nın nâşı müzeden alınır ve mezarına götürülür. Depremler durur, müdür iyileşir.

Orta yaşlı bir amca türbedarla konuşuyor: “Anahtarı bana ver, sen git. Ben bu gece burada kalmalıyım. Sabah sen geldiğinde anahtarı sana veririm.” Türbedar “olmaz” cevabını verince: “Ya sen ne yapıyorsun? Ben bugün burada uyursam mübarek yanıma gelecek, dün gece rüyamda gördüm, öyle dedi” diyor. Daha sonra türbedar ile yaptığımız sohbette, bu tür istekler için çok kişinin geldiğini, özellikle de psikolojik rahatsızlıkları olanların çok ısrarcı olduğunu söylüyor. Kendisinin de sıkıntı içinde olduğu zamanlarda burada uyuduğunu ve Arap Baba’nın onu da rahatlattığını, dolayısıyla bu insanları anladığını söylüyor. Türbedar, Arap Baba Türbesi’nin çinilerinin ve lambalarının çalındığını, ancak hırsızların daha

sonra kendi istekleriyle karakola gidip teslim olduklarını, çünkü sürekli olarak “Mübarek” tarafından rahatsız edildiklerini söylüyor.

Türbeye çarşamba günleri kısmetini açmak isteyen bayanlar gelmektedir. Öncelikle el açılıp dua ederler, kabrin örtüsüne el, yüz sürerler. Dileklerin tutması için üç çarşamba üst üste gelmek gerekir. Arada bir de olsa, aynı amaçla gelen ve aynı ritüelleri yapan erkeklere de rastlamak mümkündür. Malatya’dan geldiğini ve memur olduğunu söyleyen 27 yaşındaki bir bey “yıllardır karşısına birçok bayanın çıkmasına rağmen bir türlü evlenemediğini, bir arkadaşının tavsiyesi üzerine buraya geldiğini” söylüyor. Aynı bey, türbedardan yapılması gereken şeyler olup olmadığını ve diğer türbelere nasıl gidileceğini öğrenmeye çalışıyor.

Nadir de olsa, burada kurban kesenler var. Burada neden kurban kestiklerini sorduğumuz birkaç kişi “dileğimiz kabul oldu, onun için” cevabını veriyor. Burada fazla kurban kesilmemesinin en önemli nedeni, yakınlardaki Fethi Ahmet Baba Türbesi’nin kurban kesme konusunda daha şöhretli olmasıdır. Fethi Ahmet Baba Türbesi’nde bir günde kesilen kurbanların sayısı bazen çiftli rakamlara ulaşmaktadır.

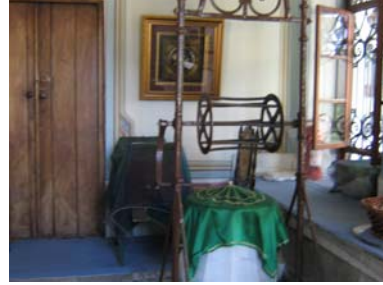
Bir günde 200’den fazla kişinin (ilkbahar, yaz ve sonbahar mevsiminde) ziyaret ettiği Arap Baba Türbesi daha çok merak duygusunu uyandırmaktadır. Burada yatan zatın kimliği hakkında net bir bilginin olmaması ve türbede çürümemiş bir ceset olması insanların merakını mucip olmaktadır. Türbeden çıkan insanların birçoğunda, özellikle de cesedi görenlerin yüzünde şaşkınlık gözlenmektedir. “Bu Allah’ın bir mucizesidir, O isterse her şey yapabilir” ifadesi çok sık duyulmaktadır.

4. Arap Baba Türbesinde Yapılan Ritüeller

- Mum yakmak
- Bez bağlamak
- Türbe duvarlarına taş yapıştırmak
- Dua etmek
- Kabir örtüsüne el, yüz sürmek
- Sakat kol veya bacak gibi uzuvları mezara sürmek
- Türbede uyumak veya bir zaman geçirmek
- Kısmetin açılması veya dileklerin tutması için üç çarşamba üst üste türbeye gelmek.

Not: Gözlemler Fethiye Polat tarafından yapılmıştır.

AZİZ MAHMUT HÜDÂİ TÜRBESİ / İSTANBUL

1. Aziz Mahmut Hüdâî Türbesi

Mahmut Hudâî 1541'de Şereflikoçhisar'da doğdu ve ilk eğitimini burada aldı. İlmini ilerletmek için İstanbul'a geldi ve Ayasofya Medresesi'nde eğitimine devam etti. Halveti Şeyhlerinden Muslihuddin Efendi'nin sohbetlerine katılarak tasavvufi eğitim aldı. Hocası Nazırzâde Ramazan Efendi ile Şam ve Mısır'da bulundu. 1576'da hocasından sonra Bursa kadılığına getirildi. Gördüğü bir rüyadan hareketle, makamını ve sahip olduğu tüm mallarını bırakarak Üftâde Hazretlerine öğrenci oldu. Üftâde, olgunlaşma sürecini tamamlayan Mahmut Hüdâî'yi İstanbul'a gönderdi. İstanbul'a gelen Mahmut Hüdâî, Çamlıca'da bir Çilehane ve Üsküdar'da bir dergâh kurdu ve kendini halkın eğitimine adadı.⁸

Hudâî, halktan sultanlara kadar uzanan geniş bir kitleyi etkilemiştir. Devrinin padişahları olan III. Murat, I. Ahmet ve II. Osman'a mektuplar yazarak öğütler vermiştir. Gerek devrinde gerekse daha sonraki dönemlerde insanların teveccühünü kazanan Hudâî, "sahib-i zaman", "mürşid-i kamil" gibi unvanlarla anılmıştır. Hudâî, 1628'de vefat etmiştir. Türbesi Üsküdar, Gülfem Hatun mahallesi Mektep sokakta Aziz Mahmut Hudâî Camii avlusunda bulunmaktadır. Aziz Mahmut Hudâî türbesi İstanbul'da en çok ziyaret edilen türbelerden birisidir.

2. Aziz Mahmut Hüdâî Hakkındaki Menkıbeler

Devrin Padişahı Sultan I. Ahmet, rüyasında Nemçe Kralı'nın kendisinin sırtını yere vurduğunu görür. Bu rüya kötüye yorulur ve Nemçe Kralı'ndan bir fenalık beklenir. Padişah, Aziz Mahmut Hüdâî'ye bir mektup yazarak rüyayı yorumlamasını ister. Hüdâî, daha rüya kendisine iletilmeden tabirini yazarak hazırlamıştır. Padişahın mektubunu açmadan elindeki zarfı mektubu getiren elçi vasıtasıyla padişaha gönderir. Elçi, durumu padişaha anlatır. Padişah bu duruma şaşırır. Mektubu açar. Mektupta, insanda sırtın, doğada toprağın gücü temsil ettiği anlatılır ve düşmana karşı zafer kazanılacağı müjdelendir. Daha sonra Sultan I. Ahmet peş peşe zaferler kazanır. Bunun üzerine, Padişah ile Hüdâî arasında bir yakınlaşma başlar. Bu arada, Sultanahmet Camii'nin inşası bitmiştir. Padişah, Hüdâî'ye olan sevgi ve saygısından dolayı cami açılışını onun yapmasını ister. Bu amaçla Üsküdar'da bulunan Aziz Mahmut Hüdâî dergahına bir mektup gönderir. Ancak, caminin ziyarete açılacağı günün sabahı deniz o kadar dalgalıdır ki, karşıya geçmek neredeyse imkansızdır. Fakat Hüdâî kayığa binip karşıya geçerken deniz sakinleşir ve Sultanahmet Camii'nin açılışını Hüdâî yapar.

Bir gün, Sultan I. Ahmet Han, mürşidini ziyaret için Üsküdar'a gelir. Çarşıda Hüdâî'nin alışveriş yaptığını görür, atından inip, Hüdâî'nin elini öper ve atına binmesini rica eder. Bir müddet Hüdâî at sırtında, Padişah da yaya olarak yürür. Kısa bir süre sonra Hüdâî

⁸ Serhat Teksarı, *İstanbul Türbeleri*, Gül Neşriyat, İstanbul 2005, 27-28.

“Sultanım! Sırf hocam Muhammet Üftâde’nin duası ve emri yerine gelsin diye ata bindim. Çünkü o, ‘Padişahlar atının yanında yürüsün diye dua etmişti’” der ve attan iner.

3. Aziz Mahmut Hüdâi Türbesi’nde Gözlemler

Aziz Mahmut Hüdâi Türbesi’ni, İstanbul içinden ve Anadolu’dan gelen pek çok kişi ziyaret ediyor. Türbeye her gün ziyaretçi gelmekle birlikte, Ramazan ayında ve mübarek günlerde ziyaretçi sayısı artıyor. Kadın ziyaretçilerin sayısı, erkeklere oranla daha fazla. Türbeye gelenler, genellikle türbeyi ziyaret edip dua ederek kısa sürede buradan ayrılıyorlar. Ancak bazı ziyaretçiler, “manevi bir huzur buldukları gerekçesiyle” uzun süre türbeden ayrılmıyorlar.

Türbeye gelenler, Aziz Mahmut Hüdâi’nin, Sultan I. Ahmet’in yanında yaptığı duayı okuyor. Bu duayı, insanların burayı ziyaret etmesinde motive edici bir unsur olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü insanların çoğu, bu duayı okuyor, yanlarında getirdikleri herhangi bir kâğıda yazıyor ya da duanın bulunduğu tabelanın fotoğrafını çekiyorlar. Bu dua şöyledir:

“Ya Rabbi! Kıyamete kadar, bizim yolumuza katılan, bizi sevenler ve ömründe bir kere türbemize gelip, ruhumuza Fatıha okuyanlar bizimdir. Bize talebe olanlar denizde boğulmasınlar, ömürlerinin sonuna kadar fakirlik görmesinler. İmanlarını kurtararak gitsinler ve öleceklerini bilip, haber versinler”.

Türbeye gelen bayanlar, şifa niyetiyle ya da dilekleri kabul olduğu için, türbede şeker, lokum vb. dağıtıyorlar. Dua edenler, bir nevi adak olarak ‘eğer dileğim kabul olursa şeker dağıtacağım’ diyorlar. Türbeye üç Cuma üst üste gelince, duaların kabul olacağı inancı ziyaretçiler arasında yaygın. Nitekim, bazı günlerde türbede aynı kişilere rastladığımız oluyor. Bazı ziyaretçiler de, Cuma günü sala ile ezan arasında dilekte bulunurlarsa dileklerinin kabul olacağına inanıyor ve bu yüzden Cuma günü türbe çok kalabalık oluyor.

Aziz Mahmut Hüdâi’nin öğrencilerinin açtığı bir kuyudan gelen su, halk tarafından zenzem suyuna benzetiliyor ve bu suyu Aziz Mahmut Hüdâi’nin asasıyla yere vurup çıkardığına inanılıyor. Ziyaretçilerin geneli bu suyun şifalı olduğuna inanıyor. Bazıları sudan içiyor ve çocuklarına içiriyor. Bazıları da sadece elini yüzünü yıkıyor. Su bidonu getirip bu sudan başkalarına içirmek amacıyla götürülenler de oluyor.

Çocuğu veya akrabası hasta olanlar, bu hastaları türbeye getiriyorlar. Aziz Mahmut Hüdâi’nin şefaatçi olması için türbeye gelenler yoğunluktadır. Sağlık, iş, çocuk, evlilik, ÖSS gibi nedenlerle türbeye ziyarete gelinmektedir. Türbedar, türbeye Loto kâğıdını yerleştirenlerin bile olduğunu söylüyor. Türbeye yabancılar da geliyor. Hatta Almanya’da çalışan bir Türk’ün, Alman arkadaşını etkilenmesi için türbeye getirdiğine şahit olduk.

Bir ziyaretçiye neden türbeye geldiğini sorduğumuzda şu cevap verdi: “Bir defasında

türbeye geldim ve dua ettim. Fakat duam kabul olmadı. Sonra küstüm ve bir daha gelmedim; sonra şöyle düşündüm: Bu kadar kişiden bana sıra gelmemiştir. Daha sonra yine geldim ve duam kabul oldu.”

Türbenin içerisi çok yoğun olmasına rağmen bazı kadınlar Aziz Mahmut Hüdâî'nin sandukasının yanında bulunan kabirlerin arasına oturup, yüzlerini Hüdâî'nin kabrine dönerek genellikle Yasin suresi okuyorlar.

40 yaşlarında bir kadın, mahzun mahzun etrafına bakınarak dua ediyor. Daha sonra sandukaların arasına geçiyor ve Aziz Mahmut Hüdâî'nin sandukasına yönelerek namaz kılmaya başlıyor. Türbedar hemen kadına müdahale ederek “Bayan ne yapıyorsun, hemen namazını boz, onlara karşı durup namaz kılınmaz, onları putlaştırıyorsunuz, sadece Allah’a namaz kılınır, kible o taraf değil!” deyip cümleleri hızlı hızlı sıralıyor. Kadın hemen selam verip mahcup bir edayla “Daha önce de arkadaşlarla gelip kılıyorduk” diyor. Kadının yanına bir başka kadın geliyor ve birlikte dışarı çıkıyorlar. Biz de arkalarından çıkıyoruz ve kadının niçin namaz kıldığını öğrenmeye çalışıyoruz. Yanındaki bayanla gelip daha önceleri de türbeye yönelip namaz kıldıklarını, bunu dualarının kabul olması için yaptıklarını ve komşularının böyle söylediklerini anlatıyor.

60 yaşlarında bir kadın sandukaların arasından geçerek, Aziz Mahmut Hüdâî'nin sandukasının kenarına oturuyor ve içli içli dua ederek, ellerini kaldırıp indirerek sandukaların parmaklıklarına, arada bir de parmaklıkların arasından ellerini geçirerek sandukanın örtüsüne bir çocuğu okşar gibi ellerini sürüyor. Etrafına hiç bakmadan, kendinden geçmiş bir şekilde yana yakıla dua ediyor. Duadan sonra kalkıp sandukaya elini sürerek dolaşiyor. Çıkarken diğer sandukalara da elini sürüyor.

25 yaşlarında genç bir bayan, 2-3 yaşlarındaki çocuğuyla birlikte türbenin girişindeki çeşmeye geliyor. Çocuğa “bu su şifalı oğlum” diye sesleniyor. Çocuğun elini yüzünü yıkıyor. Ardından da elinde getirdiği şişeye su dolduruyor. Sonra türbeye giriyor ve çocuğa “Sende dua et” deyip ellerini kendisi gibi kaldırması için işaret ediyor. Sandukayı göstererek “Bak burada bir amca yatıyor, o çok büyük bir insan ve Allah’ın çok sevdiği bir kişi, hadi ona birlikte dua edelim!” diyor. Çocuk da ellerini açıp, dudaklarını kıpırdatarak annesini taklit etmeye çalışıyor.

Dışarı çıkan hemen hemen herkes okunmuş şeker diyerek çıkışın sağındaki pencerenin kenarında bulunan şekerlerden birkaç tane alıyor. Bu şekerleri hem kendileri için hem de ailelerine götürmek için alıyorlar. Okunmuş şekerler bağışları kabul eden görevlilerin yakınında duruyor. Görevliye bu okunmuş şekerlerin ne olduğunu soruyoruz. Görevli “Biz ne yapalım, okunmuş şeker deyip getirip buraya koyuyorlar, biz de dağıtmak zorunda kalıyoruz. Biz dağıtmasak kendileri dağıtıyorlar” cevabını veriyor. Biz de “böyle yaparak olaya

meşruiyet kazandırıp kazandırmadıklarını, teşvik edip etmediklerini” soruyoruz. Önce cevap vermek istemiyor, ama ardından “Yapabileceğim bir şey yok, halk istiyor” diyor.

Ayrıca çıkışta birisi 60, diğeri 45 yaşlarında iki bayan ellerindeki kesme şekerleri “okunmuş şeker şifalıdır!” diyerek türbeden çıkan insanlara dağıtıyorlar. Bu şekerleri niçin dağıttıklarını soruyoruz. Adakları olduğunu belirterek “bunlar okunmuş şekerler, şifa için dağıtıyoruz” diyorlar. Ben okunmuş şeker ne demek diye sorduğumda ise “okunmuş işte, üzerine sure okuduk!” cevabını veriyorlar.

4. Aziz Mahmut Hüdâî Türbesi’nde Yapılan Ritüeller

- Kuran okumak ve dua etmek
- Mezara el sürmek
- Şifalı sudan içmek, el, yüz yıkamak
- Mezara yönelerek namaz kılmak
- Okunmuş şeker dağıtmak

Not: Gözlemler Baksen Özdemir tarafından yapılmıştır.

CAHİDİ SULTAN TÜRBEŚİ / ÇANAKKALE

Türbenin Dışarıdan Görünümü

Câhidî Sultan ve Kerime Hatunun Kabri

1. CÂHİDÎ SULTAN TÛRBESİ

Câhidî Sultan Türbesi, Çanakkale'nin Kilitbahir (Kilidü'l-Bahr = Denizin Anahtarı) köyünde bulunmaktadır. Türbe, Çanakkale merkezden bile rahatlıkla görülen tepededir. Türbede Halvetiyye tarikatının Câhidiyye kolunun kurucusu Câhidî Ahmet Efendi ve eşi Kerime Hatun'un mezarları yer almaktadır. Edirne'de doğan Ahmet Câhidî Efendi'nin gençliği de burada geçer.⁹ Küçük yaştan itibaren ilim muhitinde bulunur ve kısa sürede dini ve fenni ilimlerde kendisini yetiştirir. Aynı zamanda Cemâliye ve Uşşakiye tekkelerinde dersler alarak şeyhlik makamına yükselir. Daha sonra, ilim irşat faaliyetlerinde bulunmak üzere Çanakkale'nin Kilitbahir köyüne gelir. 1660 yılında burada vefat eder. Ahmet Câhidî Efendi'nin *Divan* ve *Kitâbu'n-Nasîha* başlıklı iki adet Osmanlıca yazma eseri İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.

Câhidî Sultan Türbesi'nin tavanındaki dört köşenin ay yıldızla süslenmiş olması Câhidî Sultan türbesinin milli unsurlarla ne denli bütünleştiğini gösterir. Aşağıda hikayesini anlatacağımız Çanakkale Savaşı'nda görevli müstahkem mevki Komutanı Cevat (Çobanlı) Paşa'nın Câhidî Sultan'ı rüyasında görme hadisesi Câhidî Sultan'ı Çanakkale Savaşı ile bütünleştirmiştir. Bu bütünleşme o kadar barizdir ki, Kilitbahir'de Câhit ve Câhide ismi çok yaygındır.

2. Câhidî Sultan Hakkında Menkıbeler

Rivayete göre, devrin Osmanlı sultanı IV. Mehmet Han, rüyasında Ahmet Câhidî Efendi'yi görür. Bunun üzerine derhal yola koyulur. Kilitbahir'e gelerek onu ziyaret eder. Sohbeti ile şereflenir duasına mazhar olur. Ahmet Câhidî Efendi, Sultanın hiç bir maddî ikramını kabul etmez. Bunun üzerine IV. Mehmet Han, Ahmet Câhidî hazretlerine "Sultan" unvanını verir. Bundan sonra da Evliya Sultan veya Ahmet Câhidî Sultan namıyla anılır.¹⁰

Bir gün Ahmet Câhidî Efendi, Çanakkale'ye geçmek için Kilitbahir iskelesine gelir. Oradaki kayıkçılara karşıya geçmek istediğini söyler. Ne var ki parası olmadığı için zamanın kayıkçılarından hiç birisi kendisini kayığa almayı kabul etmez. Üzgün bir halde evine döner. Hanımı Kerime Hatun neden geri döndüğünü sorar. Durumu anlatınca hanımı "Al şu seccadeyi, üzerine bin ve Çanakkale'ye geç" der. (Diğer bir anlatıya göre ise denizi sırtındaki postuyla geçer). Câhidî Efendi'yi gören kayıkçılar şaşırıp kalırlar, bir o kadar da üzülmüşler. Böylece onun büyük bir veli olduğunu anlarlar. Bu olay Câhidî Sultan'ın Kilitbahir'de daha da nam kazanmasını ve halk tarafından sevilmesini sağlar.

Müstahkem mevki komutanı Cevat (Çobanlı) Paşa, bir gece çok ilginç bir rüya görür. Rüyasında bir ses şöyle der: "... Denizin üzerine bak!" Denize doğru bakan Cevat Paşa dalgalar arasında çiçeklerle bezenmiş pırıl pırıl "Kef" ve "Vav" harflerini görür. Heyecanla uyanır ve rüyaya

⁹ Hamdi Kızıler, "Cahidi Ahmed Efendinin Namaz, Abdest ve Hac İbadetine Dair Batini Yorumları", *Tasavvuf: İlmi ve Araştırmalar Dergisi*, 7 (17), 2006, s. 152.

¹⁰ <http://kitap.mollacami.com/node/3197>

bir anlam veremez. O sırada Seddülbahir, Ertuğrul, Kumkale, Orhaniye istihkâmları ve bataryaları, düşman ateşiyle çoktan susmuş, moloz ve toprak yığını haline gelmiştir.

Daha sonra Tenger, Soğanlıdere ve Baykuş bataryalarını takviye ettirmek için teftişe çıkan Cevat Paşa, Kilitbahir'den istimbota binerken yedi yıl önce veremden ölen kızı Bedile Hanım'ı hatırlar. Bedile Hanım'ın kabri büyük veli Ahmet Câhidî Sultan'ın türbesinin haziresindedir. Az sonra onun mezarı başına geldiğinde rüyasındaki sesi burada da duyar. Ses şöyle der: "... Cevat, depolardaki 26 mayını denize döse". Cevat Paşa, korku ve şaşkınlık içinde bocalarken karşısında bir adam silueti (Ahmet Câhidî Sultan) belirir. Adam, Cevat Paşa'nın kolundan tutup sorar:

— Bir derdin mi var?

Cevat Paşa, gördüğü rüyayı ve az önce duyduğu sesi bir solukta anlatır. Adam cevap verir:

— Nur, zafer işaretidir. Ebced hesabında “Kef” harfi 20, “Vav” harfi de 6 rakamını bildirir.

İkisini toplayınca 26 yapar.

Bunları söyledikten sonra aniden kaybolur. Cevat Paşa, hemen Mayın Grubu Kumandanı Nazmi Bey'i çağırıp sorar:

— Depolarımızda kaç mayınımız var? Nazmi Bey'in cevabı çok şaşırtıcıdır:

— Elimizde bir Türk usta tarafından yapılan 26 mayın var. Alman teknisyenler bunları döşememizi istemediler. Şu anda Boğaz'daki mayın sayısı 377'dir ve hepsi Alman yapımıdır.

Cevat Paşa, daha sonra Nusret Mayın Gemisi Komutanı Yüzbaşı Hakkı Bey ile Yüzbaşı Hafız Nazmi Bey'i makamına çağırır ve mayınları nereye dökcekleri konusunda plan yaparlar. Ve plan gereği bu sırlı 26 mayın Kumbağı Burnu ile Soğanlıdere arasına iki sıra halinde Boğaz'a paralel olarak tekbir ve dualarla dökülür. Ertesi gün 18 Mart 1915 sabahı İngilizlerin en büyük zırhlılarından Irresistible ve Ocean zırhlıları, Nusret Mayın Gemisi'nin sabaha karşı döktüğü mayınlara çarparak herkesin şaşkın bakışları arasında Boğaz'ın dibini boylarlar.¹¹

3. Câhidî Sultan Türbesi'nde Gözlemler

Türbeyi gerek Çanakkale'den gerekse başka illerden pek çok kişi ziyaret eder. Şehir dışından en çok ziyaretçi İstanbul'dan gelir. Cuma günleri ve özellikle de hafta sonları ziyaretçi sayısında önemli bir artış gözlenir. Genel olarak kadın ziyaretçilerin sayısı daha fazladır. Ziyaretçiler genellikle türbede dua edip dilek dilerler. Kendileri için dilekte bulunanlar olduğu gibi eşleri, çocukları ya da arkadaşları için dilekte bulunanlar da vardır. Eşinin hastalığının iyileşmesi, iş bulması, çocuklarının sınavlarda başarılı olması ya da kızlarının kismetinin açılması için gelen ziyaretçiler çoğunluktadır. Dilekleri kabul olan ziyaretçiler vefa amacıyla türbeye tekrar gelir.

¹¹ Mustafa Turan, “Çanakkale Destanı” *Ailem*, S. 223, s 56.

Câhidî Sultan türbesi iki bölümlüdür. Giriş bölümünde 4–5 metrekairelik bir oda vardır. İç bölümde ise kabirler vardır. Türbenin bitişiğinde cami olmasına rağmen, ziyaretçiler bu giriş odasında namaz kılıp Kur'an okurlar. Giriş odasında, içinde Kur'an, cüz ve dua kitapları olan bir kitaplık vardır. Ziyaretçilerin çoğu önce giriş odasında Kur'an okuyup namaz kıldıktan sonra içeriye girip kabrin yanında da ayrıca namaz kılarlar.

Câhidî Sultan türbesinde en yaygın ritüellerden birisi ziyaretçilerin mevlit okutmasıdır. Mevlit okutan ziyaretçiler önce türbeye gidip burada namaz kılar veya kuran okuyup dua ederler. Hemen ardından da bitiştirteki Câhidî Sultan Camii'nde mevlit okuturlar. Camide görevli bir imam yoktur. Cami penceresinde bir telefon numarası yer almakta, arzu edenler bu numarayı arayarak mevlit talebinde bulunurlar. Böyle bir duruma biz de gözlemler sırasında şahit olduk. Orta yaşlı iki kadın, pencerede yazılı olan numarayı aradılar ve bir müddet sonra gelen kişiyi mevlit okuttular.

Orta yaşlı bir kadın sınava girecek oğlu için türbeye geldiğini burada dua ettiğini ve dileğinin kabul olması için okunmuş küp şeker dağıttığını anlatıyor. İfadesine göre, bir önceki oğlu ÖSS sınavına girmeden önce kendisi buraya gelmiş ve burada oğlunun üniversiteyi kazanması için dua etmiş, dilekte bulunmuş ve oğlu o yıl üniversiteyi kazanmış. Şimdi de 2008 OKS sınavına girecek diğer oğlunun başarılı olması için türbeye tekrar gelmiş. Bu kadın, bizim de öğrenci olduğumuzu öğrenince başarılı olmamız için bize bir avuç küp şeker verdi.

Türbede sık yapılan diğer bir ritüel ise, gül suyu ve lokum dağıtmaktır. Gerek türbe içinde gerekse camii içinde her an lokum ve gülsuyu dağıtıldığını görmek mümkündür. Çoğu zaman da lokum ve gülsuyu bir kenara bırakılır ve ziyaretçiler bunlardan alır.

Gerek Câhidî Sultan'ın gerekse Kerime Hatun'un sandukalarının üzerinde seccade, havlu ve tespihler bulunur. Girişte bulunan türbedara sandukaların üzerine neden tespih ve havlu konulduğunu soruyoruz. Türbedar bunların okunmuş eşyalar olduğunu ve dilek sahipleri tarafından konulduğunu söylüyor. Ne gibi dileklerde bulunulduğunu soruyoruz. O anda en üstte bulunan havlunun evlenmek isteyen bir kız tarafından konulduğunu anlatıyor. Sandukaların üzerine konulan bu eşyalar burada 1-2 hafta tutuluyor. Genellikle kadın ziyaretçiler, türbeden çıkarken türbedarla (türbedar bayan) tokalaşıp ellerini birbirlerinin yüzlerine sürüyorlar. Türbedar ziyaretçilere zaman zaman Câhidî Sultan hakkında bilgi veren bir broşür dağıtıyor. Bu broşürlerden birisinin arkasındaki boş sayfaya dilek notları tutuyor. Bu notlara şöyle bir göz attığımızda şu cümleleri okuyabiliyoruz: "Veysel'in mahkemesinin iyi sonuçlanması için..... Hülya'nın evlenebilmesi için..... Emine'nin kısmetinin açılması için....."

4. Câhidî Sultan Türbesi'nde Yapılan Ritüeller

- Dilekte bulunmak
- Kuran okuma ve dua etmek
- Mevlit okutmak
- Okunmuş küp şeker, lokum, gülsuyu dağıtmak
- Dilek için sandukanın üzerine havlu, tespih veya seccade bırakmak
- Dilekleri kağıda yazdırmak
- Türbedarla tokalaşıp ellerini birbirinin yüzüne sürmek

Not: Gözlemler Önder Karakurt tarafından yapılmıştır.

CÜNEYD-İ BAĞDADI TÜRBESİ / SAMSUN

Cüneyd-i Bağdâdi Türbesi

Cüneyd-i Bağdâdi ve Komutanın Mezarları

Türbeyi Ziyarete Gelen Bir Grup

Türbe Yakınındaki Ağaçlara Dilekler Yazılı

Türbenin Yakınındaki Ağaçlara Dilek Amaçlı Çaputlar Bağlanmış

1. Cüneyd-i Bağdâdi Türbesi

Cüneyd-i Bağdâdi Türbesi, Samsun-Terme ilçe merkezinin 10 km. güneyinde Dibekli köyünde bulunmaktadır. Tepe üzerinde bulunan türbe, cami görünümündedir. Eski ahşap yapı, mumların neden olduğu yangın nedeniyle tahrip olmuş ve betonarme yapıyla yenilenmiştir. Yapı bir büyük, üç küçük kubbeden ibarettir. Türbenin önünde, ziyaretçilerin abdest aldığı bir çeşme, etrafında ise piknik alanları vardır. İç kısımda sade bir düzenleme yapılmış ve herhangi bir sanatsal süslemeye yer verilmemiştir. Türbe içerisinde iki kabir mevcuttur. Bunlardan birisinin türbeye adını veren Cüneyd Bey'e (lakabı Cüneyd-i Bağdâdi), diğerinin de Cüneyd Bey'in bir askerine ait olduğu sanılmaktadır.¹² Her iki sanduka da mermerden olup üzerlerine yeşil örtüler serilmiştir. Kubbelere modern görünümlü avizeler asılmıştır. Ziyaretçiler şifa bulmak amacıyla türbede uyudukları için, sandukaların bulunduğu bölümde yatak ve birkaç battaniye mevcuttur. Cüneyd-i Bağdâdi türbesi, halk arasında "Dibekli Cini Bağdat Tekkesi" olarak da bilinmektedir.

2. Cüneyd-i Bağdâdi Hakkında Menkıbeler

Türbenin 'Cüneyd-i Bağdâdi Türbesi' olarak isimlendirilmesi ve meşhur sûfi Cüneyd-i Bağdâdi ile ünsiyet kurulması, buraya olan ilgiyi bir kat daha artırmıştır. Nitekim, Samsun il sınırları içinde bulunan 'Samayıl Tekkesi' isimli benzer bir türbe bu kadar ilgi görmemektedir. Bu türbeyi kutsal kılan diğer iki neden ise şöyledir:

Birincisi, türbe bugünkü yapısına bir rüya sonucunda kavuşmuştur. Türbenin ahşap binası yanınca, bir bayan rüyasında Cüneyd Bey'in kendisini türbeye çağırdığını görür. Bu rüyanın ardından da türbenin yeniden inşa edilmesine önayak olur ve bugünkü betonarme bina yapılır.

İkincisi, Cüneyd Bey hakkında rivayet edilen kerametler de bu türbeyi halkın gözünde önemli kılmaktadır. Rivayete göre, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın üçüncü günü türbeden gece vakti belirli aralıklarla üç kez top atılmıştır. Top seslerinin duyulduğu ve türbeden ateşlerin çıktığı halk tarafından anlatılmaktadır. Bir diğer rivayette, Rusların Çeçenistan'ı işgallerinin üçüncü günü türbeden beyaz sarığıyla ve kılıcıyla Cüneyd Bey çıkmış ve gökyüzünde at üzerinde şahlanıp o yöne gitmiştir. Bu tür rivayetlerin yöre halkı tarafından anlatılması türbenin insanlar üzerindeki etkisini artırmıştır.

Bir başka efsanevi anlatı da şöyledir:

Dört arkadaş kahvehanede kumar oynamaktadır. Bunlardan üçü, Cüneyd Bey hakkında kötü sözler söylemektedir. Dördüncü kişi ise onları uyarır. Ama arkadaşları onun uyarılarına aldırış etmez ve kötü sözlerine devam ederler. Dördüncü kişi, ertesi sabah Cüneyd Bey'in aleyhinde konuşan bu üç kişinin birinin felç olduğu, birinin vücudunun çürümeye başladığını ve diğerinin ise öldüğünü öğrenir. Bu olaya bizzat müşahit olduğunu söyleyen ve olayı bize aktaran kişi, önceden alkol kullanan ve kumar oynayan biriymiş. Ancak bu olay, onun hidayetine vesile olmuş ve bu kötü alışkanlıklarını bırakmış.

3. Cüneyd-i Bağdâdi Türbesi'nde Gözlemler

¹² İsmet Gültekin, *Terme Evliyaları ve Termeli Şehitler-Gaziler*, Nizam-ı Alem Ocakları Terme Temsilciliği Kültür Yayınları, No:1, Samsun: Sönmez Ofset, 1999, s. 28-29.

Samsun ili ve çevresinden pek çok kişi bu türbeyi ziyaret etmektedir. Türbe, daha çok cumartesi günleri ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler çoğunlukla, hac yolculuğundan önce, arife günlerinde ve Ramazan ayında gelmektedir. Özellikle Haziran ve Temmuz aylarında İzmir'den 'Seyyid' oldukları iddia edilen bir grup ziyaretçi gelmektedir. Yine Temmuz ayında Selanik'ten buraya turlar düzenlenmektedir. Ziyaretçiler buraya en az üç defa gelmek gerektiğine inanmaktadırlar.

Ziyaretçileri, amaçları açısından şu şekilde sınıflandırabiliriz: 1. Şifa amacıyla gelenler. 2. Geçim sıkıntısından kurtulmak ve iş bulmak amacıyla gelenler. 3. İbret ve tefekkür amacıyla gelenler. 4. Dileklerinin kabulünden sonra gelenler.

Şifa amacıyla gelenler daha çok geç konuşan çocuklar, sara hastaları, psikolojik nedenlerle saç dökülenler, yatalak hastalar, vücudunda yaraları olanlar, kekemeler ve benzeridir.

Bir anne ve baba, altı yaşındaki konuşamayan oğullarını şifa bulması için türbeye getirmişler. Öncelikle türbenin önündeki çeşmede abdest aldılar. Türbede namazı kıldıktan sonra çocukla birlikte kabrin etrafında üç defa döndüler. Daha sonra anne ile çocuk uyumak amacıyla kabrin yanına yattılar. Kendilerine bu ritüelin sebebini sorduğumuzda, görülecek olan rüya ile konuşamayan çocuğun şifa bulacağını belirttiler.

Üniversite mezunu bir kişi ile konuşuyoruz. Üniversiteyi bitirmesine rağmen iş bulamadığını, belki bir çare olur diye türbeye geldiğini belirtiyor.

Ziyaretçilerden birisi, bir yıl önce türbeyi ziyaretinde araba dileğinde bulunduğunu ve ertesi yıl dileğinin kabul olması üzerine, teşekkür etmek için tekrar geldiğini belirtiyor ve adak olarak koyun kesiyor.

Türbeyi kadınlar kadar erkekler de ziyaret etmektedir. Erkek ziyaretçiler, sadece namaz kılıp dua ederken, kadınlar bunların yanı sıra bez bağlama, anahtar açma ve sandukanın üstündeki yeşil örtüye yüzlerini sürme gibi ritüeller gerçekleştirmektedir.

Ziyaretçiler, ziyaretten sonra türbenin arka tarafında bulunan ve şifalı olduğuna inanılan şadırvandan su alırlar. Türbe, yaz aylarında mesire alanı olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca türbede yağmur duası gibi toplu dualar da yapılmaktadır. Bir ziyaretçinin bu konuyla ilgili hatırası şöyledir:

"Çocukken Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi'ni duymuştum. Ancak gitmek nasip olmamıştı. Türbeyi çok merak ediyordum. Bazıları, dileklerinin kabul olması ya da adak için bu türbeye sık sık gidiyordu. Komşularımızdan biri adak adamıştı. Biz de onlarla birlikte bu türbeye gidecektik. Köyde türbeye gitmek isteyen diğer kişileri de çağırdılar. Çocukluğumuzun ilk yılları olduğu için bir yandan gitmenin sevincini yaşıyor bir yandan da ziyafeti düşünüyorduk. Genellikle türbede koyun etiyle pilav yapılırdı. Oranın halkı da isterlerse bu ziyafete katılırdı. Bizim aileden babam, annem ve ben gidiyorduk. Yola çıktığımızda merak ettiğim yerleri görüyor ve oranın yemyeşil ağaçlı, mis kokulu havasını soluyordum. Türbeye vardıktan kısa bir süre sonra koyunlar kesilmişti. Kadınlar koyun etiyle pilav yapma işine girişmişlerdi. Erkekler ise türbeyi ziyaret ediyor, bir yandan da dua ediyorlardı. Biz de çocukluk heyecanı ile orada oyuna dalmıştık. Türbe, bir yokuşun üzerindeydi, biz de o

yokuştan kayıyorduk. Bu sırada köyün imamı, babam ve daha birçok insan yağmur duası için bir araya gelmişlerdi. Duadan kısa bir süre sonra bardaktan boşalırcasına yağmur yağmaya başladı. Herkes ıslanmamak için bir yere sığınıyordu. Uzun bir süre sonra yağmur durdu. Daha sonra bir araya toplanıp koyun etiyle yapılan pilavdan yedik. Büyük bir heyecan ve mutlulukla türbeden ayrıldık.”¹³

Türbeyi ziyaret edenlerden bazıları, türbede yatan zatı bir aracı gibi görürken, bazıları da taleplerini doğrudan ondan istemektedir. Bunda etkili olan unsur, halk arasında anlatılan efsanevi bilgilerdir. Anlatıya göre, türbe ziyaretlerinin yanlış olduğuna inanan, hatta şiddetle eleştiren bir bayan burayı gelir. Gayet sinirli bir şekilde türbede yatan zat hakkında olumsuz bir şekilde konuşur. Türbeye abdestsiz olarak girmek ister. Ancak, girmesiyle çıkması bir olur ve arkasından tekme atılmışçasına türbenin bulunduğu tepeden aşağı yuvarlanır. Kadının bu olaydan sonra felç olduğu anlatılır. Bu olayın, köy halkı tarafından görüldüğüne inanılır ve olay dilden dile anlatılmıştır.

3. Cüneyd-i Bağdâdi Türbesi Yapılan Ritüeller

- Türbe içerisinde namaz kılmak (öncesinde türbenin önündeki çeşmede abdest alınır)
- Kabir etrafında üç kez dönmek
- Kabrin örtüsüne yüz sürmek
- Kabre çok yakın bir köşede uyumak (Bu ritüeli genellikle şifa amaçlı gelenler yapmaktadır. Orada görülecek rüyanın hastalığa şifa olacağına inanılır)
- Bez bağlamak, anahtar açmak, mum yakmak
- Adak kurbanı kesmek
- Türbenin yakınındaki ağaçlara dilek yazmak

Not: Gözlemler Semra Altuntaş tarafından yapılmıştır.

¹³ *O Belde Dergisi*, Terme İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Yayın Organı Özel Sayı, Eylül 1995, Yıl:1, Sayı:1.

ÇOBAN DEDE TÜRBESİ / ADANA

1. Çoban Dede Türbesi

Çoban Dede türbesi, Adana'nın Seyhan ilçesine bağlı Karşlı köyünde, Baraj Gölü kıyısındaki bir tepe üzerinde yer almaktadır. Türbenin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. 1981 yılına kadar bakımsız olan türbe, Ayşe Ökten adlı birisi tarafından yeniden yaptırılmıştır.¹⁴ Türbe tepenin üzerinde bulunduğu için ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla uzunca bir merdiven inşa edilmiştir. Özellikle yaşlılar türbeye çıkarken zorlanmaktadırlar. Türbenin bulunduğu yerin biraz aşağısına da yapay bir şelale yapılmış, akan sudan da göletler oluşturulmuştur. Zaten türbenin çevresi bir mesire yeridir. Özellikle hafta sonları insanlar buraya piknik yapmaya gelmektedir. Göl manzarasının olması, türbenin çevresinde çocukların vakit geçirebilecekleri parkların bulunması insanları buraya çekmektedir. Piknik amaçlı da gelseler, insanların büyük çoğunluğu her türbeye uğramaktadır.

Türbede Çoban Dede'nin mezarı yeşile boyanmış, mezarın üstüne yeşil bir örtü serilmiş, onun üstüne de seccadeler konulmuştur. Duvarlarda çeşitli dua ve dini içerikli resimler bulunmaktadır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim, Yasin, Tebâreke, Amme vb. surelerin ve bazı duaların bulunduğu kitapçıklar yer almaktadır. Türbeyi lakabı "Deli Yücel" olan bir şahıs beklemektedir. Türbenin yanında adak için tavuk ve horoz satan bir şahıs var.

Çoban Dede'nin gerçek ismi bilinmemektedir. Bu konuda yazılı ve sözlü kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Yöre halkı, Çoban Dede'nin hayattayken çobanlık yaptığını, türbesinin olduğu yerde koyun otlattığını söylemektedir.¹⁵ Hakkında kesin bilginin olmaması Çoban Dedenin "hayali veli" olduğu fikrini akla getirmektedir.

2. Çoban Dede Hakkında Menkıbeler

Türbenin kapısında yazan bilgiye göre Çoban Dede yedi kardeştir. Kardeşlerin isimleri ise Cabbar, Bulamaç, Tosun, Sadık, Zilli, Ali Dede ve Çoban Dede'dir.

Bir gün Çoban Dede, koyunları sağdıktan sonra mendilinin içine süt doldurup kardeşinin yanına gelir. Çoban Dede, kardeşi Ali Dede'nin yanına geldiğinde, kardeşinin bir kadının ayakkabı için ölçü aldığını görür. Ali Dede ölçüyü alırken, kadının topukları görünür. O zaman Çoban Dede'nin kerameti biter. Mendildeki süt damlamaya başlar. Bu durumu gören Ali Dede kardeşine dönerek: Sen git, dağda çobanlığa devam et! Dağda koyunların arasında keramet sahibi olmak, ermek kolaydır. Zor olan insanların içinde ermdir, diyerek uyarır.¹⁶

Yine menkıbeye göre Çoban Dede'nin ağası Hicaz'a gider. Mekke'de iken canı köfte ister. Bu durum Çoban Dede'ye malum olur. Ağanın hanımına köfte yapmasını söyler. Göz açıp yumuncaya kadar köfteleri Mekke'de hac yapan ağaya ulaştırır. Ağa hacdan dönünce Çoban Dede'nin kerametine inanır.

Çoban Dede'nin zor durumda olan insanların yardımına koştuğuna inanılır. Genellikle de dileği

¹⁴ Zekiye Çağınlar, *Adana Yöresi Yatırırları: Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler*, Yüksek Lisans Tezi Çukurova Üniversitesi, 1994, s. 165.

¹⁵ Kutlu Özen, "Adana Yöresindeki Üç Adak Yeri: Çoban Dede, Hasan Dede ve Durhasan Dede Yatırırları", *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu Bildirileri*, Adana Valiliği 1999.

¹⁶ Zekiye Çağınlar, "Adana Halk Kültüründe Ziyaretler", *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu Bildirileri*, Adana Valiliği 1999, s. 172.

olan insanların Çoban Dede'yi rüyalarında gördükleri söylenir. Dileği yerine gelenler, adaklarını yerine getirmemişse Çoban Dede onların rüyalarına girerek adaklarını hatırlatır. Mesela türbeyi yaptıran Ayşe Ökten 1980'li yıllarda Çoban Dede'yi ziyaret eder. O gece Çoban Dede Ayşe Ökten'in rüyasına girer. Ökten o tarihlerde kirada oturmaktadır ve Çoban Dede'den ev ister: "Eğer ev sahibi olursam, senin türbeni yaptıracağım" der. Gerçekten de hem zengin olur hem de kazandığı parayla ev alır. Çoban Dede, Ayşe Ökten'in rüyasına girerek verdiği sözü hatırlatır. Ökten de türbeyi yaptırıp bugünkü haline getirir.¹⁷

Ayşe Ökten, Çoban Dede'nin kendisine birçok keramet gösterdiğine inanmaktadır. Bunlardan birisini şöyle anlatır:

"Allah 12 Eylül 1980 öncesini bir daha yaşatmasın. Oğlum haksız yere terör olayları sırasında gözaltına alınmış ve işlemediği cinayetler üstüne atılarak idamla yargılanmaya başlanmıştı. Her duruşmasında gidiyor, onu çok bitkin görünce ağlıyordum. Bir gün eve gelince kendi kendime şöyle dedim: 'Çoban Dede, Çoban Dede! Eğer sen Çoban Dede isen bugün oğlumu cezaevinden çıkar.' Gerçekten akşam olup karanlık bastığında kimsenin inanamayacağı bir mucize yaşadım. Kapının zili çaldı. Kalkıp açtığımda Sıkıyönetim Mahkemesi'nde idamla yargılanan oğlum karşımda duruyordu. Hem ağladım hem onun boynuna sarıldım. Çoban Dede'ye olan bağlılığım, inancım bir kez daha arttı."¹⁸

Kendisiyle görüştüğümüz bir ziyaretçi şunları anlatmaktadır:

"Eskiden kahvede çok vakit geçirirdim. Hep oyun oynardım. Bir gün bu zat rüyama girdi. Neden burada vaktini harcıyorsun diyerek kulağımı çekti. Ben de derhal türbesine gittim, dua ettim. Burada altı yıl karşılıksız hizmet verdim. Türbenin temizliğinden, su taşımaya kadar birçok işini yaptım. Bazen yalnız kaldığımda sesler duyardım. Birisi omzuma bastırırdı. Burada olduğum müddetçe onu hep hissettim. Bizzat görmedim; ama arkadaşım görmüş, tanıyamamış, o da kendisini tanıtmış. Buraya ablamı ve felçli annemi getirdim, iyileştiler. Tabi ki her şeyi Allah'tan istiyorum; ama bu zatın yüzü suyu hürmetine de duanın kabul olacağına inanıyorum. Çünkü bu şahıslar peygamberlerin varisleridirler. Bir keresinde kiracı parayı ödemediği için babam onu silahla tehdit etmiş. Bu zat bu olaydan sonra beni yine uyarmıştı. Bu zat bir gün evime geldi. Kapı çalındı, açtım. Karşımda uzun boylu, beyaz sakallı biri vardı. 'Para mı istiyorsun?' dedim. 'Hayır' dedi. Sonra 'Evladım bana bir gömlek verebilir misin?' diye sordu. Ben de gömleklerimden birini verdim ve gitti. On iki yaşındayken arkadaşlarla yüzmeye, balık tutmaya buraya geldik. O zamanlar burada türbe yoktu. Demek ki, beni önceden buraya çeken bu zat imiş!"

Çoban Dede'yle ilgili olarak Adana'da yaygın olarak ilginç bir keramet anlatılır. Türbenin bulunduğu tepenin çevresindeki arazilerde kum ocakları vardır. Bu ocaklar çok derin kazılmasına rağmen türbe yıkılmamıştır. Türbeyi yıkmak için yaklaşan dozerler arızalanmıştır. Hatta "Ben şimdi yıkayım da görün" diyen bir dozer operatörü dozerin devrilmesi sonucu ölmüştür. Türbenin kapısındaki bir levhada şöyle yazmaktadır: "Bu makam, yıkılmak istendiğinde kepçeler çalışmamış, paletler parçalanmış, en sonunda iki insan kepçenin altında kalarak ölmüştür."

3. Çoban Dede Türbesi'nde Gözlemler

Çoban Dede'ye ulaşım kolay olduğundan haftanın her günü ziyaretçi gelmektedir. Ancak ziyaretler daha çok Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri yapılmaktadır. Buraya sevap kazanmak

¹⁷ Çağınlar, a.g.m., s. 166-167.

¹⁸ Abdülkadir Kaçar, Çukurova Evliyalari, Fetih Matbaası Adana tsz.30.

isteyenler, sinir ve ruh hastaları, çocuğu olmayanlar, ev ve iş sahibi olmak isteyenler, sınıf geçmek isteyenler gelmektedir. Çoban Dede'nin bulunduğu yer güzel manzaralı olduğu için, insanlar buraya gezmek veya piknik yapmak için de gelmektedir. Bunlardan bazıları türbeye uğramaktadır.

Ziyaretçilerin çoğu Adana' da ikamet etmekle birlikte, Adana dışından gelenler de vardır. Türbede yoğunluk saat 12'den sonra iyice artmakta ve akşam saatlerine kadar sürmektedir. Ziyaretçiler genelde kadınlardan oluşmaktadır. Ziyaretçiler genelde aile veya akrabalarıyla gelmektedir.

Ziyaretler sırasında türbeyi tavaf etmek, el veya iyileşmesi istenilen uzvu türbeye sürmek, bez bağlamak, kilit açmak, şeker ve çay bağışlamak, adak adamak, Kur'an okumak veya okutmak, dua etmek gibi ritüeller gerçekleştirilmektedir. Adakları yerine gelenler, kurban kesmek, mevlit okutmak, helva yapıp dağıtmak, seccade ve halı hediye etmek gibi ritüeller gerçekleştirirler.

En yaygın ritüel çay ve şeker bağışıdır. Kapıdaki görevli, çay ve şekeri satıyor. Bunları alanlar parayı verdikten sonra çay ve şekeri bağışlıyorlar. Bağışladıklarını bir dolaptan alıp diğer dolaba koyuyorlar. Bunu yaparken sağ ellerini kullanmaya dikkat ediyorlar. Yoksa görevli tarafından uyarılıyorlar. Görevli ayrıca bağış yaparken dilek dilemeleri gerektiğini söylüyor. Her giren ve çıkana "Hayrı elinizle yapın" diye uyarıda bulunuyor. Ziyaretçilerin çoğu da bunu geri çevirmiyor. Bunun dışında görevli bir de evliyalara ilgili bir kitap satıyor. Belirli aralıklarla kitabın içeriğinden bahsederek türbedekilerin bundan haberdar olmasını sağlıyor.

Buraya gelen bayanların büyük kısmı başı açık olarak geliyor. Türbeye girerken başlarını örtüyorlar. Kimisi örtüyü türbeden temin ediyor, kimisi de yanında getiriyor. Bazıları da okuyacakları kitap, cüz vb. şeyleri yanlarında getiriyor.

Çok yoğun olmamakla birlikte, türbedeki bazı ağaçlara bez bağlanmaktadır. Ayrıca türbenin temelindeki duvarlara küçük taşlar tutturulmaktadır. Bunu yapanlar, taş düşmezse dileklerinin kabul olacağına inanmaktadır.

Türbeye giden merdivenlerde bir yardım kasası bulunmakta, ancak fazla rağbet görmemektedir. Hayırlarını daha çok -kendilerini türbede yatan zata daha yakın hissettiklerinden olsa gerek- yukarıda türbe görevlisine vermektedirler.

30 yaşlarında bir kadın türbeye giriyor. Çok yavaş bir şekilde -büyük ihtimalle dikkat çekmemek için- türbenin etrafında dönmeye başlıyor. Ancak içeridekiler kadının ne yaptığını fark ediyor ve türbede tavafın yanlış olduğunu, derhal bunu terk etmesini söylüyorlar. Bayan tavaf etmediğini söylüyor. Ancak dönmekten de vazgeçiyor.

Yine 50 yaşlarında bir kadın türbeye girer girmez oturuyor. Daha sonra oturduğu yerde namaza duruyor. Bu durum görevlinin dikkatini çekiyor. Kadını uyarıyor ve namazı terk etmesini söylüyor. Kabirlerde namaz kılınamayacağını, bunun için türbenin aşağısında mescit bulunduğunu, namazını orada kılması gerektiğini belirtiyor. Kadın namaz kılmaktan vazgeçiyor; ancak mescide de gitmiyor.

35 yaşlarında bir kadın türbeye girdikten sonra kabre çok yakın bir şekilde oturuyor. Belki de böyle yaparak türbedeki zata daha yakın olacağını, meramını daha iyi anlatabileceğini düşünüyor. Dua

için avuçlarını açtığında türbeye iyice yaklaşıyor. Duası bittikten sonra ellerini önce yüzüne sonra kabre sürüyor. Ellerini kabre sürerken yüzü sanki türbedeki zata yalvarıyormuşçasına bir hal alıyor. Daha sonra türbeden ayrılıyor.

30-35 yaşlarında bir bayan türbeye geliyor. Dua için kabrin önünde duruyor. Ayakta dua etmeye başlıyor. Bu esnada gözlerini yatırdan ayırmıyor. Sanki onunla konuşuyormuş gibi, yatırın başının bulunduğu kısma bakıyor. Bu durum uzun bir süre devam ediyor. Duasını bitirdikten sonra elini kabrin üzerinde gezdiriyor ve çıkıyor.

20 yaşlarında genç bir erkek elinde Kur'an-ı Kerim'le türbeye geliyor. Ziyaretten sonra aşağıdaki banklardan birine oturuyor. Yaklaşık yarım saat Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuyor. Daha sonra aşağıdaki satıcıdan aldığı şekerleri etrafta oturan insanlara dağıtıyor.

Buraya gelen ziyaretçilerden bazıları buradaki yapay şelaleden su alıyorlar. Bu şelalenin belediye tarafından sonradan yapıldığını bilseler de, suyun şifa vereceğini düşünüyorlar. Sohbet ettiğimiz bir bayan, insanların bu sudan medet umduklarını, halbuki bunun baraj suyu olduğunu, kendisinin ise böyle bir şeyi kesinlikle yapmayacağını söylüyor. Ama buradan su götüren insanların bazılarının da şifa bulduğunu eklemeyi ihmal etmiyor.

Bir ara türbedarla görüşüyoruz. Türbedar türbelerin önemli yerler olduğunu; ancak bunun ticarete döküldüğünü söylüyor. İnsanların zaten sıkıntıda olduğunu, sıkıntılarını anlatacak yerler aradığını; ancak bu duyguların türbelerde istismar edildiğini ifade ediyor. Türbedar, boş zamanlarında türbeye geliyor. Burada Kur'an okuyor, dua ediyor. Buraya gelen birçok kişi onu tanıyor. Bazıları - uzun süredir burada kalması sebebiyle onun da mübarek biri olduğunu düşündüklerinden- çocuklarına onun okumasını istiyorlar. O da bu istekleri geri çevirmiyor. Hatta bunlardan birisi ona "Sen yıllardır buradasın, elini sür de çocuğum iyi olsun" diyor.

Türbedar kendisinden istenilmesi durumunda okuyup üflüyor. Mesela çocuğuyla gelen bir bayan kapıda bekliyor. Türbedar, bayana gelmelerini söylüyor. Kadın da abdestinin olmadığını belirtiyor. Türbedar abdest yerinin aşağıda olduğunu; ancak abdestin gerekmediğini; çünkü buranın mescit olmadığını belirtiyor. Bayan abdest alıp gelene kadar çocuğuna okumasını istiyor (zayıflığı sebebiyle).

Özellikle hafta sonları, yeni evlenen çiftler geliyor. Gelin ve damadı türbenin kapısında elinde yeşil bir örtüyle görevli karşılıyor. Örtüyü gelinin başına örtüyor. "Peygambere salavât" diyerek gelin ve damadı içeri alıyor, yüksek sesle dua etmeye başlıyor. Orada bulunan ziyaretçiler de duaya iştirak ediyor. Dua bitince damat türbeye bir miktar para bırakıyor ve ayrılıyorlar.

Birlikte pikniğe gelen ailelerle görüşüyoruz. Aile reislerinden biri, kötü alışkanlıkları olmamasına rağmen işten çıkarıldığını, yerine torpille başkasının alındığını anlatıyor. Bir diğeri ise, bir fabrikada çalışmak için anlaştığını, bu sebeple işi bıraktığını, gittiğinde ise patronun onun yerine başkasını aldığını söylüyor. Sonuçta ikisinin de işsiz kaldığını, buraya hem piknik yapmaya, hem de - uğradıkları haksızlığı bu zatın göreceğini ve yardım edeceğini düşünerek- dua etmeye geldiklerini öğreniyoruz.

Dört kişilik bir aile türbeye geliyor. Kız çocuğu annesinin, erkek çocuğu da babasının yanında

duruyor. Anne girer girmez “başörtüsü var mı?” diye soruyor. Başını örttükten sonra dua etmeye başlıyor. Duası bittikten sonra kabri öpüyor, başını yaslıyor. Baba ise duadan sonra kabri yedi defa öpüyor. Bunu gören 5-6 yaşlarındaki oğlu da öpüyor ve başını koyuyor. Babası oğlunun başını okşayarak taltif ediyor.

13 -14 yaşında bir genç kız dua ettikten sonra ellerini kabre sürüyor. Yanlarında bulunan diğerleri de ellerini kabrin üstüne koyarak dua ediyor. Çıkarken de kabrin üzerindeki Türk bayrağını düzeltiyorlar.

Anket uygularken 65-70 yaşlarındaki bir teyzeyle karşılaşıyoruz. Bizi yanına çağırıyor ve kendisine de anket uygulamamızı istiyor. Okuma yazması olmadığı için soruları soruyoruz o sözel olarak cevaplıyor. Daha sonra, çocuklarının kendisine bakmadığını, ayağı sakat olmasına rağmen her Cuma türbeye geldiğini anlatıyor. Türbede yatan kimseyi bilmediğini, ne isterse Allah’tan istediğini, ama belki onun yüzü suyu hürmetine dileklerinin kabul olabileceğini söylüyor.

7 kişilik bir ailenin liseye giden kızlarına anket uyguluyoruz ve biraz sohbet ediyoruz. “Çoban Dede kimdir?” sorumuza “Bilmiyorum” cevabını veriyor. Bunun üzerine annesi hemen atılarak onun bir veli olduğunu, geçen hafta gelen lösemi çocuğu iyileştirdiğini anlatıyor.

4. Çoban Dede Türbesinde Yapılan Ritüeller

- Türbeyi tavaf etmek
- Türbeye el veya iyileşmesi istenilen uzvu sürmek
- Bez bağlamak
- Kısmet açılması için kilit açmak
- Şeker ve çay bağışlamak
- Adak adamak
- Helva yapıp dağıtmak
- Kur’an okumak veya okutturmak
- Dua etmek
- Türbeyi selamlamak
- Dileğin tutması için türbenin duvarlarına taş tutturmak.

Not: Gözlemler Ahmet Geçioğlu tarafından yapılmıştır.

ELİF ANA TÜRBESİ / KAHRAMANMARAŞ

Elif Ana

1. Elif Ana Türbesi

Türbede yatan Elif Ana, Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesine bağlı Akdemir Köyü'nde yaşamıştır. Akdemir köyü Aşağı Pulyanlı Köyü olarak da bilinir.

Elif Ana'nın asıl ismi Elif Sukan'dır. Elif Ana olarak adlandırılmasının nedeni, hayatı boyunca hiçbir fark gözetmeden tüm insanların yardımına koşması ve yardıma muhtaç olanları bir ana gibi bağrına basmasıdır. Elif Ana, sağlığında hoşgörülü, merhametli, misafirperver, gönül alıcı, yoksulların ve dertlilerin yardımcısı, dilekleri gerçekleştiren biri olduğuna inanılan herkesin sevgi ve saygısını kazanmış, gönüllere taht kurmuş bir insandır. Bu yüzden Elif Ana'nın ermiş olduğuna inanılır. Ayrıca, Elif Ana'nın 10 yaşından beri kalp göğzünün açık olduğu, her şeyi gördüğü ve bildiği söylenmektedir.

Elif Ana 31 Ekim 1991 yılında vefat etmiştir. Ermiş, ulu bir kişi olduğuna inanıldığı için, yaşadığı yer olan Akdemir Köyü'ne türbesi yapılmıştır.

Elif Ana'nın ünü kısa zamanda yayılmış ve çevre köylerden, ilçelerden, illerden ziyaretçi akınına uğramıştır. Zamanla, Elif Ana türbesi alevi kültürü için çok önemli ve saygın bir yere sahip olmuştur. Adağı olanlar, kurban kesmek isteyenler buraya gelmektedir. Hatta burayı ziyaret etmek bile başlı başına bir ibadet olarak görülmektedir. Özellikle yılın belli mevsimlerinde yurt içi ve yurt dışından ziyaretçi akınına uğramaktadır.

Elif Ana başta Maraş, Antep, ve Malatya olmak üzere Alevi toplumu içinde tanınan ve kendi adıyla anılan bir ocağın kurucusudur.¹⁹ Elif Ana'nın Aşık Mahzuni Şerif ile de bir hikayesi vardır:²⁰ Aşık Mahzuni'nin önünde secde ettiği üç kişi vardı. Bunlar, kendisini yetiştiren elh-i kamiller olarak bildiği Şakir Baba, Cırık Baba ve bir de Pulyanlı Elif Ana idi.

Elif Ana'nın Mahzuni ile tanışması ilginçtir. Elif Ana'nın oğlu Mehmet ile Aşık Mahzuni'nin eşinin aktardığı tanışma öyküsü şöyledir: 1970'li yılların başında Gaziantep'te ikamet eden Aşık Mahzuni, Başpınar'a gideceklerini söyleyerek eşini gece yarısı arabaya bindirir. Ancak, Başpınar'a değil, Maraş yönünü gider. Elbistan'a vardıklarında Pulyan köyünün yolunu sorar. Eşi ancak o zaman Elif Ana'ya gideceğini anlar. Vakit gece yarısıdır ve havada amansız bir tipi vardır. Aynı saatlerde Pulyan köyünde Elif Ana aniden yataktan fırlar ve oğullarını uyandırıp gelen misafir için hazırlık yapmalarını ister. Oğulları ve gelinleri Elif Ana'nın bu hallerini bildiklerinden hemen kalkıp sobayı yakarlar, koç keserler, yemek hazırlarlar. Çocukları “Ana gelen kim?” diye sorduklarında, Elif Ana “Antep'ten yana bir deli geliyor, neredeyse ulaşmak üzere” der.

Mahzuni ile eşi Pulyan'a vardıklarında, lambası yanan tek bir ev görüp yönlerini o yana çevirirler. Kapıyı çalıp tam “Elif Ana'nın evi hangisi?” diye soracak olurlar ki, kapıyı Elif Ana'nın bizzat kendisi açar. “Gel bakalım be hey deli, seni bekliyordum gir içeri!” diyerek Mahzuni'yi buyur eder. İçeri giren Mahzuni, sofraya hazırlandığını görünce, Elif Ana'nın dizlerine kapanarak niyaz eder.

Elif Ana Hakkında Menkıbeler

¹⁹ www.aliyolu.com, alevi türbeleri, 19.05.2008

²⁰ www.aliyolu.com, alevi türbeleri, 19.05.2008

Kendisiyle türbe ziyareti sırasında görüştüğümüz yaşlı bir bey, Elif Ana hakkında şunları anlatıyor:

1963te İstanbul'da inşaatçı olarak çalışıyordum. Elif Ana'nın oğlu da Maltepe'de askerlik yapıyordu. Bölük komutanı gece nöbet tutan askerlerden birisinin yanında bir kadın görüyor. Hayal gördüğünü düşünerek gözlerini ovuşturuyor. Ertesi gün o askerin nöbet yerini değiştiriyor. Kontrole gittiğinde yine aynı kadını görüyor. Ertesi sabah o askeri yanına çağırıp “oğlum sen nöbetteyken yanında bir kadın var mıydı?” diye soruyor. Asker “vardı” cevabını verince kumandan “peki neciydi bu kadın?” diye soruyor, o da “Kumandanım o benim anamdır” diyor. Kumandan bu kez “Senin anan Maraş'ta değil miydi, burada ne işi var” diye soruyor. Asker, “Komutanım, ben neredeysem anam da ordadır!” diyor. Bu olaydan sonra komutan Elif Ana'yı her yıl ziyaret ediyor. Ölümünden sonra da türbesini ziyaret ediyor. Aynı bey, Elif Ana'yı Kore Savaşı'nda birçok askerin gözleriyle gördüklerini söylemektedir.

Elif Ana hakkında konuştuğumuz bir başka bey ise şunları anlatmaktadır:

Elif Ana hakkıyla hak olmuş bir zattı. Kapısına gelene, “sen iyisin, sen kötüsün” demedi. Gelene kucak açtı, kabul etti. Fransızlar Maraş'ı işgal ettiklerinde Elif Ana 8 yaşındaydı. Elif Ana Maraş'ın merkez ilçesine bağlı Kapıçam köyünde kuzu otlatırken, Maraş'a doğru yol alan Türk askerlerinin komutanı gelip Elif Ana'nın başını okşayarak onu çok sevdiğini ve kızına benzettiğini söylemiş. Elif Ana da ona gülümseyerek, telaşlanmaması gerektiğini, çünkü kendileri Maraş'a varıncaya kadar Fransızların Maraş'tan çekileceğini söylemiş. Asker Maraş'a vardığında, gerçekten de Fransızların Maraş'tan gittiklerini görmüş ve çok şaşırılmış.

63 yaşındaki Mustafa Bey ise, Elif Ana'ya her gün 100 kadar misafir geldiğini, Elif Ana'nın da bu misafirleri doyurduğunu, ama bu kadar yiyeceğin nereden geldiğini kimsenin bilmediğini, yiyeceğin ona Allah tarafından gönderildiğini söylemektedir. Ayrıca, 7 yaşında bir çocuğun Elif Ana'ya aşık olduğunu, bunu Elif Ana'da bulunan nurani güzelliğin ve ilahi aşkın yaptırdığını aktarmaktadır.

Türbedar (Abuzer Bey) anlatıyor: “Sünni bir vatandaş K. Maraş'ın Pazarcık ilçesinde görev yapmaktadır. Bu kişinin çocukları olmamaktadır. Bir gün, daha önceden varlığından haberdar olmadığı Elif Ana'yı rüyasında görür. Elif Ana kendisine: “Bir adak al da bana gel” der. O da adağını alıp Elif Ana Türbesi'nde keser. Eğer dileğim kabul olursa, kızım da olsa oğlum da olsa adını Elif koyacağım der. Dileği kabul olur ve bir oğlu dünyaya gelir. Söz verdiği üzere çocuğun adını Elif koymak ister. Ancak yakınları buna müsaade etmezler.”

2. Elif Ana Türbesi'nde Gözlemler

Elif Ana Türbesi, kısmen Sünniler tarafından da ziyaret edilmekle birlikte, bir alevi türbesidir. Özellikle bahar ve yaz aylarında Kahramanmaraş, Gaziantep, Osmaniye, Kadirli ve Adıyaman başta olmak üzere çeşitli il ve ilçelerden gruplar halinde aleviler toplu ziyaretlerde bulunurlar. Ziyaretler

esnasında adak kurbanları kesilir, cem yapılır, dualar edilir. Türbe, yurt dışındaki aleviler tarafından da ziyaret edilmektedir.

Elif Ana Türbesi çevresinden yüksek bir yerde yapılmıştır. Türbe'ye giden yolun hemen girişinde yolun iki tarafında "Allah'ın Aslanı" olarak anılan Hz. Ali'yi simgeleyen iki aslan minyatürü bulunur. Elif Ana'nın mezarına gidilen uzunca bir yolun kenarında ağaçlar vardır.

Türbe mahalli oldukça geniş bir şekilde düzenlenmiştir. Elif Ana'nın mezarının olduğu kümbet şeklindeki türbeye ilaveten, Elif Ana anısına yapılmış çeşmeler, kurban kesme yerleri, kesilen kurbanların etleriyle yemek yapılan mutfak, yemekhane, cem evi ve bir bakkal bulunmaktadır. Türbenin etrafında dilek ağaçları ve türbe arkasında başka mezarlar bulunmaktadır. Ayrıca türbe alanının yan tarafında kesilecek kurbanların konulduğu bir ağıl, et pişirmek için ocaklar ve masalar bulunur. Türbenin hemen karşısında "Günahkar İsmail Baba Türbesi" isimli bir başka türbe daha vardır.²¹

Elif Ana'nın mezarının bulunduğu odanın girişinde yine iki tarafta iki aslan minyatürü vardır. Türbenin içinde Elif Ana'nın eşi Ali Bey de yatmaktadır. Türbede Elif Ana'nın fotoğrafının bulunduğu bir tablo asılıdır. Dikkatimizi çeken şeylerden birisi de, Alevi kültürünün önemli bir parçası olan şiir-türkü geleneğinin yansıması olarak, türbenin Elif Ana'ya yazılan şiir ve türkü sözleriyle donatılmış olmasıdır.

Türbe'nin yanındaki ağaçlara mendil, kurdele ve çaputlar bağlıdır. İnsanlar buraya dileklerinin kabul olması için her bir kişinin dileğini temsil eden çaputlar bağlıyorlar. Ayrıca bu ağaçların gövdesine eğilerek dileklerini ağaca sessizce fısıldamaktadırlar.

Türbeyi ziyarete gelenler genellikle eli boş gelmezler. Dileklerinin kabul olması, geçmişlerinin ruhlarına hayır gitmesi, adak vs. gibi sebeplerle bisküvi, gofret, şeker, lokum, tatlı vs. getirip dağıtırlar.

Türbe alanı içerisinde "Mihmanların Cem Evi" adı verilen cem evinin kapısının sağında Elif Ana'ya ve solunda Aşık Mahzuni'ye yazılmış olan türkü sözleri iki büyük tablo halinde asılıdır. Elif Ana'ya yazılan türkünün sözleri şöyledir:

Elif Ana'ya:
Nice canlar sana gelir
Yolsun bize Elif Ana
Sana gelen murat diler,
Dalsın bize Elif Ana
Unutulmaz sevgin ulu,
Yolun Ehl-i Beytin yolu,
Peteklerin arı dolu
Balsın bize Elif Ana
İkrar verdik özümüzde,
Hem baharda, hem yazda
Çaldığımız güzel sazda
Telsin bize Elif Ana
Hakkı çağırır dilimiz,
Senden ayrılmaz gönlümüz
Karanlıkta ışığımız,
Pilsin bize Elif Ana
Bura gelen konar, göçer

²¹ Günahkar İsmail Baba ismi, bu zatın bir kerametinden kaynaklanmaktadır. İsmail Baba karlı soğuk kış günlerinde çınlıplak dolaşması ile meşhurluş. Kar üstünde oturduğu yerden buharlar tütermiş. Çıplak gezdiği için de adı "Günahkar İsmail Baba" kalmış.

Herkes ektiğini biçer,
 Alem türlü çiçek açar
 Gülsün bize Elif Ana
 Oğlun Mehmet Cem'i yapar,
 Büyük, küçük semah döner,
 Ali Kemal niyaz eyler
 Kolsun bize Elif Ana²²

Elif Ana Türbesi'nde önemli günlerde ve toplu ziyaretlerde (genellikle Pazar günleri) cem töreni yapılır. Sıcak günlerde ve kalabalığın çok olduğu zamanlarda “Mihmanların Cem Evi”nin hemen önünde bu ibadet için ayrılmış geniş bir alana halılar serilir ve “Lokma Cemi” adı verilen bu cem yapılır. Lokma Cem'i dilekler, niyetler ve adaklar için yapılan cemdir. Lokma, kesilen kurbanların pişirilmiş etlerine verilen isimdir, bu yüzden bu ceme Lokma Cemi denilir. Bu cemde aynı zamanda fakir fukaraya yardım ve kaynaşma amaçlanır. Küskünler ceme katılamaz, “Aramızda dargın olan, küskün olan varsa ele gelsin, dile gelsin birbiriyle barışsın!” şeklinde üç kez çağrı yapılır. Küs olanların cemden önce mutlaka barışmaları gerekmektedir. Cem töreninde birlik ve beraberlik ana temadır.

Ceme başlamadan evvel bir ibrik ve bir leğen dolaştırılır, ceme temiz başlanması için bu suyla sembolik olarak abdest alınır, başta alevi dedesi ve halkadakiler sırayla bu sudan ellerine su alırlar. Ceme başlanır, cemi elinde sazıyla alevi dedesi yönetir. Ortaya üç mum getirilir. Bu mumlar Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi sembolize eder. Sırasıyla mumlar yakılır. Bu ritüel sembolik olarak “birliğimiz, dirliğimiz yansın, sönmesin” anlamını taşımaktadır. Daha sonra üç kız çocuğu, süpürge süpürerek gelirler. Bağlamalar çalınır, türküler söylenir. Halkadaki insanlar ellerini dizlerine vurarak tempo tutarlar. Elinde saz olan kişiler “Ana ana, Elif Ana, canım kurban olsun sana!” şeklinde türküler söylerler.

Halkanın başında cemi yöneten kişiler, halkanın sağ ve solunda yaşlılar ve karşı tarafta siyah giyimli, başlarında kırmızı kurdele olan gençler vardır. Bunlar sırasıyla dedeye gelip destur alırlar ve halkanın ortasına gelerek semah yaparlar. Halkaya katılamayanlar da halkanın etrafında sandalyelere oturarak izlerler ve katılması gereken yerlerde katılırlar. Cem bu şekilde devam eder ve biter.

Cemden sonra yemekhaneye geçilir ve hazırlanan “Lokma Aşları” yenilir.

Gözlemlerimize Türbedar (Abuzer Bey) ile başlıyoruz. Türbedar, İstanbul'dan gelen bir kadından bahsediyor. Kadının çocuğu çaresiz bir hastalığa yakalanmış. Doktorlar tedaviden ümit kesmişler. Kadın, oğlunu buraya getirmiş ve çocuk türbeden iyileşerek dönmüş. Türbedar, bu olaya bizzat tanık olduğunu söylüyor.

Türbedarın bir başka hikâyesi ise kendi başından geçen bir olay: “Bir gün türbeden eve gidecektim fakat şiddetli yağmur başladı. Bana gelip seni götürelim dediler. Ben de, “ben o kadar Elif Ana'ya hizmet ediyorum, o da bana bir vasıta gönderir, beni evime yollar” dedim. Ben bunu söyledikten birkaç dakika sonra bir araba geldi ve beni evime götürdü.”

45 yaşında bir bayan, önceden çocuklarının sürekli özürlü doğduğunu, Elif Ana Türbesine gelip de adak kestikten ve dua ettikten sonra çocuklarının sağlıklı doğmaya başladığını söylüyor.

²² Yazan: Turuçlu Ali Kemal Küncülü.

Bir başka kişi, kalp hastası olan kardeşini Elif Ana Türbesine getirdiklerini ve adak adadıklarını, sonra da kardeşinin iyileştiğini anlatıyor.

75 yaşında bir Bey, “Ben eskiden deri ticareti yapardım, buraya deri almaya gelirdim. İnsanlar burada dileklerde bulunurlardı. Çocuğu olmayanlar buraya gelirdi, hasta olanlar buraya gelirdi, her türlü derdi olan buraya gelirdi ve çoğunun dileği kabul olurdu. Ondan sonra ben de sık sık gelmeye başladım.” diyor.

Orta yaşlı bir kadın da şunları söylüyor: “Oğlum çok hastaydı. Elif Ana Türbesine gelip dua ettim ve iyi olursa kurban keseceğim dedim. Oğlum iyi oldu ve kurban kestim.”

Bir anne, oğlunun üniversiteyi kazanması için Elif Ana'da dua edip adakta bulunduğunu ve oğlunun o yıl üniversiteyi kazandığını ve tekrar türbeye gelerek kurban kestiklerini anlatıyor.

Bir başka kadın, bir dilek için türbeye geldiğini, ağaca bez bağlayıp dua ettiğini, dileğinin gerçekleştiğini, ama bunun Allah'la kendi arasında olduğunu, dolayısıyla dileğini açıklayamayacağını söylüyor.

Yine bir kadın, çocuklarının hep özürlü doğduğunu, türbeye gelip kurban kesip dua ettikten sonra çocuklarının sağlıklı doğmaya başladığını anlatıyor. Bir başka kadın da, kocasının kalp hastası olduğunu, türbeyi ziyaret edip dua ettikten sonra hastalığının geçtiğini söylüyor.

Türbe civarındaki köylere de uğrayıp köylülerle sohbet ediyoruz. Bu köylülerin algıları da uzaklardan gelen ziyaretçilerden farklı değıl. Köylüler, civarlarında böyle bir türbe olmasından memnurluk duyuyorlar. Bu köylerden birinde yaşayan bir kadın da, çocuğunun olmadığını, Elif Ana Türbesi'ne gidip kurban kestikten sonra çocuğunun olduğunu söylüyor. Yine bu köylerden bir kadın, Elif Ana Türbesi'nde yaptığı tüm duaların kabul olduğunu, isteklerinin yerine geldiğini söylüyor. Örneğin, torununun iş bulması için dua ettiğini, türbede bir şeyler dağıttığını ve torununun iş bulunduğunu anlatıyor.

3. Elif Ana Türbesi'nde Yapılan Ritüeller

- Türbeyi tavaf edip öpmek ve yüz sürmek
- Türbenin duvarlarını öpüp yüz sürmek
- Türbenin yanındaki ağaçlara bez vb. bağlamak
- Türbenin yanındaki ağaçlara eğilip dilek fısıldamak
- Mum yakmak
- Türbenin yanında cem töreni yapmak, Elif Ana'ya türküler söylemek
- Adak adamak
- Türbede adak kurbanı kesmek
- Kesilen kurbanların etinden yapılmış lokma adı verilen yemeği yemek
- Şeker, lokum, tatlı, bisküvi, çikolata vb. dağıtmak
- Türbenin üstüne kutuyla şeker, lokum, çikolata vs. bırakmak

Not: Gözlemler Asuman İnan tarafından yapılmıştır.

ERZURUM DEDE TÜRBEİ / ÇORUM

1. Erzurum Dede Türbesi

Erzurum Dede Türbesi Çorum'un merkezine 3-4 km. mesafede, şehrin Kuzey-Batı istikametinde, Ankara yolu üzerindedir. Bu türbede yattığına ve Kadiriliğin Çorum'daki ilk temsilcilerinden olduğuna inanılan Erzurum Dede hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda Abdülcebbar Dede olarak zikredilir. Ali İzzet Efendi, *Tezkire-i Makamât* isimli eserinde, "Abdülkadir Geylanî evladından" şeklinde nitelendirdiği Abdücebbar Dede'nin (halk arasında Erzurum Dede olarak tanınmaktadır) defnedildiği bu mekânın 19. yüzyılda da ziyaret edildiğini belirtmektedir. Ancak söz konusu zatın Abdülkadir Geylânî'nin oğullarından Siraceddin Ebu Abdurrahman (Ebu'l-Ferec) Abdülcebbar olup olmadığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Neden "Erzurum Dede" şeklinde anıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Erzurum'dan gelmiş ve irşad vazifesi için buraya yerleşmiş olduğu tahmin edilmektedir.

Kaynaklarda belirtildiğine göre Siraceddin Abdülcebbar babasından fıkıh, kardeşi Abdürrezzak'tan hadis okumuş, Miladi 1180 yılında 28 yaşında vefat etmiştir.²³ Türbe, 1805 yılında türbedar Şeyh el-Hâc Mehmed Efendi tarafından tamir ettirilmiştir.

2. Erzurum Dede Hakkında Menkıbeler

Birkaç yıl öncesine kadar türbeye şifa bulmak için gelen kişiler yanlarında süt getirir ve sütü türbeye bırakırlar, kimi zaman da toprağa dökerlerdi. Fakat son yıllarda türbedar ziyaretçilere bu ritüeli yapmamalarını öğütlemektedir. Bu ritüelin gerekçesi şöyledir: Erzurum Dede'nin emrinde ona itaat eden yılanlar vardır. Bu yılanlar, Erzurum Dede'nin emriyle gece yarısı ortalığa çıkıp bu sütleri içer. Daha sonra, yine Erzurum Dede'nin emriyle yeraltına inerler. Yılanların sütünü içtiği kişinin dileği kabul olur. Toprağa dökülen sütler koktuğu için türbedar ziyaretçilerin böyle bir şey yapmamaları için sürekli uyarıda bulunmaktadır. Fakat ziyaretçilerin bir kısmı toprağa gizlice süt dökmektedir.

Bir başka menkıbe ise türbenin batı kısmında yer alan ve yakın zamanlarda belediyenin kapattığı kuyu ile ilgilidir. Rivayetlere göre bu kuyunun suyu Mekke'deki zemzem suyuna uzanmaktadır ve oradan akan su ile vücudunun hastalıklı bölgelerini yıkayan kişiler bu sayede şifa bulmaktadır. Sağlığa zararlı olabileceği gerekçesiyle bu kuyu kapalı tutulmaktadır. Onun yerine şehir şebekesine bağlı bir çeşme yapılmıştır.

3. Erzurum Dede Türbesi'nde Gözlemler

Türbe bahçesinde bir ev bulunmakta ve burada türbenin bakım ve temizliğiyle ilgilenen kişi ailesiyle birlikte ikamet etmektedir.

Türbenin etrafında yapılmış olan müstemilatta üstü kapalı, önleri açık şekilde ocaklı (şömineli) odalar yer almaktadır. Ziyaretçiler bu bölümlerde mangal vb. yaparak hem pikniklerini hem de türbe ziyaretlerini gerçekleştirmektedir.

²³ Dilaver Güner, *Abdülkadir Geylânî: Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul 1999, s. 69-70.

Tarihi kaynaklarda bir Kadiri şeyhi olduğu belirtilen Erzurum Dede, Aleviler tarafından da Alevi Dedesi olarak bilinmektedir. Dolayısıyla ziyaretçiler hem Sünni hem de Alevilerden oluşmaktadır.

Genellikle Aleviler türbenin batı bölümünde mum yakarlar ve bu ritüelin dileklerin kabulüne katkı sağlayacağını düşünürler. Kur'an okumak veya ezberden bilinen duaları okumak ise genelde Sünnilerin ritüel şekillerindendir.

Zaman zaman duvara taş yapıştıran ziyaretçilere de rastlanmaktadır. Yapıştırılan taş düşmezse dileğin kabul olacağına, düşerse kabul olmayacağına inanılmaktadır. Türbeyi öperek etrafında dönmek de burada uygulanan bir başka ritüel şeklidir.

Gerek Sünni gerekse Alevi ziyaretçiler genelde çeşitli hastalıklarına şifa aramaktadırlar. Yanlarına aldıkları türbe toprağını su dolu bir kaba döküp, bu suyu hasta uzuvlara sürdüklerinde iyileşeceklerine inanmaktadırlar. Aynı şekilde her iki kesim tarafından ortak yapılan bir diğer ritüel ise türbeye süt getirmek, sütü toprağa dökmek veya bir kutu içinde bırakmaktır. Toprak altındaki yılanlar gece çıkıp bu sütü içerlerse dileklerin kabul olacağına inanılmaktadır. Dileklerin gerçekleşmesi halinde adak kurbanı kesmek de yine her iki kesim tarafından yapılan bir ritüeldir.

45 yaşlarında bir kadınla konuşuyoruz. Yerden toprak alıyor. Halk arasında yilancık hastalığı olarak bilinen rahatsızlığına çare için buraya geldiğini söylüyor: “Samsundan geliyorum, bu türbenin hastalığıma şifa olacağını söylediler, biz de kalktık geldik. Yanımızda süt getirdik. Bu sütü buraya dökmemiz ve toprağından alarak bu toprağı suya koyup suyunu vücudumun hastalıklı olan yerlerine sürersem iyileşeceğim söylendi. Önce Allah’a sonra da burada yatan zatın kerametine inanıyorum. İnşallah şifa bulacağım.”

70 yaşlarında bir kadınla görüşüyoruz. Kendisine “Teyze buraya süt getiriyorlar sebebi nedir siz bilirsiniz?” diyoruz. Kadın konuşmaya hazır bir şekilde cevaplıyor: “Evet yavrum. Bu mübareğin yılanları varmış, onlar dedenin izniyle geceleri mezardan dışarı çıkarlarmış ve toprağa dökülen bu sütü içerek beslenirlermiş, sonra da sabah olunca tekrar onun izniyle yerin altına inermiş bu yılanlar. O yüzden buraya süt dökülür, dedenin yılanları aç kalmasın diye. Dede de bunun karşılığında dilekleri kabul edermiş.”

Bir başka soru ile teyzeyi konuşturmaya devam ediyoruz: “Peki burada kapalı bir su kuyusu var, önceden buradan su çıkarmış, şimdi neden kapanmış bilginiz var mı?”

Teyze cevaplıyor: “Evet, biz bu kuyudan su da alır, ağrıyan, sızlayan yerlerimize sürerdik ve şifa bulurduk. Sonra belediye kuyu suyu mikroplu diye kapattırdı. Şimdi suyundan yararlanamıyoruz dedenin. Hiç mikroplu olur mu mübareğin suyu, kendileri mikroplu, suya bahane buluyorlar.”

25 yaşlarında bir kadına soruyoruz: “Buraya ne için geldiniz?”

Kadın cevaplıyor: “Çocuğumun gözleri ağrıyor, doktora gittik ilaçlar pek fayda etmedi. Burayı tavsiye ettiler, biz de geldik.”

Elindeki süt paketini işaret ederek konuşmaya devam ediyoruz: “Yanınızda süt var ne yapacaksınız o sütü?”

Kadın tereddütsüz cevap veriyor: “Toprağına dök dediler ama görevli koku yapıyor diye döktürmüyor, biz de kutusuyla bırakacağız. Ayrıca toprağından alıp eve götüreceğim. Su dolu kaba koyup bu su ile gözlerini ovacağım çocuğumun, inşallah şifa olacak.”

4. Erzurum Dede Türbesi’nde Yapılan Ritüeller

- Türbe civarındaki toprağı süt dökmek (yılanlar gece çıkıp bu sütü içerlerse dilekler kabul olur)
- Türbe duvarına taş yapıştırmak (taş düşmezse dilekler kabul olur)
- Mum yakmak (genelde Alevilerin yaptığı bir ritüeldir)
- Kuran Okumak
- Adak kurbanı kesmek
- Türbe toprağını su dolu bir kaba döküp, bu suyu hasta uzuvlara sürmek.
- Türbeyi öperek etrafında dönmek

Not: Gözlemler Muammer Cengil tarafından yapılmıştır.

EYÜP SULTAN TÜRBESİ/İSTANBUL

1.Eyüp Sultan Türbesi

İstanbul'un Eyüp ilçesindeki bu türbede, Hz. Muhammed'in sancaktarı olan Ebu Eyyüb el-Ensari'nin mezarı bulunmaktadır. Asıl ismi Halit bin Zeyd olan Ebu Eyyüb el-Ensari VII. yüzyılda Müslümanların İstanbul'u ilk kuşatması sırasında (m. 669) şehit düşmüş ve vasiyeti üzerine surlara yakın bir yere defnedilmiştir. Mezarın yerini Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul kuşatması sırasında Akşemsettin bulmuş ve padişahın emri ile mezarın üzerine hemen bir türbe inşa edilmiştir.²⁴ Türbenin yanındaki aynı isimli cami ise daha sonra (1459) yapılmıştır. Cami, İstanbul'un ilk selâtin (padişahların yaptırdığı) camisidir.

Fatih, İstanbul'da yaptırdığı ilk eser olan Eyüp Sultan Türbesi'nin etrafına cami, medrese, imaret ve hamam da ilave ettirmiş, buraya tam bir külliye niteliği kazandırmıştır. Osmanlı hükümdarlarının kılıç kuşanma törenlerinin burada yapılmasıyla türbe, devlet protokolünde önemli bir edinmiştir. Türbeye daha sonra birkaç kez restorasyon yapılmıştır. Bugünkü şeklini Sultan I. Ahmet döneminde almıştır. Türbe, İstanbul'da özgün tasarımını günümüze kadar koruyabilmiş en eski Osmanlı mezar anıtıdır.

Türbe, fetihten bugüne geçen 550 yıllık zaman içerisinde başta İstanbul halkı olmak üzere tüm Müslümanların önemli ziyaretgâhlarından birisi olmuştur.

Türbe şu bölümlerden oluşmaktadır.

a) Hacet Penceresi: Türbenin dış mekânında en çok dikkat çeken bölüm bu penceredir. Kabrin dışarıdan görülebildiği ve önünde durularak dua edilen bu pencereye aynı zamanda niyaz veya ziyaret penceresi de denilmektedir.

b) Dua kapısı: Türbenin iç kısmı iki ana bölümden oluşmaktadır. Avludan geçilen ilk bölüme medhal (giriş) denilmektedir. İkinci bölüm ise, Eyüp Sultan'ın kabrinin ve sandukasının bulunduğu kısımdır. Bu kısma açılan kapı dua kapısı olarak da anılmaktadır.²⁵

c) Sanduka: Sekiz köşeli plan üzerine yapılan türbe binasının ortasında Eyüp Sultan'ın ahşap sandukalı mezarı bulunmaktadır.²⁶

d) Kısmet Kuyusu: Eyüp Sultan Türbesi'nde en çok dikkat çeken ve hikâyesi bir hayli bol olan bölümlerden birisi de Kısmet Kuyusu'dur. Hz. Halit'in sandukasının ayakucunun sağ tarafında yer almaktadır.²⁷ Bu kuyunun mermerden yapılmış bilezik taşı, türbe duvarı bir miktar oyularak yerleştirilmiştir. Halen üzerinde ağaçtan çıkırgı ve bakır kovası bulunmaktadır. Kuyunun suyu zenzem suyu olarak nitelenmekte ve Zühre Yıldızı'nın pınar buraya aksederek Eyüp Sultan'ın ayağına temas ettiğine inanılmaktadır.

e) Hz. Muhammed'in Ayak İzi: Ziyaret bölümü olan medhal bölümünde, Hz. Muhammed'in ayak izinin korunduğu bir dolap bulunmaktadır. Eyüp Sultan'ın kabrinden sonra en çok ziyaret edilen

²⁴Hüseyin Algül, "Ebu Eyyub el-Ensari", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 10, s. 124.

²⁵Necdet Yılmaz-Coşkun Yılmaz, *İstanbullu Sahabeler*, Bilge Yayın Habercilik ve Danışmanlık, İstanbul 2003, s.116- 122.

²⁶Recep Akakuş, *Eyüp Sultan ve Mukaddes Emanetler*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul 1973, s. 89-91.

²⁷Yılmaz-Yılmaz, s.127.

yer burasıdır. Kadem-i Saadet Dolabı diye adlandırılan bu dolap üzerinde ta'lik yazıyla yazılmış bir kitabe yer almaktadır. Altın varaklı olan ayak izi Sultan I. Mahmut tarafından 1731 yılında Topkapı Sarayı'ndan buraya getirilmiştir.

2. Eyüp Sultan Türbesi Hakkında Menkıbeler

Eyüp Sultan Türbesi'ne ait en önemli keramet, mezarın İstanbul'un keşfi sırasında Fatih'in hocası Akşemsettin tarafından manevi keşif yoluyla bulunmasıdır.

3. Eyüp Sultan Türbesi Üzerine Gözlemler

Ziyaretler daha çok Cuma, kandil-arefe günleri ve Ramazan'da yoğundur. Bunun yanında Cumartesi ve Pazar günleri de ziyaretçi sayısı fazladır. Özellikle Cuma günleri bu türbede çok farklı bir şekilde değerlendirilmektedir. Ziyaretçiler öğle ezanı okunana kadar ziyaretlerini tamamlamaya çalışmaktadır. Ayrıca külliye'nin dışında bulunan meydanda Cuma namazından önce "Mehter Takımı" etkinlik göstermekte, ilahiler ve marşlar okuyarak ziyaretler için egzotik bir atmosfer oluşturmaktadır.

Ziyaretçiler buraya sevap kazanma isteği, dilekte bulunma, hastalıklara şifa bulma, imtihanlarda başarılı olma, kismetlerinin açılması, ev ve iş sahibi olma ümidiyle gelmektedirler. İşleri ters gidenler, kismetini açtırmak isteyen kızlar, yeni evlenenler, sünnet olan çocuklar ve çeşitli dilekleri olanlar türbenin önünde dua edip, çevresini üç defa dolaşırlar. İstanbul'da özellikle sünnet olan çocukların ziyaret ettiği türbelerin başında Eyüp Sultan Türbesi gelmektedir. Türbenin ayakucunda bulunan suyun şifalı olduğuna inanılır.

Cuma salâsı verilirken caminin iç avlusundaki büyük çınarları çevreleyen demir parmaklığın dört köşesindeki muslukları, işleri ters gidenler ve kismetini bağli kızlar açar ve suyu akar bırakarak geçer, arkadan gelen kimse musluğu önce kapar sonra yeniden tekrar açarak suyu akar bir halde bırakır. Böylece işlerinin yolunda gideceğine ve kismetlerinin açılacağına inanırlar. Bir tarafta bu musluk açma ve su akıtma ritüeli gerçekleştirirken, diğer tarafta şadırvanda Hz. Peygamber'in "*Irmak kenarında bile olsa, abdest alırken suyu israf etmeyiniz*" hadis yazmaktadır.

Türbedarlar, eskiden mum yakma, çaput bağlama, kilit atma gibi ritüellerin eskiden çok fazla olduğunu ama şimdilerde bunların görülmediğini ancak zaman zaman kilit atma ritüeline rastlandığını söylüyorlar. Çok ender de görölse, çocukları geç konuşan bazı aileler sabah türbe açılırken gelip türbenin kilidini çocuklarının ağzına sokmak istemektedirler. Bu türbede karşılaşılan ilgi çekici ritüel budur. Eyüp Sultan'ın çocukları çok sevdiğine inanılmaktadır. Onun için yılda birkaç defa çocuklarıyla bu türbeyi ziyaret eden anne babalar vardır.

Eyüp Sultan'da dilek tutanlar, çeşitli adaklar adamakta ve dilekleri kabul olanlar, şeker ve yiyecek dağıtma, kurban kesme şeklinde uygulamalar yapmaktadırlar. Şeker dağıtanlar hemen türbe çıkışında insanlara ikramda bulunmaktadır. Diğer ziyaretçiler de bu şekerlere kutsal bir yerde dağıtıldığı için birçok derde deva olacağını düşünerek rağbet etmektedirler.

Gözlemlerimiz esnasında da şeker, lokum gibi yiyecek dağıtan insanlarla konuşma imkanı bulduk. 40 yaşlarında bir kadına “neden şeker dağıttığını” soruyoruz. “Dileğim gerçekleştiği için” cevabını veriyor. Kadın daha önce kızının kısmetinin açılması için burada dua etmiş ve dileği gerçekleşmiş. Dilekleri kabul olduktan sonra şeker vb dağıtanlar olduğu gibi, dilekte bulunduktan hemen sonra şeker vb dağıtanlar da bulunmaktadır.

50 yaşlarında, şeker dağıtan diğer bir bayan ziyaretçi ile konuşuyoruz. Kızının araba sahibi olması için burada dua ettiğini ve kızının araba aldığını, daha sonra buraya gelip şeker dağıttığını anlatıyor. Şimdi ise kızının ev sahibi olması için dilekte bulunduğunu ve bunun için şeker dağıttığını da ekliyor. Şeker dağıtan bir başka bayan ise dileklerin söylenmemesi gerektiğini ifade ediyor ve ekliyor: “Burada her şey için dilekte bulunabilirim, çünkü dileklerin hep kabul oluyor.”

Bir bayan, ziyaretçilerden üç İhlâs Suresi ve bir Fatıha Suresi okumalarını istiyor. Nedenini sorduğumuzda çocukları için okuttuğunu, bu şekilde dua ettikten sonra onların işlerinin yolunda gideceğini, rızıklarının genişleyeceğini söylüyor.

Her ne kadar kadınlar çoğunlukta olsa da şeker dağıtan erkekler de göze çarpıyor. 55 yaşlarında bir erkek ziyaretçi, ÖSS sınavına hazırlanan kızı için burada olduğunu söylüyor. 40 yaşlarında diğer bir erkek ziyaretçi ise dileğini açıkça ifade etmekten çekiniyor, Allah rızası için çeşitli dileklerde bulunduğunu belirtiyor.

Dilekleri kabul olan bazı ziyaretçiler ise şekerleri kendileri dağıtmayıp, şeker kutularını türbe çıkışında bulunan yardım masasına bırakmaktadır. İsteyen ziyaretçiler bu şekerlerden almaktadır. Görevlilerle görüşmemiz sırasında bir görevli bu şekilde dileklerinin kabul olduğunu söyleyen ziyaretçilerin bıraktıkları şekerleri diğer ziyaretçilerin okunmuş şeker olarak nitelendirdiklerini ve şifa verme, zihin açma gibi çeşitli faydaları olduğunu düşündükleri için fazlaca rağbet gösterdiklerini ifade etmiştir. Türbe’ye kurban adayan ziyaretçiler ise türbenin ilerisinde bulunan adak kesim yerinde adaklarını yerine getirmektedir.

Eyüp Sultan Türbesi’ne sadece İstanbul’dan değil, Anadolu’nun çeşitli illerinden veya yurtdışından da ziyaretçi gelmektedir. Tek tek gelen ziyaretçiler olduğu gibi gruplar halinde gelenler de olmaktadır. Ziyaretçilerin büyük çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Ramazan ayında erkek ziyaretçilerin sayısı belirgin oranda artmaktadır. Ailecek ziyarete gelip iftarı burada yapan insanlar da çok fazladır. Sabah namazları için bu türbeyi ziyaret edip camide namaz kılmak da bir gelenektir. Sabah namazına gelenler türbe kapalı olduğu için türbenin dışından dua etmektedir. Türbe merkezi bir konumda olduğu için, günün her saatinde ziyaretçi görmek mümkündür.

Ziyaretçiler özellikle çok kalabalık olduğu zamanlarda türbenin bulunduğu mekana girmek için sıra oluşturup burada dua etmeye başlamaktadır. Türbe’ye giriş kapının önünde iki koldan ilerlemektedir. Çok kalabalık olduğunda bayanlar ve erkekler ayrı sıra oluşturmaktadır. Türbeye girdiklerinde sanduka önünde dua edip dilekte bulunan ziyaretçiler, daha sonra sandukanın sol tarafında bulunan Hz. Peygamber’in ayak izi önünde de dua etmektedir. Bu bölüm camla kaplı olduğu

için insanlar ellerini önce cama sonra yüzlerine sürmektedirler. Ziyaretçiler türbeden çıkarken ve koridorda yürürken mümkün oldukça kabre arkalarını dönmemeye çalışırlar.

Ziyaretçilerden bir kısmı türbe içinde elinde Kur'an-ı Kerim ya da bazı surelerin yazılı olduğu cüz okumaktadır. Bazıları hemen kabrin önünde okurken bazıları da türbenin içinde duvar önlerine yere oturarak okumaktadır.

Türbe'nin hemen çıkışında "Eyüp Sultan Türbesi Yardım Yeri" bulunmaktadır. Burada Eyüp Kur'an Kursu'na ve Eyüp Sultan Camii'ne yardım toplanmaktadır. Ayrıca türbe içinde yardıma bulunmak isteyenler makbuz karşılığında buraya bağışta bulunabilmektedir. Ziyaretçiler böylesi önem verdikleri bir mekânda kimi zaman sadece Allah rızası için, kimi zaman hastalık, bela ve musibetlerden korunmak için, kimi zaman da dileklerinin daha çabuk gerçekleşmesi için bağış yapmaktadırlar.

Küllîye içerisinde bulunan birçok yerde ziyaretçileri bilgilendirme amacı taşıyan yazılar bulunmaktadır. Bahçedeki çınarların altında İslam dinine göre türbe ve yatırlarda yapılması yasak olan ritüellerin yazılı olduğu bir uyarı levhası bulunmaktadır. Ayrıca külliye de birçok yerde insanların Eyüp Sultan'ın hayatını öğrenmelerini sağlayacak yazılar bulunmaktadır.

İstanbul'da ölen devlet adamlarından, saray mensuplarından, hatta zengin şehirlilerden çoğu cenazelerinin Eyüp Sultan Türbesi civarına gömülmesini istemişlerdir. Çünkü Eyüp Sultan Camii minarelerinde okunan ezan sesinin işitildiği yerlere gömülen Müslümanların kabir azabından korunacakları inancı halk arasında yerleşmiştir.

Türbeyi çeşitli sosyal sınıflardan insanlar ziyaret etmektedir. Her eğitim grubu ve sosyal tabakadan insanlar burada bir araya gelmektedir. Bazıları Eyüp Sultan ile ilgili bilgiye sahipken, bazıları sadece dini bir mekan olduğunu ifade edebilecek kadar bilgi sahibidir.

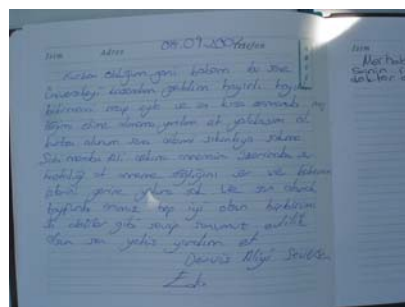
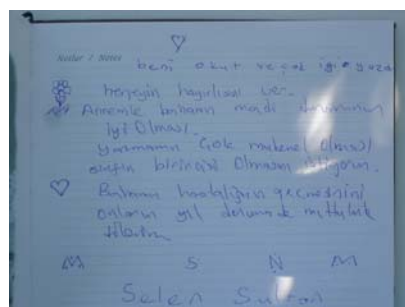
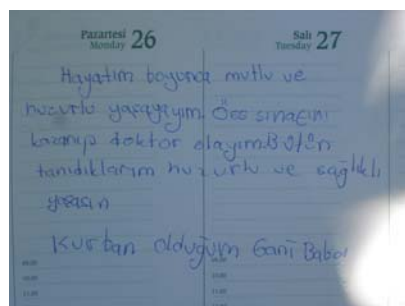
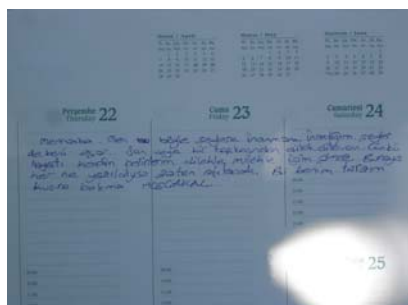
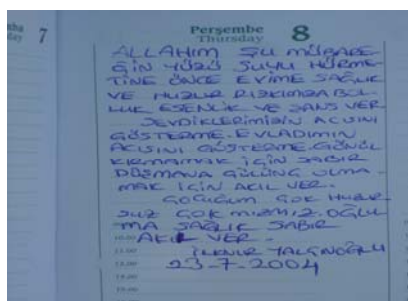
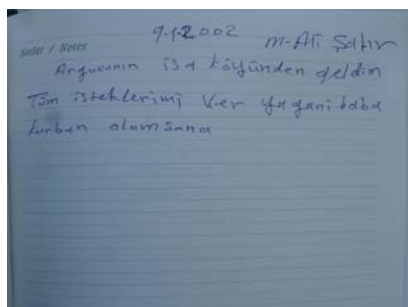
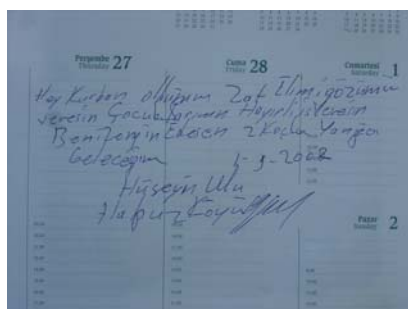
4. Türbede Yapılan Ritüeller

- Dilekte bulunmak ve dua etmek ve dua ettirmek
- Kur'an okumak
- Kısmet için kilit açma
- Türbenin kilidini konuşamayan çocukların ağzına sürmek
- Şifalı sudan içmek
- Şeker, lokum ve yiyecek dağıtma
- Kurban kesme
- El, yüz sürmek
- Kısmet için ve işlerin yolunda gitmesi için musluk açma

Not: Gözlemler Aysun Özkan tarafından yapılmıştır.

GANİ BABA TÜRBESİ / SİVAS

1) Gani Baba Türbesi

Muhammed Gani Baba (1826-1889) türbesi, Sivas'ın Divriği ilçesi'nin 24 km güneyinde Eğrisu (eski isimleriyle Kevendüzü ve Anzağar) köyündedir. Günümüzde türbe ve çevresi, türbe adına kurulan bir vakıf tarafından düzenlenmiş, hemen yan tarafında bir misafırhane inşa edilmiştir.

Muhammed Gani Baba, şu anda türbesi bulunan köyde doğmuş ve yine bu köyde vefat etmiş bir Bektaşî Babası'dır. Divriği yöresinde ilk Bektaşî tekkesini kurduğu için o yörede şöhret bulmuştur. Rivayetlere göre, Gani Baba'nın soyu Horasan'a dayanmaktadır. Muhammed Gani Baba'ya, Bektaşî tekkesindeki 12 yıllık hizmeti sonrasında "Gani" unvanı verilmiştir.²⁸

Gani Baba, Eğrisu (Anzağar) köyü halkı tarafından çok sevilmiştir. Hacı Bektaş Tekkesi'ne giderek 12 yıl oraya hizmet etmiş, verilen her görevi yerine getirmiştir. Daha sonra yeniden köyüne dönmüş, orada ilk iş olarak bir cami ve tekke yaptırmıştır.²⁹ Zamanla Gani Baba'nın dervişleri ve sevenleri artmış, şöhreti çevreye yayılmıştır. Köyün merkezinde açtığı tekkede beş-altı yıl kalan Gani Baba, sevenleri, dervişleri çoğalınca, köyün üst tarafına çekilerek yeni bir tekke inşa etmiştir. Bu tekkede çok büyük bir zikir odası, mescit, mutfak ve kilerin yanı sıra, derviş ve misafirler için odalar yapılmıştır. Gani Baba, bu hizmetleri arasında Kerbela'ya gidip, birkaç yıl kaldıktan sonra dönmüş ve 63 yaşında (1889) vefat etmiştir. Tekke civarında bugünkü türbesine defnedilmiştir.

2) Gani Baba Hakkında Menkıbeler

Gani Baba'nın gerek hayattayken gerekse öldükten sonra keramet gösterdiğine inanılır. Bu kerametlerden bazıları şunlardır:

Gani Baba, zaman zaman Arguvan'daki müritlerinin yanına gidermiş. Yine bir gün Arguvan'a giderken, yol kenarında çift sürmekte olan bir sevenine rastlar. Çiftçi, tohumu bittiği için işi bırakmış ve öküzleri de salmıştır. Köyüne gidip tohum getirecektir. O sırada Gani Baba tohum saçmayı neden bıraktığını sorar. O da tohumun bittiğini ve köye gidip tohum alıp geleceğini söyler. Gani Baba, atından iner, çiftçinin önlüğünü yerden aldığı toprakla doldurur ve: "Haydi, öküzleri çifte koş! Önlüğüne koyduğum toprağı, tohum niyetine tarlaya saç! Erenlerin himmetiyle çok ekin olacak" der. Çiftçi denileni yapar ve o yıl tarladan bol miktarda ve iyi cins buğday elde eder.

Gani Baba köyün üst tarafına yeni bir tekke inşa eder. Beraberindeki dervişler su sıkıntısı çekmeye başlar. Su almak için ya eski tekkeye yahut yakın mahallelere giderler. Köylüler, saygısızlık yapıp dervişlere hakaret ederler. Bunun üzerine Gani Baba, çok sevdiği dervişî Memo'yu yanına

²⁸ Kutlu Özen'in *Divriği Evliyalari* başlıklı eserinde anlatıldığına göre, Muhammed Gani Baba, Hacı Bektaş Tekkesi'ndeki on iki yıllık hizmeti sırasında dürüstlüğü ve çalışkanlığı ile diğer dervişleri kışkandırır. Bu yüzden dervişler onu rencide edici davranışlara girişirler. Bir defasında ona tuvaletlerin temizlik işini verirler. Daha sonra da Tekke'nin o zamanki Babası olan İbo Baba tuvalete gideceği vakit, orayı kirletip, süpürgeyi saklarlar. Amaçları Gani Baba'yı zorda bırakmaktır. Gani Baba mendiliyle, bir rivayete göre sakalıyla kirletilen yerleri temizler. Bu durumu anlayan İbo Baba, Muhammed (Gani) Baba'ya icazet vererek hem onu Dedelikten Babalığa yükseltir hem de Muhammed isminin başına Gani unvanını ekleyerek onu taltif eder (Bkz. Kutlu Özen *Divriği Evliyalari*, Sivas, 1997, s. 147-148).

²⁹ Cami bugün kullanılmamaktadır.

alarak, tekkenin yukarılarına doğru çıkar. Ona hitaben: “Yarın dervişler burayı eşsinler!... Erenler bir su nasibi gönderecektir” der. Gösterilen yer eşildikten sonra, bacak kalınlığında bir su çıkar. Bu suyu kanal kazarak tekkenin önüne kadar getirirler ve bir çeşme yaparlar. Bugün ziyaretçilerin özellikle içtikleri ve yanlarındaki su kaplarına doldurup götürdükleri suyun, bu şekilde Gani Baba’nın kerametiyle mevcut çeşmeye geldiğine inanılmaktadır.

Anlatıldığına göre, tarihçi-yazar Ziya Şakir’in anne ve babası Gani Baba’yı ziyarete gelirler. Yukarıda anlatıldığı gibi, Gani Baba’nın kerameti ile çıkarılan su, henüz tekkenin önüne kadar getirilebilmiştir. Çeşme yapılmadığı için ancak bir oluktan gelişigüzel akmaktadır. Gani Baba, Ziya Şakir’in annesine hitaben, “Boynunda dünya malını sergileyen bir hayli altın var. Bunlardan bir kaçını bağışla da, bu suya bir çeşme yapalım” der. Kadın hiç tereddüt etmeden altınların tümünü verir. Ancak Gani Baba, altınları almaz ve şöyle dua eder: “Bir oğlunuz olsun, aleme ziya versin!...” Gani Baba’nın bu duasından sonra bir erkek çocukları olur ve adını Ziya koyarlar. Ziya’nın babası Şakir Efendi, bu olaydan sonra suya tunçtan aslan kafalı bir musluk yaptırır. Bu musluk halen çeşmededir.

3. Gani Baba Türbesi’nde Gözlemler

Türbe bahçesinde bir ev bulunmakta ve burada Türbedar Salih (Şahin) Dede ve eşi Gülizar Hanımla ikamet etmektedir. Ziyaretçilerin dilekleri, adakları ve ritüelleri çok çeşitlidir. Ritüeller arasında en dikkat çeken ve en sık gözlenileni, yerde sürünerek ve türbenin çevresini öperek dolaşmaktır. Bunu takiben dilek dilenmekte ve çıkışta çoğunlukla kapı önündeki şamdanlarda mum yakılmaktadır. Türbenin iç duvarlarında çerçevelenmiş şekilde on iki imam ve Hz. Ali’ye ait resimlerin yanı sıra, cami beratının günümüz Türkçesine çevrilmiş hali görülmektedir. Türbenin hemen başucunda ziyaretçi defteri olarak tutulan bir ajanda bulunmaktadır. Ziyaretçi defteri, ziyaretçi profilini ve dileklerin çeşitliliğini göstermesi bakımından önemli bir veri kaynağıdır.

Ziyaretçilerin önemli bir kısmı, daha önce gelenlerden oluşmaktadır. Çoğunlukla hazırlıklı gelinmekte ve tecrübeli davranışlar sergilenmektedir.

Ziyaretçiler genellikle Divriği ilçesi ile komşu il ve ilçelerden gelmektedir. Malatya’nın Arguvan ilçesi ve Erzincan çevresinden gelen ziyaretçilerin çokluğu dikkat çekmektedir. Bunların yanı sıra, özellikle Ankara, Sivas gibi büyük şehirlerden, hatta yurtdışından ziyaretçiler de görülmektedir. Ancak bu ziyaretçiler genellikle aslen Divriği veya yakın il ve ilçelerden olup, çeşitli nedenlerle göç etmiş olanlardır.

Ziyaretçiler türbe hakkında genellikle duyuma dayalı bilgilere sahiptir. Ziyaretlerdeki temel motivasyon aile büyüklerinden devralınan gelenektir. Gani Baba keramet ehli olan ve manevi gücü devam eden yüce bir kişi olarak algılanmakta ve dilekler bizzat ondan dilenmektedir. Belirli bir ritüel modeli gönül rahatlığıyla uygulanmaktadır.

Türbe çevresinde gerçekleştirilen ritüeller küçük farklılıklar arz etmekle birlikte, genel bir standarttan söz edilebilir. Ortak ritüel formu şöyledir: Türbe kapısının önü öpüldükten sonra dua edilir.

Daha sonra, türbe çevresinde diz üstünde ve mezarın her bir köşesi öpülerek dolaşılır. Ardından mezarın ayak tarafına geçilir ve oradaki ahşap, büyük taneli tespih boyna geçirilir ve dilekte bulunulur.

Türbeye ziyaret için gelen vatandaşların içtenlikleri ve dileklerinin gerçekleşeceğine dair inançlarının güçlülüğü dikkat çekmektedir. Türbeye ikinci veya daha sonraki gelişlerde hediye getirilmektedir. Hediyeler, türbedar Salih (Şahin) Dede ve eşi tarafından ziyaretçilere ikram edilmektedir. Dilekleri kabul edilenlerden bazıları adak kurbanı kesmektedir. Adak kurbanları ziyaretçiler ve köylüler tarafından hep birlikte yenmektedir. Kimi ziyaretçiler, ziyaret sonrası türbe bahçesindeki çeşmeden su içmekte bazıları da pet şişeye doldurarak götürmektedir.

Kimi ziyaretçiler, türbenin iç mekanında sandukanın yanında belli bir süre yatıp uyumakta ve dileklerine ilişkin rüya görmeyi ummaktadırlar. Bu sırada bir süreliğine türbe kapısını kapatmaktadırlar. Ziyaretçilerin bir kısmı, çıkışta türbenin iç kapısının önündeki şamdanlarda mum yakmaktadırlar.

Türbe ziyaretinde dilekler genellikle, çocuk isteme, ev isteme, şifa bulma ve sınavlarda başarılı olma şeklindedir. Sandukanın başucunda yer alan ziyaretçi defterlerindeki dilek cümlelerinden bazıları şöyledir:

“Hay kurban olduğum zat, elimi gözümü veresin. Çocuklarıma hayırlı iş veresin. Beni zengin edesin. İki koçla yanına geleceğim.”

“Sizden tek isteğim derslerimde ve üniversiteyi iyi bir şekilde okumamda bana yardımcı olmanız. Ayrıca ileride mutlu bir şekilde yaşamak istiyorum. Ailemin de huzurlu bir şekilde yaşamasını diliyorum. Teşekkürler...”

“Ya Gani Baba sana sığındım sana geldim. Günahlarımı affeyle. Bir keder verme. Yavrularıma ve aileme mutluluklar ver. En derin dileklerle huzurundan ayrılırım.”

“Gani Baba sana yalvarıyorum. Aileme sağlık ver. Bana da sağlık ver. İnşallah okulumda ve sınavımda başarılı olurum.”

“Mrb. Gani Baba, sana bir sürü dileklerde bulunuyoruz. Bunun farkındayız. Ama bişi daha isteyecektim. Noolur 1.75 oliim. Noolur!”

“Ben sağlıklı, mutlu, heyecanlı, maceralı bir hayat istiyorum. Ayrıca gitar istiyorum.”

“Sağlıklı bir yavru daha dünyaya getirmemi nasip eyle!”

“Gani Baba, benim nişanlımla mutluluğumuzu arttır.”

“Benim kaderim de halama çekmesin. Halama sabır Gani Baba! Eniştem içki içmesin.”

“Askerliğimde ailemin gözyaşını değil, gururunu görmek istiyorum.”

“Gani baba senden tek bir isteğim var sevdiğimle aram çok kötü. Onu çok sevdiğimi söylemem için güç ver bana ne olur!”

“Tayfun’la aramız hep iyi olsun. Birbirimizi hep sevip sonumuz evlilik olsun. Sen yetiş yardım et!”

“Eğer bir gün olur da büyük adam olursam...Eğer adağımı unutursam hatırlat!”

“İnşallah beni polis yaparsın ve ben de çok mutlu olurum...”

“Babamın işleri açılıns herkes gibi çok para kazansın. Ben de açık lisede okuyup diploma alayım...”

“Kurban olayım sana gani baba beni bu dar günlerden kurtarasin!”

“Şu yaşadığımız günlerde toplumun edep ve hayası kalmadı. Ocağına gelenleri ıslah eyle ya Gani Baba!”

Türbenin yanı başındaki misafirhane ilgi çekicidir. Misafirhane ziyaretçilerin akşam kalabilmelerine imkan sağlamak için yapılmıştır. Bazı ziyaretçiler akşam kalmak istemektedir. Kimi ziyaretçiler dilekleri kabul olsun diye yahut kabul olduğunda bir kurbanla buraya gelmekte ve akşam misafirhanede yatıp ertesi gün kurban kesmektedir. Misafirhane, köy şartlarına göre oldukça donanımlıdır.

4. Gani Baba Türbesi'nde Yapılan Ritüeller

- Türbe kapısını öpmek
- Mezarın çevresini diz üstünde dolaşmak
- Mezarın dört kenarını öpmek
- Mezarın ayak ucuna durup ahşap ve büyük taneli tespihi boyna geçirerek dilekte bulunmak
- Kurban kesmek
- Şeker, lokum vb dağıtmak
- Dua etmek
- Dilekte bulunmak
- Türbe bahçesindeki şifalı sudan su içmek ve kaplara doldurmak
- Rüya beklentisi ile türbede uyumak
- Türbenin iç kapısının önünde yer alan şamdanlarda mum yakmak

Not: Gözlemler Mustafa Doğan Karacoşkun tarafından yapılmıştır.

HACI BAYRAM VELİ TÜRBESİ /ANKARA

1. Hacı Bayram Veli'nin Hayatı

Asıl adı Numan olan Hacı Bayram Veli, bir çiftçinin en büyük oğlu olarak, Ankara'nın Solfasıl köyünde, 14. asrın ilk çeyreğinde dünyaya geldi. Yetişme yılları hakkında net bilgilerin olmadığı Hacı Bayram Veli'nin ilk olarak müderris olarak görev yaptığını ve bu yerin Ankara'da Kara Medresesi olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz. Daha sonra ise Hacı Bayram Veli, Bursa'da Çelebi Sultan Mehmet Medresesinde müderrislik yapmıştır. Burada halk arasında daha çok 'Somuncu Baba' olarak bilinen Ebu Hamidüddin Aksarayı'den el almış ve Hacı Bayram Veli'nin mürşidi ile bu buluşması kurban bayramına denk geldiği için de Numan olan adı Bayram olarak anılmaya başlamıştır. Müderrislik yapan Hacı Bayram Veli'yi tasavvufa sürükleyen nedenler ise dönemin toplumsal, ahlaki ve siyasi bozukluklarıdır. Nitekim bu dönem, Ankara Savaşı'nın yaşandığı, Anadolu'nun yavaş yavaş Türkleştiği sıkıntılı bir dönemdir.³⁰

Hacı Bayram Veli, zaviyesini, Ankara kalesi dışında, eski Hristiyan mabedi Augustus tapınağının bitişiğindeki bugünkü Ulus'ta bir tepe üzerinde, Ankara'ya dönüşünden sonraki 1412–1420 yılları arasında kurmuştur. Augustus tapınağını yıktırmayan Hacı Bayram Veli, bu tapınağı Akmedrese adı altında bir süre eğitim müessesesi olarak kullanmıştır. Tapınağın yıkılmak yerine varlığını sürdürmesine devam etmesi ise onun geniş hoşgörüsüne güzel bir örnektir. İlk şekliyle cami-zaviye olarak hizmet veren bu müessese günümüze kadar üç kere tamir görmüş, 1925 senesinde tekkelerin kapatılmasına dair kanunun çıkmasıyla birlikte, sadece "cami" fonksiyonunu yerine getirir olmuştur.³¹

Hacı Bayram Veli, 1430 senesinde Ankara'da vefat etmiştir. Mezarı, kendi inşa ettirdiği Hacı Bayram Camii'nin kible tarafında bulunmaktadır. Vefatından sonra Bayrami tarikatı Melamiyye-i Bayramiyye ve Şemsiye-i Bayramiyye olmak üzere ikiye ayrılmıştır.³²

2. Hacı Bayram Veli'nin Sosyo-Kültürel Hayattaki Rolü

Hacı Bayram Veli'nin sosyal hayattaki yerini özellikle Ankara için önemini, Yahya kemal Beyatlı'nın "*Konya için Mevlana ne ise Ankara için de Hacı Bayram-ı Veli odur.*" sözü çok iyi özetler. Nitekim Hacı Bayram Veli yalnızca Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında rol oynamamış aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda da onun maneviyatından faydalanılmıştır. Öyle ki Atatürk 27 Aralık 1919'da Ankara'ya geldiği gün, Ankara valisi kendisini doğrudan doğruya Hacı Bayram-ı Veli Türbesine götürmüş ve ilk ziyaretini Hacı Bayram Veli Camii'ne yapmıştır. Yine, İlk meclis açılacağı zaman da Hacı Bayram-ı Veli'nin maneviyatından yararlanılarak onun sancağıyla orada Kuran-ı Kerim okutularak meclis açılmıştır.³³

Hacı Bayram Veli'nin günümüze kadar süregelen etkisi her şeyden önce Anadolu'nun Türkleşmesine olan katkısıdır. O, döneminde yaygın olan Arapça ve Farsçanın yerine halkla diyalog kurabileceği Türkçe eserler vererek Anadolu'da dil ve kültür birliğinin sağlanmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

³⁰ Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Veli*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, Ankara, 1991, s. 24–35.

³¹ *A.g.e.* s. 51–52.

³² *A.g.e.* s. 117.

³³ Abdülkerim Erdoğan, Fuat Bayramoğlu, "Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Hacı Bayram-ı Veli ve Dönemi", *Hacı Bayram-ı Veli Düşüncesinin Günümüze Kadar Süren Etkileri*, Elif Matbaacılık, Ankara, 1986, s. 199, 203.

Hacı Bayram Veli'nin dönemin sosyal hayatına etki eden tasavvuf felsefesine getirdiği bir yenilik de, bir mutasavvıf olarak dünyayı ret ve terk yerine, onu imara yönelmesi ve çevresindekileri de bu doğrultuda teşvik etmesidir. O müritlerini el emeği ile geçinmeye yani toprağı işlemeye ve el sanatlarına yönlendirmiştir. Nitekim kendisi de buğday, arpa, burçak yetiştirerek buna örnek olmuştur. Böylece de Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türk göçerlerin yerleşik hayata geçmesini sağlamış ve Anadolu'da kalıcı Türk birliğinin sağlanmasında ve Osmanlı medeniyetinin kuruluşunda önemli rol oynamıştır.

Hacı Bayram Veli, etkileri günümüze kadar devam eden vakıf geleneğinin oluşumunda da önemli rol oynamıştır. O, vakıf anlayışı doğrultusunda müritleriyle birlikte dolaşarak zenginlerden zekât ve sadakalar toplamış, bir yardım sandığı kurmuş ve bu sandıktan tüm ihtiyaç sahiplerine dağıtmıştır. Öyle ki onun dervişleriyle gezerek para toplamasını yanlış anlayanlar olmuştur. Örneğin, önceleri müderris olan Akşemseddin, tasavvufa meyletmesinin ardından Hacı Bayram Veli'ye intisap etmeye gelmiş, ancak onu müritleriyle para toplarken görünce beğenmemiş ve Halep'e giderek arayışına devam etmiştir. Ne var ki daha sonra Akşemseddin, rüyasındaki bazı manevi uyarılar üzerine Ankara'ya geri dönerek Hacı Bayram Veli'ye bağlanmıştır.³⁴ Ayrıca, Hacı Bayram Veli, kökeni Hoca Ahmet Yesevi'ye dayanan, tekkede sürekli kazan kaynatma âdetini devam ettirerek gece gündüz burçak çorbası hazır ettirmiş; tekkeden gelen geçen, zengin-fakir, büyük-küçük, kadın-erkek herkes bu çorbadan içmiştir. Bu uygulama da döneminin vakıf anlayışını etkilemiştir.

3. Hacı Bayram Veli Hakkındaki Menkıbeler

3.1. İstanbul'un Fethini Müjdeleyişi

Sultan II. Murat'ın 1921'de tahta geçip, kısa bir süre sonra, Hacı Bayram Veli'yi Edirne'deki sarayına soruşturma maksatlı davetinden sonra durumun endişe verici olmadığını anlamasıyla birlikte Hacı Bayram Veli ile yakın ilişkiye girmiştir. İşte Hacı Bayram Veli'nin ölümünden üç veya dört ay önce Edirne'ye yaptığı son ziyaretinde, bulundukları bir sohbette, Sultan II. Murat, Hacı Bayram Veli'den İstanbul'un fethine himmet talep etmiştir. Padişahla, sohbetini başka konuya çeken Hacı Bayram Veli'ye tekrar talep buyurduğunda ise o sırada yanlarında bulunan ve henüz bebeklik çağında olan II. Mehmet'i göstererek İstanbul'un onun tarafından fethedileceğini müjdelemiştir. Bunun doğruluğunu gösteren kanıtlardan biri II. Murat'ın bu ziyaretten sonra İstanbul'un fethi için ikinci bir girişimde bulunmayışıdır. Yine Fatih Sultan Mehmet'in diğer birçok Sünni tarikatın yerine manevi güç kaynağı olarak, Akşemseddin'i seçmesi de bu olayın doğruluğunun kanıtı olarak gösterilmektedir.³⁵

3.2. Müritlerini İmtihan Etmesi

Sultan II. Murat, Hacı Bayram Veli ile yakın ilişkileri sonucunda onun müritlerini vergiden muaf tutmuştur. Bu uygulama ile vergiden kurtulmak isteyen herkes tarikata katılmış ve bir süre sonra Ankara'dan vergi toplanamaz hale gelmiştir. Yönetim, bu istismara engel olmak için Hacı Bayram Veli'ye mektup yazmış, o da bunun üzerine sahte ve gerçek müritlerini ayırt etmek için bir imtihana girişmiştir. Hacı Bayram Veli, Kanlıgöl mevkiinde yüksek bir çadır kurdurmuş ve tüm müritlerini burada toplamıştır. Daha sonra çadır etrafında toplanan müritlerinin yanına elinde bir bıçakla gelerek,

³⁴ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 65.

³⁵ *A.g.e.*, s. 67-8.

“bana iradet gösterenleri, bugün kurban eylemem gerektir” demiştir. Onun bu tavrı karşısında şaşırان dervişler arasından sadece bir kadın ve bir erkek iki mürit bunu kabul etmiştir. Bu iki dervişı çadıra götüren Hacı Bayram Veli, daha önceden hazırladığı koçu kurban ederek çadırdan dışarıya kan akıtmıştır. Bunun üzerine dışarıda bekleyen müritleri korkudan kaçar ve dışarıda kimse kalmaz. Hacı Bayram Veli, bu olaydan sonra II. Murat’a mektup yazarak “hala bir buçuk dervişım vardır, gayri yoktur” diye durumu bildirir.³⁶

3.3. Somuncu Baba ile Buluşması

Tasavvuf terbiyesinde daima mürit, mürşidini arama durumundadır. Ancak Bursa’da fırıncılık yaparak geçimini sağlayan ve şöhretten hoşlanmayan, bu yüzden de kendini halktan gizleyen Somuncu Baba ile Hacı Bayram Veli’nin buluşması böyle olmamıştır. Tam tersine Somuncu Baba, Hacı Bayram Veli’yi arayarak bulmuştur. Bu karşılaşma kurban bayramına denk geldiği için de Hacı Bayram Veli’nin, Numan adı kullanılmaz olmuş Bayram adı ünlü olmuştur. Bunun dışında Hacı Bayram Veli’nin Hacı Paşa, Ahi Sultan gibi lakapları da varlığını sürdürmüştür.³⁷

4. Hacı Bayram Veli Türbesi

Ankara’nın Ulus semtinde, kalenin altında Augustus mabedine bitişik olarak 1412–1420 yılları arasında Hacı Bayram Veli tarafından yaptırılmıştır. Caminin duvarları taş temel üzerine tuğla ile örülmüş, pencereleri kesme taşan yapılmıştır.

Türbeye bitişik olarak yapılmış olan minare ise kesme taş kaideli, tuğla gövdelidir. Normalde minarelerde tek şerefe olmasına rağmen silindirik gövdesinde iki şerefe vardır. Şerefelerin altı kirpi saçaklıdır. Korkulukları tuğladır. Caminin çatısı ise alafranga kiremitlerle kaplıdır.

Caminin kuzeyindeki cemaat yeri, yapılan tamirler sonucunda yeni eklentilerle kuzeye doğru genişletilmiştir. Bu genişletmeyle birlikte cemaat yerinin üstündeki, dışa bakan alt pencereler kapı haline getirilmiştir. Caminin batısına bitişik olan, alt kısmı camiye geçiş yeri olan eklentinin üstü kadınlar mahfelinin batıdaki devamı şeklindedir. Batı cephesinin ana mekân duvarının; altta dikdörtgen üstte kemerli sekizer penceresi vardır. Ek yerine ana mekândan dikdörtgen iki pencere ile bir kapı açılır. Demir parmaklıklı alt pencerelerin üstü sağır kemerlidir. Üst pencereler alçı şebekelidir.

Batıdaki eklentinin güney yüzünde alt ve üst pencerelerin arasında yeşil sırlı tuğlalarla bir satır halinde ve iki alt pencere arasına celi sülüs yazılar vardır. Yazıların altında kemerin iki yanında onarıma ait Arapça ve Türkçe iki kitabe yer alır. Güneye bir alt iki üst pencere açılır. Mihrabın solunda olması gereken pencere, türbenin inşası ile kapanmıştır. Doğu cephede altta dört pencere ve bir kapı, üstte mahfele açılan iki sıra halinde ikişer pencere ile ana mekâna açılan üç pencere vardır.

Caminin içinde cemaat yerinde kapının solundan bir merdivenle mahfele çıkılmaktadır. Aynı yerden diğer bir merdivenle de caminin altındaki bodruma inilir. Zeminin altında kalan bu bölümde Hacı Bayram Veli, Eşrefoğlu Rumi ve Akşemseddin’in çilehaneleri mevcuttur.

5. Hacı Bayram Veli Türbesi’nde Gözlemler

Hacı Bayram Veli türbesine gelen insanlar genellikle maddi ve manevi istekleri için ve bu türbenin kendilerini huzura kavuşturduğuna inandıkları için gelmektedir. Türbe sadece Ankara içi ve

³⁶ A.g.e., s. 61-2.

³⁷ A.g.e., s. 37.

çevre ilçelerden değil ülkenin bütün şehirlerinden gelen ziyaretçileriyle dikkat çekmektedir. Ayrıca ülke dışında yaşayan Türkler de tatile geldikleri yaz aylarında türbeyi ziyaret etmeden dönmemektedirler. Özellikle Cuma günü şehir dışından Hacı Bayram Türbesini ziyaret için gelenlerin sayısında önemli artış görülmektedir. Cuma günleri Cuma namazı kılmaları için kadınlara da özel bir yer ayrılması dikkat çekicidir. Ve yine özellikle ramazan ayında türbe çok renkli görüntülere sahiptir.

Türbe önünde her an karşılaşılan manzara ise, çay şekeri dağıtan insanlardır. Bu insanlara uygulamanın nedenini sorduğumuzda, herhangi bir dileklerinin gerçekleşmesi dolayısıyla şeker dağıttıkları cevabını alıyoruz. Anlatılanlara göre uygulama şöyle gerçekleşmektedir: Yasin okuyup dilekte bulunan insanlar şeker adağı vermekte ve dua gerçekleşince de bunu yerine getirmek için çay şekeri (küp şeker) dağıtmaktadırlar. Bu o kadar sık karşılaşılan bir manzaradır ki, bu uygulamadan ticari kazanç elde etmek isteyen bazı insanlar buradan topladıkları şekerleri satarak kazanç elde etmektedirler.

Buraya dilek için gelenler özellikle ÖSS, KPSS benzeri sınavlarda öğrencilerin başarısı, iş bulma, istenilen şehre tayin, kısmet açma, çocuk sahibi olma, hastalıklara şifa, ev ve araba sahibi olma gibi nedenlerle gelmektedirler. Bunun dışında türbede dua ettikleri zaman manevi huzur bulduklarını ve rahatladıklarını söyleyenlere de rastlanmaktadır.

Cami bahçesinde yine sık karşılaşılan bir manzara da dilekte bulunan insanların, tespihle dolaşarak çevresindekilerden üç ihlas bir Fatiha okumalarını isteyerek tespihi tamamlamaya çalışmalarındır. Öğrendiğimize göre bunu tamamlayanlar, daha sonra tamamlanmış bu tespihi evde kiblede bulunan duvara asarak dileğin gerçekleşmesini beklemektedir.

Çok sık karşılaşılan bir manzara olmamakla birlikte genç kızların kısmetini açmak için de özellikle Cuma günü gelinerek türbe önünde Cuma selası bitene kadar bütün bir ip makarasının iplerini yere sağıarak, boşalttıklarını ve ipleri türbenin bir duvarına koydukları belirtiliyor.

Türbede yapılan ilginç bir uygulama da ev ve araba sahibi olmak isteyen insanların yanlarında getirdikleri bir anahtarı, dua ederek türbenin kilidine sokmalarındır. Bu insanlar böylece dileklerinin gerçekleşeceğine inanmaktadırlar.

Türbe önünde dilekte bulunan insanların duaları kabul olduğunda buraya gelerek çay şekeri dışında lokum, ekmek, su vb. şeyler dağıttığı da gözlemlenmektedir. Bu manzaradan bunları dağıtan insanların buraya en az iki kez geldiği anlaşılmaktadır. Bazıları dilekleri gerçekleşene kadar düzenli olarak her Cuma gelmektedir. Özellikle Cuma günü toplanan kalabalık dışında hafta sonu da buraya gelen insanların sayısında önemli bir artış gözlenmektedir. Düzenli olarak gelen bu insanlara göre burada dilenen her dilek ve yapılan her dua gerçekleşmektedir. Türbeye düzenli olarak gelen insanlar genellikle Ankara içinde yaşayanlardan oluşmaktadır.

50 yaşlarında, Ankara'da yaşayan bir kadın ziyaretçiyle konuştuğumuzda onun her Cuma buraya geldiğini ve burada dilediği her duanın gerçekleştiğini nitekim kızının Ankara'ya tayininin olduğunu, oğlunun ÖSS'de başarılı olduğunu, kızının çocuk sahibi olduğunu, kendi hastalığına şifa bulunduğunu yani bütün dileklerinin gerçekleştiğini anlatmaktadır.

Bu arada cami bahçesinde insanlar tanımadıkları insanlara dileklerinin gerçekleşmesi için okunması gereken duaları vermekte ya da istemektedir. Bu kısa sohbetle insanlar buraya niçin geldiklerini anlatarak birbirleriyle dertlerini paylaşmaktadırlar.

Türbeye gelenler arasında genel bir gözlem yapıldığında her sınıftan insan bulunmakla birlikte orta sınıfın ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Buraya gelen ziyaretçiler arasında, Cuma günü de dahil olmak üzere kadınların ağırlıkta olduğu gözlemlenmektedir. Bunun yanında Türbeye gelen ziyaretçiler arasında dolaşan dilenciler de dikkat çekmektedir.

Türbe önünde sünnet olmuş çocuklara, düğünü yapılan yeni çiftlere de özellikle hafta sonunda rastlanmaktadır. Yine caminin aktif olmasından dolayı sık sık cenazeler gelmektedir. Öğrendiğimize göre bazıları özellikle bu camide cenaze namazının kılınmasını vasiyet etmektedir.

6. Hacı Bayram Veli Türbesi'nde Yapılan Ritüeller

- Dua etmek, namaz kılmak
- Dilekte bulunmak
- Türbe eşiğini/duvarını öpmek
- Türbeye el sürüp, yüze vücuda sürmek

HAÇKALI BABA TÛRBESİ / TRABZON

1.Düzköylü (Haçkalı) Baba Türbesi

Türbe, Trabzon'un merkezine 35 km uzaklıktaki Düzköy (Haçka) ilçesine bağlı Haçka Yaylası'nda bulunmaktadır. Türbede Haçkalı Baba isimli son devir Trabzon evliyalarından (ö. 1949) birisi yatmaktadır. Trabzon'da hakkında en fazla menkıbe bulunan tasavvuf ehli meşhur bir velidir. Asıl adı Mustafa Tarhan'dır. "Haçkalı Hoca" namıyla şöhret bulmuştur. "Kuş Mustafa, Beyaz Hoca, Haçkalı Baba, Hoca Baba" diye de anılmaktadır.

Haçkalı Hoca, Trabzon'un Of ilçesinin Dağönü (eski ismi Hanlut) köyünde 1864 yılında doğmuştur. Babası İbrahim Efendi, oğlu Mustafa (Haçkalı Hoca) çok küçük yaşta iken, fahri imamlık yapmak için oğlu ile birlikte Of'tan ayrılıp Haçka'ya (Düzköy) yerleşmişlerdir. Daha sonra Haçkalı Hoca da, babası gibi Haçka Merkez Camii'nde fahri imam hatipliğe başlamıştır. Hayatını insanların eğitimine adanmış ve pek çok mürit yetiştirmiştir. Haçkalı Hoca, 1949 yılının Ramazan ayında kabrinin bulunduğu Haçka Yaylası'nda vefat etmiştir. Aynı yıl dervişleri tarafından kabrini de içine alan iki bölümlü küçük cami inşa edilmiştir. Daha sonra bu küçük caminin yanında büyük bir cami inşa edilmiştir. Türbeyi ziyaret etmek isteyenler için Trabzon belediyesi tarafından düzenli olarak otobüs seferleri düzenlenmektedir.

Tek çocuğu olan Zeliha Kazancı 1982 yılında vefat edince babasının yanına defnedilmiştir. Türbenin dış kısmında kabri bulunan ve "Toprak Ana" olarak tanınan Fatma Yıldız, Haçkalı Hoca'nın türbedarı olup 1981 yılında vefat etmiştir.

1995 yılından buyana Düzköy Belediyesi, Düzköy Müftülüğü ve Haçkalı Hoca Derneği'nin organizasyonları ve Trabzon Belediyesi'nin katkılarıyla her yıl Temmuz ayının 3. Haftası'nda Haçkalı Baba'yı Anma Törenleri düzenlenmektedir. Törenler, Haçka Yaylası Şenlikleri kapsamında gerçekleştirilmektedir. Şenlikleri ünlü işadamlarının finanse etmekte, bazı yıllarda Ahmet Özhan gibi popüler sanatçıların katılımlarıyla geniş kitlelere yayılabilmektedir. Şenliklere başbakan ve bakan düzeyinde gelenler olmaktadır. Ayrıca, Mevlevilerin sema gösterileri ve ilahiyatçı akademisyenlerin de iştirakiyle bazı etkinlikler düzenlenmektedir.³⁸

2.Haçkalı Hoca Hakkında Menkıbeler

Haçka ve Trabzon yöresinde meşhur olan Haçkalı Hoca ile ilgili pek çok menkıbe vardır. Halk arasında kulaktan kulağa yayılan bu menkıbeler, genellikle akıldan geçeni bilme, mekan aşabilme, gizliyi bilme, başa felaket getirme ve doğa kuvvetleriyle ilgilidir.³⁹ Bunlardan bazıları şöyledir:

Trabzon'un Ruslar tarafından işgali (1916) sırasında Haçkalı Hoca ve ailesi ile, Temel Tarhan isimli bir yakını da yine ailesiyle yaya olarak Adapazarı'nın Hendek İlçesine kadar gelirler. Orada tahminen 1 yıl kalırlar. Bu sırada Haçkalı Hoca: "Ben o vilayeti ağıladım, Ruslar orada barınamaz" der

³⁸ <http://www.haberler.com/trabzon-hackali-hoca-baba-yi-anma-toreni-haberi/>

³⁹ <http://hackalihoca.bravehost.com/GELECEK.html>

ve dua edermiş. Bir gün Temel Tarhan'a "Hazırlığını yap, bir aya kadar Ruslar gidecek" der ve dediği zaman da Ruslar Trabzon'dan çekilir.⁴⁰

Haçkalı Hoca'nın Sivas Kongresi'ne katıldığına dair söylentiler de yaygındır. Bu söylentilerin, meşhur Sivas Kongresi fotoğrafında yer alan beyaz sakallı, sarıklı, bastonlu kişinin Haçkalı Hoca'ya benzemesinden kaynaklandığı iddia edilmektedir. Bununla birlikte, bazı söylentiler de Haçkalı Baba'nın Sivas Kongresi'ne manen katıldığı şeklindedir. Hatta, Kongre'ye katılan Beşikdüzü Abdülhasip Ataman, Haçkalı Hoca'yı orada gördüğünü ifade etmektedir. Haçkalı Hoca'yı Kurtuluş Savaşı'nda da birçok yerde görüldüğüne de inanılmaktadır. Hatta, cephede olduğu bir sırada Trabzon'da Pazarkapı önünde buğday çuvallarını süngüleyerek, "vurun aslanlarım, vurun zaferi kazandık!" diye haykırdığı iddia edilir.⁴¹ Haçkalı Baba'nın "Tayyi Mekan" kabiliyetine sahip bir veli olduğuna inanıldığı dikkate alındığında, Kurtuluş Savaşı'nda bu kerametleri gösterdiği inancı daha iyi anlamlandırılabilir. "Tayyi Mekan" hikayelerinden birisi şöyledir: Bir gün Akçaabat'tan Trabzon'a giden minibüste bulunan yolcular bir müddet sonra Haçkalı Hoca'ya rastlarlar. Onu arabaya davet ederler fakat Hoca minibüsün çok dolu olduğunu söyleyerek binmez. Araba oradan uzaklaşır. Bir müddet sonra yol kenarında yürüyen hocaya tekrar rastlarlar. Hoca, "siz devam edin" anlamında elini sallar. Trabzon'a vardıklarında Tabakhane mevkiinde yeniden karşılarına çıkar.

Haçkalı Hoca, Haçka'da imamlık görevini yürüttüğü sırada bir rüya görür. Rüyasında kendisine, "kalk" denilir. Manevi işareti alan Hoca, Çorum iline gider. Orada bulunan zamanın kutbu Çorumlu Hacı Mustafa'nın huzuruna varır. Dergâhın etrafında yüzlerce dervişi bulunan Çorumlu Hacı Mustafa, "Trabzon'dan misafirim gelecek, o gelmeden hiçbirinizi kabul etmeyeceğim" diyerek onları bekletir. Haçkalı Hoca huzuruna vardığında "Kuş Mustafa geldin mi?" diyerek ona "Kuş Mustafa" ismini verir.⁴²

Haçkalı Hoca, sigaradan nefret edermiş. Bir keresinde, sigaraya hizmet eden tütüncülerin sıkıntıya düşeceğini, mısır, fasulye vb. ekenlerin daha kârlı olacağını söylemiş. Bu sözlerinin ardından İran'da kıtlık olmuş. Onun sözünü tutanlar İran'a mısır ve fasulye satarak zengin olmuşlar. Bu anlatılar Trabzon halk kültürüne geçmiştir.⁴³

Haçkalı Hoca'nın torunu Yılmaz Kazancı'nın anlattığına göre, Haçkalı Hoca Haçka Yaylası'ndaki evinde vefat ederken açık olan pencereden içeri küçük bir kuş girip göğsüne konar. Üç gün boyunca orada kalan kuş kovulsa da gitmez. Sadece cenaze yikanırken göğsünden uçar. Yıkama işleminden sonra yine gelip Haçkalı Hoca'nın göğsünde bekler. Cenaze toprağa verilirken de kaçmayan bu kuş sonuçta cenaze ile birlikte defnedilir.

⁴⁰ Bu menkıbe Akçaabat'ta eczacılık yapan Sıtkı Ocak tarafından anlatılmıştır. Sıtkı Ocak'ın dedesi Haçkalı Hoca'yı yakından tanımakta olup, annesi ve dayısı Haçkalı Hoca'nın elinde büyümüşlerdir. Bkz. <http://hackalihoca.bravehost.com/GELECEK.html>

⁴¹ Faik Mollahasanoglu, "İslama Şeref Katan Oflu-Haçkalı Hoca Baba", *Trabzon Düzköy İlçesi Aylık Haber Bülteni*, İstanbul, Mayıs 2003, sayı 1, s. 8-9; Haşim Albayrak, *Oflu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2008, s. 335.

⁴² Haşim Albayrak, age, s. 335.

⁴³ Haşim Albayrak, age, s. 335.

1994’de Haçka’ya giden bir polis memuru Haçkalı Hoca’nın evini sorar. O tarihten 45 yıl önce vefat eden Haçkalı’nın evi sorulunca: “Hayırdır Haçkalıyı nereden tanıyorsun?” diye sorarlar. Polis memuru “Güneydoğu’dan” der. “Güneydoğu mu?” diye sorulunca “Evet! Urfa, Mardin, Diyarbakır!” der. “Ne iş yaparsın? Hocayla işin ne?” diye sorulunca, “Polisim, oradaki çatışmalarda kendisinden çok yardım gördüm. Eğer o yardım etmeseydi, beni hastaneye götürmeseydi, Allah bilir ya, şimdiye çoktan ölmüş olacaktım. Kendisine teşekkürle geldim” der. Polis memuru böyle söyleyince, Haçkalı’nın cami ve türbesini göstererek: “Gazan mübarek olsun evlat, Haçkalı Hoca işine gücüne akıl sır ermez bir ermiştir. Yıllar evvel Rabbine varmıştır. İşte cami ve türbesi git orada ziyaret et. Senin gördüğün onun ruhaniyetidir” derler.⁴⁴

Samsun’da yaşayan Dr. Mehmet Enis Tarhan’ın çocukluğu Haçkalı Hoca’nın yanında geçer. Mehmet Enis Tarhan, ortaokulda okumaktadır ve bitirme sınavlarına girecektir. Bir gün yolda Haçkalı Hoca ile yürümektedir. O anda içinden “Acaba sınavda başarılı olabilecek miyim?” diye geçirir. Aniden Haçkalı Hoca kulaklarından tutup başını sağa sola çevirir: “Geçeceksin, geçeceksin merak etme” der. O yıl bitirme sınavlarında sadece iki kişi geçer. Bunlardan birisi, Mehmet Enis Tarhan’dır.⁴⁵

Akçaabat’ta eczacılık yapan Sıtkı Ocak’ın dedesi Haçkalı Hoca’yı yakından tanımakta olup, annesi ve dayısı Haçkalı Hoca’nın elinde büyümüşlerdir. Sıtkı Ocak’ın anlattığına göre, Muhammed Hoca ile Haçkalı Hoca karşılaşır ve kahve önünde oturarak sohbet etmeye başlarlar. Halk da onları dinlemektedir. Vatandaşlardan birisi, bunlardan hangisinin ermiş olduğunu anlamak ister. Civardaki asmalardan bir salkım üzümü izinsiz koparır. Bir salkım da parayla satın alır. Bunları ayrı ayrı tabaklara koyar. Çalınan üzüm tabağını Haçkalı Hoca’nın önüne, satın aldığı üzümleri de Muhammed Hoca’nın önüne koyar. Olayı bilenler dikkatle izlemektedir. Haçkalı Hoca üzümlere bakar ve tabakların yerini değiştirerek: “Hocam sen benden gençsin, bu olmamış üzümleri yiyebilirsin” der ve gülümseyerek kendisini izleyenlere bakar.

Tekke ve zaviyelerin kapatıldığı tarihlerde Haçkalı Hoca da takibe alınmıştır. İşte o günlerde Haçka’ya baskın yapan jandarma komutanına: “Kumandan Efendi, sen bizi bırak da kendine bak! Sana acı bir haber geliyor, fakat telaş etme fazla ziyan yoktur. Bizim Allah demekten başka zararımız yoktur!” der. Bu arada at sırtında gelen bir asker komutana bir telgraf uzatır. Telgrafta komutanın babasının bir kaza geçirdiği ve kolunun kırıldığı haber verilir. Bunun üzerine komutan ve askerleri atlarına binip giderler.

Haçkalı Hoca’nın eşi Zehra Hanımın yeğeni Ali Şenel anlatıyor: “Trabzon Lisesi’nde okuduğum dönemlerde Haçkalı Hoca’yla karşılaştığımda bana “Oğlum Ali, niye avare geziyorsun? Giresun’da nişanlın seni bekliyor!” diye takılırdı. O günlerde bu takılmalara şaka gözüyle bakıyordum.

⁴⁴ Mustafa Özdamar, *Haçkalı Baba*, Kırk Kandil Yay., 2003.

⁴⁵ <http://hackalihoca.bravehost.com/GELECEK.html>

Askerlikte yedek subay olarak Giresun'a gidince, orada askerlik yaparken şimdiki eşimle tanıştık ve evlendik."

Şu dörtlük Haçkalı Baba'nın halk arasındaki popülaritesini anlatır:

Zaman mekan duvarını aşardı

Yeri gelir celallenir taşardı

Darda kalan her mağdura koşardı

Gaibler şahini Haçkalı Baba.

Ziyaretçiler Haçkalı Baba'nın maneviyatına sorgusuz bir şekilde inanmaktadır. Öyle ki, Haçkalı Baba'nın menkıbelerine "inanıp inanmadıklarını" sorduğumuz bazı ziyaretçiler bize tepki göstermiştir. Hatta anketimizde yer alan bazı soruların Haçkalı Baba'nın maneviyatına yakışmayacağını belirterek cevaplamak istemeyen ziyaretçiler olmuştur. Ziyaretçiler dışında, Haçkalı Hoca'yı bizzat tanıyan kişilerle de Haçkalı Hoca'nın menkıbeleri üzerine konuşmak istedik. Ancak bu kişiler sorularımıza cevap vermek istemediler. Gerekçeleri ise şöyleydi: "bu tür manevi konular fazla kurcalanılmamalı; sadece iman etmeli."

1. Haçkalı Baba Türbe'sinde Gözlemler

Genelde gezi ve piknik amaçlı kullanılan Haçka Yaylası'na sadece Haçkalı Baba türbesini ziyaret için gelenlerin sayısı azımsanamayacak kadar çoktur. Gözlemlerimiz sırasında karşılaştığımız iki ayrı gezi kafilesinin türbe ziyaretleri bu duruma örnek oluşturur. Kafile mensuplarıyla yaptığımız görüşmelerde grup halinde gelen bu ziyaretçilerin türbede yatan zatı tanımadıklarını, ama kendisi hakkında anlatılan kıssalardan çok etkilendiklerini ve bu "mübarek" zatı ziyaret etmeyi uygun gördüklerini öğreniyoruz.

Ziyaretçilerin sosyo-ekonomik durumları ve kültür seviyeleri genelde orta düzeye işaret etse de farklılıklar da gözlemlenmektedir. Özellikle üniversite mezunlarının çokluğu, türbe ziyaretlerinin belirli bir eğitim düzeyine mâl edilemeyeceğini göstermektedir. Ziyaretçilerin neredeyse hiçbiri türbede yatan kişi hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Ancak gerek ailelerinden duydukları hikayeler, ağızdan ağza yayılan popüler menkıbeler insanların maneviyatlarını etkilemekte ve bu insanlara manevi bir haz vermektedir.

Ziyaretçiler genelde dua etmek ve namaz kılmak gibi ritüeller gerçekleştirmektedir. Trabzon yöresindeki diğer türbelerde olduğu gibi, Haçkalı Baba Türbesi'nde de bez bağlamak, tel sarmak, anahtar açmak, mum yakmak gibi ritüeller gözlenmemektedir. Bu türbenin tarihi konusunda konuştuğumuz yaşlıların aktardığına göre, en son otuz yıl kadar önce türbenin etrafındaki ağaçlara çaputlar bağlanırmış. Ama daha sonra halkı bilinçlendirilmek adına bu tür ritüeller engellenmiş.

Anket uygulaması sırasında ziyaretçilerin davranış kalıplarına dair bazı gözlemlerimiz şöyledir: Ziyaretçiler anket teklifiyle karşılaştıkları zaman genelde tedirginlik belirtisi göstermiş, anket doldurmaya endişeli yaklaşmışlardır. Hatta röportaj yaptığımız ziyaretçilerden biri Haçkalı Hoca

hakkında bilgiler verdikten sonra “Beni mahkemeye mi vereceksiniz?” sorusunu yöneltecek kadar endişeli bir tutum sergilemiştir. Türbeyi ziyaret edenler genel itibariyle politik cevaplar vermiş, bilmedikleri sorulara yanlış cevap vermemek için doğru cevabı yakınlarından öğrenme telaşı içine girmişlerdir.

Türbe yaz aylarında daha sık ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler genelde türbede yatan zat hakkında ayrıntılı bilgiye sahip değildirler. Genelde çevrelerinden duyarak ya da mesire yerine piknik için gelenler tarafından ziyaret edilmektedir. Bununla birlikte, özel olarak türbeyi ziyaret etmek için otobüslerle gelen ziyaretçiler de vardır. Ziyaretçiler genelde tefekkür için geldiklerini söyleseler de, anlaşılan o ki dua etmenin yanı sıra dilekte bulunmaktadırlar.

Türbenin yöre halkı üzerindeki etkisi daha çok ağızdan ağıza dolaşan efsanevi anlatılarla gerçekleşmektedir. Kendisiyle konuştuğumuz bir ziyaretçinin şu sözleri bu konudaki ilginç örneklerden birisidir: “Ben Hoca’yı tanımam, o dönemlerde çocuktum. Benim kayınpederim Hoca’nın dervişlerindendi. Eşim de şu an buranın dervişlerindendir. Kayınpederimin anlattıklarına göre Hoca Baba, uçağa veya arabaya binmeden hacca giderdi. Bir günde aynı anda beş camide namaz kıldırırdı. Biz buraya bu zatın hürmetine geliyoruz. Bu zat peygamber vekilidir, adını andığın yere gelir. Burada yatsa da her yerden haberi vardır. Neden buralarda felaket olmaz? Bu zat burada yatıyor diye... Hoca ölmeden ‘beni falan hoca yıkasın!’ demişti. Öldüğünde kimse cenazesini kıpırdatamadı, Hoca yıkamalarına izin vermedi. O hocaya haber verdiler, geldi. ‘Kuş Mustafa dön seni yıkayacağım’ deyince hoca sağına soluna dönmeye başladı. Ben kızının cenazesinde bulundum, türbedarı Toprak Ana’yı (Fatma Yıldız) tanırım. Biz ona ‘Deli Fadime’ derdik, Allah yolunda delirdi, aslında o da velidir.”

Türbe ziyaretçileri sosyo-ekonomik açıdan genellikle kendilerini orta seviyede tanımlamışlardır. Anket sonuçlarına göre bu türbenin eğitilmiş, eğitimsiz her kesimden ziyaretçileri vardır. Ziyaretçilerin geliş sebepleri genelde ibret almak ve tefekkür etmek ise de, dua etmek, dilekte bulunmak da oldukça tercih edilen nedenler arasındadır.

2. Türbede Yapılan Ritüeller

- Dua etmek, Kur’an okumak
- Dilek dilemek

Not: Gözlemler Züleyha Akyüz tarafından yapılmıştır.

HASAN BASRİ TÜRBEŚİ / AFYON

1. Seyyid Hasan Basri Türbesi

Seyyid Hasan Basri Türbesi, Afyon'un İscehisar kasabasına bağlı, Afyon-Ankara karayolunun 32. km. sinde bulunan Seydiler beldesindedir. Beldenin asıl adı İnlice'dir. Çevresinde bulunan çok sayıda in nedeniyle bu ismi almıştır. Ancak Seyyid Hasan Basri bir zaviye kurarak buraya yerleştikten sonra belde "Seydiler" şeklinde anılmaya başlanmıştır.

Türbede biri büyük olmak üzere toplam 10 adet sanduka bulunmaktadır. Bu sandukalardan büyük olanın Seyyid Hasan Basri'ye ait olduğu, diğerlerinden ikisinin Seyyid Hasan Basri'nin hanımı ve oğluna ait olduğu, diğer sandukaların da Seyyid Hasan Basri'nin arkadaşlarına ait oldukları düşünülmektedir. Seyyid Hasan Basri yöre halkı tarafından "Hasan Dede" olarak da anılmaktadır.

Seyyid Hasan Basri'nin Hz. Hüseyin soyundan geldiğine, dolayısıyla Seyyid olduğuna inanılmaktadır. İnaniş'a göre, Seyyid Hasan Basri Miladi 1300'lerde Horasan-Basra'dan gelmiş ve bu bölgeye yerleşmiştir. Basri ismi Basralı anlamına gelmektedir.

Bazı yazılı kaynaklara⁴⁶ ve bölge halkının naklettiği şifahi bilgilere göre ise; Seyyid Hasan Basri, Halep'te öğrenim gördükten sonra, Kırşehir'deki Hacı Bektaş Dergahı'na uğrayarak burada da bir müddet tasavvuf eğitimi almıştır. Arkadaşların Yargeldi Sultan, Hayran Balı Sultan ve Karaca Ahmet Sultan'la birlikte *Sahip Ata Oğulları* yurdu olan Afyonkarahisar'a gelerek bu bölgenin fethi sırasında Selçuklu ordusu saflarında yer almışlar, daha sonra da her biri kendilerine takdir edilen köylerde birer zaviye kurmuşlardır.⁴⁷ Seyyid Hasan Basri de Seydiler Köyünde zaviyesini kurmuştur. Belde halkının anlatılarına göre, burada Seyyid Hasan Basri'ye ait cami, türbe, hamam, aşhane, misafirhane, hastane, zikirhane ve bir de çeşme varmış. Seyyid Hasan Basri de Kadiri Tarikatı'na mensupmuş. Günümüzde Seydiler Beldesi'nde çeşme, türbe ve cami bulunmaktadır. Belde halkına göre zaviye 1924 yılına kadar hizmet vermiştir.

Yöre halkı, Seyyid Hasan Basri'nin kuduz hastalıklarını tedavi eden bir hekim olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle de Seyyid Hasan Basri Türbesi, diğer birçok türbe gibi, genelde şifa ve çare aranan bir türbe olmanın yanı sıra, özellikle kuduz hastalığına iyi gelen bir türbe olarak bilinmektedir. Yöre halkı türbeye genellikle kuduz hastalığına yakalanan hayvanlarını getirmektedir.

2. Seyyid Hasan Basri Hakkında Menkıbeler

Bölge halkı tarafından bu türbenin manevi yaptırım gücünün oldukça yüksek olduğuna inanılır. Türbedar teyzenin anlatısına göre, 17 Ağustos 1999 depreminde ve o yıllarda meydana gelen küçük

⁴⁶ Fikri Yazıcıoğlu, *Afyon Evliyalari ve İlim Adamlari*, Afyon 1969; M. Saadettin Aygen, *Afyon'daki Kadınana*, Afyon 1986; Yusuf Ilgar, "Afyonkarahisar'da Mezarlıklar ve Türbeler", bkz. <http://www.haber.aku.edu.tr/341-358.pdf>

⁴⁷ Hayran Balı Sultan Türbesi, Afyonun kaplıcalarıyla meşhur olan Gazlıgöl beldesi yakınlarında bulunan Kayıvıran (Kayıören) köyündedir. Hayran Balı Sultan'ın kurduğu zaviyede cilt hastalıklarını tedavi ettiği rivayet edilmektedir. Karaca Ahmet Sultan hakkında ise; başta İstanbul – Bağlarbaşı Selimiye yolu üstünde bulunan Karaca Ahmet Mezarlığı'nda bulunan türbe olmak üzere, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde Karaca Ahmet Sultan Türbesi olarak halkın ziyaretlerine açık olan yerler bulunmaktadır. Bu türbelerden birisi de Afyon'un İhsaniye ilçesine bağlı Karacaahmet Köyündedir. Kaynaklarda Karaca Ahmet Sultan'ın ruh doktoru olduğu rivayet edilmektedir ve günümüzde, Karacaahmet Köyü'nde bulunan bu türbeye akıl hastaları ve sara hastaları şifa bulacakları inancıyla getirilmektedir.

ölçekli depremlerde türbenin bahçesinde bulunan çeşmeden kan akmıştır. Türbedar teyze bu durumu *“başımıza herhangi bir musibet geldiğinde, bu mübarekler ağlar, deprem olduğu zaman çeşmelerden kan akar. Burası her türlü hastalığın şifa bulduğu yerdir, türbede yatan mübarekler bizi kazadan beladan, her türlü musibetten korur”* şeklinde ifade etmektedir.

Seyyid Hasan Basri, Bektaşî menkıbelerinde sık sık adı geçen ünlü hekim Karaca Ahmet Sultan ile çağdaş gösterilir. Hasan bin Basri bin Habib künyesiyle anılan Seyyid Hasan Basri, Halep’te tıp tahsili görmüş ve oradan mezun olduktan sonra Kırşehir’e giderek, Hacı Bektaş Veli’den el alır. Bektaşî menakıpnamelerine göre devrin ünlü alimi Sivrihisarlı Seyyit Nurettin’den ders alır. Burada eğitim görürken Karaca Ahmet Sultan, Yargeldi Sultan ve Hayran Balı Sultan ile arkadaş olurlar. Burada eğitimlerini tamamladıktan sonra bu dört arkadaş Karahisar-ı Sâhib’e (Afyonkarahisar) dönerler. Şehri gezerken susarlar. Namaz vakti de yaklaşmıştır. Hem içmek hem de abdest almak için suya ihtiyaçları olur. O esnada Karaca Ahmet Sultan elindeki asayı yere vurarak “burada su olacak” der ve oradan su fişkırmaya başlar. Dört arkadaş bu sudan kana kana içerler ve abdest alır. Zamanla bu suyun çıktığı yere çeşme yaparlar. Bugün Afyonkarahisar Çavuşbaşı mahallesinde halen kullanılmakta olan “Olucak Çeşmesi” bu olayın hatırasıdır. Suyun bulunması esnasında kerametleri ortaya çıkan bu dört arkadaş dağılmaya karar verirler ve kendilerine dirlik olarak tahsis edilen köylere giderek zaviyelerini kurarlar ve hem gönülleri aydınlatırlar hem de kendi uzmanlık alanlarına göre hastaları tedavi ederler. Adı geçen alim ve yerleşip zaviye kurdukları köyler şunlardır:

- Seyyit Hasan Basri: İnlice Köyü’ne (Seydiler) gider, zaviyesini kurar, kuduz hastalarını tedavi eder. Köyün ismi Seyyit Hasan Basri ismine hürmeten Seydiler olarak değişir. Bugün 2000 civarında nüfusu olan bir kasabadır.
- Karaca Ahmet Sultan: Kağnıcılar Köyüne gider, zaviyesini kurar, akıl hastalarını tedavi eder. İsmine hürmeten köyün ismi Karacaahmet olarak değiştirilir. Bugün kasaba olan Karacaahmet’te, Karaca Ahmet Sultan Türbesi, akıl hastalarının ve sara hastalarının tedavi edilmek üzere sık sık getirildiği bir yerdir.
- Hayran Balı Sultan; Kayıören Köyü’ne (Kayıhan Kasabası) gider, zaviyesini kurar. Burada cilt hastalıklarını tedavi eder. Zamanla kasabaya dönüşen köyün şimdiki ismi Kayıhan Kasabası’dır.
- Yargeldi Sultan; Çobanlar ilçesine bağlı Göynük Köyüne gider, zaviyesini kurar. Bayılma ve benzeri hastalıkları tedavi eder.

3. Seyyid Hasan Basri Türbesi’nde Gözlemler

Bölge halkı türbeye yoğun ilgi göstermektedir. Ziyaretçiler genelde çevre köy ve ilçelerden gelmektedir. Bununla birlikte, başka yörelerden de ziyaretçilere zaman zaman rastlanmaktadır. Ziyaret için bir özel gün yoktur. Hatta türbedarın ifadesine göre, türbenin ziyaretçisiz kaldığı herhangi bir gün yoktur.

Türbenin bakımını, Seydiler Beldesi'nde bulunan ve Seyyid Hasan Basri soyundan geldiğine inanılan 7 aile nöbetleşe olarak üstlenmektedir. Türbede gençlerden ziyade yaşlı erkekler ve bayanlar görevlendirilmektedir. Ailelerin nöbetleri haftada bir değişmektedir. Türbenin hemen bitişiğinde bir cami ve önünde de küçük bir mezarlık bulunmaktadır. Türbenin bakımını üstlenen ve Seyyid Hasan Basri soyundan geldiğine inanılan ailelerin fertleri türbe bahçesinde bulunan bu mezarlığa defnedilmektedir.

Ziyaretçilerin farklı beklenti ve amaçları vardır. Bu beklentileri genel olarak hastalıklara çare ve manevi huzur arayışı olarak özetleyebiliriz. Bununla birlikte, düğün ve sünnet gibi kutlamalar için de yörede gelenekselleşmiş ziyaretler yapılmaktadır.

Çocuğu olmayanlar, nazardan kurtulmak isteyenler, psikolojik rahatsızlıklarına çare arayanların yanı sıra; gece altını ıslatan, rüyasında korkan, hatta yaramaz olduğuna inanılan çocuklarını türbeye getiren ailelere rastlanmaktadır. “Bir umut” beklentisiyle türbeye getirilen bu çocuklara tutunma/satılma ritüeli yaptırılmaktadır.

Bütün bunlara ilaveten, bölge halkı için geleneksel bir ritüel halini almış türbe ziyaretleri de söz konusudur. Türbeye yakın çevrelerde ikamet eden aileler düğün veya sünnet düğünü merasimlerinde türbeyi ziyaret ederler. Sünnet olacak çocuklar türbeye götürülerek tutunma/satılma ritüeli yaptırılır. Aslen bu yöreden olan, ancak başka yörelerde veya yurtdışında yaşayanlar da bayram vb. sebeplerle Afyon'a geldiklerinde türbeyi ziyaret etmektedirler.

Ziyaretçiler halk dilinde **tutunma** veya **satılma** denilen bir ritüel gerçekleştirirler. Bu ritüel türbenin bakımını üstlenen 7 ailenin üyesi olan nöbetçi görevli (genelde yaşlı teyze veya amca) tarafından yaptırılır. Bu ritüel şöyle gerçekleştirilir: Ziyaretçiler görevli kişiyi takip ederek besmele ile türbe kapısından girerler ve Seyyid Hasan Basri'nin sandukası etrafında 3 defa dönerler. Bu süreçte türbe görevlisi sessizce dua okur. Dönme işleminin ardından türbeyi ziyaret eden kişi sandukanın başucunda bulunan tabureye oturtulur ve orada bulunan takke başına giydirilir. Daha sonra türbe görevlisi ziyaretçinin başını okşayarak içinden dualar okur. (Türbe görevlisine, tutunma işlemi esnasında hangi duaları okuduğunu sorduğumuzda, “3 İhlas bir Fatiha okuyorum” cevabını vermiştir). Daha sonra bazı ziyaretçiler türbe içinde tercihen 2 rekat namaz kılarlar ve türbeden geri geri çıkarak ritüeli tamamlarlar.

Tutunma ritüeli daha çok hastalara uygulanmaktadır. Söz konusu ritüel yöre halkının aşına olduğu bir kavramdır. Başka türbelerde de uygulanmaktadır. Çünkü yörede, çeşitli hastalıklara şifa olduğuna inanılan çok sayıda “ocak” veya “türbe” bulunmaktadır. Mesela, yılcık hastalığı için Emirdağ'ın Tez köyünde, gözde çıkan arpacık hastalığı için Çobanlar ilçesine bağlı Kale köyünde ocaklar vardır.

Bu ritüele aynı zamanda “satılma” adı da verilmektedir. “Satılma” kavramı, ziyaretçilerin kendilerini türbeye sattıklarını, yani adadıklarını ima etmektedir. Yörede kız çocuklarına verilen “Satı” ismi “satılma” kavramından kısaltılmış bir isimdir.

Seyyid Hasan Basri Türbesi toprağıyla ün salmıştır. Türbeyi ziyaret edenlere, bir kutu içine yerleştirilen toprak yalattılır. Hatta bazı ziyaretçiler türbeden toprak alarak aile fertlerinin de yalaması için beraberlerinde götürürler. Bu toprağı yalamanın şifa verdiğine inanılır. Askere gidecek gençler, ziyaretleri esnasında türbeden toprak ve de sandukaların üzerinde bulunan büyük çaputtan bir parça keserek alırlar ve bunları askerden dönene kadar yanlarında taşırlar. Türbe toprağının ve çaput parçasının askerleri koruyacağına inanılır. Türbedara bu toprağı nereden aldıklarını soruyoruz. Türbedar, “toprağı sabit noktadan almadıklarını, herhangi bir yerden alıp, elekten geçirerek incelttiklerini ve ziyaretçilere sunulmak üzere türbeye koyduklarını” anlatıyor.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, Seyyid Hasan Basri’nin kuduz hastalıklarını tedavi eden bir hekim olduğu rivayet edilmektedir. Bu rivayet, türbenin kuduz hastalıklarına iyi geldiği inancını doğurmuştur. Bu inanış bugün artık daha çok hayvanlar üzerine yönlendirilmiştir. Hayvanları kuduz hastalığına yakalananlar, hastalığın üzerinden 40 gün geçmeden türbeye gelerek türbede asılı olan ve Seyyid Hasan Bari’ye ait olduğuna inanılan sancağı⁴⁸ götürür ve hayvan sürüsünün ortasına diker. Sancağın hemen yanında kurban keser ve kuduzlu hayvanı sancağın ve kurbanın etrafında 3 kez döndürür. Daha sonra yine türbeden kendisine verilen tuzu kuduzlu hayvana yalatır. Bu ritüelin kuduz hayvanı iyileştireceğine inanılır.

Türbe görevlerinin anlattıklarına göre kuduz hastalığının tedavisi şu şekilde gerçekleştirilir: Türbeye bir kuduz hastası gelirse, hastaya bakmakla yükümlü ve bu işte deneyimli olan türbe görevlisi önce hastayı kendi yöntemleriyle muayene eder. Hastanın gözlerine bakar. Bir kaptaki suyu hastaya gösterir ve üşüyüp üşümediğini sorar. Türbe görevlisi hastanın bu türbeye ait bir hasta olduğuna kanaat getirirse hastayı tedavi edilmek üzere türbeye alır. Seyyit Hasan Basri’ye ait sandukanın önünde dua eder. Duadan sonra türbede bulunan çeşmeden yarım bardak su alır ve suyun içine bir fiske kuduz böceği tozu⁴⁹, bir fiske de tekke toprağı karıştırılır ve oluşturulan karışım hastaya üç yudumda içirilir. Daha sonra mayasız ekmek ile yağsız ve tuzsuz çorba ikram edilir. Bu ikram günde üç defa tekrarlanır. Tedavi genellikle bir gün sürer. Eğer hastada iyileşme belirtileri görülmezse türbedeki tedavi üç gün devam eder. Üçüncü gün bir miktar kuduz böceği tozu ve bir miktar tekke toprağı hastayı getiren kişiye verilerek, hastanın uyması gereken diyet söylenir ve diyetle devam etmesi

⁴⁸ Türbede Seyyid Hasan Basri’ye ait olduğu düşünülen bir sancak ve bir baston bulunmaktadır. Önceki ziyaretlerimizde türbede demir bir baston asılı iken, son ziyaretimizde demir bastonun yerine ağaçtan yapılmış bir baston asıldığını gördük. Türbedarın ifadesine göre, demir baston kaybolmuş ve onun yerine ağaçtan yapılmış bastonu türbeye koymuşlar.

⁴⁹ Kuduz böceği tozu, türbeye gelen kuduz hastalarının tedavisinde kullanılmaktadır ve türbe görevlilerinin anlattıklarına göre şu şekilde hazırlanır: Her yıl Ağustos ayının başında Seydiler Kasabası’na bilhassa türbenin çevresine 1 cm. büyüklüğünde kırmızı renkli kuduz böcekleri gelir. Bu böcekler burada yalnız 10 gün kalır, daha sora ortadan kaybolurlar. Böceği sadece Seyyid Hasan Basri soyundan geldiğine inanılan türbe sahipleri toplar. Başkalarının topladığı böcekler kullanılmaz. Toplanan böcekler bir kutu içine konulur ve kutuda öldükten sonra güneşte iyice kurutulur. Kuruyan böcekler iyice ezilerek toz haline getirilir. Bu şekilde hazırlanan kuduz tozu kapaklı kaplarda saklanır ve kuduz hastalarının tedavisinde kullanılır.

tavsiye edilir. Türbeden çıkarken hasta türbe sancağı altından geçirilir. Kuduran, hayvan olursa benzer tedavi hayvana da uygulanır. Ayrıca kuduran hayvanla aynı sürüyü paylaşan hayvanlara da Türbe bahçesinde bulunan sudan içirilir. Türbe görevlileri ve belde halkının görüşlerine göre kuduz hastalığından dolayı türbeye gelenler muhakkak iyi olmuştur.

Bu yöredeki türbelerin çocuklara verilen isimler üzerinde de etkilidir. Bu bölgede bulunan yerleşim birimlerinde ikamet eden halkın genel anlayışına göre, bir aile hangi türbeyi ziyaret etmişse o türbeye bağlıdır ve çocuklarına da o türbenin ismini vermesi gerekmektedir. Örneğin, Afyon'un Bolvadin ilçesinde Abdülkadir Geylani Türbesi bulunmaktadır. Halk dilinde Abdülkadir **Geylani** ismi Abdülkadir **Ceylani** şeklinde kullanılmaktadır. Kendilerini o türbeye ait hisseden aileler erkek çocuklarına Abdülkadir veya Ceylan isminin, kız çocuklarına da Abdülkadir Geylani'nin hanımının ismi Ayşe Dudu olduğu için **Ayşe** veya **Dudu** isminin verilmesi gerektiğine inanmışlardır. Aynı şekilde Seyyid Hasan Basri Türbesini ziyaret ederek kendilerinin bu türbeye bağlı olduğunu düşünen aileler de erkek çocuklarına **Hasan** veya **Basri**, kız çocuklarına da **Satı** veya **Sultan**⁵⁰ isminin verilmesi gerektiğine inanırlar. Bu tür inançların etkisiyle; günümüzde bu bölgelerde Hasan, Basri, Abdülkadir, Ceylan (Ceylan ismi, erkek çocuklarına verilir), Satı, Sultan; Ayşe, Dudu gibi isimler yaygındır. Benzer bir şekilde, Hayran Balı Sultan Türbesi civarındaki yerleşim birimlerinde erkek çocuklarında **Balı**, kız çocuklarında **Sultan** ismine çokça rastlanmaktadır. Afyon'un Emirdağ ilçesine bağlı Balcam köyünde de **Hamza Fakih** Türbesi bulunmaktadır ve yöre halkının dilinde **Hamza Fakı** olarak anılmaktadır. Bu türbeye bağlı olduğunu düşünenler de çocuklarına **Hamza** veya **Fakı** ismini verirler.⁵¹

Gözlemlerimiz esnasında türbenin bahçesinde Belde halkından birkaç kişiyle sohbet ediyorduk. Bu arada sünnet çocuklarıyla birlikte kalabalık bir grup geldi. Hep birlikte tutunma/satılma ritüeline başlamak üzere hazırlandılar. Biz de aile büyüklerine yaklaşıp, ritüel esnasında sünnet çocuklarının resimlerini çekmek üzere izin istedik. Çocukların babası olduğunu zannettiğimiz 35 yaşlarında bir bey önce “tabi ki çekebilirsiniz, bir sakıncası yok” dedi. Ama hemen ardından “ama fotoğraflarınız çıkmaz, türbede yatan mübarekler izin vermediği için burada çekilen fotoğraflar yanıyor” diyerek bizi uyardı. Fotoğraflarımızı çektikten sonra türbe görevlisi teyze fotoğraflarımıza baktı ve “*önceden burada çekilen fotoğraflar yanıyordu, burada yatan veliler izin vermiyordu, demek ki sizin fotoğraf yanmamış*” diyerek konuyu kendince yorumladı.

⁵⁰ “Satı” ismi Türbeye “satılmış” kelimesinden kısaltma bir isimdir. “Türbeye satılmak”, “türbeye adanmak” anlamına gelir. Zaten türbede yapılan ritüele “satılma” adı verilmektedir. “Sultan” ismi ise, Seyyid Hasan Basri'nin, Seyyid Hasan Basri Sultan namıyla anılmasına dayanmaktadır.

⁵¹ Hamza Fakih Türbesi ile ilgili bir anımızı burada zikretmek yerinde olacaktır. Emirdağ'a yakın yerleşim birimlerinden birinde yaşayan bir arkadaşımız vardı. Din eğitimi tahsil eden bu arkadaşımız kendi ailesinde yaşadığı bir tecrübeyi şu şekilde aktarmıştır: “Ablamın çocuğu olmuyordu. Çeşitli türbeleri ziyaret ettiler. Hamza Fakih Türbesini de ziyaret ettikten sonra çocuğu oldu. Çocuğa bu türbede yatan zatın isminin verilmesi gerektiği şeklinde kesin bir kanaatleri olduğu için çocuğa **Hamza Fakı** ismini vermek istediler. Ben de bu anlayışın batıl olduğunu, bu tarz uygulamaların hurafe olarak değerlendirilebileceğini söyledim. Onların ısrarlı tutumunu görünce, ‘*çocuk hasta olur veya ölürsa, bunu çocuğa türbe isminin verilmemesine bağlayabilirler*’ diyerek bu ısrarımdan vazgeçtim. Sonuçta, çocuğa Hamza Fakı ismini verdiler.

Ziyaretçiler, türbe görevlisine harçlık mahiyetinde para vermektedirler. Gözlemlerimizden birisinde türbedar nöbetini yerine getiren kişi 60 yaşlarında bir teyze idi. Yaz mevsiminde yurt dışından gelen “gurbetçiler” de türbeyi ziyarete geldiği için ve bizim de kılık kıyafetimiz bölge halkından farklı olduğu için bu teyze bizi “Almancı” zannetti ve “bana kahve getirseydiniz” diyerek bir talebini dile getirdi. (Aslen bu bölgeden olup da yurt dışında yaşayanlar, memleketlerini ziyaretlerinde hediye olarak genellikle kahve getirirler). Konuşmalarımız ilerleyince Almancı olmadığımızı anlayan Teyze, bu defa da cep telefonumuzu hediye olarak bırakmamızı istedi. Telefonun bize lazım olduğunu söyleyerek ve bir sonraki ziyaretimizde kahve getireceğimiz sözünü vererek vedalaşmak istedik. Biz türbeden çıkarken, görevli teyze son olarak “bari sigara bırakın” dedi ve biz de sigara paketimizle birlikte bir miktar bahşış bırakarak türbeden ayrıldık.

4. Seyyid Hasan Basri Türbesi’nde Yapılan Ritüeller

- **Tutunma** veya **satılma** denilen bir ritüeli gerçekleştirmek
- Türbeden toprak ve çaput almak (özellikle askere gidecek gençler bu toprak ve çaputu askerlik süresince üzerlerinde taşırlar)
- Bir kutu içine yerleştirilen toprağı yalamak
- Kuduz hayvanları, Hasan Bari’ye ait olduğuna inanılan sancağın etrafında döndürmek
- Türbeden alınan tuzu kuduzlu hayvana yalattmak
- Namaz kılmak, dua okumak

Not: Gözlemler Abdülkadir Yeler tarafından yapılmıştır.

HASAN SEZÂİ TÛRBESİ / EDİRNE

Hasan Sezâî'nin Türbesi

Hasan Sezâî'nin Mezarı

Sezâî (Sağda Kubbeli olan) ve hocasının Türbeleri

Sezâî'nin hocası La'li Fenâî ve eşinin mezarı

Sezâî Türbesinin Çıkış Kapısı

Dileklerin kabulü için bırakılan gül suyu ve şeker

Sezâî Dergahının Temelleri

Geyik boynuzu

1. Hasan Sezâi Türbesi

Hasan Sezâi 18. yüzyıl Tekke edebiyatının önde gelen mutasavvıf şairlerindendir. Aynı zamanda Gülşeniyye tarikatının Sezâiyye kolunun kurucusudur. Gülşeniyye Tarikatı'na bağlı olması nedeniyle Hasan Sezâi Gülşeni namıyla da anılır.

Hasan Sezâi 1669'da Mora yarımadasında, bugün Korent denilen Gördes'de dünyaya geldi. Venediklilerin Mora'yı işgal etmeleri üzerine, gemiyle İstanbul'a geldi. İstanbul'da bir müddet kaldıktan sonra Edirne'de bulunan IV. Mehmet'in yanına gitti. Burada tasavvufla ilgilendi. Gördüğü bir rüya üzerine mürşit aramaya karar verdi ve Edirne'deki Şeyh Mehmet Sırrı Efendi'ye intisap etti. Daha sonra Hasan Sezâi Tekkesi'ni kurdu ve irşat faaliyetlerine başladı. 1738'de vefat etti. Mezarı üzerine Belgratlı Kamil Paşa türbe yaptırdı. Türbe, Edirne'de Göl Mahallesi Küçükpazar sokaktadır.⁵² Aynı mekanda Hasan Sezâi'nin hocası La'li Fenâi ve eşinin türbeleri de bulunmaktadır.

Hasan Sezai Edeirne'deki dergahında 53 yıl talebe yetiştirmiş ve kitaplar yazmıştır. Kitapları şunlardır: 1. Divan: Tasavvuf ağırlıklı şiir kitabıdır. 2. Mektubat: Talebelerine, devlet adamlarına, mevki ve ilim sahiplerine yazdığı mektuplardan oluşur. 3. Niyaz-i Mısri'nin "Halk içre bir aineyim. Herkes bakar bir an görür" mısraı ile başlayan altı beytlik bir gazelinin şerhi.

2. Hasan Sezâi Hakkında Menkıbeler

Hasan Sezâi ile ilgili menkıbelerden bazıları şöyledir:

(a) Edirne'de kötü yola düşmüş bir kadın vardır. Bu kadın tövbe edip, salih ameller işlemeye başlar. Fakat bazıları kadını rahat bırakmaz. Zor durumda kalan kadın, Hasan Sezâi'ye gelerek yardım ister. Sezâi de kendisine dergâhta kadınlara ait bölümde kalabileceğini söyler ve bir oda tahsis eder. Kadın orada kalmaya ve ibadetle meşgul olmaya başlar. Bu arada bazıları fitne çıkararak Sezâi aleyhinde dedikodu yayarlar. Dergahın kapısına geyik boynuzu asarlar. Sezâi bütün bu olanlara sabreder ve kimseye bir şey söylemez. Bir müddet sonra geyik boynuzunu dergahın içine aldırır. Edirne uzun bir süre bu dedikodularla çalkalanır. Hasan Sezâi sadece sabretmekle yetinir. Kısa bir süre sonra Edirne'de uyuz hastalığı boy gösterir. Hastalık, dedikoduları yapanlar arasında yayılır, diğer insanlara bulaşmaz.

Hasan Sezâi, hastalığa yakalananların acı çekmesine dayanamayıp bir gece tebdil-i kıyafetle çarşıya çıkar. Kalabalık mekanlardan birine giderek hastalığa yakalananlara yaklaşır ve onlara "Sizin derdinizin ilacı Hasan Sezâi'dedir" deyip ayrılır. Hasta olanlar ertesi gün dergahın önünde sıraya girerler. Hasan Sezâi kendisine gelenlere, geyik boynuzundan kazıyıp toz halinde verir. Tozu yarasına sürenler şifa bulur. Bu arada insanlar hatalarını anlayıp tövbe ederler.

(b) Hasan Sezai Türbesinde çerçevelemiş bir yazıda şunlar yazılıdır: "Bugün Edirne'de konuşulduğuna göre; 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sırasında, yolunu kaybeden ve düşman arasında sıkışıp kalan bir Türk birliğine ak sakallı bir ihtiyar çıkış yolu göstererek onları kurtarır. Birlik

⁵² Oral Onur, *Edirne Türbeleri ve Evlad-ı Fatihan Mezarları*, Edirne 1994, s. 25-37.

komutanı binbaşının “Siz kimsiniz?” sorusuna, “Ben Edirneliyim. Edirne’de Sezai Dede dersiniz gösterirler” der. Bir müddet sonra tayini Edirne’ye çıkan subay, Sezai Dede’yi sorunca, kendisine Bostanpazarı semtindeki türbeyi gösterirler. O zaman anlaşılır ki, Kıbrıs’ta askerlerimize yardım eden zat Hasan Sezai hazretleridir. Binbaşı da, mübarek zatın türbesini onartır.”

(c) Dönemin Edirne valisi, yanında çalışanlardan ikisine birer kese altın vererek, “Bunlardan birisini Enis Recep Dede’ye, diğerini de Hasan Sezâi’ye veriniz!” der. Enis Dede kendisine gelen bir kese altını almayıp “Vali Paşaya selamlarımı söyleyiniz. Biz bir şeyimiz kalmadığı zaman, daha önce elde ettiklerimize bakarız ve Rabbimize şükrederek ne kadar çok nimete kavuştuğumuzu anlarız. Siz bu altınları daha muhtaç durumda olanlara verirseniz daha çok memnun oluruz” der ve gelenleri kibarca geri gönderir. Görevli memurlar daha sonra Hasan Sezâi’nin dergahına yönelirler. Bu sırada dergah çok kalabalıktır. Esnafa olan borçlar yüzünden alacaklılar kapıya birikmiştir. Sezâi Efendi alacaklıları tebessüm ve iltifatla karşılayıp “Buyurunuz, lütfen istirahatınıza bakınız. Paranız yola çıktı, gelmek üzeredir” der. Talebeleri para olmadığını bildikleri için tedirgin bir şekilde beklemeye başlarlar. Az sonra valinin adamları gelir. Sezâi Efendi onları görünce “Evlatlarım! Nerede kaldınız? Bizi beklettiniz, şu altınları verin de alacaklıların hesaplarını kapatalım” der. Olaya şahit olanlar bu keramet karşısında şaşırıp kalır ve hepsi de Sezâi’ye talebe olurlar.

(d) Bir gün, içkiye müptela olan birkaç genç, torbalarına içki şişelerini alarak kıra doğru giderlerken dergahın önünden geçerler. Sezâi Efendi kendilerine torbalarındaki şişelerde ne olduğunu sorar. Onlar da şerbet diye cevap verirler. Sezâi Efendi de “Tamam öyle olsun!” der. Kıra gidip şişelerini açtıklarında bir de bakarlar ki, şişelerdeki içkiler şerbet olmuş. Bu durum karşısında hepsi de şaşırır. Sezâi Efendi ile aralarında geçen konuşmayı hatırlarlar ve bir daha içki içmemeye tövbe ederler.

(e) Sezâi Efendi öldükten sonra da kerametleri görülmüştür. Vefatından 100 yıl kadar sonra, kabrini su basar. Türbenin yanındaki caminin imamı rüyasında birkaç kez ikaz olunur ve bunun üzerine tasavvuf ehlinin de huzurunda mezarı besmele ile açılır. Cesedi çürümemiştir. Kabirden alınıp yan tarafta bir odaya konulur. Oraya konulduğu anda, etrafı çok güzel bir koku kaplar. Kabir tamir edilir, su baskını engellendikten sonra tekrar aynı kabre defnedilir.

3. Hasan Sezâi Türbesi’nde Gözlemler

Hasan Sezâi halk arasında evliya ve yatır olarak bilinmekte ve ziyaret edilmektedir. Türbenin bahçe kapısından girince içeride iki kapalı bina bulunmaktadır, birisinde Hasan Sezâi Hazretleri, diğerinde ise hocası La’li Fenâi ve eşi yatmaktadır. Ziyaretçilerin büyük bir kısmı Sezâi’nin hayatı hakkında fazla bilgiye sahip değildir. Birçoğu, burada bir evliya yattığını ve burada yapılan duaların daha makbul olduğunu düşünerek buraya geliyor. Türbeyi genellikle çocukları olmayan çiftler ziyaret ediyor. Ziyaretçilerin yaptığı en kayda değer ritüel ise, bahçedeki dilek taşına çıkıp gözleri kapatarak dilek dilemektir.

Hasan Sezâî türbesine özellikle cuma, cumartesi, pazar, kandiller ve ramazan aylarında ziyaret yoğunlaşmaktadır. Cuma, arife ve kandil günleri ziyaretçi sayısı 200'ü buluyor. Ziyaretçilerin çoğunluğunu bayanlar oluşturmakla birlikte, ailecek gelenlerin sayısı da az değildir. Türbeye daha çok, hastalıklara şifa arayanlar, çocuk isteyenler, çeşitli dileklerde bulunanlar, kısmet açmak isteyenler ve iş bulmak isteyenler gelmektedir.

Türbe ile ilgilenen 70 yaşlarındaki türbedar, türbe avlusunun bitişiğindeki barakada kızı ve iki torunu ile birlikte yaşamaktadır. Hep birlikte türbenin ve bahçenin bakımı ve temizliği ile ilgilenmektedirler. Şu anda türbenin bulunduğu alan vakıflar müdürlüğüne aitse de yıllardır sahihsiz kaldığı için bu yaşlı adam tarafından bakımı yapılmaktadır. Türbeye genelde Edirne içinden ziyaretçiler gelmektedir. Ayrıca Edirne'nin tarihi yerlerini gezmek için grup halinde Edirne'ye gelenlerin önemli bir kısmı da türbeyi ziyaret etmektedir. Türbenin yan tarafında Hasan Sezâî'nin talebelerine ait mezarlar bulunmaktadır. Ziyaretçiler bu mezarları da ziyaret edip dua etmektedir. Bahçede abdest alınan bir şadırvan bulunmaktadır. Yoldan geçenler de bu şadırvandan yararlanmaktadır. Çiçekler ve ağaçlarla bezenmiş olan bahçe geniş olup, özellikle bahar aylarında çok hoş bir görüntü sunmaktadır. Özellikle bayanlar bu mekanı dinlenme ve birbirleriyle dertleşme mekanı olarak da kullanmaktadır. Kendileriyle konuşmaya başladığımız bayanlar hemen dertlerini bizimle de paylaşmaya başlamaktadır.

Gözlemlerimiz sırasında türbeye bir grup kadın ziyaretçi geliyor. Bahçedeki şadırvana yöneliyorlar. Şadırvandaki suyun (belediye tarafından bağlanmış şebeke suyu olmasına rağmen) şifalı olduğuna inanarak bedenlerinin çeşitli yerlerine, özellikle de bel ve boyun fıtığı olan hastalar bu sudan sürüyorlar. Ayrıca ellerindeki su şişelerini dolduruyorlar ve de birbirlerine bu suyu içmek gerektiğini telkin ediyorlar. Türbedar bu gruba Hasan Sezâî'nin hayatıyla ilgili bilgiler veriyor, kerametlerini anlatıyor. O da hanımlara bu suyun şifalı olduğunu, İstanbul'dan bile insanların gelip bu şifalı sudan alıp götördüklerini söylüyor. Hanımlar daha sonra şadırvanda abdest alıyor. Bir kısmı türbeye ek olarak yapılmış koridorda namaz kılıyor. Ardından türbeye girip dua ediyorlar ve türbe etrafında dönüyorlar. Daha sonra La'li Fenâî ve eşinin türbelerini de ziyaret edip orada da dua ediyorlar. Dilek tutmak isteyenler, türbenin yanındaki kesme şekeri kutusuna bozuk para atıp birer şeker alarak dilek tutuyor. Şekerin birazını ısırarak yiyorlar ve geri kalan kısmını da avludaki paşa mezarlarının üstündeki otlar arasına saklıyorlar. Ardından da ellerini şifalı olduğuna inandıkları bu otlara sürerek bedenlerde gezdiriyorlar.

Orta yaşlı bir kadın ziyaretçi geliyor. Türbeye girerken önce kapı eşiğini, daha sonra duvarı öpüyor. "Hu hu" diyerek türbe etrafında tavafa başlıyor. Daha sonra mezara karşı diz çöküp uzun uzun dua ediyor. Yine tavaf ederek türbe örtüsünü ve sarığı öpüyor. Çıkarken geri geri çıkıyor. Çıkarken yine eşiği ve duvarı öpüyor. Daha sonra La'li Fenâî ve eşinin türbesine girip art arda her ikisinin etrafında tavaf ediyor. Türbenin kenarındaki kesme şekerden alıp yanındaki kutuya bozuk para atıyor. Şekeri ısırp bahçedeki paşa mezarlarının üzerine koyup mezarın üzerindeki otlara "hu hu" diyerek

ellerini sürüyor. Daha sonra da ellerini üzerine sürüyor. En dış kapıdan çıkarken geri geri çıkarak ayrılıyor.

Birkaç ziyaretçi birlikte geliyor. Dua ediyorlar. İçlerinden 50 yaşlarında bir adam mezarın baş ve ayakucunda mezarın üzerine konulmuş bulunan uzun, büyük taşlı, ağaçtan yapılmış, eski iki tespihten birini alıp mezarın ayakucunda diz çöküp dakikalarca sessiz bir şekilde tespih çekiyor. Daha sonra da dua ediyor.

Başlı açık iki kadın türbeye geliyor. Türbeye girmiyorlar. Şadırvanın yanında durup beraberlerinde getirdikleri bir dua kitabından Yasin suresini ve bazı duaları okuyorlar. Kendileriyle konuşuyoruz. Neden türbeye girmediklerini soruyoruz. “Başımızı örtecek örtü almayı unuttuğumuz için uzaktan Kur’an okuyup dua ediyoruz, buradaki örtüleri herkes kullandığı için de, kullanmak istemiyoruz” diyorlar.

4. Hasan Sezâî Türbesi’nde Yapılan Ritüeller

- Dua ettikten sonra türbeye girip namaz kılmak
- Bahçede bulunan dilek taşına çıkıp gözleri kapatarak dilek dilemek.
- Bahçedeki şadırvan suyundan içip, suyu bedenlerinin çeşitli yerlerine sürmek ve şişeye doldurup götürmek
- Kur’an okumak.
- Türbenin eşliğini, duvarını, örtüsünü ve sarığını öpmek.
- Türbenin üzerinde baş ve ayakucunda bulunan büyük tespihleri alıp tespih çekerek dilek tutup, dua etmek
- Bahçedeki mezarların üzerindeki otlara elini sürüp elini kendi üzerine sürmek.
- Türbeyi “hu hu” diyerek tavaf etmek.
- Kesme şekeri kutudan alıp yerine bozuk para koyup dilek tutup şekeri öpüp başına koymak, birazını ısırıp geri kalan kısmını bahçedeki mezarların üzerindeki otların arasına saklamak.
- Dilekler gerçekleşince bir kutu şeker alıp türbeye bırakmak.

Not: Gözlemler Hilal Atalay Çakır ve Ahmet Sadık Issı tarafından yapılmıştır.

HEKİM DEDE TÜRBESİ / ŞANLIURFA

1. Hekim Dede Türbesi

Şanlıurfa merkezde Hekim Dede Camii avlusunda bulunan türbede gömülü olan Hekim Dede'nin kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak yaygın anlatıya göre, Hekim Dede Hz. Muhammed'in doktoru olan sahabeden Ubeydullah bin Cerrah'tır.

Hekim Dede Camii hicri 940 yılında yapılmıştır. Caminin kapısındaki kitabede, caminin Ahmet oğlu Bayram Bey tarafından hicri 1043 yılında (miladi 1634) onarıldığı ifade edilmektedir.⁵³

Hekim Dede halk arasında “hekimlerin hekimi” olarak tanınır. Kendisinin hekim olduğu, ilaç yapıp dağıttığı, vefatından sonra bile buna devam ettiğine dair bir inanç vardır. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Urfa'dan bahsederken, “Şehir içinde birkaç ziyaretgâh vardır. Biri ‘Hekim Dede’ ziyaretgâhıdır” der.⁵⁴

Türbe, kesme taştan, kare planlı ve tek kubbelidir. Yuvarlak kemerli giriş kapısının yanında dikdörtgen şekilde küçük bir penceresi bulunmaktadır. Şanlıurfa Valiliği çevre düzenleme ve restorasyon çalışmaları sırasında, 1990–1995 yıllarında onarılmıştır. Mahalle arasında olması nedeniyle yoldan geçenler türbenin kapalı olduğu saatlerde bile türbenin yola bakan tarafındaki ahşap kafesli yeşil boyalı küçük penceresi önünde durup dua ederler.

Türbenin yanında Türbenin ismini taşıyan bir de çeşme bulunmaktadır. Hekim Dede Camii'nin kuzeybatı köşesine bitişik olan bu çeşmenin kitabesinden, çeşmenin Arifi Ahmet Efendi tarafından hicri 1120 (miladi 1708) yılında yaptırıldığı yazmaktadır.⁵⁵

2. Hekim Dede Hakkında Menkıbeler

Hekim Dede'nin sanki hala yaşayan bir doktor gibi şifa dağıttığına inanılır. Söylentiye göre Hekim Dede her seher vaktinde hastalar için havanda ilaç yaparmış ve havan sesi halen çevre sakinleri ve buraya sık gelenler tarafından duyulmuş. Gözlemlerimiz sırasında kendisiyle konuştuğumuz 60 yaşlarındaki mahalle muhtarı Halil Bey, eşinin ve kızının bu sesi duyduğunu ifade etmiştir.

3. Hekim Dede Türbesinde Gözlemler

Türbeye dar bir koridordan geçilerek girilir. Kabir türbenin hemen girişinde başlamaktadır. Hekim Dede'nin kabri yaklaşık 4 metre uzunluğundadır. Üzeri yeşil bir örtüyle kaplıdır. İsmi Kahraman olduğunu öğrendiğimiz yaşlı türbedara kabrin neden bu kadar uzun olduğunu sorduğumuzda, “bu zatın boyu çok uzunmuş, öyle ki ata bindiği zaman ayakları yere değermiş” diyor. Kendisiyle görüştüğümüz Hekim Dede Camii'nin mevcut imamı ise, Hekim Dede'nin kim olduğu konusunda kesin bir bilginin olmadığını, yöre halkının dillendirdiği çeşitli anlatıların olduğunu, ama bunların gerçeklik payının bilinmediğini söylemektedir.

⁵³ Mahmut Karakaş, *Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler*, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa, 2001, s. 78-79.

⁵⁴ <http://www.atsizeilar.com/evliya-celebi-seyahatnamesi-nden-secmeler2-110.htm>

⁵⁵ Karakaş, a.g.e., s. 193.

Ziyaretçilerin büyük çoğunluğunu Urfa içinden veya yakın çevreden gelenler oluşturmaktadır. Urfa'ya turistik amaçlı gelenlerin bildiği bir türbe değildir. Türbe genelde Perşembe günleri akşam namazı vaktinden yatsı namazı bitinceye kadar, Cuma günleri de Cuma salası verilirken ziyaret edilir. Türbeye çoğunlukla şifa amaçlı gelinmektedir. Gerek bedensel gerekse ruhsal rahatsızlığı olan hastalar gelmektedir. Ayrıca, evlenmek, iş bulmak, çocuk sahibi olmak gibi maddi-manevi sıkıntısı ve ihtiyacı olan kimselere de rastlanmaktadır. Ziyaretçiler çoğunlukla kadındır.

Türbe ziyareti sırasında hasta ve yakınları öncelikle Kur'an okuyup dua ederler. Yine Hastanın şifa bulması için, gelemeyen hastaların yakınları tarafından hastanın herhangi bir çamaşırı türbeye kabrin üzerine cuma gecesi bırakıldıktan sonra yeniden hastaya giydirilir. Ayrıca Cuma gecesi salâ okunurken şişe içinde türbeye bırakılan su veya zeytinyağı bir gün sonra hastaya içirilir ya da bedenine sürülür. İnanişâ göre söz konusu hasta ya şifa bulur ya da vefat eder. Yine, konuşamayanlar, konuşabilmek için, türbenin anahtarını ağızlarına alıp dudaklarıyla bastırırlar. Ziyaret sırasında ziyaretçiler kabre çok yakın bir şekilde otururlar, hatta türbenin örtüsü altına girip orada bir süre bekleyip ya yakınları ya da kendileri bizzat dua ederler. Zihinsel problemlili hastalar yakınları tarafından türbeye getirilerek uzun müddet türbe içinde oturtulur ve dua edilir. Türbe örtüsü el-yüz sürüp, öpüp koklanır. Sandukanın etrafında dönüp, dua edilir. Ziyaret sonrası ziyaretçiler isteğe bağlı olarak çıkışta türbeye ve türbedara para yardımı yaparlar. Ayrıca daha önce gelip şifa bulmuş ziyaretçiler de buraya tekrar gelip adaklarını (şeker, yiyecek, para, cami için halı kili vb) yerine getirirler. Bazı ziyaretçiler ziyaretin ardından Hekim Dede Camii'nde namaz kırlarlar. Ziyaretçiler burada her şeyi Allah'tan talep ettiklerini O'na dua ettiklerini buradaki Zat'ı da Allah'ın sevgili bir kulu olduğu için buna vesile yaptıklarını ifade ederler.

Hekim Dede Türbesi'ndeki ziyaretlerin birçok hastayı iyileştirdiğine dair anlatılar vardır. Ziyaretçiler gerek bizzat yaşadıkları gerekse bir yakınlarının yaşadığı birçok farklı olay anlatmaktadırlar. Türbedar ise, kötürüm olan bazı hastaların geldiğini ve türbeden iyileşerek ayrıldığını söylemektedir.

Gözlemlerimiz sırasında tanıştığımız 55 yaşındaki bir başka vakayı anlatıyor: Mide kanserine yakalanan bir kadın için türbeye Cuma gecesi su şişesi bırakılmış, ertesi gün şişenin içinde hurma çekirdeğine benzer bir hap görülmüş, bazıları kendisine içme demesine rağmen kadın bu suyu içmiş ve 1-1,5 yıl daha yaşamış. Dahası, mide kanserine yakalananların çektiği acıyı duymamış ve ıstırsız bir şekilde ölmüş.

Türbedar, kendinin şahit olduğu bir olayı anlatıyor: 70 yaşlarında felçli bir adam, oğullarının kolları arasında türbenin girişine gelir. O anda içeride kadınlar olduğu için adamı iç kısımdaki kapının önüne oturturlar. Adam ve yakınları dua ederler, bu arada adamın çocukları türbedarla konuşmaya başlar. Derken, babaları oturduğu yerden birden ayağa kalkarak, hadi çok konuştunuz artık gidelim der. Çocukları ve oradakiler hayretler içinde kalırlar. Felçli adam türbeden yürüyerek çıkar.

30 yaşlarında bir kadın anlatıyor: Türbeyi daha önce ziyarete gelen bu kadın romatizma hastası olduğunu ve doktorlara gittiği halde ağrılardan kurtulamaz, yaşının genç olması nedeniyle de ailevi problemler yaşar. Bu hastalığa yakalandıktan türbeyi ziyarete gelir. Dua eder ve bir şişede zeytinyağı bırakır. Ertesi gün zeytinyağını alır ve dualar eşliğinde ağırlı yerlerine sürer. Zeytinyağı bitinceye kadar devam eder. Kadın, bunu yaptığından bu yana ağrılardan kurtulduğunu söylüyor. Türbeye sürekli geliyor dua edip Kur'an okuyor.

Bir başka ziyaretçi olan 50 yaşlarındaki erkek şahit olduğu bir olayı anlatıyor: Yakın akrabası olan bir kadının hastalığı için buraya gelirler. Gözyaşları içinde hastalığının şifa bulması için dua edip Hekim Dede'den yardım isterler. Türbeden çıkıp yürümeye başlarlar. Kadın, ayağıyla yere düşmüş bir nara çarpar. Kadın bu naran kendisi için şifa olacağını düşünerek narı yer ve şifa bulur.

Ziyaretçi bir kadın anlatıyor: Bir yakını hastalığından dolayı burayı ziyaret eder. Şifa bulmak için Cuma gecesi şişe içinde su bırakır ve dua eder. Türbeye bıraktığı suyu Cuma namazına yakın bir vakitte almaya gelir. Bir de bakar ki, şişenin içindeki suyun rengi değişmiştir. Bu suyu içer ve vücuduna sürer. Hastalığından şifa bulur.

40 yaşlarında bir kadın, kendisinin her zaman bu türbeyi ziyaret ettiğini, sıkıntılı günler geçirdiğini, evlendikten sonra bir müddet çocuğunun olmadığını, buraya gelerek çok dua ettiğini ve üç çocuk sahibi olduğunu anlatıyor. Her sıkıntıya düştüğünde üç Cuma buraya gelerek dua ettiğini ve sıkıntılarının kurtulduğunu belirtiyor.

55 yaşlarında bir bayan ve kızı şahit oldukları bir olayı anlatıyorlar: Bundan 8 yıl evvel damdan düşüp başından yaralanan ve başında su toplandığından dolayı başına jant takılan 4-5 yaşında bir çocuk getirilmiş. Çocuk türbenin içine yalnız olarak bırakılmış ve kapı kapatılmış. Çocuk bir müddet ağladıktan sonra sesi kesilmiş. Çocuk yarım saat kadar türbenin içinde kalmış. Kapıyı açtıklarında, çocuğun gayet sakin olduğunu görmüşler. Çocuk onlara, "bir yaşlı dede geldi bana ağlama dedi ve beni sevdikten sonra gitti" demiş. Bunun üzerine çocuğun ailesi üç Cuma türbeyi çocukla birlikte ziyaret etmiş. Ama çocuk 4. haftada vefat etmiş. Annesi rüyada, çocuğunun bir kuş gibi türbenin üzerinde uçtuğunu görmüş.

Türbedar Kahraman Amca'nın anlattığı bir olay ise şöyledir: Ertesi gün karnından ameliyat olacak olan yaşlı bir bayan türbeye gelmiş. "Yarın ameliyat olacağım ama bu gece türbede yatmak istiyorum" demiş ve gece türbede kalmış. Türbede gece rüyasında Hekim Dede'nin kendisini ameliyat ettiğini görmüş. Sabah olunca hastaneye gitmiş ve durumu doktorlara anlatmış. Onlar da kadını tekrar muayene ettiklerinde şaşırmışlar ve ameliyatlık bir durumu olmadığını söylemişler.

Gerek ziyaretçiler gerekse türbedar zihinsel engelli hastaları olanların hastalarını türbeye ara ara getirdiklerini ve buraya gelen bu tür hastaların diğer zamanlar huysuz ve saldırgan tavırlar sergilediklerini, burayı ziyaretten sonra rahatladıklarını anlatmaktadırlar.

4. Türbede Yapılan Ritüeller

a) Kur'an okuyup dua etmek

- b) Hastanın herhangi bir çamaşırını cuma gecesi türbenin üzerine bırakmak ve daha sonra hastaya giydirmek
- c) Cuma gecesi salâ verilirken (yatsı ezanından evvel) türbeye şişe içinde su veya zeytinyağı bırakıp ertesi gün hastaya içirmek veya bedenine sürmek
- d) Konuşma engelliler türbenin anahtarını ağızlarına alıp dudaklarıyla bastırırlar
- e) Türbe örtüsünün altına girerek bir süre beklemek, bizzat ya da bir yakını tarafından dua etmek
- f) Türbe örtüsüne el-yüz sürüp, öpüp koklamak
- g) Türbeye veya türbedara para yardımı yapmak, şeker ve yiyecek dağıtmak
- h) Kısmeti kapalı olan kızlar, kendilerine mahsus bir eşyayı, bitişik olan caminin minaresinden türbenin üzerine atarlar. Bu üç kez tekrarlanır.
- i) Şifa bulanlar veya duası kabul olanlar adadıkları şeyleri türbede dağıtırlar (mesela, aldıkları kumaşı türbenin üzerine örterler daha sonra ihtiyacı olan bir fakir alır veya türbedar bunu alarak bir fakire verir)

Not: Gözlemler Hüseyin İbrahim Yeğin tarafından yapılmıştır.

(HZ) SÜLEYMAN TÜRBEŞİ / DİYARBAKIR

Türbenin Önünde Bekeleyenler

Türbenin Önünde Dua Edenler

Türbenin Girişı

Kapıda Dua Edenler

Türbenin Duvarına dileklerini yazanlar

Kınacı Teyze

Türbenin Duvarlarına Yazılan Dilekler

Türbenin Duvarlarına Yazılan Dilekle

1.Hz. Süleyman Türbesi

H. Süleyman Camii, ismini H. Muhammed'in komutanlarından Halid b. Velid'in oğlu Süleyman'dan almaktadır. 1155'te Nisanoğlu Ebu'l Kasım Ali tarafından yaptırılmıştır. 1658'de Silahtar Murtaza Paşa tarafından yenilenmiştir. Caminin batı tarafında Diyarbakır'ın fethi sırasında şehit düşen 27 sahabeye ait mezarlar vardır. Bunlardan birisi de Halid b. Velid'in oğlu Süleyman'a aittir. Türbe ve Camii, ismini bu mezarlardan almaktadır. Türbe haline gelen bu yerin ilk durumu hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte, türbenin girişinde burayı Silahtar Murtaza Paşa'nın yaptırdığını gösteren bir yazıt bulunmaktadır.⁵⁶

2.Hz. Süleyman Türbesi Hakkında Menkıbeler

Diyarbakır'ın fethi sırasında şehit düşen sahabelerin gömülü olduğu H. Süleyman türbesi, zamanla önemli bir ziyaretgâh olmuş ve efsaneleşmiştir. Efsaneye göre, türbedeki şehitlerin her cuma akşamı yaraları kanarmış, türbedar bu yaraları pamukla silip temizlermiş. Bir cuma akşamı, türbedarın pamuk alacak parası kalmamış nasıl para bulacağını düşünerek, İckale'den çarşıya giderken, beyaz harmanili birisi yaklaşmış ve avucuna bir kese altın bırakarak kaybolmuş.

Türbedar şaşkınlık içinde pamuk alıp geri dönmüş. Yaraları silerken o güne kadar hiç yapmadığı bir şeyi yapmış. Şehitlerden birisinin yüzündeki örtüyü açıp bakmış. Bu, yolda eline para bırakıp kaybolan adammış. O günden sonra artık şehitlerin yaraları kanamaz olmuş. Şehitler halkın arasına karışıp yaşamaya başlamışlar.

3.Hz. Süleyman Türbesi'nde Gözlemler

Bu türbeye, çocuğu olmayan kadınlar üç perşembe günü, ikindiden sonra gelirler ve Yasin okuturlar. Çocuğu olanlar, erkekse adını Süleyman koyarlar. Ağır hastalar, evde kalmış kızlar da buraya gelip dilek dilerler.

Türbedeki dilekler, adaklar ve ritüeller çeşitlilik arz etmektedir. Başta, "kına yakmak" olmak üzere, türbe duvarına kâğıt ve taş sıkıştırmak, horoz kesmek, Kuran okutmak, türbenin kapatılan bir kapısına yaslanmak ve sürtünmek, dilekleri bu kapıya yazmak türbede yapılan ritüellerden bazılarıdır.

Ziyaretçilerin büyük çoğunluğu Diyarbakır ve çevresinden gelmektedir. Bu türbeyi ilk defa ziyaret edenlerin önemli bir kısmı türbeyi ve çevresini incelemekte, bilenlerden ve cami imamından bilgi almakta ve kısa bir duadan sonra ayrılmaktadır. Buna karşılık birden fazla ziyarette bulunanların çoğunluğu hazırlıklı gelmekte ve daha deneyimli davranmaktadırlar.

Ziyaretçilerin önemli bir kısmı, genel olarak türbe ve manevi mekânlar, özel olarak ise H. Süleyman hakkında pek bilgiye sahip değildir. Mevcut bilgiler de genellikle yerel çevreden ve aileden öğrenilenlerdir. Sorgulanmaksızın elde edilen bilgiler, çoğu zaman doğru kabul edilmekte ve içtenlikle uygulanmaktadır.

⁵⁶ Şevket Beysanoğlu, *Anıtları ve Kitabeleri İle Diyarbakır Tarihi*, Ankara 1990.

Ritüeller çeşitlilik arz etmektedir: En yaygını mezarların önünde dua edip dilekte bulunmak, kına yakmadır. Bunun, kismetlerin açılmasında, dileklerin daha hızlı kabulünde etkili olduğu düşünülmektedir. Dileği kabul olunan kişi kına getirip kınayı yakan yaşlı teyzeye vermektedir.

Türbeye ikinci-üçüncü defa gelenlerin bir kısmı, dilekleri kabul olduğu için tekrar gelenlerden oluşuyor. Bunlardan bazıları, küp şeker alıp tane tane orada bulunanlara dağıtıyor. Şekerleri alan kişiler bunları saklıyor ve dileklerinin kabulü halinde tekrar gelerek bir paket küp şeker dağıtıyor.

Ziyaretçiler, türbe avlusundaki çeşmelerden teker teker su içiyor ve pet şişelere doldurarak evlerine götürüyorlar. Şebeke suyu olduğunu bildikleri halde bu suyun şifalı olduğuna inanıyorlar.

Dileklerde en fazla dile getirilen hususlar sağlık, mutluluk, geçim ve başarı odaklıdır. Bu çerçevede şifahi olarak kapı ve duvarlara yazılarak dile getirilen dilekler, kötü alışkanlıklardan kurtulma arzusundan, üniversiteyi kazanma isteğine kadar çok geniş bir alanı içermektedir.

Duvarların önündeki dilekleri ya da duvarlara ve kapıya yazılan yazılardan bazıları şunlardır:

- Allah'ım beni iyileştir.
- Sağlık, sıhhat, başarı, hayırlı evlilik ver Allah'ım
- Allah'ım Hz. Süleyman ve burada yatanların hatırına borçlarımdan kurtulmamı nasip et
- Esma'ya çocuk, Cemal'e iş, Zeynep'e kismet ver
- Allah'ım çocuk istiyorum
- Ya Hz. Süleyman, hırsızların kalbine merhamet ver ki, altınlarımı geri getirsinler. (Kürtçe)
- Allah'ım kaynanamdan kurtar beni
- Allah'ım bu yıl ÖSS'yi kazanayım
- Beni Hakan'a kavuştur
- Sağlık, mutluluk, huzur ver (Kürtçe)
- Allah'ım beni memur yap
- Allah'ım beni ve çocuklarımı kocamın zulmünden kurtar (Zazaca)
- Bana ev ve araba ver
- En kısa zamanda hayırlı bir bebek ver
- Kızım bu yıl Tıp Fakültesini kazansın
- Karnem bu yıl iyi gelsin, babam kızmasın bana
- Kocam içki ve kumardan uzak dursun Allah'ım
- Kocam bana iyi davransın
- Allah'ım Selma'yı seviyorum ve onunla evlenmek istiyorum.

Gözlemler sırasında konuştuğumuz insanlardan bazılarının ilginç öyküleri var. Bunlardan birisi 40 yaşlarında bir kadın. Bu kadınla neredeyse türbeye her gidişimizde karşılaşıyoruz. Kadın yıllar önce babasının bedduasını aldığını, bu nedenle hayatının mahvolduğunu düşünüyor. Anlattığına göre babası yıllar önce “yuvan dağılsın, ortada kalasın!” diye beddua etmiş. Yıllar sonra yuvası dağılmış, kocasından ve çocuklarından ayrılmış. Şimdi tek başına “sefil” bir hayat yaşıyor. Kadın her Perşembe-Cuma günü bu türbeye gelip yuvasına kavuşmak için dua ediyor.

30 yaşlarında bir bayan türbeye dönmüş bağıırıyordu: “Ey Hz. Süleyman! O hırsızların kalbine merhamet ver. Altınlarımızı geri getirsin! Hz. Süleyman! Ne olur onların belasını ver. Ey Hz. Süleyman! Onların kalbini geri çevir, yakalansınlar. Ey Hz. Süleyman! Onları Kahret.”

Dileklerinin kabul olduğunu düşünerek türbeye gelenler arasında da ilginç nedenleri olanlar var. Bunlardan birisi olan 45 yaşlarında bir kadın türbeye geliş nedenini şöyle açıklıyor: “Oğlumun istediğim kişi ile evlenmesini diledim. Dileğim de kabul oldu. Şimdi dünürümle beraber buradayım.”

30 yaşlarında bir kadın eşinin rahatsızlandığını, buraya birkaç defa geldikten sonra iyileştğini, sonrasında ise türbeye daha fazla bağlandığını anlatıyor ve ekliyor: “Burada yatanlar insanlar ile Allah arasında aracıdır. Biz onlara iletiriz, onlar da Allah’a iletir.”

40 yaşlarında bir bayan ise şöyle diyor: “Burada yatan kişinin benimle Allah arasında aracı olduğuna inanıyorum. Buraya düzenli olarak gelirim dileklerimin daha çok kabul olacağına inanıyorum.”

25 yaşlarında bir kadın da bu türbe ile ilişkisinin bir rüya ile başladığını anlatıyor: “Rüyamda çocuğum olduğunu ve Hz. Süleyman türbesine götürdüğümü gördüm. Daha sonra çocuğum oldu ve adını Süleyman koydum.”

Bir başka kadının türbe ile ilişkisi yine çocuk dileme üzerine. Ama bu defa cinsiyetle ilgili bir dilek söz konusu: “Beş kızım vardı. Buraya 7 defa geldikten sonra bir oğlum oldu. Daha sonra da sürekli geldim.”

25 yalarında bir kadın ise “geçim sıkıntısı çektiğini, 7 haftadır buraya geldiğini ve çok rahatladığını” söylüyor.

4.Hz. Süleyman Türbesi’nde Yapılan Ritüeller

Kilit açma: Özellikle evde kalan kızlar anneleriyle birlikte Cuma namazı sırasında ellerinde kilit beklerler. Cuma namazından ilk çıkan kişiye vererek bu kilidi açmasını isterler. Bu ritüelle kızın kısmetinin açacağına inanılır. Kilit açma ritüeli vekâleten de yaptırılabilir.

Kapıya el sürme: Hasta ve kekeme olan çocuklar ya da yetişkinler ellerini önce türbe kapısına, daha sonra hastalıklı uzuvlarına sürerler.

Kapı açıp kapatma: Türbenin bulunduğu alanın kapılarını açıp kapatarak türbe tarafından gelen havanın şifalı olduğuna inanılır. Özellikle hasta olanlar kapının önünde dururlar. Bu ritüeli daha çok, nefes darlığı çekenler yapmaktadır.

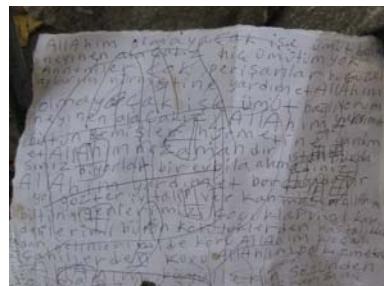
Türbelere ve duvarlara sürtünme: Herhangi bir yeri ağrıyan kişi, ağrıyan kısmı türbenin duvarına sürer. Ayrıca, çocukların ahlaklı, uslu, terbiyeli, akıllı olması için önce türbeye, ardından çocuğun başına el sürülür.

Musluktan su içme: Türbenin avlusunda bulunan musluklardan dilek ve istekler sunularak teker teker su içilir.

Türbenin duvarlarına taş sıkıştırma: Dilekler dilenerek küçük taşlar duvarlara sıkıştırılır, taşı düşmeyen kişinin dileğinin kabul olunacağına inanılır.

Not: Gözlemler Sultan Öner tarafından yapılmıştır.

MERKEZ EFENDİ TÜRBESİ / İSTANBUL

1. Merkez Efendi Türbesi

Türbe, İstanbul Zeytinburnu İlçesindeki Merkez Efendi Mahallesi'nde yer almaktadır. Asıl adı Musa Muslihiddin olan ve "Merkez Efendi" ismiyle şöhret bulan bu kişi, 15. Yüzyıl Osmanlı alim-evliyalarındandır. Merkez Efendi 1463 yılında Denizli'de dünyaya geldi. Denizli, Bursa ve İstanbul'da öğrenim gördü. Daha sonra Amasya'ya giderek Halvetiye usulü üzerine tasavvuf eğitimini aldı. Daha sonra Kocamustafapaşa'da bulunan Şeyh Sümbül Efendi'ye bağlandı, Halvetiliğe girerek çile çıkardı. Farklı zaviyelerde Sümbül Efendi'nin halifesi olarak görev yaptı. Manisa'daki zaviyede görev yaparken, Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Valide Sultan hastalandı. 41 baharattan yaptığı mesir macununu sultana gönderdi ve sultanı iyileştirdi. Merkez Efendi 22 Mart günü zaviyenin yakınındaki caminin kubbesinden halka mesir macunu dağıttı. Bu gelenek günümüzde de devam etmekte 22 Mart günü Manisa'da mesir macunu şenlikleri yapılmaktadır.

Sümbül Efendi'nin vefatından sonra İstanbul'a gelen Merkez Efendi onun yerine şeyh oldu. Fatih ve Ayasofya camilerinde vaaz veren Merkez Efendi hastaları ziyaret eder, onlara dua ederdi. Onun dua ettiği hastaların iyileştiğine inanılırdı. Merkez Efendi 1552 yılında vefat etti ve bugünkü türbesinin olduğu yere defnedildi. Merkez Efendi Türbesi, aynı adı taşıyan külliye'nin içerisinde yer almaktadır. Külliye, cami, türbe, çilehane, kuyu, şadırvan, mutfak, taamhane (yemekhane), derviş hücreleri, selamlık, hünkâr köşkü ve hamamdan oluşmaktadır. Türbe, ilk inşa edildiği haliyle günümüze ulaşamamıştır. Bugünkü türbe II. Mahmut döneminde yeniden inşa edilmiştir.

2. Merkez Efendi Hakkında Menkıbeler

Bir gün, Merkez Efendi'nin şeyhi Sümbül Efendi talebelerini imtihan etmek ister. Talebelerinden birisine, "Cenab-ı Hak şu anda Rububiyetini (Allahlığını) sana bıraksa, kainatı nasıl idare edersin?" diye sorar. Öğrencisi, "Aman Efendim, namaz kılmayan, oruç tutmayan kimseyi bırakmam herkesi ibadet etmeye sevk ederim!" der. Sümbül Efendi, "Aferin, Selâbet-i diniyye (dini hassasiyet) bunu gerektirir. Aziz olasın!" karşılığını verir. Bir diğer talebesini çağırıp aynı soruyu sorar. O da, "Aman Efendim, bütün haramları mahvederim!" der. Sümbül Efendi, "Aferin, gayret-i diniyye (dini hayata riayet) bunu gerektirir. Cenâb-ı Hak niyetinin ecrini versin!" diyerek öğrencisine dua eder. Daha sonra, bir başka talebesine de aynı soruyu yöneltir. Talebe, "Tütün içmeyi bile yasaklarım!" cevabını verir. Daha sonra Sümbül Efendi, Musa Muslihuddin'i (Merkez Efendi'yi) çağırarak aynı soruyu sorar. Musa Muslihiddin şöyle cevap verir: "Aman Efendim, haşa. Rabbimin idaresinde bir bozukluk mu var ki ben bir yeni idare tesis edeyim. Bakarım, bir âbid giderse yerine bir âbid, bir zındık giderse bir zındık, bir fâsık giderse bir fâsık, bir veli giderse, bir veli getiririm" deyince, Sümbül Efendi "Şimdi iş merkezini buldu. Benden sonra dersi sen vereceksin" der. Musa Muslihiddin, o günden sonra Merkez Efendi adıyla anılır.

Merkez Efendi, bir gün dergâhın bahçesinde namaz kılarken secde de bir ses işitir. Bu ses, "Ey Merkez Efendi, yedi senedir yeryüzüne çıkmak için emir bekliyorum. Beni bu hapishaneden kurtar.

Zira, Allah-u Teala beni sıtma hastalığına şifa olarak yarattı” diye seslenir. Merkez Efendi, namazdan hemen sonra talebelerine, “Burayı kazınız, burada sıtmalılara şifa olacak bir su var” der. Talebeler burayı kazınca yerden kızılımsı bir su fişkirir. Daha sonra buraya bir kuyu yaparlar. “Niyet Kuyusu” adı verilen bu kuyudan su içen sıtma hastalarının iyileşeceğine inanılır.

3. Merkez Efendi Türbesi’nde Gözlemler

Merkez Efendi Türbesi İstanbul’un Avrupa yakasında en fazla ziyaret edilen türbelerden birisidir. Eyüp Sultan Türbesi’ni ziyaret edenlerden bir kısmı Merkez Efendi Türbesi’ni de ziyaret eder. Türbe’de karşılaştığımız 25 yaşlarında bir bayan, buraya turla geldiklerini, ziyaretlere Eyüp Sultan Türbesi’yle başladıklarını, buradan da Sümül Efendi Türbesi’nin de aralarında bulunduğu birkaç türbeye daha gideceklerini söyledi.

Türbe, Cuma günü ve hafta sonları daha çok kişi tarafından ziyaret edilir. Ramazan ayı ve kandil günlerinde de ziyaretçi sayısında ciddi bir artış gözlenmektedir. Merkez Efendi bir Halveti şeyhi olduğu için özellikle Ramazan ayında Halveti tarikatına mensup kişiler tarafından turlarla gelen ziyaretçiler tarafından ziyaret edilir.

Genel itibariyle ziyaretçilerden erkeklerin daha çok dua ve tefekkür için geldikleri; kadınların ise duanın yanı sıra dilekte bulunmak için geldikleri gözlemlenmiştir. Ziyaretçilerin büyük çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Kadın ziyaretçiler, genellikle çocuklarının derslerinde başarılı olmasını, eşlerinin hayırlı bir iş sahibi olması ve bol kazanç elde etmesini, yakınlarının hastalıklarına şifa bulmasını dilemektedir.

Türbeye gelenler, genellikle Merkez Efendi’yi bir veli olarak görmektedir. Merkez Efendi ile ilgili bilgi sahibi olduğunu söyleyen kişilerin birçoğu Merkez Efendi’nin yerin altından kendisine seslenen şifalı suyu çıkardığını ve bu su ile insanlara şifa dağıttığını; Hafsa Sultan için mesir macunu yaparak onu iyileştirdiğini, yani onun bir hekim olduğunu bildiklerini ifade etmektedirler. Bu bilgileri kulaktan dolma bir şekilde öğrendiklerini de itiraf etmektedirler. Ziyaretçiler, Merkez Efendi Türbesi’ni daha çok aileleri ya da çevrelerinden duymuşlardır. Bazı ziyaretçilerin ise türbeden haberdar olmaları farklı yollarla olmuştur.

Türbede konuşmaya başladığımız 30 yaşlarında bir kadın, eşinin yüzünde çıkan yaralar için doktora gidip çareler aradıkları bir dönemde, ümitlerini yitirmek üzereyken, rüyasında Merkez Efendi Türbesi’ni gördüğünü, buradaki şifalı suyun kendisine gösterildiğini gözyaşları içerisinde anlatıyor. Bu rüya üzerine bugün eşiyle birlikte türbeye geldiklerini, eşinin yüzünü buradaki şifalı su ile yıkadıklarını söylüyor. Kendinden emin bir şekilde de eşinin yaralarının mutlaka iyileşeceğine inandığını ekliyor.

55 yaşlarında bir bey, Merkez Efendi Türbesi’nin, Hac esnasında Kâbe’yi tavaf ederken, Kâbe’nin duvarında görünen birçok tabela içerisinde, “Merkez Efendi” yazan bir tabelanın kendisine bariz bir şekilde gösterildiğini söylüyor. Bu kişi döndükten sonra sık sık türbeyi ziyarete geldiğini ve

burada kendini bulduğunu ifade ediyor.

40 yaşlarında bir kadın eşi ile kavga ettikten sonra evden kaçtığını, dua ederek sığınacak bir yer ararken bu türbeye tesadüfen geldiğini ve iki gün türbenin bahçesinde kaldığını, burada herkesin dua ettiğini görünce, “bakalım kabul olacak mı?” diyerek kendisinin de dua ettiğini ve dileklerinin yerine geldiğini söylüyor. Kadın, eşiyle arasındaki huzursuzluğun son bulmasında ve evinin düzene girmesinde burada yaptığı duaların etkili olduğuna inanıyor.

Ziyaretçilerin çoğu ziyaret esnasında türbe içinde Kur'an okumakta, çilehanede ise namaz kılıp şifalı sudan içmektedir. Ziyaretçiler, “türbeye yönelerek namaz kılma, türbeyi tavaf etme, mum yakma, türbe parmaklıklarına ip asma, bez bağlama” gibi şeyleri yaptıklarında türbenin ve çilehanenin içerisinde bulunan görevliler tarafından derhal uyarılmaktadır. Zaten türbe mekânı da bu tür eylemleri yapmaya pek elverişli değildir. Bundan dolayı insanlar içeride sadece oturup Kur'an okumakta ve dua etmektedir.

Ziyaretçiler, Merkez Efendi Türbesi içinde yapamadıkları bez bağlama, türbe demirleri arasına ip bağlayıp beşik kurma gibi ritüelleri, türbenin arka tarafındaki etrafı demir parmaklıklarla çevrili ve kime ait olduğu kesin olarak bilinmeyen eski bir mezarda gerçekleştiriyor. Bu mezarda dikkat çeken bir başka görüntü de ev, araba ve çocuk resimleri çizilerek ve isim yazılarak mezarın yanına iliştirilen kâğıt parçalarının olmasıdır. Bunun yanı sıra yan tarafta bulunan diğer mezarların duvarları üzerine mezarlıkta yerlerden topladıkları çer-çöp ve ağaç dallarından dileklerinin şeklini yapmaktadırlar. Bu şekiller genelde ev, araba ve bebekten oluşmaktadır. Bazen de birleştirilmiş ve iple bağlanmış çöplere de rastlanmaktadır. Bunlar da ayrılıklara engel olmak veya birleşmeleri sağlamak için yapılmaktadır. Bir başka ritüel de yoksulluktan kurtulmak amacıyla mezarların üzerine bozuk para bırakılmaktadır. Ev ve araba dileği için de zaman zaman anahtar bırakanlar olmaktadır. Mezar taşları üzerinde dilek yazıları da yer almaktadır.

Türbede önceden uygulandığı halde bugün yavaş yavaş unutilan ve pek fazla uygulanmayan bazı ritüeller vardır. Bugün olduğu gibi gençliğinde de sık sık bu türbeyi ziyarete geldiğini söyleyen yaşlı bir kadının anlattıklarına göre, bahçede şu anda ağızları kapalı ve kilitli olan kuyular eskiden dilek kuyusuymuş. Genç kızlar üzerlerine bir örtü alarak dikkatle kuyunun içine baktıklarında evlenecekleri kimseyi bu kuyuda görürlermiş. Bu kadın, kendisinin de böyle bir tecrübesi olduğunu anlatıyor. Annesi ve ablası ile bu türbeye gelen kadın, üzerine kabanını örtmüş ve başını bu kuyudan içeri uzatmış. Kuyuda, kamyon penceresinden kendisine bakan birisini görmüş ve bir kamyon şoförü ile evlenmiş. Ablası da kendisine selam duran bir asker görmüş ve bir subayla evlenmiş.

Türbedeki kuyuların üzeri geçtiğimiz yıllarda kapatılmış. Ancak bazı ziyaretçiler yeni bir ritüel şekli geliştirmişler. Yerden 40 cm. kadar yüksek olan ve değirmen taşını andıran kuyu kapağının üzerine çıkıp, dilek tutup belli bir süre beklemektedirler. Eğer bu süre zarfında daire şeklinde döndüğünü hissederse dileği yerine gelecek demektir.

Çilehanenin giriş kapısının arkasında bulunan delikli taşlardan örülmüş duvar da, dileklerin kabul olup olmayacağını ölçmeye yarayan bir işleve sahiptir. Buna göre, herhangi bir küçük taş bu duvara atılır. Eğer taş duvardaki küçük deliklerden birisine girerse, bu durum tutulan dileğin kabul olacağına işaret eder.

Bir başka ritüel de çilehanede gerçekleştirilir. İnanişâ göre, kendini dünyevi düşüncelerden uzaklaştırarak, içten bir niyetle dilek tutarak, kibleye yönelip namaz kılmaya başlayan kişi, eğer niyetinde samimi ise ve duası kabul olacaksa, hiç farkına varmadan kendini kible yönünden batı yönüne doğru dönmüş olarak bulacaktır. 35 yaşlarında bir kadın, önceden böyle şeylere inanmadığını, fakat bir gün tam teslimiyetle bunu yaptığını ve gerçekten de, kibleye yöneldiği halde, kendisini batı tarafına dönmüş olarak bulduğunu ifade ediyor. Bu olayı Merkez Efendi'nin bir kerameti olarak değerlendiren bu kadın, yaşadığı bu olaydan sonra bu türbeyi daha sık ziyaret etmeye başladığını söylüyor.

Çilehanenin önündeki balıklı kuyuya dilek parası adı altında para atma adeti de artık ender uygulanan ritüeller arasındadır. Ziyaretçilerin büyük çoğunluğu kuyuya para atmamaktadır. Kuyunun üzerinin demir parmaklı bir örtüyle kapatılması ve “Allah rızası için para atmayın, balıklar ölüyor” yazısının asılması bunda etkili olmuştur. Buna rağmen buraya para atmaya çalışan kişilere de rastlanmaktadır.

Dikkat çeken bir başka şey de, Terkos suyu olduğu bilinmesine rağmen, türbenin kuzeydoğusunda bulunan çeşmeden özellikle hanımların, şifalı olduğu inancıyla ısrarla su doldurmalarıdır. Türbede karşılaştığımız genç bir hanıma elindeki şişelere niçin su doldurduğunu sorduğumuzda bu suyun şifalı olduğunu, bu sudan komşularına da götüreceğini söylüyor. “Bu suyu kullanmakla veya içmekle herhangi bir şifaya kavuştunuz mu?” şeklindeki sorumuza ise, “bilmiyorum hiç dikkat etmedim!” cevabını veriyor.

Merkez Efendi Türbesi'nde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın veya Merkez Efendi Camii Derneği'nin “hurafelerle mücadele” alanlarından bir tanesi belki de en önemlisi. Camii ve dernek görevlileri hurafe olarak gördükleri ritüelleri engellemek için yıllardır çabaladıklarını, ancak kısmen başarılı olduklarını ifade etmektedirler. Kendisiyle görüştüğümüz Camii imamının bir anlatısı şöyledir: İmam bir gün türbe bahçesindeki kapatılan dilek kuyusu üzerine çıkan ve burada dilekte bulunan bir kadın görür. Bu kuyu eskiden açık olan ve içine bakılarak dilek tutulan bir kuyudur. Ancak diyanet bu kuyuyu hurafe gerekçesiyle kapatmıştır. Fakat daha sonra ziyaretçiler kapalı kuyunun üzerine çıkarak benzer ritüeller gerçekleştirirler. Bu kadın da böyle bir ritüel için buradadır. İmam kadını yaptığının hurafe olduğu yönünde uyarır: “Bunlar boş işler!” der. Bunun üzerine kadınla imam arasında şu diyalog geçer:

- Kadın: Bana bak! Sen kaç senedir burada imamsın?

-İmam: 32 yıldır.

Kadın: Sen 32 yıldır burada bir şey bulamamışsın. Ama bak benim kocam yoktu, kocam oldu. Evim yoktu evim oldu. Az şey mi bunlar ha?

Merkez Efendi Camii imamı konuşmalarında, Cuma hutbelerinde bu türbede geçmişten beri yapılan ritüellerin hurafeye dayandığını anlatır ve bu konuda cemaati uyarır. Tabii imamın konuşmaları halk arasında yayılır. Yine bir Cuma hutbesinde bu yönde konuşmalar yapar. İmam bundan sonrasını şöyle anlatıyor: “Biz henüz Cuma namazından çıkmıştık ki, avluda bir gürültü koptu. Bizim cemaatten biraz sinirli, biraz huysuz bir adam vardı. Bu adam namazdan çıkar çıkmaz orada bu tür işler yapan birkaç kadını darp etmiş. Daha sonra polis geldi karakolluk oldular.”

4. Merkez Efendi Türbesi’nde Yapılan ritüeller

- Dua etmek ve Kur’an okumak
- Türbedeki sudan şifa niyetiyle içmek
- Kuyuya bakarak evleneceği kişiyi görmek
- Dilek taşının üzerine çıkmak (kişi taş üzerindeyken etrafında döndüğünü hissederse dileğin kabul olduğuna işarettir)
- Dilek kuyusuna para atmak
- Duvara taş yapıştırmak
- Bez bağlamak, beşik kurmak. Kâğıda veya mezar taşlarına ev, araba ve çocuk resimleri yapmak, dilek yazıları yazmak. Ya da çer-çöpten ev, araba, beşik şekilleri oluşturmak. Mezar üzerine para ve anahtar bırakmak.

Not: Gözlemler Cemile Gül Göktaş tarafından yapılmıştır.

SERVER GAZİ TÜRBESİ / DENİZLİ

Türbe içerisinde dua edenler

Türbede dua edenler

Battaniye içinde sarılı olan çocuk zihinsel engelli, ailesi tarafından şifa bulsun diye türbenin içinde yatırılmış

Server Gazi'nin sancağı. Sancağın mucizevi olarak Server Gazi ve askerleriyle birlikte Kıbrıs Savaşı'na gidip geldiğine inanılır.

Türbeden bir görünüm

1. Server Gazi Türbesi

Türbe, Denizli merkeze bağlı Sever Gazi (Yeşilköy, Taşoluk) kasabasındaki, Gerzele Dağı eteğinde kasabanın 800 metre dışındadır. Türbe, zamanın Denizli Valisi Oğuz Kaan Köksal'ın desteğiyle 1993 yılında restore edilerek bugünkü halini almıştır.

Server Gazi, Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev (ö. 1211) tarafından Denizli yöresinin fethi için Mehmet Gazi ile birlikte gönderilen tümen komutanıdır. Bu iki komutan, emirlerindeki birer tümenle, o zamanki adı Laodikya olan bölgeye yönelmişlerdir. Bizans kuvvetleriyle şimdiki Honaz (Kolosiae) harabelerinin yakınlarında çarpışmışlardır. Önce galip gelmiş ve geriye çekilen Bizans ordusunu takibe başlamışlardır. Daha sonra Denizli'nin Deretekke (Sarayköy Caddesi) semtinde geniş bir alanda yeniden çatışmaya başlamışlardır. O sırada Mehmet Gazi şehit olmuş, askerleri Server Gazi'nin emrine geçmiştir. İki ateş arasında kalan Bizans ordusu yenilmiştir. Fakat yaralı bir düşman askerinin attığı okla Server Gazi de şehit olmuştur. (M. 1210). Bir Alperen olan Server Gazi vasiyeti gereği şimdi türbesinin bulunduğu yere defnedilmiştir.⁵⁷

Türbenin belli bir kitabesi yoktur. Türbede bir zamanlar Server Gazi'nin sancağı varmış. Şimdi mevcut olmayan sancağı üzerinde “Bismillahirrahmanirrahim ve maşallah” cümleleri yazılı olup, kılıç ve parmakları açık bir el dikkati çeker. Yazılar ve işaretler bezle dikilerek sancak oluşturulmuştur. Server Gazi halk nezdinde “Denizli'ye Türk mührünü vuran kahraman bir kumandan” olarak bilinir. Server Gazi, yöre halkı tarafından “Dede” olarak da adlandırılır.

2. Server Gazi Hakkında Menkıbeler

Türbenin 55 yıldır bakımını gönüllü olarak üstlenen 78 yaşındaki Türbedar Hatice Nine Server Gazi'yi hem rüyasında hem de gerçekte gördüğünü anlatıyor. Hatice Nine, Kıbrıs Savaşı'nda Server Gazi'nin iki vagon trenle gittiğini gördüğünü ve giderken de “Hatice hemen gelirim, kızım buralara iyi bak” dediğini söylüyor. Hatice Nine ertesi gün akşama doğru türbeyi aydınlatan gaz lambasını yakmak üzere türbeye gitmiş. Ancak türbede asılı olan sancağı yerinde görememiş. 10. gün gaz lambasını yakmak üzere tekrar türbeye gittiğinde sancağın eski yerine geldiğini görmüş. O akşam yanında da akrabalarından bir kadın varmış. Sancağın üzerinde bir leke görürler. Hatice Nine, “Herhalde çamur olmuş, sancağı yıpratmadan çamuru ufalayarak yok edelim” der. Ancak sancağa dokunduğunda eli kan olur. Bu olayı gözleri dolarak anlatan Hatice Nine'ye göre Server Gazi ve askerleri Kıbrıs Savaşı'na katılmak için bu sancakla birlikte Kıbrıs'a gitmiştir.

Beldenin muhtarı ise, bu bölgenin bir savaş alanı olduğunu, bu nedenle çevrede yeri bilinmeyen çok fazla şehit yattığını söylüyor ve ekliyor: “Halkımızdan birçok kişi ülkemizin zor zamanlarında Server Gazi'nin ve askerlerinin meşalelerini görmüş, at seslerini işitmiştir.”

⁵⁷ Şükrü Tekin Kaptan, *Gönül Sultanları Denizli'de (Türbeler ve Yatırlar)*, Şükrü Tekin Kaptan Yayınları: 29, Denizli 2005, s. 200-208.

Yine Türbedar Hatice Nine'nin şahit olduğu şu olay ilginçtir. Şırnak'ta askerlik yapmış Ispartalı bir genç kasabaya gelir ve Hatice Nine'yi bularak başından geçen bir olayı ve buralara nasıl geldiğini anlatır. Şırnak'ta teröristlerle yoğun çatışmalar yaşandığı sırada nöbet tutarken uyuklar. Birisi ona dokunarak uyandırır. Bu olay üç kere tekrarlanır. Sonuncusunda bir rüya görür ve rüyasında bir kişi “Ben Server Gazi'yim Denizli'nin Yeşilköy beldesindeyim. Orada Hatice var, onu bul. O seni bana getirir, beni ziyarete gel!” der. Teskeresini aldıktan sonra da Denizli'nin yolunu tutar.

Halk arasında anlatılan bir başka menkıbe ise şöyledir: Zamanın Denizli Valisi Oğuz Kaan Köksal 1993 yılında türbeyi restore ettirir. Daha sonra İzmir'e tayin olur. İzmir'de kalbinden rahatsızlanır ve hastaneye yatar. Geceleyin Server Gazi ona görünür ve göğsünü üç kere sıvazlayarak, “Senin önemli bir şeyin yok oğlum, bir şeyin kalmadı, sabahleyin kalk git!” der. Sabahleyin Vali tekrar tetkiklerden geçirilir ve hiçbir şeyi kalmadığı anlaşılır. Valinin arkadaşları Hatice Nine'ye selam göndermiş ve bu olayı anlatmışlardır.

Server Gazi'nin sandukasının yanında küçük bir çocuk sandukası vardır. Anlatıya göre 13 yaşındaki Hüseyin isimli bu çocuğun ailesi “Dede”yi (Server Gazi, Dede olarak da anılmaktadır) çok severmiş. Özellikle yazları, bağlarına yakın olduğu için türbenin yakınında konaklar, geceyi de orada geçirirlermiş. Hüseyin her sabah Server Gazi'nin yanına gider Kur'an okumuş. Bir sabah yine Kur'an okurken Server Gazi ona, “oğlum bugün öğle ezanı ile vefat edeceksin” demiş. Hüseyin ailesine olayı anlatmış ve “ben bugün öleceğim, beni “Dede”nin yanına gömün!” diye vasiyet etmiş. Söylendiği gibi olunca da Hüseyin oraya defnedilmiş.

3. Server Gazi Türbesi'nde Gözlemler

Türbenin mesirelik bir alanda olması ziyaretçilerin büyük kısmının hem ziyaret hem de piknik amacıyla buraya gelmelerini sağlıyor. Ziyaretçiler doğal olarak çoğunlukla Denizli ve yöresindendir. Gelenlerin önemli bir kısmı, Server Gazi'nin bir savaş kahramanı olduğu hakkında şifahi bilgilere sahiptir. Dua etme, adak kurbanı kesme, dileği kabul olanın tekrar tekrar ziyarete gelmesi, düğünler ve asker uğurlamaları türbeyi ziyaretin en temel nedenleri arasında yer almaktadır.

Orta yaşlarda bir kadınla konuşuyoruz. İstanbul'daki eltisi oğlunun üniversite sınavında istediği yeri kazanması için ondan türbede dua edip, adakta bulunmasını istemiş. Eltisi, oğlu Boğaziçi Üniversitesi'ni kazanınca türbeye gelerek adak kurbanı kesip dağıtmış.

25 yaşlarında bir bayan, kendilerinin araba sahibi olmaları için annesinin dua ettiğini ve 1,5 ay geçmeden araba sahibi olduklarını söylüyor.

Ziyaretçilerin önemli bir kısmı da manevi huzur buldukları için buraya sık sık geldiklerini ifade ediyor. 30 yaşlarındaki Ema Hanım'ın 11 yıl çocuğu olmamış. Sık sık Server Gazi'ye gelip dua etmiş ve hamile kalmış. Ancak bebek 2,5 aylıkken düşmüş. Ema Hanım, “Her şeyin Allah'tan olduğunu, şimdi de içindeki sıkıntı için buraya yine sıkça geldiğini” söylüyor.

Türbeye hastalıklara şifa bulmak için de ziyaretçiler gelmektedir. 8 yaşındaki Fırat'ın ailesi bunlardan birisidir. Zihinsel engelli olan Fırat ailesi tarafından sık sık türbeye getirilmekte ve şifa ümidiyle türbede bir müddet uyutulmaktadır. Zaman zaman kendilerine cin musallat olduğunu düşünen ziyaretçilere de rastlamak mümkündür. Şifa bulduklarına inanalar da adak kurbanı kesmektedirler.

Ziyaretçiler arasında maneviyatlarının güçlenmesi ve bir manevi büyüğü ziyaret için geldiklerini söyleyenlere de sıkça rastlanmaktadır. Ziyaretçilerin önemli bir kısmı, her ne kadar burada dua ve adakta bulunsalar da, her şeyin Allah'tan olduğunu, isteklerini O'na sunduklarını, dua ve Kur'an okuma dışında ritüellerin yanlış olduğunu söylüyorlar.

4. Server Gazi Türbesi'nde Yapılan Ritüeller

- Türbe önünde ve içinde dua etmek, Kur'an okumak
- Namaz kılmak
- Adak adamak, kurban kesmek
- Yağmur duasına çıkmak
- Zihinsel hastalıklı hastaları bir müddet türbede yatırmak

SEYYİD BURHANEDDİN TÜRBESİ / KAYSERİ

Seyyid Burhaneddin Türbesi

Seyyid Burhaneddin'in Mezarı

Türbenin giriş kapısında bulunan kitâbe: “Ey muhlis ziyaretçi! Büyük bir saygıyla gir. Burası Hazret-i Burhaneddin’in muhterem türbesidir. Eğer irfanının gözüne sürme çekmek istersen, Burhaneddin Hazretlerinin ayağına alnını sür!”

Seyyid Burhaneddin Türbesi

1. Seyyid Burhaneddin Türbesi

Seyyid Burhaneddin 1165 yılında bugün Özbekistan'ın Afganistan sınırında bulunan Tirmiz şehrinde doğmuştur. Hz. Hüseyin soyundan geldiği söylenmektedir. İlk eğitimini babasından aldıktan sonra Belh'e giderek Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled'in öğrencisi olur ve ondan on iki yıl eğitim alır. Bahaeddin Veled, oğlu Muhammed Celaleddin'in eğitim-terbiye sorumluluğunu Seyyid Burhaneddin'e verir. Seyyid Burhaneddin bir süre sonra doğum yeri olan Tirmiz'e döner ve münzevi bir hayat yaşamaya başlar. Bir gün sohbetinde "Eyvah, eyvah! Şeyhim Bahaeddin Veled bu fani dünyadan öte âleme göçtü" diyerek yerinden kalkar ve hocasının gıyabi cenaze namazını kılar. Hocasının ölümüne çok içerleyen Seyyid Burhaneddin, bir gece rüyasında şeyhi Bahaeddin Veled'i görür. Bahaeddin Veled kendisinden oğlu Celaleddin'i yalnız bırakmamasını ister. O da bunun üzerine Celaleddin'in bulunduğu yere, yani Anadolu'ya göçer.

Birkaç dostu ile Tirmiz'den Konya'ya gelir, hocasının mezarını ziyaret eder ve inzivaya çekilir. O sırada babasının ölümüne çok üzülen, annesi ve kardeşinin mezarlarının bulunduğu Larende'de (Karaman) bulunan Mevlana Celaleddin'e Konya'ya gelmesi için haber yollar. Mevlana, hemen Konya'ya gelir ve hocasının ellerine kapanır. Seyyid Burhaneddin, Mevlana'nın eğitimiyle burada da ilgilenir ve artık onun yetiştiğini düşünerek çok sevdiği Kayseri'ye göçme kararı alır. Hocasının kendisinden ayrılmasını istemeyen ve göç nedenini soran Mevlana'ya da "Konya'ya kuvvetli bir aslan yöneldi; ben de bir aslanım, iki arslan birarada olmaz" der. Seyyid Burhaneddin'in kuvvetli aslandan kastının Şems-i Tebrizi olduğu söylenir.

Bu dönemde Kayseri'de bulunan Anadolu Selçuklu veziri Sahib Şemseddin İsfahani (ö. 1249) Seyyid Burhaneddin'e büyük saygı göstermiş ve onun öğrencisi olmuştur. Seyyid Burhaneddin Kayseri'de Hunat Camii bitişiğindeki medresenin müderrisliğine getirilir. Burada pek çok öğrenci yetiştiren Seyyid Burhaneddin Kayserililer tarafından çok sevilen bir sufi haline gelir ve 1241 yılında vefat eder.⁵⁸

Seyyid Burhaneddin Türbesi Kayseri Cumhuriyet Meydanının yaklaşık 1 km. güney-doğusunda aynı isimle anılan bir mezarlık içinde bulunmaktadır. Türbe ilk olarak Selçuklu veziri Sahib Şemseddin tarafından yaptırılır. Ancak, yapılan her türbe birkaç gün içinde yıkılır. Seyyid Burhaneddin, Vezir Sahib'e rüyasında "Benim üzerime bina yapmayın!" der ve bunun üzerine türbe yapımına son verilir. Şu anki türbe 1892 yılında II. Abdülhamit döneminde Ankara valisi Abidin Paşa'nın himmetiyle, Kayseri mutasarrıfı Mehmet Nazım Paşa tarafından yaptırılmıştır. Türbe, Selçuklu mimarisi tarzında inşa edilmiştir.

Türbenin giriş kapısının hemen üzerinde aslen Diyarbakırlı olan Ali Emiri Efendi (1854-1924) tarafından yazılmış şu kitabe bulunmaktadır:

⁵⁸ Seyyid Burhaneddin hakkında bkz. [Abdullah Satoğlu, Mevlana'nın Hocası Seyyid Burhaneddin, Kayseri: İşçi Kredi Bankası Kültür Yayınları](#), tarihsiz; Hacı Ahmet Sevgi, *Seyyid Burhaneddin Muhakkık-i Tirmizi: Mevlana'nın Hocası*, [Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü](#), 1995.

*“Fart-ı âdâb ile gir zâir-i muhlis ki budur
Merkad-ı muhterem-i Hazret-i Burhaneddin
Çeşm-i irfanına kuhl ister isen olmalısın
Cebhe sây-ı kadem-i Hazret-i Burhaneddin.”*

(Ey muhlis ziyaretçi! Büyük bir saygıyla gir. Burası Hazret-i Burhaneddin’in muhterem türbesidir. Eğer irfanının gözüne sürme çekmek istersen, Burhaneddin Hazretlerinin ayağına alını süür!)

2. Seyyid Burhaneddin Hakkında Menkıbeler

Seyyid Burhaneddin’in cezbeli, hararetli ve riyazet ehli olduğu anlatılır. Cezbe hallerinden dolayı ona “Fahrü’l meczubîn” (cezbeye tutulanların gururu) unvanı verilir. O kadar riyazet eder ki, bu yüzden bütün dişlerinin döküldüğü söylenir. Müderrisliğinin yanında imamlık da yapan Seyyid Burhaneddin’in saatlerce namaz kıldığı anlatılır. İmamlık yaparken namazı fazla uzattığı için de imamlığı bıraktığı söylenir.

Rivayete göre Hocası Bahaeddin Veled’in anlattıklarından o kadar etkilenir ve kendinden geçermiş ki, iki ayağını mangala sokar, elleriyle korları söndürür, ancak hocasının seslenmesiyle kendine gelirmiş. Seyyid Burhaneddin bir gün yolda cezbe halinde giderken bir adam kendisine “Ey derviş! Cübbeni düzelt” diye seslenir. O da “Sen ağzını düzelt” karşılığını verir. Bunun üzerine adam dervişle alay eder. Ancak, adamın ağzı eğilir. Pişman olan adam özür diler ve ağzını Seyyid Burhaneddin’in ayağına koyar. Adamın ağzı tekrar düzelir.

Seyyid Burhaneddin’in, başkalarının gönlünden geçenleri ve geleceği bildiği yönünde rivayetler vardır. Mesela, Biyabank şehrinde yaşayan bir şeyhin, Ramazan ayının onuncu günü hamama giderken, inançsızlar tarafından öldürüleceğini bilmiştir. Hocası Bahaeddin Veled’in Konya’da öldüğünü de Tirmiz’de halka vaaz ederken bildirir; birden ayağa kalkar ve “Eyvah, eyvah! Şeyhim Bahaeddin Veled bu fani dünyadan öte âleme göçtü. Haydin namazını kılalım!” der. O gün Konya’da vefat eden Bahaeddin Veled’in cenaze namazını aynı gün Tirmiz’de kılmış sonra da; “Benim şeyhimin oğlu Celaledin Muhammed yalnız kaldı, beni beklemekte, Diyarı-ı Rum’a (Anadolu) göçmek, yüzümü şeyhimin temiz toprağına sürmek ve onun emaneti Celaledin’i teslim almak boynumun borcudur” diyerek yollara düşmüştür.

Seyyid Burhaneddin’in ölümü de bir keramet olarak kaydedilir. Öleceğini sezen Seyyid Burhaneddin dervişlerinden birisinden bir testi su ısıtmasını ister. Bu su ile abdest aldıktan sonra ruhunu teslim eder. Kayseri’de, ölüm olayını mahalle/belde veya köye duyurmak için salâ verilmesine ilk defa bu olay üzerine başladığı rivayet edilir. Bu nedenle de cenaze salâsı “su salâsı” şeklinde anılır.

Seyyid Burhaneddin’in özlü sözleri içeren *Ma’arif* isimli bir eseri vardır. Bu eserdeki sözlerden bazıları şöyledir:

- Öfkeliyken Tanrı sözü söyleme

- Kendini bildin mi, bilginsin.
- İbadetin özü, nefsin erimesidir, geri kalanın hepsi kabuğudur.
- Ey genç! Bilgiyle malı bir arada elde et. Bunlar olmadıkça ömür, adamı kör ve rezil eder.
- Her şeyden kaçmak kolay da, kendi nefsinden kaçmak zordur.
- Sevgi bilgisi Allah'a aittir. Kimden sevgi bilgisini duyarsan bil ki o, Allah dostudur.

3. Seyyid Burhaneddin Türbesi'nde Gözlemler

Seyyid Burhaneddin Kayseri'nin manevi alandaki en büyüğü olarak bilinmekte ve türbesi her gün yüzlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Halk arasında Allah'ın veli kulu, Mevlana'nın hocası, Allah katında önemli bir yere sahip, ermiş, üstün ahlak sahibi örnek birisi olarak bilinmektedir.

Seyyid Burhaneddin Türbesini ziyaret edenler genelde orta yaş üstü, eğitim seviyesi düşük, evli ya da eşi vefat etmiş ev hanımı bayanlardan oluşmaktadır. Türbeye gelenlerin çoğu, türbede yatan kişinin kim olduğuna dair gerçek bilgiye sahip değildirler. Türbede yatan kişinin Peygamber olduğunu söyleyenler bile vardır. Ziyaretçiler türbeye ilişkin bilgileri genelde kulaktan dolma efsanevi anlatılar yoluyla elde etmektedirler.

Kayseri ve çevresinden pek çok kişi, dilek duası yapmak veya kabul olan dileklerine teşekkür etmek için buraya gelmektedir. Ziyaret edenler genelde abdestli olmaya, kadınlar da başlarını örtmeye dikkat etmektedir. Burayı ziyaret edenlerin duaları genelde şu amaçları içermektedir: Eşlerinin iş sahibi olması, çocuğu olmayanların çocuklarının olması, çocuklarının sınavlarda başarılı olması, iyi kismet, iyi hayat, sıkıntılardan kurtulmak, ölümü hatırlamak, kimseye muhtaç olmamak, cennete gidebilmek vb.

Bunların yanında, oğlunun işlerinin düzelmesi, hapiste yatan kocasının kurtulması, aile içi geçimsizliğin giderilmesi gibi nedenlerle düzenli olarak geldiklerini söyleyenlere de rastlanmaktadır. ÖSS sınavına girecek gençlerin de türbe ziyaretinde bulunmaları dikkat çekmektedir.

Dilekte bulunanlar böyle büyük bir zatın yanında yapılan duaların daha makbul olduğuna inandıkları için geldiklerini ifade etmektedirler.

Türbe ziyareti yapanların büyük bir kısmı, evlenmek, şifa bulmak, iş bulmak gibi nedenlerle türbe ziyaret etmenin dini inançlarla bağdaşıp bağdaşmadığını bilmediklerini, az bir kısmı da dini inançlarla bağdaşmayacağını düşündüklerini belirtmektedir. Türbe ziyareti yapanların pek çoğu, türbede yatan kişinin kendisine şefaati olacağına inanmaktadır.

Ziyaretçi bir bayanın bu konu ile ilgili anlattıkları şöyledir: "Benim 11 sene çocuğum olmadı. Doktor çocuğumun olmayacağı şeklinde rapor verdi. Buraya sürekli gelerek 'Allah'ım bu zatın yüzü suyu hürmetine bir erkek çocuk verirsen yemin ediyorum her Perşembe, Cuma buraya geleceğim!' diye dua ettim. İki ay sonra hamile olduğumu öğrendim. Raporla birlikte doktora gittim, doktor hayret etti. Çok sevindim, şu anda oğlum 11 yaşında. Adını Seyyid Burhaneddin koydum. Oğlumu onun

talebesi olarak yetiştireceğim. Bu zatın yüzü suyu hürmetine duamın kabul olduğuna inanıyorum. Her Perşembe, Cuma buraya gelirim.”⁵⁹

Ziyaretçilerden bazıları duaların kabul olması için veya kabul olduktan sonra türbede şeker, tulumba tatlısı vb. dağıtmaktadır.

Türbeyi ziyaret edenlerin çoğu, bu türbeye birden fazla geldiklerini belirtmektedir. Her hafta ziyaret edenler olduğu gibi, iki haftada bir, ayda bir veya fırsat buldukça ziyaret edenler de bulunmaktadır. Bütün gün boyu burada dua ettiklerini ve bundan huzur duyduklarını ifade edenlere de rastlanmaktadır.

Ziyaretin belirli ay ve günlerde sıklaştığı görülmektedir. Başta cuma günleri olmak üzere, perşembe, arife günleri ve hafta sonları ziyaretçi sayısı artmaktadır. Hafta sonları özellikle gelin ve damatlar, sünnet olacak çocuklar daha sık ziyaret etmektedir. Ziyaretçiler, daha çok orta yaş ve üzeri kadınlardan oluşmaktadır.

Ziyaretçiler öncelikle türbenin kadınlar için ayrılan sağ ve erkekler için ayrılan sol kubbelerinin altında namaz kılmakta, daha sonra türbe önünde dua etmekte, mezarın bulunduğu iç kısımda ise üç ihlas, bir fatiha ve ayet el-kürsi’yi okumaktadır. Pek çok kişi de bildikleri bütün duaları okumaktadır.

Türbenin girişinde burada yapılacak ibadetlerle ilgili Kayseri İl Müftülüğü tarafından yazılmış bir uyarı ve bilgilendirme yazısı olmasına ve görevliler tarafından izin verilmemesine rağmen, özellikle bazı kadınların duvarlara taş yapıştırdıkları, türbenin giriş kapısının anahtarını konuşamayan çocuklarının konuşabilmeleri düşüncesiyle ağızlarında döndürdükleri, bazı günlerde mezarların üzerine ev, araba, çocuk gibi elde etmek istedikleri şeylerin resimlerini koydukları, kimin için dua ediyorlarsa onun çamaşırlarının türbeye getirilip burada bir süre beklettikleri gözlenmektedir.

Burayı ziyaret edenler kendilerini iyi hissettiklerini, manevi huzur bulduklarını, iç sıkıntılarının kaybolduğunu, maddi kazanç elde ettiklerini, streslerinin yok olduğunu, burayı ziyaretin ölümü hatırlattığı için kendilerine geldiklerini ve günah işlemekten uzak kaldıklarını, manevi bir hava teneffüs ettiklerini, buradan daha mutlu ayrıldıklarını, ruhlarının genişlediğini, kalplerinin rahatladığını, kaygılarından sıyrıldıklarını, bu tür mübarek zatları ziyaret etmenin kendilerini de yükselttiğini söylemektedirler.

Sonuç olarak, Seyyid Burhaneddin Türbesi Kayseri ve çevresinde Mevlana’nın da hocası olması nedeniyle, saygın ve manevi gücü yüksek birisi olarak tanınmaktadır. Türbesi yılın her mevsiminde ziyaret edilmektedir. Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında, özellikle de Cuma günleri ve hafta sonları yoğunluk gözlenmektedir. Düğün ve sünnet düğünü konvoyları genelde bu türbeyi ziyaret ederler. Sorunlarının çözümünü ümit edenler, manevi huzur arayanlar, özellikle de kadınlar

⁵⁹ F. Betül Yıldız, *2000 Yılında Seyyid Burhaneddin Türbesinde Ziyaret*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi lisans tamamlama tezi, Kayseri 2000, s. 24.

(bazen çocuklarıyla birlikte) bu türbeye gelmektedir. Ziyaretçiler arasında her yaştan ve sınıftan kişiler bulunmakla birlikte orta yaş ve orta sınıftan kişilerin daha çok ziyaret ettikleri gözlenmektedir.

Türbenin yanında bulunan ve aynı isimle anılan park ve mezarlık da türbenin popüleritesini artırmaktadır.

4. Seyyid Burhaneddin Türbesi'nde Yapılan Ritüeller

- Ziyaretçiler öncelikle türbenin kadınlar için ayrılan sağ ve erkekler için ayrılan sol kubbelerinin altında namaz kılmakta, daha sonra türbe önünde dua etmekte, mezarın bulunduğu iç kısımda ise üç ihlas, bir fatiha ve ayet el-kürsi okumaktadırlar.
- Dilek duaları: Eş için iş, çocuğu olmayanlar için çocuk, ÖSS sınavında başarı, iyi kısmet, sıkıntılardan kurtulmak, aile içi geçimsizliğini gidermek, kimseye muhtaç olmamak, hapiste yatan kocanın çıkması vb.
- Ev sahibi olmak için duvara taş yapıştırmak
- Konuşamayan çocuklarının konuşabilmeleri için türbenin giriş kapısının anahtarını çocuğun ağzında döndürmek
- Mezar üzerine ev, araba, çocuk gibi elde edilmek istenen şeyin resmini koymak
- Kendisi için dua edilen kişinin çamaşırını türbede bir süre bekletmek
- Duaların kabul olması için veya dualar kabul olduktan sonra türbede şeker, tulumba tatlısı vb. dağıtmak

Not: Gözlemler Ali Kuşat tarafından yapılmıştır.

SULTAN BABA TÜRBEŚİ / KOCAELİ

Sultan Baba Türbesi

Sultan Baba'nın Mezarı

Sultan Baba Türbesi Giriş Kapısı

Türbenin Bahçesindeki Şifalı Su

Türbenin İçeriden Görünüşü

Türbenin Uzaktan Görünüşü

1. Sultan Baba Türbesi

Sultan Baba Türbesi Kocaeli'nin Gölcük ilçesine bağlı Örcün Köyü'nde bulunmaktadır. Türbe'den yatan kişi aslen Sinoplu olduğu zannedilen *Derviş Baba* isimli bir zattır. Derviş Baba'nın kim olduğuna ve hangi devirde yaşadığına dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte, II. Bâyezid ve Fatih Sultan Mehmet, hatta IV. Murat döneminde yaşadığına dair rivayetler vardır. Bir rivayete göre, kerametleriyle şöhret bulan Derviş Baba, Fatih Sultan Mehmet tarafından bir zaviye kurmak üzere Gölcük yöresine gönderilmiştir. Zaten türbenin yanındaki zâviyeyi Derviş Baba'nın yaptırdığına inanılmaktadır. Bir başka rivayete göre ise, âlimleri, şairleri, dervişleri koruyup kollayan son Candaroğlu hükümdarı İsmail Bey tarafından buraya davet edilmiştir.⁶⁰

2. Sultan Baba Hakkında Menkıbeler

Sultan Baba isminin nasıl oluştuğuna dair rivayet şöyledir: Devrin Padişahı II. Bâyezid'in kızı hastalanır; gidilmedik doktor, çalınmadık kapı kalmaz. Nihayet, Derviş Baba'ya gitmesi salık verilir. Bunun üzerine Sultan, Örcün'e gider ve Derviş Baba tarafından tedavi edilir. Sağlığına kavuşan Sultan, Derviş Baba'ya "baba sultanım" diye hitap edince, Derviş Baba: "Sultan sizsiniz, ben nasıl bir sultanın babası olabilirim ki?" der. Bunun üzerine Sultan: "Siz de maneviyat ikliminin sultanısınız" karşılığını verir.⁶¹ Sultan, Derviş Baba'ya bir isteği olup olmadığını sorunca, Derviş Baba bir şey istemediğini söyler. Sultan ısrar edince, eliyle doğu tarafında bulunan araziye işaret ederek, "şuralar zaviyemin vakfı olsun" der ve işaret ettiği yerdeki ağaçların yaprakları sararır. Bunun üzerine Sultan II. Bâyezid bu araziye kendisine verir.⁶²

Derviş Baba zaviyeyi kurduktan bir müddet sonra, küçük bir kazanda etli pilav pişirir ve köy halkını davet eder. Bir davetli dişi ağrıdığı için pilavı yiyemez. Bunu gören Derviş Baba, 'bismillah' deyip parmağını ağrıyan dişin üzerine koyar ve ağrı hemen kesilir. Bazı gençler de kazandaki pilavı tüketip Derviş Baba'yı mahcup etmek için bol bol yerler, ancak pilav bitmez, hatta ziyafete gelmeyen köylülere de gönderilir.

1925'te çıkarılan bir kanunla bütün tekke ve zaviyeler kapatıldığı halde, Sultan Baba Türbe ve Zaviyesi'nin kapatılmadığı nakledilmektedir. Bunun sebebi, türbenin ücra bir yerde bulunması ve ziyaretçilerin dikkat çekmemesi olabilir.

Türbe ile ilgili menkıbelerden bazıları şöyledir:

1956-1959 yıllarında Kocaeli valiliği yapan Ekmel Çetiner türbenin kapısına kilit vurdurur. Ancak ertesi sabah kilidin açık olduğu görülür. Bu durum üç gece tekrarlanır. Durum Vali Bey'e bildirilir. Vali Bey bizzat gelir, kendi gözetiminde kilidi taktırır ve o gece türbeye bir nöbetçi

⁶⁰ A. Neziha Galitekin, *Gölcük Örcün Köyü ve Baba Sultan Zaviyesi*, Gölcük Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 1998, s. 61-65.

⁶¹ A. Neziha Galitekin, *a.g.e.*, s. 66

⁶² Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında Evliya Menkıbeleri*, Ankara, 1984

bırakır. Sabahleyin kilidin yine açık olduğu görülür. Vali Bey bu olaydan sonra Sultan Baba'nın önemli bir zât olduğunu anlar ve manen kendisine bağlanarak zaman zaman ziyarete gelir.

Adanalı bir tüccar türbeyi ziyarete gelir. Sandukanın baş tarafında asılı bulunan tespihi çok beğenir ve değerinin çok üzerinde bir parayı oraya bırakarak ayrılır. Dönerken arabasının içinde yılanlar kaynamaya başlar. Yaptığı hatayı anlar ve hemen dönerek tespihi yerine bırakır.

Değirmendereli bir hanımın hikâyesi şöyledir: “Evlendikten sonra 6 yıl çocuğumuz olmadı. Eşim türbeye giderek Sultan Baba hürmetine Allah'tan bir çocuk ihsan etmesini niyaz etmiş ve çocuğumuz olursa türbede mevlit okutmayı adanmış. İki ay sonra hamile kaldım ve bir kızımız oldu. Bir müddet sonra da adağımızı yerine getirdik. Bir buçuk yıl sonra bir kızım daha oldu. Çocuk bezi yıkamaktan ellerim mayasıl gibi yara olmuştu. Yaralar bir türlü geçmiyordu. İkinci kızım birkaç aylıkken, yaramazlık yapan büyük kızımı, yaraların verdiği acıyla çok kötü bir şekilde azarladım. O gece bir rüya gördüm. Rüyamda türbeye gittim. İçeri girince sanduka açıldı. İçeride oda gibi bir yerdi. Sultan Baba kapının hemen yan tarafında oturuyor, biraz ötesinde de hemşireye benzeyen, beyaz elbiseli bir hanım ve bir de koşumlu beyaz bir at duruyor. Sultan Baba, bana:

“- Kız benimdir, sakın onu azarlama” dedi. Ben de:

“- Sultan Babacığım, bak ellerim yara içinde, sıkılıyorum da ondan azarlıyorum.” deyince,

“- Sana reçete yazıyorum, al bunu kullan” dedi.

Bir kâğıda bir şeyler yazarak elime verdi. Heyecanla uyandım, baktım ki elimi sımsıkı yummuşum. Daha sonra hiçbir tedavi görmediğim halde elimdeki yaralar kendiliğinden geçti.

1960'lı yıllarda, Good-Year'da başmühendis olan bir Amerikalının uzun yıllar çocuğu olmamış. Evinde hizmet gören bir Türk kadını, Amerikalının hanımına burada bir türbe bulunduğunu ve orada edilen duaların kabul olduğunu söyledikten sonra, “böyle şeylere inanır mısın?” diye sormuş. Amerikalı kadın da, “evet inanırım” demiş. Bunun üzerine türbeye gitmişler. Hanım iki ay sonra Amerika'ya dönmüş, muayene olunca hamile olduğu anlaşılmış. Çocuk dünyaya gelince Türkiye'ye gelerek Sultan Baba'yı ziyarete gitmiş. Bu olay, zamanın ünlü gazetelerinden Günaydın'da resimli haber olarak çıkmış.⁶³

3. Sultan Baba Türbesi'nde Gözlemler

Sultan Baba Türbesi, ağaçlarla kaplı bir tepededir. Tepe boyunca aile kabristanları arasında merdivenleri çıkarak türbeye ulaşılıyor. Türbeye ulaşmak için uzun bir yokuş çıkmak gerekiyorsa da etraftaki doğal güzellik, kuş sesleri ve körfeze bakan manzara yorgunluğunuzu hafifletiyor. Türbenin etrafında çok sayıda mezar var. Türbenin bahçesinde Sultan Baba'nın kardeşlerinden

⁶³ Bu hikâyeler için bkz. A. Nezih Galitekin, *a.g.e.*, s. 107- 110.

birisine ait olduğu bilinen mezar bulunuyor. Bahçenin hemen girişinde bir çeşme yer alıyor. Ziyaretçiler genellikle şifa niyetine bu çeşmeden su içiyor. Hatta şişelere doldurup evlerine götürenler de oluyor. Türbenin tek girişi var. Kapı, pencereler ve tavan yeşil boyalı ahşap yapı. Perdeler de yeşil renk kumaştan seçilmiş. Sultan Baba'nın mezarı, binanın tam ortasında yer almaktadır. Duvarlarda çeşitli hat yazıları ve Kabe resimleri mevcut. Türbenin içinde küçük bir kitaplıkta çok sayıda Kur'an-ı Kerim ve el kitapları yer almakta. Gelenlerin dua etmesi ve istediklerinde okuyabilmeleri için cam önlerinde de cüzler ve Kur'an-ı Kerimler bulunuyor. Bir başka dolapta ise ziyaretçiler için başörtüsü ve etekler var. Türbe örtüsünde “her nefis ölümü tadacaktır” ayeti, besmele ve kelime-i tevhit yazılı.

Ziyaretçilerin çoğunluğu kadınlardan ve orta yaşlılardan oluşmaktadır. Ziyaretçiler, genellikle, besmele çekerek türbeye girmektedir. Gelenlerin hemen hepsi, kibleye yönelmek için sağ tarafa geçmeyi tercih ediyor. Sol taraf pek tercih edilmiyor. Ziyaretçiler türbeye girdiklerinde genelde ilk olarak Fatıha suresini okuyup dua etmeye başlıyorlar. Daha sonra Kur'an okumasını bilenler özellikle Yasin suresini okuyor. Ziyaretçilerin bazıları da, sadece dua etmekle yetiniyor. Kur'an okurken genelde oturmak ve sessiz okumak tercih edilse de bazı ziyaretçiler (genellikle erkekler) ayakta ve daha yüksek sesle Kur'an okuyorlar. Az sayıda da olsa bazı ziyaretçiler, türbenin etrafında dönüyor, bazıları elini türbenin örtüsüne sürüyor, bazıları da namaz kılıyor.

Sultan Baba'ya sünnet çocukları çokça getiriliyor. Aileler, konvoylar halinde türbeye gelip sünnet çocuğu türbenin içinde bir müddet bekletiyor. Aileler de dua ediyor. Bazı anneler, çocuklarının ellerinden tutup türbenin etrafında dolaşıyorlar. Çocuklarının ömrünün bereketli ve güzel geçmesi için dua ediyorlar. “Çocuklarını neden özellikle sünnet sırasında getirdikleri?” sorusuna ise, “burada adet böyle, büyüklerimizden böyle gördük!” cevabını veriyorlar. Bazı anneler ise, yaramaz olan çocuklarının sakinleşmesi umuduyla çocuklarıyla birlikte türbeyi ziyaret edip dua ediyorlar.

Ziyaretçilerin büyük çoğunluğu dua ettikten sonra çıkarken kapıda duran görevlinin sorumlu olduğu kutuya sadaka bırakıyor. Dualarının kabul olması için sadaka bıraktıklarını, dilekleri gerçek olursa tekrar gelip aynı şeyi yapacaklarını dile getirenler oluyor. Bazı ziyaretçiler şeker, lokum gibi yiyecekler dağıtıyor. Bazıları da türbedara çeşitli yiyecekler bırakarak ziyaretçilere dağıtmasını istiyorlar. Sebebini sorduğumuzda adaklarını yerine getirdiklerini söylüyorlar. Türbeye giden yol üzerinde adaklık kurban satıcıların bulunuyor. Türbenin bahçesinde kurban kesme yeri yok. Ama türbeye yakın mesafede kurban kesme yerleri var.

Türbede bez, çaput bağlamak ya da mum yakmak gibi ritüeller sergilenmiyor. Gelenlerle konuştuğumuzda dua ettiklerini, dilekte bulunduklarını ama istedikleri şeyi yalnızca Allah'tan

istediklerini ifade ediyorlar. Bununla birlikte, Sultan Baba'nın Allah'ın sevgili kullarından olduğunu ve bu münasebetle kendisini vesile kılarak, “sevdiğin kulunun hürmetine” şeklinde dua yaptıklarını belirtiyorlar.

Yerli halk, özellikle Cuma günleri olmak üzere türbeyi daha sık ziyaret ediyor. Sürekli gelen ziyaretçiler, ilk defa gelen ziyaretçilerle sohbet edip Sultan Baba'nın kerametlerine dair bilgiler veriyorlar. Sultan Baba'ya çok büyük saygı duyuyor ve onun kendilerini koruduğuna inanıyorlar.

4. Sultan Baba Türbesi'nde Yapılan Ritüeller

- Kuran okumak veya okutmak
- Dua etmek
- Sadaka dağıtmak
- Türbeye yönelerek namaz kılmak
- Türbenin bahçesinde bulunan sudan şifa niyetiyle içmek
- Ziyaretçilere yiyecek ikram etmek
- Türbeyi tavaf etmek, çocukları türbe etrafında dolaştırmak.
- Sünnet çocuklarını türbeye getirmek

Not: Gözlemler Tuğçe Çiçek tarafından yapılmıştır.

SUSUZ DEDE TÜRBESİ / İZMİR

Susuz Dede Türbesi ve Dilek Ocağı.

Dilek Ocağı. Duvardaki taşlar ev sahibi olmak isteyen ziyaretçiler tarafından yapı tırılıyor.

Türbe'de dua edenler

Susuz Dede mevkiinde falcı kadın

1. Susuz Dede Türbesi

“Susuz Dede, İzmir’in Göztepe semtinde, kıraç bir tepe üzerinde bulunan sıradan bir türbedir. Özellikle Cuma günleri genç ve yaşlı yüzlerce kadın tarafından ziyaret edilir, mum yakılır ve horoz kurban edilir. Türbe üzerine makara ipliği ve bez bağlanır. En önemlisi yatıra su dökülerek, susuz kalan dedeye su sunulduğuna inanılır. Dede’nin susuzluktan ölecek bu tepeye gömülmüş bir asker, hatta bir papaz olduğu rivayet edilir.”⁶⁴ Burada kimin yattığına dair herhangi bir tarihi bilgi yoktur. Bu nedenle hayali bir veli türbesi olma ihtimali yüksektir.⁶⁵

2. Susuz Dede Türbesi’nde Gözlemler

Eski ve ünlü bir türbe olduğu için, bulunduğu semte de Susuz Dede deniliyor. Tepeye merdivenlerle çıkılıyor ve park şeklinde düzenlenmiş olan üst kısımdan şehir ve deniz manzarası seyredilebiliyor. Bu güzel manzara, insanların buraya gelişlerindeki en önemli nedenlerdendir. Türbe ziyaretleri çoğunlukla Cuma günü gerçekleştiriliyor. Diğer günlerde türbe ziyaretinden çok, şehir manzarasını seyretmek isteyen gençler geliyor. Fakat Cuma günleri dışında bu mekana yalnız gelmek biraz riskli. Çünkü gençler burada grup halinde veya yalnız olarak içki içip sohbet ediyorlar. Ayrıca, hırsızlık ve taciz olayları, buraya gelen insanların şikâyetleri arasındadır.

Cuma günü ise, diğer günlerin sakinliği ve tekin olmayan hali tamamen değişiyor. Öğleye doğru ziyaretçiler gelmeye başlıyorlar. Mekan, 1990’lı yılların sonunda belediye tarafından park haline getirilmiş ve merdivenleri düzeltilmiş. Fakat bunun dışında, bir görevli yahut bekçi görmek mümkün değil. Bu yüzden, Susuz Dede Çingenelerin ekmek kapısı olmuş durumda. Ziyaretçileri öncelikle merdivenlerde oturmuş on beş kadar falcı karşılıyor. Bakla falı, taş falı gibi fallara bakarak para kazanmaya çalışıyorlar. Fal baktıranların sayısı da azımsanacak gibi değil. Genelde, duasını edip türbe başından ayrılan insanlar falcılara uğruyorlar.

Türbenin başında duran yaklaşık on kişilik bir grup da farklı yöntemlerle para kazanıyorlar. Bazıları isteğe göre Kur’an veya mevlit okuyor, bazıları ise kitap, Kur’an, cevşen vb. satıyor. Sadece “çok güzel dua edilir, dualarım hep kabul olur” diyerek dua ile para kazananlar da azımsanmayacak sayıda. Ticari yönden bu kadar gelişen türbenin ziyaretçileri Cuma günleri 200’ü geçiyor. Yasin okuyanlardan kimisi, bazı konularda çok meşhur. “Maddi sıkıntıyı gidermek için filancanın okuduğu Yasin suresi birebir” diyenlerle de karşılaşabiliyorsunuz. Susuz Dede’yi ticaret mekânı haline getirenler türbeyi fazlasıyla sahiplenmişler. Anket çalışması yaparken, “bizi ekmeğimizden edeceksin” “yarın bir gün televizyonda çıkar bunun kokusu” gibi ithamlarla karşılaşılıyor. Ziyaretçiler de bu konuda tedirgin. Anket doldurmayı, türbenin kapanmaması gibi bir şartla kabul eden ziyaretçiler de oluyor. Türbeler konusunda basının ve üniversite çevrelerinin tepkili olduğunu bilip, anketlerde

⁶⁴ Yaşar Aksoy, *Smyrna/ İzmir: Efsaneden Gerçeğe*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay. 2002.

⁶⁵ Mehmet Ozan Semerci, “İzmir Evliyalari”, *Fidan Dergisi*, Ocak-Mart 2008, sy. 58, s. 22.

art niyet arıyorlar. Anket çalışmamıza katılmak istemeyenler genelde televizyon programlarının “sahte hoca” konulu programlarından bahsederek çekindiklerini belirtiyorlar.

Mezarın varlığı ve Susuz Dede’nin kimliği hakkında farklı söylentiler vardır. Kimisi bir savaş kahramanı, kimisi ayakkabı tamircisi, kimisi de alim olduğunu söylüyor. İzmir hakkında yazılan kitaplarda karşılaştığımız tahmin ise, şahsın bir papaz olduğu görüşünü destekliyor. Herkesin ortak düşüncesi ise, bu kişinin susuzluk çektiği şeklindedir. Susuzluktan ölmek üzere iken Hızır’ın yetişip su getirdiğini söyleyenler olsa da, çoğunluk böyle düşünmüyor. Ölüm nedeninin susuzluk olduğundan eminler. Bu nedenle, türbeyi ziyaret edenler, dua ederken türbeye su döküyorlar. Burada, türbenin denize yakınlığını belirtmekte yarar vardır. Günümüzde, son zamanlarda yapılan deniz dolum çalışmaları ile türbe sahile on dakikalık yürüme mesafesinde. Yirmi yıl öncesinde bu mesafe daha da yakındı. Bu nedenle, böyle bir yerde susuzluktan ölmeyeceğine inanmayanlar da var. Hatta, genelde gençler arasında yaygın olan bir hikayeye göre, şehir manzarasına bakıp da akşamları içki içen bir grupta, rakıyı susuz içmesi ile meşhur birisi varmış. Bir gün, iddia üzerine susuz olarak bir şişe rakı içtikten sonra vefat etmiş. Arkadaşları hemen oraya gömüp, başına da “Susuz Dede” yazan bir tabela yerleştirip gitmişler.

Türbe, eski bir mezar görünümünde. Başucunda, yani mezar taşı olması gereken yerde büyük bir taş var. Ziyaretçiler beraberlerinde getirdikleri yahut oradakilerden satın aldıkları suyu mezara döküyorlar. Ziyaretçilerin hemen hepsi bu ritüeli yerine gerçekleştiriyor. Bunun dışında, dileğe göre farklı şeyler de yapılıyor. Örneğin mezarın taşına makara ipi dolamak ve makaranın kalanını tepeden aşağıya atmak evlilik için yapılan bir ritüeldir. Makaranın ucunu taşa bağladıktan sonra, ipi bitirinceye kadar tepede dolaşanlar da var. Bunu evlenmek isteyen kızlar ya da kızların yakınları yapıyor. Ev sahibi olmak için, türbenin hemen yanındaki dilek ocağına taş yapıştıranlar vardır. Bunun dışında, dileği olsun diye ocağa mum dikenler, türbeye mendil gibi küçük hediyeler bırakanlar, türbeyi tellerle süsleyenler var. Bu ritüelleri türbenin başında su satan yahut fal bakarak, dua ederek para kazanan kişiler çeşitli sözlerle destekliyorlar. “Dedenin, türbesine bırakılan mendilden çok hoşnut kalacağı” ya da “dökülen suyun dedenin ruhuna şifa olacağı” gibi sözler söylenerek ziyaretçiler teşvik ediliyor.

Türbeye gelen herkes dua edip dilekte bulunuyor. Kur’an okumaya çok önem veriyorlar, Arapça bilmeyenler de Yasin suresini Latin harflerinden okuyor yahut orada bulunan kişilere parayla okutuyorlar. Türbeye ziyarete gelip de Kur’an okumadan veya okutmadan giden yok gibidir.

Türbeye daha önceden gelip dilekte bulunanlar, dilekleri kabul olunca tekrar ziyarete gelip, insanlara kesme şeker, bisküvi, çikolata vb. dağıtıyorlar. Dağıtılan kesme şekerlere bazıları evde Kur’an veya dua okuyor. Okunmuş şekerler, teşekkür anlamı taşıyor. Bunun

dışında, her ziyaretinde kesme şeker dağıtanlar da var. Kesme şeker dağıtırken konuştuğumuz bir kadın, “bu kaçınıcı şeker dağıtışım, hala dileğim kabul olmadı, son bir kez daha dağıtacağım, olmazsa dağıtmayacağım artık” diyor. İnsanların birçoğu dağıttıkları şekerin faydası olup olmadığını bilmediklerini, bunu sadece sevap olsun diye yaptıklarını söylüyorlar, ama farkında olmadan da karşılık beklentisine girebiliyorlar. Bahsettiğimiz kadının dileği çocuğunun iyileşmesiydi. Çocuğu “down sendromlu”ydu. Kadın, bu hastalığın tedavisi olmayan bir hastalık olduğunu biliyordu, yine de şansını denemek isteyen bir hali vardı. Üstelik birkaç defa gelmesine rağmen çare bulamayışına da sinirleniyordu.

Polis emeklisi olduğunu söyleyen bir bey, Susuz Dede’ye ilk defa İzmir’e tayini çıkınca geldiğini anlatıyor. Tek başına İzmir’i gezerken türbeyi ziyaret etmiş ve dededen bir ev istemiş. Bu olayın üzerinden 28 sene geçmiş, polislikten emekli olmuş. Geçen sene bir ev aldığını söyleyip ekliyor: “Geç de olsa, dedenin dileğimi kabul edeceğini biliyordum.” Bu emekli polis memuru 28 yıllık memuriyetin ardından emeklilik ikramiyesiyle ev almasını, seneler önce yaptığı duaya bağlıyor.

Bunun dışında, türbeyi yahut Susuz Dede’yi rüyada gördüğünü söyleyenler de var. Bu insanlar, kendilerinin özel olarak seçildiğini, Susuz Dede’nin kendileri ile manevî yoldan irtibata geçtiğini ifade ediyorlar. Biraz konuştuğumuzda, bu insanların birçok konuda farklı düşünceleri olduğu anlaşılıyor. Örneğin birisi, namaz kılmadığını, çünkü yaratıcının onu sevdiğini, namaz gibi araçlara ihtiyacı olmadığını söylüyor. Bir başkası ise bu konuda tam tersi düşünebiliyor.

Ziyaretçilerin büyük çoğunluğu, sıkıntılarına çözüm bulmak için türbeye geliyor. Bunun dışında, arkadaşlarının ısrarıyla gelenler, yahut sadece Kur’an okumak için devamlı gelenler de var. Sıkıntılarına çözüm bulmak için buraya gelenlerin kafalarının çok da net olmadığı görülüyor. Anket soruları dışında sohbet ettiğimizde, çoğunlukla bu mezarda gerçekten birisinin yatıp yatmadığını bize soruyorlar. “Belki de böyle birisinin hiç olmadığını, ama ‘bir umut!’ düşüncesiyle buraya geldiklerini” açıkça ifade edenlerin sayısı epey fazla.

Önemli bir ziyaret nedeni de, “türbenin manevi havasını solumak” şeklinde ifade edilmektedir. Gündelik telaşlardan uzak, serin bir yerde, soyut şeyleri düşünmek ya da kendisini ilahi aleme daha yakın hissetmek için buraya gelenler var. Tek başına gelen insanlar, türbenin arka tarafında, deniz manzarasına karşı oturup dua etmeyi tercih ediyorlar. Deniz manzarasının karşısında, bir türbe yanında dertleri için çare isteyen, dua eden insanlar, haliyle duygusallaşıyorlar. Genelde ankete katılmak istemeyen bu insanların aksine, türbenin yanında duran ve gelen-gidenle konuşan, şakalaşan kadınlar da var. Bu kadınlar için türbe ziyareti sanki bir alışkanlık haline gelmiş. Buraya her Cuma geldiğini söyleyen bu kadınlar için türbe artık bir sosyalleşme aracı, kendi arkadaş çevrelerini oluşturdukları bir mekan haline gelmiş. Bu yüzden,

türbenin başında şenlik havası var, diyebiliriz. Birbirlerine espri yapan, yüksek sesle bir hafta boyunca ne yaptığını anlatan, kahkaha atan insanlar görmek mümkün.

Konuştığımız kişilerden birkaçı bu türbeyi rüyasında gördüğünü, Susuz Dede'nin onları çağırdığını, ziyarete gelmesini onun istediğini söylüyor. Bu kişilerin eşleri de bu duruma inanıyor, eşlerinin bu açıdan “seçilmiş” olduğunu kabul ediyorlar. Rüya da Susuz Dede'yi görerek geldiğini söyleyen bir adam, türbede hissettiği duygu yoğunluğunun başka kimse tarafından hissedilemeyeceğini söylüyor. 1500 dolayında şiir yazdığını, bunların kendisine ilahi ilhamla yazdırıldığını ifade ederken, çevresindekiler de büyük bir ciddiyetle dinliyorlar. Aslında türbe, “soyut” anlatıların kolayca kabul göreceği bir yer. Yine aynı türbede, senelerdir muska satarak hayatını kazandığını söyleyen bir başka adam, üzerinde Hz. Ali'nin resmi olan yüzüğünü göstererek, kendisinin farklı alemlerle irtibata geçebildiğini, manevi olarak üstün bir kademede olduğunu söylüyor. Ziyaretçiler bu sözleri dinleyip ikna olabiliyorlar.

Ziyarete gelenlerle yaptığımız görüşmelerde, insanların televizyon aracılığıyla bazı konularda bilgi sahibi olduğunu görmek mümkün. Ama bu bilgi adetlerle çatıştığı için, ilginç konuşmalar da yaşanabiliyor. Örneğin, “bu kişinin size şefaathçi olacağına inanıyor musunuz” sorusuna hemen hemen herkes “hayır!” cevabını veriyor. Ardından, şefaathçi diye bir şeyin olmadığını, her şeyi Allah'tan beklediklerini söylüyorlar. Soruyu “burada yatan insanın âhirette size yardımcı olacağına, aracılık üstleneceğine inanıyor musunuz?” şeklinde değiştirince de genelde olumlu cevap veriyorlar. Televizyondan yahut bazı sohbetlerden duydukları kalıp cümlelerin anlamını sorgulanmadan kabul ediyorlar.

Sayıları az da olsa, buraya sadece manzarası için geldiğini, aslında türbe olayına inanmadığını, evde dua etmek yerine burayı seçtiğini söyleyenler de oluyor. Bir ölünün, üstelik de bir papazın ardından, ölüm sebebi ne olursa olsun, su dökmenin bir yararı olmayacağı hakkında uzun uzun konuşmalar yapıyorlar. Televizyonda seyrettikleri ilahiyatçıların konuşmalarından etkilendiklerini fark ettiğimiz bu insanlar, türbe başında yapılan ritüellere karşı olduklarını belirtiyorlar.

Ziyaretçilerin birçoğu sadece kutsal günlerde namaz kılıyor, uygun ortamlarda içki içebileceklerini yahut geçmişte içtiklerini söylüyorlar ve ailede çeşitli sorunlar yaşıyorlar. Bu konuları paylaşmakta çok rahat değiller. Örneğin, “evli” olduklarını söyleyen bazı kadınlarla anket sonrası sohbet ederken, eşleri ile uzun zamandır ayrı yaşadıklarını öğreniyoruz. Ziyarete gelen kadınlar arasındaki samimiyet, kaynaşma biraz da bu ortak noktadan kaynaklanıyor. Gelen kişilerin benzer sorunları var ve bu ortak nokta onları yakınlaştırıyor. Tek başına gelip duasını yapan ve Kur'an okuyan insanlar hangi konuda dilek dilediklerini yahut içki içip içmediklerini söylemek istemiyorlar. Grup halinde gelen kişiler anket doldururken çok daha rahat davranıyorlar.

Türbede “kendileri gibi olan” insanları görmenin rahatlığı, konuşmalara da yansıyor. Örneğin, genç kızlara türbe ziyaretinin nedenini sorduğumuzda, evlilik için geldiklerini genelde rahatça söylüyorlar. Makara alan ve bunu türbe etrafında dolaştıran açık öğretim mezunu bir kızla konuştuğumuzda, ziyarete gelmesini annesinin istediğini, fakat kendisinin de yaptıklarının olumlu sonuç getireceğine inandığını söylüyor. Aynı şekilde, evlenmemiş kızları için makara ipi alan kadınlar da var. Onlar da sonuçtan eminler. Makarayı önce türbenin taşına dolayan, sonra da tepeden aşağı atan, yahut türbe çevresinde ip bitinceye kadar dolaşan kadınlar, kalan makaranın tepeden aşağıya takılmadan inmesi halinde kısmetin açıldığına inanıyorlar. “Belki bir aya, belki beş yıla kadar kızının kısmetinin açılacağını” düşünen kadınlar, aslında başlarına gelen iyi şeyleri Susuz Dede’ye bağlamaya hazırlar. Dolayısıyla, bu ziyaretin psikolojik anlamda en azından kısa vadede işe yaradığı söylenebilir.

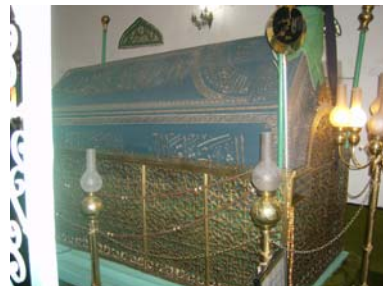
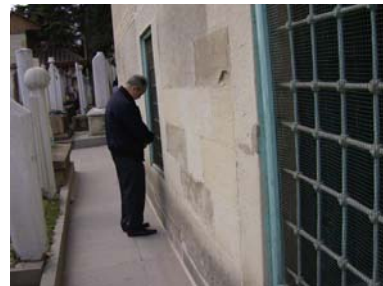
Sonuç olarak, Susuz Dede’ye gelen ziyaretçilerin genelde ev hanımı ve ilköğretim mezunu olduğunu söyleyebiliriz. Belediye koruması yahut bir bekçi olmadığından, bazı fırsatçıların ekmek kapısı haline gelen türbe, sorunlarına çözüm arayanlar tarafından ziyaret ediliyor. Bu durumda ziyaretçiler türbedeki fırsatçılar tarafından maddi açıdan sömürülüyor. Ziyarete gelenler çeşitli ritüeller yaparak sıkıntılarına çözüm arıyor, türbeden medet umuyorlar. Bu ziyaretlerin manevî bir rahatlama ve geçici de olsa bir iç huzuru yarattığı söylenebilir.

3. Susuz Dede Türbesi’nde Yapılan ritüeller:

- Türbe taşına makara ipi dolamak, ip bitinceye bitinceye kadar türbenin bulunduğu tepede dolaşmak veya makaranın kalanını türbenin bulunduğu tepeden aşağıya atmak. (Makara herhangi bir şeye dolanmadan aşağıya inerse, kısmetin açıldığına inanılır). Bu ritüel daha çok evlilik kısmeti için yapılır.
- Türbenin hemen yanındaki dilek ocağına taş yapıştırmak. (Ev sahibi olmak isteyenler bu ritüeli yaparlar).
- Dilek ocağına mum dikmek, türbeye mendil vb. küçük hediyeler bırakmak, türbeyi tellerle süslemek.
- Türbede Kur’an okumak veya etrafta bulunan okuyuculara ücretle Kur’an okutmak.
- Türbedeki ritüellerden sonra, etrafta bulunan falcılara fal baktırmak.
- Dileklerin kabulü halinde tekrar türbeye gelip, okunmuş kesme şekeri bisküvi, çikolata vb. dağıtmak.

Not: Gözlemler Sıdika Sümeyye Karaarslan tarafından yapılmıştır.

ŞEYH ŞABAN-I VELİ TÜRBESİ / KASTAMONU

1. Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi

Türbe, kapıdaki kitabeden anlaşılacağı üzere Miladi 1611 yılında Sultan I. Ahmet'in emri ile yapılmıştır. Türbede 16 adet tahta sanduka bulunmaktadır. Bunlardan ortada ve daha gösterişli olup pirinç mahfaza içine alınmış olanı 1569 yılında vefat eden ve Halvetiliğin Şabaniyye kolunun kurucusu olan Şeyh Şaban-ı Veli'ye aittir. Sandukanın üzerinde yeşil kadifeden bir örtü bulunmaktadır. Diğer 15 sandukadan 13 tanesi dergahta şeyhlik yapan zatlara, iki tanesi de Şaban-ı Veli'nin ibrikdâr ve peşkirdârına aittir.

Musa Fakih Mahallesi, Gümüşlüce Caddesi üzerinde bulunan Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi büyük bir külliyein içindedir. Külliye de türbe ile birlikte camii, kütüphane, dergah evleri ve şadırvan bulunmaktadır. Bu nedenle türbe aynı zamanda Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi adıyla da anılmaktadır. Halk arasında Şaban-ı Veli isminden çok “Hazreti Pir” ismi kullanılmaktadır. Hazreti Pir, aynı zamanda bu semtin adıdır. Türbenin manevi havasının Kastamonu halkı üzerinde etkili olduğu gözlenmektedir.

Şeyh Şaban-ı Veli, 1481 yılında Berat kandili gecesinde Kastamonu'nun Taşköprü ilçesinde dünyaya geldi (Bugünkü Hanönü ilçesinin Çukurçayı köyünde).⁶⁶ Küçük yaşta anne-babasını kaybetti, evlatlık olarak büyütüldü. Köyüne yakın bir belde olan Konrapa'da, daha sonra da Taşköprü ve Kastamonu'da çeşitli hocalardan ilim tahsil etti. İlim hayatına İstanbul'da devam edip icazetler aldı. Ancak zahiri ilimlerle tatmin olmadı ve kendisine bir mürşit aramaya başladı. İstanbul'daki şeyhler kendisini tatmin etmedi. Bolu'da bulunan Hayrettin Tokâdi isimli mürşidin ününü duydu ve iki arkadaşı ile birlikte 1517'de yaya olarak Bolu'ya gelerek Hayrettin Tokadi'ye intisap etti. Tokadi Dergâhı'nda 12 yıl kadar kaldı ve 1530'da irşat için Kastamonu'ya gönderildi. Burada hem ders verdi hem tasavvufi sohbetlerde bulundu. Ünü kısa sürede çevre illere yayıldı. Birçok mürşit yetiştirdi. Ömrünün son 7 yılını halen mevcut olan hücresinde halvet içinde geçirdi. O kadar meşhur oldu ki, kendisine cinlere de mürşit olduğuna inanılarak insan ve cinin mürşidi anlamında “mürşidü's-sakaleyn” unvanı verildi.⁶⁷ 1569 yılında, ölümünden birkaç gün önce İstanbul Süleymaniye Camii vaizi Kastamonulu Muharrem Efendi kendisini ziyarete gelmişti. Muharrem Efendi İstanbul'a döneceğini söyleyince ona “Gitme, biz ahrete göçüyoruz, benim namazımı kıl da git!” diyerek keramet gösterdi.

Şeyh Şaban-ı Veli'nin dilden dile dolaşan menkıbelerini duyanlar, maddi ve manevi bakımdan huzur bulabilmek üzere dergâha gelmektedir. Burada yapılan duaların mutlaka kabul olacağı kanaati yaygındır. Bu vesile ile toplumun her kesiminden insanlar büyük bir saygı içinde Pîr'in dergâhına gelip huzur bularak ayrıldıklarını düşünmektedir. Bilhassa Ramazan aylarında Kastamonu dışından da gelen kalabalık ziyaretçi grupları ile birlikte türbe çok canlı bir görüntüye sahip olmaktadır.

⁶⁶ Fazıl Çiftçi, *Hazreti Pir Şeyh Şaban-ı Veli*, Şeyh Şaban-ı Veli Kültür Vakfı Yay., Kastamonu 2007, 11.

⁶⁷ Fazıl Çiftçi, *Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserleri*, TDV Yayınları, Ankara 1995, s. 35-44.

Külliyeyi kuşatan ihata duvarının ikisi doğu, biri de güney tarafından açılan üç kapısı vardır. Gümüşlüce Caddesi'ne açılan ana giriş kapısının üzerinde nefis kompozisyonlu bir kitabe vardır. Bu kitabeden anlaşıldığına göre, külliye 1845 yılında Sultan Abdülmecit'in emriyle Kastamonu Kaymakamı Salih Ağa tarafından esaslı şekilde restore ettirilmiştir. Türbenin içinde tek bir beytin yazılı olduğu bir levha vardır:

Âşıkânın kâbesidir bu makam,

Kim ki nâkıs gelse bunda olur tamam

Türkçe harflerle yazılı bu beyit daha önceleri türbe kapısında asılıymış. Ancak türbe etrafında tavaf eder gibi dönen ziyaretçilerin sayısı artınca levha türbe kapısından indirilmiş.

Külliyeye içinde Şeyh Şaban-ı Veli, Şücaüddin, Asitâne veya Hz. Pîr gibi isimlerle anılan bir cami bulunmaktadır. Caminin bânisi 1490–1500 dolaylarında vefat ettiği düşünülen Seyyid Sünneti Efendi'dir. Sünneti Efendi'nin mezarı caminin kible tarafında medfundur. Külliye içindeki kütüphane türbeye bitişik olarak aynı tarihte yapılmıştır. Külliye'de ayrıca Şeyh Şaban-ı Veli'ye ait şahsi eşyaların ve türbedeki diğer kıymetli eşyanın sergilendiği bir müze bulunmaktadır.

Türbe ile kütüphanenin kuzey doğu köşesinde "Asa Suyu" adı verilen bir çeşme bulunmaktadır. Bu suya halk arasında aynı zamanda "âb-ı zemzem"den galat olarak "Ebizemzem" denilmektedir. Çevredeki dağlardan gelen doğal bir kaynak suyu olan bu suda zemzem kokusu ve tadı olduğuna, hafif bir su olduğuna ve ne kadar içilirse içilsin rahatsızlık vermediğine inanılmaktadır. Su, mahallî bakır işçiliğinin güzel bir örneğini sergileyen kalaylı taslarla içilir. Ziyaretçiler, bu sudan içmekle bereket, hastalıklara şifa ve psikolojik rahatlama duydukları için büyük bir hazla içmektedirler. Eski Ramazanlarda bu sudan Nasrullah Camiine getirilir ve camide bulunan çok sayıdaki zemzem fincanlarına konularak iftar topunun atılması beklenir ve bu esnada cemaat Kur'an okuyarak ve zikir ederek iftar vaktini beklermiş. Top atılır atılmaz da "asa suyu" iftar ederlermiş.

2. Şeyh Şaban-ı Veli Hakkında Menkıbeler

Şeyh Şaban-ı Veli hayattayken tayy-i mekân ve tayy-i zaman yaptığına, çoğu kere de sabah namazı için Kabe'ye gittiğine inanılır. Cemaat ve talebeleri şeyhi sabah namazında aralarında göremeyince sorarlar. Kabe'ye gittiğini söyleyince, talebelerinden birisi "beni de götür" der. Şeyh, bu talebesine gözünü kapat diyerek onu da Kabe'ye götürür. Diğer talebeleri neden bizi götürmüyorsun deyince, şeyh asasını yere vurur ve yerden su fışkırmaya başlar. Şeyh, bunun zemzem suyu olduğunu söyler. Böylece talebelerini Kabe'ye götürmemiş ama onların ayağına zemzem suyunu getirmiştir. Bugün türbede bulunan ve halk tarafından "ebizemzem suyu" olarak adlandırılan suyun hikâyesi bu menkıbeye dayanmaktadır.

Bir diğer menkıbe türbenin yanında bulunan konaklarla ilgilidir. Bu konakları, Azdavaylı Mahmud Bey yaptırmıştır. Mahmud Bey aslında fakir birisidir. Ama askere giderken bu türbeye gelip dua etmiş, hiçbir tahsili olmamasına rağmen de paşalığa kadar yükselmiştir. Daha sonra "ben fakir ve cahil birisiyken" böyle oldum. Bu nimetler bana Şeyh Şaban-ı Veli'nin yüzü suyu hürmetine

bahşedilmiş olmalı” der. Türbenin yanına kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı olmak için iki tane misafirhane ve eşi Fatıma Hanım adına bir şadırvan yaptırır.

Bir başka menkıbe ise şöyledir: Kastamonulu köylülerden birisi kervan ile hacca gider. Ancak Mekke’de kervanını kaybeder. Aylarca Mekke’de kalır Türkiye’ye dönemez. Bir gün birisi nereli olduğunu sorar. Kastamonulu olduğunu söyleyince ona, her Saban namazı Kabe’nin falanca yerinde namaz kılan birisini tarif ederek bu kişinin eteğine yapışmasını tembihler. Köylü üç sabah üst üste o kişinin eteğine yapışır. Üçüncü sabah o kişi kendisinden gözünü kapatmasını ister. Gözünü kapatınca kendisini köyünde bulur. Köylünün eteğine yapıştığı kişi Şeyh Şaban-ı velidir.

3. Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi’nde Gözlemler

Ziyaretçilerin önemli bir bölümünü Kastamonu içinden ve çevre ilçelerden turlarla veya bireysel olarak gelenler olmaktadır. Yakın illerden gelenlerin sayısı da hatırı sayılır bir yekun oluşturmaktadır. Yaz aylarında ise uzak illerden düzenlenen turlarla gelenlerin sayısı oldukça yüksektir.

Ziyaretçiler, genellikle, dua etmek, namaz kılmak, Şeyh Şaban-ı Veli’nin kullandığı şahsi eşyalarıyla (tesbihi, sarığı, rahlesi, su ve yemek kapları vs.) Türbe’deki diğer kıymetli eşyaların sergilendiği müzeyi ziyaret etmektedir. Ayrıca bazı ziyaretçiler, türbe içinde ve dışındaki hediyelik eşya dükkanlarında alışveriş yapmaktadır. Rehberleri olmayanlar ise buradaki görevlilerden, yerli ziyaretçilerden ya da çevredeki hediyelik eşya satan esnaftan bilgi edinmeye çalışmaktadır.

Yerli halk ya da aslen Kastamonulu olup başka illerde ikamet edenler ise daha çok manevi huzur bulma, dua etme, Asa Suyu’ndan içme, adak kurbanı getirme gibi ritüeller için buraya gelmektedir. Ziyaretçilerin önemli bir kısmı Türbeyi birden fazla ziyaret edenlerden oluşmaktadır. Özellikle Kastamonu içinden gelenler Türbeyi kısa aralıklarla ziyaret etme ihtiyacı hissettiklerini; Türbeye bir gelenin bir daha gelmek istediğini aktarmaktadırlar.

ÖSS, KPSS ve benzeri sınavlar öncesi dönemde gerek turlarla gerekse bireysel olarak gelen ziyaretçi sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir. Ayrıca genel ve yerel seçimlerde aday olanların buraya gelip başarılı olmak için dua ettikleri söylenmektedir. Sınavlarda ve seçimlerde başarılı olanlar ise tekrar gelip şükür duası etmektedir. Şükür duası için gelenlerden bazılarının türbeye önemli miktarda para bıraktıkları anlatılmaktadır.

Ziyaretçiler, özellikle düğün ve sünnet merasimlerinde gelenler, Türbe’nin ana kapısından girerek Caminin kible tarafında bulunan ve Caminin bânisi olan Seyyid Ahmet Sünnetî’nin kabrini ziyaret edip dua ederler. Ardından yüksek sesle tekbir getirerek türbenin önüne gelirler. Bazen toplu, bazen münferit olarak dua ederler. Daha sonra da asa suyundan içerek ziyaretlerini tamamlarlar.

Çocuğu olmadığı için ya da herhangi bir hastalığından kurtulmak için çare arayanlar 7 veya 40 tane ceviz büyüklüğünde taş alıp asa suyu ile yıkadıktan sonra evlerine götürürler. Bu taşları 7 veya 40 gün sonra geri getirip türbe içinde veya etrafında bir yere gömerler.

45 yaşlarında bir erkek ziyaretçi ile konuşuyoruz. Beş yıl önce hastalandığını, birçok hastanede farklı doktorlara muayene olduğunu, ancak hastalığına kesin bir tanı konulamadığını, daha birisinin tavsiyesi ile bu Türbe’den götürdüğü Asa suyu ile evinde banyo yaptığını ve bir süre sonra iyileştiğini anlatıyor.

Çocuğunu sünnet ettiren bir anne sağ elini “asa suyu”nda ıslatıp çocuğunun sünnet yerini pansuman eder gibi ıslatıyor. Bu davranışının sebebini soruyoruz ve “şifa niyetine” cevabını alıyoruz.

Bir ziyaretçinin dua ve dileklerine kulak misafiri oluyoruz: “Allah’ım iki oğlum var, ikisi de hapiste. Küçüğü haksız yere yatıyor, hiç olmazsa onu kurtar ya Rabbi” diyerek Türbe’den yardım istiyor.

Bir başka ziyaretçiyi gözlemliyoruz. Oldukça saygılı bir eda ile ve elleri bağlı bir şekilde türbe kapısına geliyor. Türbe eşiğini hem sağ hem sol tarafına dönerek iki kere öpüyor. İçeri giriyor. Türbede bulunan tüm mezarları selamlıyor. Daha sonra uzun süre dua ediyor, dileklerde bulunuyor. Sonunda, yine elleri bağlı bir şekilde türbeye sırtını dönmeden aynı şekilde eşigi öperek geri geri çıkıyor.

Türbede çaput bağlama vb. türden Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bâtıl olarak tanımladığı ritüellere rastlanmamaktadır. Zaten türbenin dış duvarında asılı Diyanet İşleri Başkanlığı’na ait bir uyarı yazısı bulunmaktadır. Ayrıca, türbenin Kastamonu merkezde yer alması ve yanı başında cami bulunması bu tür ritüellerin kontrol edilmesini sağlamaktadır.

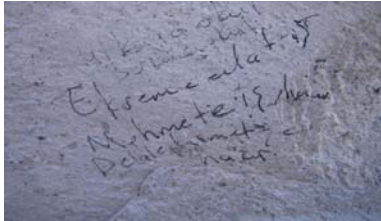
4. Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi’nde Yapılan Ritüeller

- Kurban kesmek
- Dua etmek, namaz kılmak
- Dilekte bulunmak
- Türbe eşiğini öpmek
- Türbe bahçesindeki bulunan “asa suyu” veya “Ebizemzem” denilen çeşmeden su içmek veya kaplara doldurmak
- Şeyh Şaban-ı Veli’nin sandukası başında yer alan şamdanlarda mübarek gecelerde mum yakmak
- 7 veya 40 tane ceviz büyüklüğünde taş alıp “asa suyu” ile yıkadıktan sonra eve götürmek. Bu taşları 7 veya 40 gün sonra geri getirip türbe içinde veya etrafında bir yere gömmek.

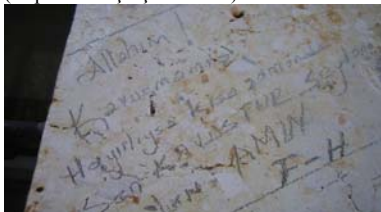
TAVUS BABA TÜRBESİ / KONYA

“Allah’ım herkesi sevdigine kavuştur. FİZ”

“Utku’ya okul, Serkan’a okul, Ekrem’e evlat, iş, Mehmet’e iş, hanım; Delal’e kismet, ev, huzur.”
(Toplam 5 kişi için 9 dilek).

1. Tavus Baba Türbesi

Konya'nın Meram ilçesinin batısında, Meram Çayı'nın güney yamacında bulunan türbe ve yanı başındaki tarihi Tavus Baba Camii, Şeyh Tavus Mehmet el-Hindi'ye (ö. 1432) atfedilmektedir. Günümüzde türbe ve müstemilatı, Konya Belediyesi tarafından düzenlenmiş geniş bir mesire alanının sınırları dâhilinde bulunmaktadır.

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Tavus Baba'nın kim olduğu hakkında değişik rivayetler vardır. Tavus Baba'yı "Tuz Baba" olarak isimlendirenler de vardır. Fakat en yaygın kanaat, burada medfûn olan kişinin Şeyh Tavus Mehmet olduğu ve kendisinin Sultan II. Rükneddin Süleyman devrinde Konya'ya uzak diyarlardan getirilen şair ve âlimler arasında yer aldığıdır.

Söylentiye göre; Tavus Baba'nın asıl adı Mehmet ve memleketi Hindistan imiş. Devrinin şeyhlerinden kabul edilmiş ve I. Alâeddin Keykubat devrinde Konya'da yaşamış, Hindistan-Konya yolunda ilim adamları ve şeyhler arasında diyalogu güçlendiren bir kişi olarak saray tarafından takdir gören bu şahıs Hindistan'da aldığı din bilgisini burada yaymış, halkı irşat etmiştir. Ayrıca medfûn bulunduğu bölgeyi ağaçlandırmıştır.

Tavus Baba ile ilgili bir diğer rivayet ise, kendisinin erkek değil, kadın olduğu şeklindedir. Bu görüşe göre Tavus Baba, aslında Hz. Mevlânâ Celâleddin'in mürîdesi olan Tavus-u Çengi adlı bir kadındır. Horasandan göç edip gelmiş olan güzel sesli bu kadının her gün rebab ile Vezir Ziyâeddîn Hanı'nda şarkılar söylediği ve dinleyenleri büyülediği söylenir. Tavus-u Çengi Hâtun'un saray hazinedârı Şerafeddin ile evlendiği, Hz. Mevlânâ'yı tanıdıktan sonra ona bağlandığı ve ömrü boyunca saygı beslediği ifade edilmektedir. Zamanla halkın Hz. Mevlânâ sevgisi Tavus-u Çengi'de de görülmüş, türbenin bulunduğu yer uzun yıllar Mevlevîlerin toplantı yeri ve bugün de ziyaretgâh olmuştur.⁶⁸

Bir başka rivayete göre, bir gün şimdi türbenin bulunduğu yere Hint diyarından çok güzel bir kadın gelip yerleşir. Küçük kulübesinde rebab çalar. Sesi güzeldir. Mevlevîleri büyülemiştir. Kimseler yüzünü göremez. Rebabının eşsiz sesiyle tepenin eteklerinde sema edilir. Günün birinde birden ses kesilince herkes tepeye koşar. Kulübede kırık bir rebab ve bir yığın tavus tüyünden başka bir şey yoktur. Tüyler toplanır. Buraya bir türbe yapılır. Adına da Tavus Baba türbesi denir. Başka bir inanışa göre Bektaşiler bu kişinin ölümünden sonra baba unvanını vermişlerdir. Bu yüzden Tavus Baba diye anılır.⁶⁹ Türbenin yanında aynı isimde bir cami vardır.

2. Tavus Baba Hakkında Menkıbeler

Rivayete göre Tavus Baba, Sultan Alaaddin Keykubat zamanında şimdiki Meram mevkiinde çobanlık yapan bir dervîştir. Bir ara bölge halkı kuraklık yüzünden sıkıntıya düşer, fakat seslerini sultana duyuramazlar. O günlerde açlıktan bitkin düşen iki kişi bu dervîşin yanına gelerek sultandan şikayetçi olurlar. Dervîş onlara "gidin sarayda misafirlere yemek verirler; siz de misafirmiş gibi

⁶⁸ Mehmet Aydın ve diğerleri, *Konya Merkezindeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi*, Damla Ofset, Konya 2006, s. 77–79.

⁶⁹ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=245171>, 25.01.2008.

karnınızı doyurun, sonra da sofradaki kaşıkları heybenize koyup gelin; yakalanırsanız da bunu size benim söylediğimi anlatın!” der. Dervişin dediğini yaparlar. Fakat saraydan çıkarken hırsızlık yaptıkları belirlenir. Durum sultana aktarılınca, sultan derviş saraya çağırır. Ancak derviş gitmez, üstelik de “Sultan bize gelsin!” diye haber gönderir. Sultan çağrısını tekrarlar, ancak derviş aynı cevabı verir. Sultan, bu haddini bilmez dervişe ne yapacağını düşündüğü sıralarda elinde bir yara çıkar. Hekimler çare bulamaz. Sonunda kendisine söz konusu derviş tavsiye edilir. Bu dervişten alacağı tuzla iyileşebileceği söylenir. Bunun üzerine sultan hem tuz almak hem de buyruğuna karşı çıkan bu kişiye haddini bildirmek üzere bugünkü türbenin olduğu yere gider. Sultan daha tanışır tanışmaz bu kişinin sıradan birisi olmadığını anlar. Hoş sohbetten sonra sultan Tavus Baba’ya “**meramın**” nedir diyerek ihtiyaçlarını sorar. O da, yörenin durumunu aktararak bir fırın, bir cami, bir hamam ve bir de köprü yapılmasını ister. Sultan bir kısmını yapmak üzere alternatifler sundukça derviş itiraz eder ve isteklerinden “**taviz**” vermez. Böylece (metinde geçen tırnak içerisindeki kelimelere uygun olarak) bu bölgenin adı MERAM, dervişin lakabı da TAVİZ BABA olur. Sonradan Taviz Baba ismi, Tavus Baba’ya dönüşür.

Eski müezzinlerden birisi türbeye gidip gelenlerin tuz aradıklarını görür. Bunun üzerine ziyaretçilere tuz satmaya başlar ve bu işi birkaç yıl yapar. Tavus Baba’yı da “tuzcu baba” diye tanıtır. O yıllarda İzmir’den bir çift gelir. Türbede dua ederler, ev alabilmek için de dilekte bulunurlar. İzmir’e döndükten sonra bir gün kapılarını yaşlı birisi çalar. Kadın kapıyı açınca yaşlı adam ona “siz ev arıyormuşsunuz, benim falanca yerde bir evim var. Sizi araştırdım iyi insanlarmışsınız. Evi beğenirseniz, size istediğiniz şartlarda satayım, paranız oldukça ödersiniz” der. Giderler, eve bakarlar ve satın alırlar. Ev sahibi yaşlı adam, daha hiç para almadan tapuyu verir. Maaşlarından artırdıkları küçük miktarda paralarla yıllarca ödeme yaparak ev sahibi olurlar. Tekrar Konya’ya gelerek adak kurbanı keserler ve başlarından geçen olayı çevrede hediyelik eşya satan kişilere anlatırlar.

3. Tavus Baba Türbesi’nde Gözlemler

Ziyaretçi ritüelleri birkaç yıl öncesine kadar oldukça geniş bir yelpaze arz ediyordu. Başta tuz alış verişi olmak üzere çaput bağlama, dileklerin yazıldığı kâğıtlar bırakma vb. ritüeller oldukça fazlaydı. Ancak mevcut cami görevlilerinin bu ritüelleri hurafe sayarak engellemeleri nedeniyle ritüellerden bazıları uygulanmaz olmuştur.

Ziyaretçilerden bir kısmı türbe ziyaretinin ardından camiyi de ziyaret edip namaz kılmaktadır. Bazı ziyaretçiler cami hocasından tuz istemektedir. Bir ziyaretçi kızının nasibini açmak için hocaya kapalı bir kilit getirmiş ve açtırmak için ısrar etmiştir. Söylentilere göre Tavus Baba Camii Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde askeri depo olarak kullanılmış, tuz alış verişi bu dönemde “kör hafız” tarafından başlatılmıştır.

Dilekleri kabul olanlar sadece tuz getirenler değildir. Bir kısmı ayrıca mum getiriyor, türbenin penceresinde yakıyor ve adak adıyor. Bir diğerrinin ifadesine göre, yanında tuz getirmeyen bazı ziyaretçiler kendilerinden ısrarla tuz istiyor. Bazen 1 kg. tuz için 20 YTL vermeye razı olanlar bile

çıkıyor. Bazen, ziyaretleri esnasında tuz ritüelini yerine getirmeyenler, dönüş yolculuğu sırasında pişman oluyor, yoldan geri dönüp, tuz alıp tekrar türbeye geliyor. Hatta tur otobüsünü geri çevirip tuz almaya gelenlere bile rastlanıyor.

Tavus Baba Türbesi, Konya’da Mevlana Türbesi’nden sonra en fazla ziyaret edilen türbedir. Bunun da nedeni, Tavus Baba Türbesi’nin mesire alanı içerisinde bulunması, yolculara dinlenme ve otobüslere yeterince park imkânı sağlamasıdır.

Gerek sıradan ve gerekse kutsal gün ve gecelerde (Ramazan, Kurban, Cuma, Kandil günleri) gerçekleştirdiğimiz gözlemlere dayalı olarak şu bilgileri aktarabiliriz:

Ziyaretçilerin büyük çoğunluğu, Konya’ya düzenlenen özel ya da kurumsal (tur) geziler çerçevesinde ilk defa gelenlerden oluşmaktadır. Bu gruptakilerin önemli bir kısmı, türbeyi ve etrafını incelemekte, bilenlerden bilgi almakta ve kısa bir duadan sonra ayrılmaktadır. Buna karşılık birden fazla ziyarette bulunanların çoğunluğu, hazırlıklı gelmekte, daha deneyimli davranış biçimleri sergilemektedir.

Ziyaretçi profili genel olarak Türk vatandaşlarından oluşmakla birlikte, özellikle Mevlana ihtifallerinin sürdüğü Aralık ayında türbeye başta İranlılar olmak üzere Müslüman ve Türklerin de katıldığı (tespitlerimize göre bu yıl Hollanda, İsrail, Litvanya, Almanya, İngiltere, Japonya, ABD ve Çin’den) çok sayıda yabancı kabileler de gelmektedir. Türkler ziyaret sırasında daha çok dua etmekle yetinirken yabancılar, daha çok grup halinde ayin düzenlemektedir. Gözlemlediğimiz bir örnek olmak üzere İranlılar el çırparak tef eşliğinde gazel okurken Litvanyalılar el ele tutuşarak ilahiler eşliğinde türbeyi tavaf etmişlerdi. Türbenin etrafında şeyh-mürit ilişkisini andıracak bir tarzla tavaf ettikten sonra rabıtada bulunan oldukça sosyetik bir grubun lideriyle bir görüşme gerçekleştirdik. Adının Canan olduğunu ifade eden grup lideri, grubun İstanbul Mevlevihanesi’ne bağlı olduğunu ve her sene türbeyi ziyarete geldiklerini belirtmiştir. Amaçlarını ise, “şükranla bulunmak ve Mevlana’nın torunlarına para kazandırmak” şeklinde özetlemiştir.

Ziyaretçilerin önemli bir kısmı, genel olarak türbe ve manevi mekânlar, özel olarak ise Tavus Baba hakkında ya hiçbir bilgiye sahip değil; ya da çok az bilgiye sahiptir. Edinilen bilgiler genellikle ziyaret sırasında broşürlere, tur rehberlerine, yerel ziyaretçilere ya da çevredeki satıcılara dayanmaktadır. İlginç bir husus olarak kaynağı sorgulanmaksızın elde edilen bilgiler, çoğu zaman doğru kabul edilmekte ve içtenlikle hemen uygulanmaktadır.

Türbe çevresinde ortaya konan davranış şekilleri çeşitlilik arz etmektedir: En belirgin ortak davranış tarzlarından birisi, türbe kapısı önünde dua ve isteklerde bulunma, tuz alma ve bırakmadır. İlk defa gelenlerin çoğunluğu, tuz olgusuyla ilk defa karşılaşmaktadır. Merak ve ilgiyle tuzun varlık nedeni, amacı ve faydası hakkında bilgilenmeye çalışmaktadır. İkna olanların bir kısmı tuzu tatmakta; bir kısmı ise bir miktar yanlarına almaktadır. Onlara göre tuz, dileklerin kabulüne ve evde berekete yol açmaktadır. Şayet dilek kabul olursa, en kısa zamanda bir miktar tuz ile birlikte türbeye tekrar gidilir,

kapı eşiğine veya pencere kenarlarına tuz dökülür, dua ve teşekkür edilir. Türbeye ikinci-üçüncü defa gelenlerin bir kısmı, dilekleri kabul olduğu için tekrar gelenlerden oluşmaktadır.

Tipik bir uygulama örneği olması açısından iki ziyaretçinin davranışı kayda değerdir: Orta yaşlarda bayan bir ziyaretçi elinde 1 kg.lık tuz poşetiyle türbe bahçesine girer. Türbenin etrafında 7 tur dolaşır. Sonra kapının önünde bir miktar tuzu başından aşağı dökerek dua eder. Yine benzer özelliklere sahip başka bir ziyaretçi elinde getirdiği tuzu dua eşliğinde kapı eşiğine boşaltır. Sonra ondan parmağıyla tadar. En sonunda, bahçedeki çeşmeden üç avuç su içer ve ayrılır. Tuzdan tatma ve çeşmeden su içme davranışı, başka ziyaretçilerde de gözlemlenmiştir.

Tuz alış verişinde yaşlılar daha istekli, gençler ise daha temkinli davranmaktadır. Özellikle kılık-kıyafet ve geldikleri araçlar açısından sosyo-ekonomik durumu yüksek olduğu anlaşılan bireyler, tuz alışverişi ve dilekte bulunma konusunda daha istekli görünmektedir.

Gözlemlerimize göre ziyaretçilerden bir kısmı, uyguladığımız ankette tuz alış-verişini onaylamadıkları halde, yine de yanlarına tuz almışlardır. Bu tutarsızlıkta muhtemelen tuz almanın herhangi bir riski olmayacağı, “ya tutarsa, ya doğruysa” anlayışı gibi fonksiyonel faktörler rol oynamaktadır.

Gerek ziyaretçilerin bizzat kendilerinden, gerekse katılımcı gözlem sırasında elde ettiğimiz bilgilere göre dileklerde en fazla dile getirilen hususlar sırasıyla sağlık, mutluluk, geçim ve başarı odaklıdır. Bu çerçevede şifahi olarak ya da duvarlara yazılarak dile getirilen istekler, kötü alışkanlıklardan kurtulma arzusundan üniversiteyi kazanma talebine kadar çok geniş bir yelpazeyi içermektedir.

Türbenin ve etrafındaki duvarın hemen her taşında rastladığımız isteklere örnek olarak bazı cümleleri olduğu gibi sıralamak, bir fikir vermesi açısından uygun olacaktır:

- Allah’ım! Beni iyileştir
- Sağlık, sıhhat, başarı, işyerinde mucize, hayırlı evlilik ver Allah’ım
- Allah’ım! Mübarek zat hürmetine borçlarımdan kurtulmamı nasip et
- Allah’ım! Adem ve Anıl’a huzur ve mutluluk ver, beni de affet Allah’ım
- Ekrem’e evlat, iş; Mehmet’e iş, hanım; Delal’e kismet, ev, huzur ver
- Allah’ım! Gönül’ü istiyorum
- Allah’ım! 2008’de mezun olmak istiyorum, ailemle mutlu, beraber ve büyük ikramiyeyi kazanmak istiyorum
- İnşallah yılsonunu zayıfsız geçerim
- Allah’ım! Üniversite sınavını kazanayım (mümkünse Marmara olmazsa Selçuk da olabilir).
En az 250 puan alayım
- Allah’ım! İnşallah devlet memurluk sınavına girerim ve kazanırım
- Allah’ım! Bacanaklarıma ve bütün evlatlarıma ev nasip et
- Allah’ım! Annemin günahlarını affet
- Sana teşekkür ederim, hayatımın aşkını bana verdiğin için ve ailemi bana verdiğin için.
Allahım! Sevdığım insanı hiç yanımdan ayırma, bana güvenmesini sağla
- Allah’ım! Sağlık, mutluluk ve başarı diliyorum tüm Müslüman din kardeşlerimize

- Bismillahirrahmanirrahim, Allah'ım! Ne olur bu sene KPSS sınavından 90 ve 100 üzeri puan alayım ve hayırlısıyla atanayım. Seneye bu zamanlar maaşımı alıyor olayım, ama öncelikle bu sene okulu bitireyim
- Allah'ım! Karnemde bir var, annem babam görmesin, kızmasın
- Allah'ım! Bana bir araba ver
- Allah'ım! Çocuklarımı ve beni koru
- Önce sağlık, sonra ev sonra iş, sonra da çocuk ver
- Allah'ım! Kavuşmamız hayırlıysa kısa zamanda sen kavuşturun, şeytana uydurma
- Allah'ım! En kısa zamanda hayırlı bir bebek ve ev ver
- Hukuk fakültesini kazanayım yardımcı ol
- Allah'ım! Bana sevdiğim kızı ver
- Allah'ım! 350 milyon burs, temiz bir avrat istiyorum
- Berk ile Arslan Hacettepe Tıp Fakültesi'ne girsin
- Allah'ım! Füsün'un gazabından beni koru
- Bu güzel akıllı bana verdiğin için teşekkür ediyorum

3. Tavus Baba Türbesi'nde Yapılan Ritüeller

- Türbe kapısı önünde dua etmek, istekte bulunmak.
- Türbe kapısına tuz dökmek. İnanca göre tuz, dileklerin kabulüne ve berekete yol açar.
- Bahçedeki çeşmeden üç avuç su içmek.
- Dileklerin kabulü halinde, en kısa zamanda bir miktar tuz ile birlikte tekrar türbeye gidilir, kapı eşiğine veya pencerelere tuz dökülür ve teşekkür edilir.
- Türbe etrafındaki duvara çeşitli dilek cümleleri yazmak.

Not: Gözlemler Abdülkerim Bahadır tarafından yapılmıştır.

TELLİ BABA TÜRBESİ / İSTANBUL

1. Telli Baba Türbesi

Telli Baba Türbesi, İstanbul'un Sarıyer ilçesinde bulunmaktadır. Şehir merkezinden uzakta olmasına rağmen, özellikle cuma günleri ve hafta sonları yoğun ziyaretçi akınına uğramaktadır.

Telli Baba Türbesi'nde yatan zatın kim olduğuyla ilgili farklı rivayetler vardır. Bir rivayete göre asıl adı Abdullah Efendi olan Telli Baba, Fatih devrinde orduda tabur imamı iken şehit olmuştur. Yüzyıllar sonra veremli bir Rum kızının onu rüyasında görmesiyle birlikte mezarı ortaya çıkarılmıştır. O günden sonra iyileşen genç kızın peşinden birçok insan bu türbeyi ziyaret etmeye başlamıştır.

Başka bir rivayete göre ise, Telli Baba boğulmak üzere olan genç bir kızı kurtaran tahlisiye (cankurtaran) memurudur. Gemilere kılavuzluk hizmeti veren bu kişi, nöbet sırasında bir kayık içinde genç bir kız ve delikanlı dalgalarla boğuştuğunu görür. Kayık devrilmiş genç kız bir tarafa delikanlı diğer tarafa düşer. Denize atlar ve genç kızı sahile çıkarır. Ancak delikanlı dalgalar arasında kaybolur. Yıllar sonra bir başkasıyla evlenen genç kız, şükran borcunu ödemek için tahlisiye memurunun bulunduğu yere geldiğinde öldüğünü öğrenir ve mezarı başında ağlamaya başlayarak telli duvağını mezara bırakıp ayrılır.

Diğer bir rivayet ise, bugün Telli Baba diye bilinen ziyaret yerinde yatanın aslında bir gelin olduğu şeklindedir. Eskiden beri ermişler hep eril olarak düşünüldüğünden Telli Gelin yerine Telli Baba adı yakıştırılmıştır. Rivayete göre, sandalla Rumeli Kavağı'ndan Sarıyer'e giden bir gelin sandalın akıntıya kapılması sonucunda boğulur. Ertesi gün çevre gelinin kıyıya vuran cesedini bulanlar şimdi ziyaretgâh olan yere gömerler ve üstüne gelinlik telleri ekerler. Verem olan genç bir kız rüya görür. Rüyasında gelinlik giymiş bir kız kendisine "herkesin önünden gelip geçtiği açık mezarı düzeltir, çevresini temizlersen seni iyileştirir, dertlerinden kurtarırım" der. Genç kız bu mezarı hemen derler toplar ve orayı türbe haline getirir. Bir süre sonra veremli kız iyileşir. Olayı duyan yöre halkı mezara akın eder. Eline bir taş alan mezara koymaya başlar, ziyaretçiler giderek çoğalır. Mezarda yatan Hristiyan bir gelin olmasına karşın din ayrımı yapmaksızın herkes mezarı ziyaret eder. İşte veremli genç kız tarafından onarılan mezar bugün Telli Baba diye bilinen ziyaretgâhtır ve aslı Telli Gelin'dir. Genç kızların Telli Baba'da dua edip dilekte bulunma adetleri bu efsanevi anlatıya dayanır.

Bir diğer rivayete göre ise, Telli Baba olarak bilinen kişi, zengin bir Rum'un kızına aşık olan Müslüman bir delikanlıdır. Ancak aşkına kavuşamayan aşık bir müddet sonra beşeri aştan ilahi aşka yükselmiş ve veli mertebesine ulaşmıştır.

Telli Baba hakkında yazılı bir tarihsel bilgi bulunmamaktadır. Telli Baba da diğer birçok türbeye atfedildiği gibi "hayali veli" kategorisinde değerlendirilebilir.

Halk arasında kült konusu yapılmakla beraber, gerek yazılı gerekse sözlü kaynaklarda haklarında bilgi bulunmayan, üstelik yaşadıklarına dair geride hiç bir belge olmayan veliler hayali veliler olarak isimlendirilmektedir. Bunlar hemen her zaman, belli bir şahıs ismi taşımaktan çok, Buğday Dede (Tire), Kum Baba (Şile), Çitlenbik Dede (Kemalpaşa) ve Çınar Dede gibi, herhangi bir yiyecek, madde, ağaç vs. adıyla anılırlar.⁷⁰

⁷⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1983, s. 16.

2. Telli Baba Hakkında Menkıbeler

Telli Baba ile ilgili en yaygın menkıbe Kurtuluş Savaşı ile ilgilidir. Düşman askerlerinin boğazı geçmeye çalıştıkları bir sırada Telli Baba karşı kıyıda (Beykoz) türbesi bulunan Yûşâ Hazretleri ile beraber İstanbul Boğazı'na bir engel koymuşlar ve İstanbul'u korumuşlardır.

Bir başka menkıbeye göre ise Telli Baba Türbesi'nin yakınındaki bir tepenin altında bir kışla vardır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir gün bölgede bir gürültü kopar. Sesi duyan askerler merakla kışla binasından dışarı çıkarlar. Bir de bakarlar ki, Telli Baba Türbesi yanmaktadır. Tüm askerler yangını söndürmek için seferber olurlar. Tam bu anda korkunç bir deprem olur ve civar binalarda taş taş üstünde kalmaz. Askerler dönüp kışlalarına baktıklarında kışlanın da yerle bir olduğunu görürler. Telli Baba onları ölümden kurtarmıştır.

3. Telli Baba Türbesi'nde Gözlemler

Türbeye yeşil bir kapıdan giriliyor. Türbe tavana kadar yeşil fayansla döşeli 20 metrekare genişliğinde bir odadan ibaret. Odanın ortasında insanların önünde durarak dua ettikleri etrafı demirle çevrili bir sanduka var. Sandukanın hemen ayak ucundaki mermerli bölümde telleri kesmek için kullanılan makaslar bulunuyor. Duvarlar çeşitli hat tablolarıyla süslü. Bir tablonun altında “Ebru Gündeş” yazıyor. Tabloyu Ebru Gündeş'in hediye ettiği anlaşıyor. Aynı tabloya asılmış kalın bir tel var. Türbedara bu telin anlamını sorduğumuzda, telin 150 yıllık olduğunu, İngiltere'de yaşayan bir Türk ailenin getirdiği, kendilerine de büyükannelerinden kaldığını öğreniyoruz. Şarkıcı Ebru Gündeş'in armağan ettiği tablonun yanında ise Galatasaraylı futbolcu Arif Erdem'in hediye ettiği bir başka tablo asılı. Bir diğer tablo ise Mahzun Kırmızıgül'e ait. Türbeye sanatçıların büyük ilgi gösterdiği anlaşıyor. Zaten türbedarın anlattığına göre de mevcut türbe binası Zeki Müren tarafından yaptırılmış.

Türbe ziyaretinde bulunanların büyük çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Ziyaretler cuma günleri ve hafta sonları artış göstermektedir. Bununla beraber yaz döneminde türbeyi ziyaret edenlerin önemli kısmını yurt dışından veya şehir dışından tatil amacıyla gelmiş olan insanlar oluşturmaktadır. Ziyaretçi sayısı öğle ve ikindi namazı öncesinde artmaktadır.

Ziyaretçilerin büyük bir çoğunluğu ziyarette bulundukları türbede medfun olan zatın kimliği hakkında bilgi sahibi olmamakla beraber buradaki kişinin Allah'ın sevgili bir kulu olduğuna inanmaktadırlar. Burada çeşitli dileklerde bulunmakta ve bu dileklerin orada yatan zatın “yüzü suyu hürmetine” kabul olacağını söylemektedirler. Ayrıca, dilekte bulunanlar burada yatan kişiden herhangi bir şey istemediklerini, sadece Allah'tan dilediklerini, fakat Telli Baba'nın buna vesile olacağına inandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, burada yatan zatın kutsal olduğuna, ona yönelik sözlü bir yermenin dahi cezalandırılacağına inanmaktadırlar.

Türbeye özel en önemli ritüel, sandukanın üzerinde bulunan tellerden keserek dileklerin kabul olacağına inanmak gelmektedir. İnsanlar bu tellerden ne kadar kısa keserlerse, dileklerinin o kadar kısa sürede gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. Bunun yanında evlenmek istedikleri kişinin ismini sandukanın etrafındaki demir parmaklıklara yazanlar olmaktadır. İnsanların bir kısmı da sadece dua ederek, Kur'an okuyarak veya türbenin yanında bulunan bir iç odada namaz kılarak ziyaretlerini gerçekleştirmektedirler. İç odada namaz kılanlar geri dönüşlerinde türbeyi tekrar tazimle selamlayarak ayrılmaktadırlar. İç odada çeşitli ritüelimsi nesnelere rastlamak mümkündür. Bunlardan en ilginç ise duvara asılan gelin duvağıdır. Kısmetlerinin açılmasını isteyen kızlar bu duvağı bir müddet takarlar.

İnsanlar buraya çeşitli sebeplerle gelmektedir. Kimi evlenebilmek, kimi iş sahibi olmak, kimiye çocuk sahibi olabilmek için gelmekte ve dua etmektedir. Dilekleri kabul olanlar ise şeker veya lokum dağıtmakta ya da türbeye süpürge hediye etmektedir. Bazıları, dileği kabul olanların yılda en az bir defa türbeyi ziyaret etmek zorunda olduğunu düşünmektedir. Türbede çeşitli süpürgelerin olduğunu gözlemledik. Bu süpürgelerin anlamını türbedara sordüğümüzda insanların dileklerinin gerçekleşmesi için süpürge adadıklarını ve gerçekleşince bunları getirdiklerini söylüyor. Kendisinden, bu süpürgelerin satıldığını ve gelirinin fakire fukaraya dağıtıldığını öğreniyoruz.

Ziyaretçiler sandukaya doğru dönerek kimisi ayakta, kimisi de oturarak dua ederler. Büyük bir çoğunluk hemen sandukanın önünde bulunan makaslardan alarak sandukanın üzerine bırakılmış olan parlak tellerden kesip almaktadır.

40 yaşlarındaki bir kadın türbedarın o anda orada bulunmaması üzerine, “amca yok mu?” diye soruyor. Bu ifade, onun türbenin müdavimlerinden olduğunu gösteriyor. Türbeye sık gelen ziyaretçilerle her an karşılaşmak mümkün. Bu insanlar burada huzur bulduklarını ifade ediyorlar. Elinde tellerle 20 yaşlarında genç bir kız türbeye giriyor ve dua etmeye başlıyor. Duanın ardından türbe üzerine dağılmış olan tellerden kesiyor ve orada bulunan bir bayana kendisine elindeki tellerin türbe girişinde satıldığını bunları ne yapması gerektiğini soruyor. Ardından “bu telleri dileğim kabul olduktan sonra getirip buraya koymam gerekiyormuş, öyle söylediler” diyor. Türbeden çıkmak üzereyken de geri dönerek “telleri şimdi türbeye koysam olmaz mı?” diye soruyor. Biraz önce konuştuğu bayandan, “gönlünden nasıl geçiyorsa öyle davran!” cevabını alınca da telleri sandukanın üzerine bırakarak türbeden ayrılıyor.

Türbeye gelen 25 yaşlarında bir çift bir müddet konuştuktan sonra türbeden uzun teller alıyorlar. Ardından bayanların namaz kıldığı bölüme ilerliyorlar. Görevlinin orada bayanların namaz kıldığını söylemesi üzerine geri dönen çift görevliye Telli Baba’nın kim olduğunu soruyorlar. Görevli ise türbenin içinde Telli Baba hakkında bilgi yazdığını söylüyor. Ancak bayan o yazıyı okuduklarını söyleyince görevli daha fazla bir bilgisinin olmadığını ifade ediyor. Ardından genç adamın görevliye “borcumuz ne kadar?” diye soruyor ve görevli “herhangi bir borçlarının olmadığını, sadece yardım topladıklarını” söylüyor. Genç çift bir miktar yardımda bulunup türbeden ayrılıyor.

Sandukanın bulunduğu odaya bir genç kız ve annesi geliyor. Türbede Kur’an okuduktan sonra kadın bize burada ne yaptığımızı soruyor. Türbe ziyaretleri üzerine araştırma yaptığımızı söyleyince, türbe ziyaretlerinde yapılan davranışların ya da bu ziyaretlerin doğru olup olmadığını soruyor. Kızı ise türbeden tel almanın doğru olmadığını, dolayısıyla böyle bir şey yapmayacağını ifade ediyor. Annesi ise buraya gelip tel almadığını, ancak dilediği bir şey kabul olursa Telli Baba türbesini ziyarete gideceğine dair söz verdiğini söylüyor ve dileğinin gerçekleşmesi üzerine geldiğini söylüyor. Kız, bir süre bekledikten sonra annesine bizimle alakası olmayan bir konu hakkında “tel kessem?” diyor. Annesinin peki demesi üzerine tel keserek cüzdanına yerleştiriyor.

Türbenin bulunduğu odaya bir anne ve kız giriyor. Kızın tepkisi oldukça ilginç: “Ay ne güzel teller!” Annesinin “Kur’an okur musun?” şeklindeki sorusuna hayır cevabını veren kız, sandukanın yanındaki merdivenlere oturarak beklemeye başlıyor. Annesi bir müddet Kur’an okuduktan sonra tellerin kesildiği yöne doğru ilerliyor. Kızı da telaşla o bölüme gidiyor, birkaç tane tel keserek kağıda sarıyor ve cüzdanına koyuyor. Annesine, telleri kaybetmekten korktuğunu söylüyor.

Türbeye elinde üç adet telle giren genç bir kız sandukanın ayak ucunda bulunanlara ne yapacağını soruyor. Ardından ekliyor: “Dua okunuyor mu?” Bir kadın cevap veriyor: “Yoo, ama Fatiha... okuyabilirsin.” Ardından bir genç, türbedeki tellerden kesmesini ve yanına almasını, dileği

kabul olduğu takdirde ise geri getirmesini söylüyor. Genç kız ise “ben dünyanın bir ucundayım” cevabını veriyor, fakat tel kesmeyi de ihmal etmiyor.

Türbeye 30 yaşlarında, kucağında yeni doğmuş bebeğiyle bir adam giriyor. Yanındaki eşiyle beraber türbenin merdivenlerinde durarak dua ediyorlar. Dualarını yaptıktan sonra yavaşça sandukanın bulunduğu odadan dışarı çıkıyorlar. Ardından erkek geri gelerek tel kesiyor. Kapının dışında bulunan eşi ise tellerin çok uzun olduğunu daha kısa kesmesi gerektiğini söylüyor. Adam geri dönerek telleri bir miktar kısaltıyor ve eşinin yanına dönüyor. Eşi telleri daha da kısaltmasını, yoksa dileğin gerçekleşmesinin uzun zaman olacağını söylüyor. Fakat adam “boş ver!” dercesine ilerleyerek türbeden çıkıyor.

Türbe duvarında asılı olan bir şiir 30 yaşlarındaki iki kadının dikkatini çekiyor ve yanındakilerle okumaya başlıyorlar. Şirinin son bölümünü özellikle “ibret istersen ölüm yeter” kısmını vurgulayarak okuyorlar. Onların ardından o anda bu odada bulunanlar da teker teker gelerek şiiri okuyorlar.

Sanduka odasının dışına çıkan 25 yaşlarında bir kadın, türbedara Eyüp Sultan’a nasıl gidildiğini soruyor. Ramazan dolayısıyla türbeleri dolaştıklarını ve oraya da gitmek istediklerini söylüyor.

Türbeye kalabalık bir grup geliyor. Yaşları 50-60 yaşları arasında değişen bu grubun içerisinde yer alan bir kadın karşı komşularının kızları için tel aldığı söylüyor. Ardından arkadaşının oğlu için de almaya karar veriyor fakat bir başkası “O, oğlunun evlenmesini istemiyor ki” diyerek bu kararından vazgeçmesini sağlıyor.

Türbeye gelen 18 yaşlarında iki delikanlı kısa bir süre durduktan sonra sessizce ayrılıyorlar. Bu esnada çevrelerini inceliyor, fotoğraf çekiyorlar. Buraya sadece tarihi bir mekan ziyaretine gelmiş izlenimi veriyorlar.

Türbeden içeriye 25 yaşlarında çarşafı bir genç kız ve babaannesi giriyor. Ardından annesi olduğunu tahmin ettiğimiz ancak görünüş olarak kızına çok tezat giyinmiş bir bayan ve kızın babası giriyor. 70 yaşlarında olan kızın babaannesi sandukanın ayak ucunda oturmaya ve sakin bir biçimde dua etmeye başlıyor, kız ise Yasin okuyor. Babaannesinin duası bittikten sonra ellerini sanduka çevresindeki demirlere sürüyor. Daha sonra oraya gelen birkaç ziyaretçinin tel kestiğini gören yaşlı kadın, torununa tel kesmek istediğini söylüyor. Kız ise bunun batıl bir inanç olduğunu, yapmaması gerektiğini anlatıyor, ancak ikna edemeyince kesmesine yardım ediyor.

Annesiyle gelen genç bir delikanlı uzun süre dua ediyor. Annesi ise tel kesiyor. Ardından delikanlı annesine “ben de tel alayım mı?” diye soruyor. Annesinin olumlu cevap vermesinin ardından dilekleri adedince kesiyor. Daha sonra delikanlının annesinin konuşmalarına şahit oluyoruz. Daha önce oğlu askere gitmeden önce buraya geldiğini ve adakta bulunduğunu söylüyor. Şimdiyse artık oğlunun askerden geldiğini ve bu kez de onun evliliği için tel kestiğini anlatıyor. Daha sonra delikanlı ziyaretçilere kesme şeker dağıtmaya başlıyor. Ziyaretçiler bu şekerlerden hem kendileri için hem de şu anda orada bulunmayan tanıdıkları için alıyorlar.

Türbeye annesi ve babasıyla ziyarete gelen bir genç kız dikkatimizi çekiyor. Onunla ve ailesiyle konuşmaya başlıyoruz. Ankara’da yaşadıklarını, tatil amacıyla İstanbul’a geldiklerini söylüyorlar. Genç kızın annesi eşinin kısa bir süre önce rahatsızlandığını ve bu rahatsızlıktan sonra dine yöneldiğini Türkiye’nin çeşitli yerlerindeki türbeleri de bu dönemden sonra ziyaret etmeye

başladıklarını söylüyor. Kızlarının henüz hayırlı bir izdivaç yapamadığını, buraya gelerek ayrıca kızlarının evlenmesini de umduklarını anlatıyorlar. Genç kız ise buraya gelmekten ötürü oldukça mutlu gözüküyor. İbadetlerini elinden geldiğince yerine getirmeye çalıştığını anlatıyor ve devamlı olarak çeşitli dualar ezberlediğini söylüyor.

Ellerinde tellerle türbeye doğru yönelen bir aileye ziyaretlerinden sonra konuşup konuşamayacağımızı soruyoruz. İsteğimizi olumlu karşılıyorlar ve ziyaretlerinin ardından daha önce bir ev sahibi olmak için burada dua ettiklerini, ev sahibi olduklarını, şimdi de daha önce adadıkları telleri türbeye geri getirdiklerini ve yeni dileklerde bulunduklarını söylüyorlar. Yanlarında bulunan 13-14 yaşlarında erkek çocuklarına “sen herhangi bir dilekte bulundun mu?” şeklindeki sorumuza çocuk biraz çekingen bir tavırla, “derslerimde başarılı olmak için dua ettim” cevabını veriyor.

İki genç kız ve ailesiyle türbe çıkışında konuşmaya başlıyoruz. Genç kızlarla, ailelileriyle birlikte ABD’de yaşadıkları için anlaşmakta biraz zorluk çekiyoruz. Kızların anlayamadıkları hususları babaları İngilizce olarak açıklamaya çalışıyor. Buraya sadece tarihi bir mekan ziyaretine geldiklerini, ama huzur bulduklarını anlatıyorlar.

Yaz mevsiminde yurt dışından birçok ziyaretçinin geldiği türbede Almanya’dan gelen 40 yaşlarında bir kadınla karşılaşıyoruz. Her yaz tatil için Türkiye’ye geldiğinde buraya da uğradığını ve huzur bulduğunu anlatıyor. Çantasından çıkardığı etek ve eşarbi giyiyor, abdest alıyor ve türbeye giriyor. Ziyaret sonrasında konuşmamıza devam ediyoruz. Telli Baba’nın kim olduğunu sorduğumuzda “bir bilgisinin olmadığını” söylüyor ve devam ediyor: “Kimseye kolay kolay ölümünden sonra böyle hatırlanmak ve hayır duası almak nasip olmaz.” Sözlerine devam ederken bize çocuğu olmayan bir bayanın bir gün evinin balkonundan türbeye yönelerek Telli Baba’nın hürmetine bir çocuk sahibi olmak için dua ettiğini ve daha sonra çocuğunun olduğunu anlatıyor. Bu sebeple kadının her yıl türbeyi ziyaret ettiğini ifade ediyor. Buradaki ziyaretinin ardından yukarıdaki çay bahçesinde İstanbul Boğazi’nin eşsiz manzarası eşliğinde çay içmenin onu farklı bir aleme götürdüğünü söylüyor.

40 yaşlarında iki kadınla konuşmaya başlıyoruz. İstanbul Fatih’ten geldiklerini söyleyen bu kadınlardan birisi kızlarının hala evlenemediklerini ve bunun için dua etmeye geldiğini söylüyor. Kızlarının yaşlarını sorduğumuzda, 17-24 yaşları arasında 4 kızı olduğunu söylüyor. “Evlenmeleri için henüz erken değil mi?” diye sorduğumuzda, “olsun, kismetlerini erkenden aramaya başlayayım” cevabını veriyor.

Sanduka’nın bulunduğu odada gözlem yaptığımız bir sırada yukarıda birkaç kadının bağıştığını duyuyoruz. Bir vakit sonra bu kadınlar aşağıya iniyorlar ve biraz önce yukarıda bir fare gördüklerini anlatıyorlar. Ancak ardından ekliyorlar: “Mübareğin yanına gelmedi.” Orada bulunan türbedar “korkmayın buraya gelmez onlar!” diye sesleniyor. Kadınlar kendilerince mucize olarak düşündükleri bu durumu o anda türbede bulunan insanlara anlatıp duruyorlar.

Türbeye gelen bir ziyaretçinin anket doldurmasına yardım ettiğimiz sırada kendisinin dış teknisyeni olduğunu ve bu türbeyi devamlı ziyaret ettiğini öğreniyoruz. Burada bir dilek dileyip dilemediğini sorduğumuz da ise şu cevabı veriyor: “Evet bir dileğim var. Ancak bunu şimdi söylersem gerçekleşmez. Haziran ayından sonra sorsaydın cevap verirdim çünkü dileğimin kabul olup olmadığı o zaman belli olacak.”

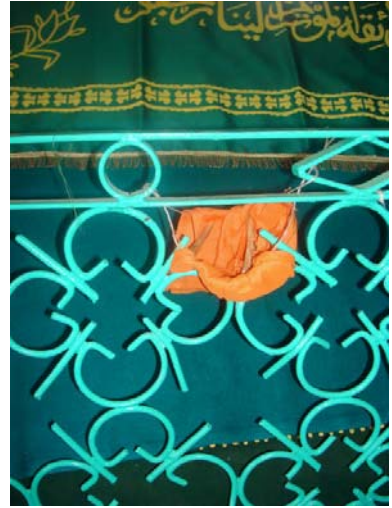
Türbeye ziyarete gelen bir çiftle konuşmaya başlıyoruz. Çocuklarının sünnet olduğunu ve bu sebeple buraya getirerek sevinçlerini paylaşmak istediklerini anlatıyorlar. Ardından genç kadın yanında getirdiği tatlıları orada bulunan ziyaretçilere ikram ediyor ve dua etmelerini istiyor.

4.Telli Baba Türbesi’nde Yapılan Ritüeller

- Kur’an okumak, dua etmek, namaz kılmak.
- Dileklerin kabulü için tel kesmek
- Kismet açmak için türbenin iç odasında bulunan duvağı bir müddet takmak
- Evlenilmek istenen kişinin ismini demir parmaklıklara yazmak
- Dilek kabul olduktan sonra şeker veya lokum dağıtmak
- Dilek kabul olduktan sonra türbeye süpürge hediye etmek

Not: Gözlemler Cemile Tuba Uygun tarafından yapılmıştır.

TEZ MURAT DEDE T RBES  / ISPARTA

1. Tez Murat Dede Türbesi

Isparta’da en çok ziyaret edilen türbelerden birisidir. Isparta, Yenice Mahallesi, Doğancı ve Yenice mezarlıklarını ayıran yolun üstünde bulunmaktadır. Geçmişte bakımsız olan türbe, şimdi bakımlıdır. Türbede bulunan Murat Dede’nin mezarı, klasik türbe özelliklerini taşımaktadır. Mezarın üstü yeşil örtü ile kapatılmış olup, yeşil örtünün üzerine de seccadeler serilmiştir. Duvarlarda Kur’an’dan ayet ve surelerin yazılı olduğu levhalar asılıdır. Türbede Kuran-ı Kerim ve Yasin, Tebareke, Amme surelerinin bulunduğu dini kitaplar mevcuttur. Türbeyle Nazlı teyze isimli bir kadın ilgilenmektedir.

Halk arasında “Tez Murat Dede” olarak anılan bu şahsın gerçek ismi Ethem’dir. Ancak dilekleri (muratları) çabucak yerine getirdiğine inanıldığı için “Tez Murat Dede” denilmektedir. Murat Dede hakkında yazılı bilgiler bulunmamaktadır. Onun Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Isparta’ya kardeşleriyle beraber geldiği söylenmektedir. Murat Dede’nin kardeşlerinden birisinin mezarı da hemen türbenin yanındadır. İnsanların dileklerini yerine getirmek için Allah’a hep dua eden Murat Dede’nin duasının Allah tarafından kabul edildiğine inanılır.

Tez Murat Dede türbesi, başlangıçta sıradan bir mezarken, ölümünden sonra, Murat Dede’nin hayatta iken ibadeti çok sevdiğini bilen bir kadın, onun mezarına türbedarlık yapmaya, türbeyle ilgilenmeye başlamıştır. Kadının türbeyi sıkça ziyaret etmesi ve türbede çeşitli düzenlemeler yapması, çevrenin de dikkatini çekmiş ve insanlar ziyaret için gelmeye başlamıştır.

2. Tez Murat Dede Hakkında Menkıbeler

Şu anda türbenin temizlik ve benzeri işleriyle ilgilenen Nazlı Hanım, kocasının felç olduğunu, Murat Dede’yi ziyaret ettikten sonra kocasının iyileştiğini söylüyor. Konuşmamız esnasında orada bulunan diğer kadınlar Nazlı Hanım’ın ifadelerini tasdik eden cümleler kuruyorlar. Nazlı Hanım, kocası iyileştikten sonra kendisini türbenin hizmetlerine adanmış.

Başka bir kadın, daha önceleri ayaklarının tutmadığını, Murat Dede’nin himmetiyle ayağa kalktığını söylüyor.

Diğer bir kadın ise, gelininin çocuğunun olmadığını, dolaşmadık doktor bırakmadıklarını, en sonunda Murat Dede’yi ziyaret ettiklerini ve gelininin Dede’nin himmetiyle hamile kaldığını anlatıyor.

Kadınlardan birisi devlet hastanesinde çalışan bir hemşirenin hikayesini anlatıyor. Hemşirenin çocuğu olmuyormuş. Murat Dede’ye belli bir müddet geldikten sonra çocuğu olmuş. Hatta çocuğun ismini Murat koymuş. Aradan 7 yıl geçtikten sonra hemşirenin ikinci çocuğuna hamile kalmış. Doktor, “bu çocuğu doğurursan ölürsün” demiş. Ama hemşire doğumda hiçbir sıkıntı çekmemiş. Bu hemşire hala türbeyi ziyarete geliyormuş.

Bir üniversite öğrencisi, üç yıl dershaneye gittiğini ancak üniversiteyi kazanamadığını, ancak dördüncü yıl Murat Dede’yi ziyaret ettikten sonra istediği fakülteye girdiğini söylüyor.

Türbe etrafında benzer hikâyeler dilden dile dolaşmaktadır.

Bir üniversite öğrencisi, üç yıl dershaneye gittiğini ancak üniversiteyi kazanamadığını, ancak dördüncü yıl Murat Dede'yi ziyaret ettikten sonra istediği fakülteye girdiğini söylüyor.

3. Tez Murat Dede Türbesi'nde Gözlemler

Türbeye Isparta dışından da ziyaretçi gelmektedir. Ziyaretler genelde Perşembe ve Cuma günleri yoğunluk kazanır. Perşembe günleri türbeyi genelde erkek, Cuma günleri ise kadın ziyaretçiler gelir. Türbede kadınlar gündüzleri bir araya gelip genelde yasin, tebareke surelerini ve amme cüzünü okurlar.

Türbe genellikle dilek dilemek için ziyaret edilir. Dileği olan kişinin üç Cuma üst üste türbeyi ziyaret etmesi gerekir. Dileklerin yerine getirilmesi için adak adanır. Ancak dileğinin gerçekleşmesi şartına bağlı olarak adakta bulunanlar olduğu gibi, herhangi bir şarta bağlı olmadan da adak adayanlar vardır.

Türbeye genelde şu dilekler için ziyaretçi gelmektedir: Çocuk sahibi olmak, kısmet açmak, şifa bulmak, ev sahibi olmak, iş bulmak, sınav kazanmak, sınıf geçmek, kolay doğum yapmak, kaybolan eşyayı bulmak, işleri düzeltmek, Hacca gidebilmek, bebek emzirenlerin sütlerini artırmak, askerden sağ salim dönmek, zengin olmak.

Dileklerinin bir an önce gerçekleşmesini isteyenlerden bazıları sabah erkenden gelip dedenin tabutunun üstüne iç çamaşırlarını bırakmaktadırlar. Yaptıkları duaların çamaşırlara geçeceği ve dedenin isteklerini çabucak duyacağı, dolayısıyla dileklerin hemen gerçekleşeceğine inanılmaktadır.

Türbeye girenlerin çoğu ilk önce Fatiha okumaktadır. Bazıları türbeye el ve yüzlerini sürmektedir. Bazıları türbede toplu olarak Kuran okuyup, namaz kılıp, dua etmektedir. Türbedar Nazlı Hanım, isteyenlere kilit açmaktadır.

Dilekleri gerçekleştirenler türbenin bahçesinde kurban kesmek, mevlit okutmak veya hatim indirmek gibi ritüeller gerçekleştirirler. Türbeye halı, kilim, tespih, gülsuyu ve tespih gibi şeyler hediye edenler de vardır. Gelen ziyaretçilere düzenli olarak gülsuyu tutulmaktadır.

Murat Dede Türbesi'nin en önemli özelliklerinden birisi mutfak bölümünün olmasıdır. Mutfak bölümünde kurban ve adaklardan yemekler yapılmaktadır. Yemekler veya kurban etleri muhtaçlara dağıtılmaktadır.

Cuma günleri çok sayıda kadın ziyaretçi gelir. Genelde elli yaş ve civarı bir grup kadın önce türbeyi ziyaret edip, namaz kılıp ardından da beraberlerinde getirdikleri dua kitaplarını ve cüzleri okurlar.

Bu kadınlar açısından bakıldığında, türbe ziyareti dini tatminlerin yanı sıra sosyal ilişkilerin oluşturulmasına katkı sağlayan bir işlev görmektedir. Özellikle yaşlı kadınlar için türbe ziyareti ve orada yaşlılarla vakit geçirmek, yaşlılıkla başa çıkmanın bir yolu olarak görülmektedir. Böylece türbe, sanki bir sosyalleşme platformu haline getirilmektedir.

Türbede eskiden bez veya çaput bağlama gibi ritüeller yaygınmış. Ancak günümüzde türbenin etrafındaki ağaçlara bez veya çaput bağlama alışkanlığı terk edilmiş gözükmemektedir. Bununla birlikte türbenin demirlerine bez beşik asma adeti devam etmektedir.

Türbenin demirlerine yerleştirilmiş bir bağış kutusu vardır. Bu bağışlarla, türbenin yakacak ve bakım masrafları karşılanmaktadır. Türbeye yakın bir yerde aynı isimle (Murat Dede Camii) bir cami yapılmıştır. Bu caminin yapım masrafları türbeye yapılan yardımlardan karşılanmıştır.

Görüşüğümüz ziyaretçilerin tamamı Murat Dede'nin dileklerini mutlaka yerine getireceğini söylemişlerdir. Ancak aynı ziyaretçiler Murat Dede'nin kim olduğunu bilmemektedirler. Aslında ziyaretçiler için Murat Dede'nin kim olduğunu bilmek hiç de önemli değildir. Murat Dede'nin veli bir zat olduğunu bilmek onlar için yeterlidir.

4. Tez Murat Dede Türbesi'nde Yapılan Ritüeller

- Türbenin etrafını dolaşmak
- Türbeye el-yüz sürmek
- Kısmet açılması için kilit açmak
- Adak adamak
- Kurban kesmek
- Türbeye şeker veya çay bağışlamak
- İrmik helvası yapıp dağıtmak
- Kuran okumak, hatim indirmek
- Mevlit okutmak
- Dua etmek
- Murat Dede'nin mezarına selam vermek
- Bezden beşik yapıp türbenin demirlerine asmak
- Türbe üzerine şifa vb. nedenlerle elbise bırakmak

TEZVEREN DEDE TÜRBEŚİ / BURSA

1. Tezveren Dede Türbesi

Tezveren Sultan adıyla da anılan Tezveren Dede Türbesi Bursa merkezde Kuzgunluk semtindedir. 1800’lü yıllarda yaşadığı ve Nakşibendiyye Tarikatı’na bağlı olduğu rivayet edilir. Gerçek adının Ataullah olduğu ve Fatih Sultan Mehmet döneminde bitkilerden ilaç yaptığı, şifa dağıttığı sanılır. Kendisinden dua isteyenlerin, özellikle de hastaların hemen iyileştiği, bundan dolayı da “tezveren” lakabıyla anıldığı söylenir. Rivayete göre, bir harp sırasında şehit düşünce şu anda yattığı yere defnedilmiştir. Burada yapılan duaların, dileklerin kısa sürede gerçekleştiğine inanıldığı için türbeyi çok sayıda insan ziyaret etmektedir. Türbeye gelenlere dağıtılan *Tezveren Sultan Hazretleri* başlıklı kitapçıkta yer alan şu ifade türbenin bölgede ne kadar benimsendiğini gösterir: “Bir hacetin olursa, her türlü dertten yana, hemen çabuk koşuver gel Tezveren Sultana.”

2. Tezveren Dede Hakkında Menkıbeler

Türbedarın gelen ziyaretçilere naklettiği şu rivayetler, halkın dileklerinin kabul olacağı yönündeki düşüncesini pekiştirmektedir. Rivayete göre, İstanbul-Eminönü’nde arabası çalınan bir kişi, Bursa’da Tezveren Dede adında bir türbe olduğunu, burada dua edilmesi halinde dileklerin yerine geleceğini duymuş ve Bursa’ya gelip türbeyi ziyaret etmiş. Ziyaretinin ardından arabası üçüncü gün bulunmuş.

Yine türbedarın naklettiği bir diğer rivayete göre, tüm tıbbi müdahalelere rağmen çocuğu olmayan bir bayan ziyaretinden bir yıl sonra ikiz çocuk sahibi olmuştur. Söz konusu bayan tekrar buraya gelerek adak kurbanı kesmiş. Bir başka hikâye de büyücü bir kadınla ilgilidir. Büyücü bir kadın, Tezveren Dede’ye gelmiş ancak kapıdan girmeden titremeye başlamış ve içeriye girememiş. Türbedar bu tür olayların çok yaşandığını ve Tezveren Dede’nin herkesi kabul etmediğini belirtiyor.

3. Tezveren Dede Türbesi’nde Gözlemler

Bir bayanla karşılaşıyoruz. Yanında eşi ve yeni doğan bebekleri de var. Daha önce de çocukları olmuş, ama yaşamamış. Eşinin elinde bir horoz var. Bu horozu türbede kestiriyor, ardından da türbedara Yasin okutuyorlar. Bu ritüelleri neden yaptıklarını sorduğumuzda, “Tezveren Dede’nin yüzü suyu hürmetine çocuğumuzun yaşamasını diliyoruz” diyorlar.

Bu defa karşımızda aşk hikâyesi anlatan bir genç kız var. Aşık olduğu gencin kendisini sevmesi için geceleri ağlayarak dua ettiğini ve bir gece rüyasında Tezveren Dede’yi gördüğünü, Kur’an okuduğunu anlatıyor. Tezveren Dede kendisine “üzülme kızım, her şey istediğin gibi olacak” diyor. Ertesi gün annesine rüyasını anlatıyor ve birlikte türbeye geliyorlar. Rüyasında gördüğü yerin burası olduğunu anlıyor. O günden sonra da her fırsatta buraya geldiğini ve huzur bulduğunu söylüyor.

Orta yaşlı bir bayan da kocasını içkiden vazgeçirmek için buraya geldiğini, “Tezveren Dede’nin hatırına eşini bu illetten kurtarması için Allah’a dua ettiğini” anlatıyor.

Gözlemlerimize dayalı olarak şu genel değerlendirmeleri yapabiliriz:

Ziyaretçilerin bir kısmı, Bursa’ya düzenlenen geziler çerçevesinde ilk defa gelenlerden oluşmaktadır. Bu gruptakilerin önemli bir kısmı, türbeyi ve etrafını incelemekte, türbedarın verdiği

bilgileri dinlemekte ve kısa bir duadan sonra ayrılmaktadır. Buna karşılık Bursa içerisinden gelenlerin çoğunluğu, hazırlıklı gelmekte ve daha deneyimli davranış biçimleri sergilemektedir.

Salâ ile ezan arasında yapılan duaların kesinlikle kabul olacağına inanıldığından, özellikle Cuma günleri ve hafta sonu ziyaretçi sayısı yüksektir. Türbe daha ziyade kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Kadınlar genelde dilekte bulunmak için, erkekler ise ibret almak için geldiklerini belirtmektedir.

Ziyaret nedenleri genellikle şifa bulmak, kısmet açmak, iş bulmak, çocuk sahibi olmak, sınavlarda başarılı olmak, vb. isteklere dayanmaktadır. Nitekim ziyaretçilerden birisi, bundan önce burada yaptığı duaların kabul olduğunu ve oğlunu evlendirdiğini, şimdi de kızı için geldiğini; bir başkası, tanıdıklarından bazılarının burada şifa bulduğunu, kendisinin de bu amaçla geldiğini ifade etmiştir. Türbe daha çok, kısmet açma ve hastalıklara şifa bulmak için ziyaret edilmektedir.

Türbe ziyareti esnasında ziyaretçiler namaz kılıp, dua etmektedir. Türbedar, bez bağlama ve mum yakma gibi eylemlerin, yakın bir zamana kadar yapıldığını, ancak artık bu tür ritüellerin pek yapılmadığını ifade etmektedir. Dilekleri kabul olan ziyaretçiler lokum, şeker vb. dağıtmaktadır. Yine türbede kullanılmak üzere kilim vb. eşyalar getirenler de vardır.

Ziyaretçiler dilekte bulunurken doğrudan doğruya Tezveren Sultan'dan değil, onun vesilesiyle Allah'tan yardım talebinde bulunduklarını söylemektedir.

Türbedar türbeyi adeta bir ticarethane haline getirmiş gözükmektedir. Her gelen gruba samimi bir şekilde dua etmeleri halinde dualarının kesinlikle kabul olacağını örneklerle anlatmakta, sonra da Yasin okuyup ziyaretçileri ısrarla kumbaralara ve hediyelik eşyalara yönlendirmektedir.

4. Tezveren Dede Türbesi'nde yapılan ritüeller

- Hastalıklara şifa bulmak için dua etmek
- Kısmet açmak için dua etmek
- Türbe içinde namaz kılarak dilekte bulunmak
- Dileklerin kabulü halinde, en kısa zamanda türbeye gelip, şeker, lokum, çikolata, kurban eti dağıtmak
- Not: Gözlemler Emine Küçükaltı tarafından yapılmıştır.

YAHYA EFENDİ TÜRBESİ / İSTANBUL

1. Yahya Efendi Türbesi

Yahya Efendi, 1495'te babasının kadılık yaptığı Trabzon'da dünyaya geldi.⁷¹ Bu tarihte Yavuz Sultan Selim, Trabzon'da vali idi. Yahya Efendi, Yavuz'un oğlu Şehzâde Süleyman'ın (Kanunî) sütkardeşidir. Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Yahya Efendi ilmini artırmak amacıyla İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da zamanın müderrislerinden dersler almış ve sonunda Şeyhülislam Zembilli Ali Efendi'ye talebe olmuştur.

Kanuni zamanında müderrislik yapan Yahya Efendi, Kanuni tarafından emekliye ayrılmıştır. Yahya Efendi emekli olunca Beşiktaş'taki mescidinde ve evinde inzivaya çekilmiş ve ömrünün kalan kısmını burada ilim tahsil ettirmeye, zikre, tefekküre ayırmıştır. Yahya Efendi 1571 senesinde 79 yaşında vefat etmiştir. Evine defnedilen Yahya Efendi'nin mezarına II. Selim türbe yaptırmıştır. Türbesi, Yıldız Mahallesi, Çırağan Caddesi Yahya Efendi çıkmazında yer alır. Yahya Efendi'ye hayatta iken gösterilen sevgi ölümünden sonra da devam etmiştir. Tekkenin ve türbenin çevresi onu seven, ona komşu olmak için oraya defnedilmeyi isteyen binlerce kişiyle dolmuştur. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren oraya devlet ricali, tarikat ehli, ulema, saray mensubu birçok kişi defnedilmiştir.⁷²

2. Yahya Efendi Hakkında Menkıbeler

Yahya Efendi hakkında yazılan ve anlatılan birçok menkıbe vardır. Yahya Efendiye daha hayattayken vezirler, devlet adamları, divân erbabı, tüccar, halk ve özellikle de denizciler ziyaret eder, hediyeler getirerek kendileri için dua talep ederlerdi. Bilhassa sefere çıkan ve seferden dönen gerek Müslüman gerekse Hristiyan gemiciler Yahya Efendiye uğrayıp hayır duasını alırlardı.

Yahya Efendi gemiciler tarafından çok sevilirdi. Anlatıya göre, bir Rum gemici Trabzon'dan İstanbul'a gelirken fırtınaya yakalanır. Fırtına gemiyi oradan oraya sallayıp dururken Rum gemici ellerini semaya kaldırarak "Ey Yüce Tanrım bizi batmaktan kurtar. Senin Trabzonlu Yahya adında çok sevgili bir kulun varmış, onun hürmetine bizi bu felaketten kurtar, eğer sağ selamet sahile çıkarsak, Yahya kuluna bir küp şarap götüreceğim" diye niyazda bulunur. Sağ salim İstanbul'a gelince Yahya Efendi'ye bir küp şarap getirerek başından geçenleri anlatır. Yahya Efendi "Eyvallah kaptan, ver bakalım bir tas içelim" deyince herkes çok şaşırır. Önce Yahya Efendi içer, ardından da huzurda bulunanlara ikram eder. Huzurda bulunanlar aldıkları tası çekine çekine ağızlarına götürünce bunun bir şerbet olduğunu anlarlar. Ama asıl şaşırın Rum gemicidir. Müslüman olur ve bir daha Yahya Efendi'nin kapısından ayrılmaz.⁷³

Dergahın arkasındaki tepelerde bugünkü Yıldız parkı civarlarında koyunlarını otlatan Balaban adında bir Rum çoban vardır. Balaban, koyunlarını sürekli bu dergâhın etrafında otlatır, oranın manevî havası, neylerin gönülleri okşayan nağmesine kaptırır kendisini. O dergahın içine girmek, onlarla

⁷¹ Nazmi Sevgen, *Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi*, İstanbul 1965; İsmet Demir-H. Osman Yıldırım, *Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi ve Üveysilik*, Şeyh Yahya Efendi Kültür ve Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.

⁷² M. Baha Tanman, "Yahya Efendi Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 412.

⁷³ M. Necati Bursalı, *İstanbul ve Anadolu Evliyaları*, İstanbul: Tuğra Neşriyat, 1986, s. 319-320.

tanışmak için can atar; ancak bir türlü cesaret edemez. Bir gün yine koyunlarını otlatırken koyunlardan ikisi, çitleri aşarak dergahın içine girip gözden kaybolur. Balaban telaşla dergahın kapısını çalarak iki koyunun dergahın bahçesine girdiğini anlatır. Müritlerin koyunları ararlar, ancak bulmazlar. Durum Yahya Efendi'ye bildirilir. Yahya Efendi onu huzuruna alır ve “Bu çocuk koyunlarını ararken yorulmuş ve acıkmıştır; ekmek, yağ ve bal getirin diyerek Balaban'a döner ve

“İşte sana tereyağı, mumlu bal ve tâze nân,⁷⁴
Dilersen yağa ban, dilersen bala ban!...”

beytini okur. Şiirin sonu Balaban'ı çok etkiler. Yahya Efendi'yi çok sever. Bir derviş gelerek koyunlarını bulduğunu haber verir. Ancak çoban yerinden kıpırdamaz ve Yahya Efendiye bakarak, “Koyunlarım sana kurban olsun, kabul edersen ben de burada kalıp Müslüman olmak istiyorum” der.⁷⁵

Bir gün Kanuni'nin saltanat kayığı, Yahya Efendi'yi Ortaköy iskelesinden alır. Kanuni, Yahya Efendi'ye, “Avrupa'dan yaman bir pehlivan gelmiş ve bizimkilere meydan okuyormuş. Ben gidip seyredeceğim, sen de gelir misin?” der. Birlikte güreşlerin yapıldığı Yeniköy Çayırı'na giderler. Avrupalı pehlivan Türk pehlivanları birer birer saf dışı bırakır. Padişahın üzüldüğünü gören Yahya Efendi, “Devletlüm, izin verirseniz şu pehlivanla bir de ben güreşeyim” der. Yahya Efendi'nin şaka yaptığını zanneden Kanuni daha cevap vermeden Yahya Efendi hazırlanıp ‘Ya Allah’ diyerek kendini meydana atar. Avrupalı pehlivan, bu ihtiyar adama hayretle bakar. Yahya Efendi seninle güreşeceğim, ama bir şartım var der. “Kim yenilirse yenenin dinini kabul edecek, razı mısın?” diye sorar. Pehlivan, kahkaha atarak teklifi kabul ettiğini söyler. Pehlivan hücumla geçer, ama Yahya Efendi'yi yerinden kıpırdatamaz. “Olmuyor, benim gücümün hükmü sana geçmiyor” der. Bunun üzerine Yahya Efendi ‘Ya Allah’ diyerek pehlivani tuş eder ve göğsünün üzerine oturur. “Yahya Efendi şimdi ne yapacaksın, sözüne sâdik mısın?” der. Yattığı yerden inleyerek “kalk üstümden ondan sonra konuşalım”, der. Yahya Efendi adamı bırakır. Pehlivan “Ey mübarek zât, ver elini öpeyim, bu kuvvet karşısında senin dinine girmek bana şart oldu” diyerek kelime-i şahadet getirir.⁷⁶

3. Yahya Efendi Türbesi'nde Gözlemler

Yahya Efendi Türbesi'ni İstanbul'un her yerinden, her kesiminden insan ziyaret ettiği gibi, İstanbul dışından, hatta yurt dışından gelen turistler de ziyaret etmektedir. Yahya Efendi Türbesi, genellikle sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan insanların oturduğu semtler olan Beşiktaş, Nişantaşı, Şişli, Ortaköy, Bebek gibi semtlere yakındır. Bu nedenle, ziyaretçiler arasında bu kesimden insanların önemli bir oranı oluşturduğu gözlenmektedir. Bu kişiler kendi dindarlıklarını genelde “İnancım tam, ancak ibadetlerimin bir kısmını yerine getirebiliyorum” şeklinde tanımlamaktadır. Türbe ziyaretini de “sıkıntılı, stresli durumlarda manevi huzur bulmak, dünyanın sıkıntılarından kurtulmak ve kendilerini dinlemek” gibi sözlerle anlamlandırmaktadırlar. Gözlemlerimizden bazıları şöyledir:

Yaşlı bir bey türbeye giriyor. Elleri sandukaya sürerek türbenin etrafında dolaşıyor. Sonra

⁷⁴ Nân: Uygur ekmeği.

⁷⁵ Mustafa Özdamar, *Yahya Efendi*, İstanbul: Kırkandil Yayınları, 1997, s. 60-62.

⁷⁶ Nazmi Sevgen, *Beşiktaşlı Şeyh Yahya Efendi*, İstanbul 1965, s. 15-16.

ayakta yüzünü sandukaya çevirerek, uzun uzun dua ediyor ve türbe görevlisine selam vererek sırtını türbeye dönmeden dışarı çıkıyor. Kendisiyle konuşma talebimize olumlu cevap veriyor. Emekli olduğunu, Yahya Efendi Camii'nin eski imamından Osmanlıca, Arapça ve diğer dini bilgileri öğrendiğini, sürekli buraya geldiğini ve ziyaretin kendisine hiçbir yerde tatmadığı bir heyecan verdiğini, her zaman Yahya Efendi'nin tesiri altındaymış gibi hissettiğini söylüyor. En büyük arzusunun öteki dünyada onunla birlikte olma şerefine nail olmak olduğunu söyleyerek ağlamaya başlıyor.

Orta yaşlı bir kadın, dergâhın çıkışında, yanında bulunan aynı yaşlardaki iki hanıma, rüyasında Yahya Efendi'yi gördüğünü anlatıyor. Bizim de kendisini dinlediğimizi fark edince, rüyasını bize de anlatmaya başlıyor. Rüyasında, Yahya Efendi'nin yanında birçok bayan olduğunu ve onlara ders verdiğini, kendisini de yanına çağırarak kulağına, “Kızım bir daha bacaklarına çorap giymeden dışarı çıkma” dediğini ve bu rüyadan sonra pantolon giymeden dışarı çıkmadığını söylüyor, bir taraftan da pantolonunu gösteriyor.

20 yaşlarındaki bir genç kıza, ziyaret sebebini soruyoruz. Erkek kardeşinin olmadığını, anne ve babasının Yahya Efendi Türbesi'ne gelip dua ettiklerini, bu dua sonucunda erkek kardeşinin olduğunu, bu durumun hem ailesini hem de kendisini çok etkilediğini, dolayısıyla sık sık bu türbeye geldiğini anlatıyor.

25 yaşlarında üniversite bir mezunu kadın, buraları ziyaret etmenin dine olan ilgisini artırdığını belirterek, “Allah katında iyi bir mertebeye sahip olduğunu düşündüğüm bu insanlara dua edip, böylelikle ibadet etmek, onların desteğini aldığımı hissetmek beni çok rahatlatıyor ve bu sayede Allah'a daha çok bağlandığımı düşünüyorum” diyor.

25 yaşlarında üniversite mezunu bir bayan dua edip, dilekte bulunduğunu belirterek, tüm ihtiyacı olanlar için sağlık, mutluluk, başarı temenni ettiğini söylüyor. Konuşmamızın devamında sözü kendisine getiriyor: “İyi bir kul olmadığımı düşünüyorum, kendimi yetersiz görüyorum. Allah'ın sevgili kulu olmak için buraya gelip ağlaya ağlaya dua ediyorum. Bu türbe beni hep duygulandırıyor. Burada kendimi Allah'ın karşısındaymış gibi hissediyorum.”

30 yaşlarında lise mezunu bir bey, kendisini sıkıntılı hissettiği zamanlarda burayı ziyaret ettiğini belirterek, bu türbenin kendisini ibadatlere yönelttiğini, en az bir gün önceden niyet ederek, sık sık bu türbeyi ziyaret ettiğini, “hayırlı birisi ile de evlenebilmek için” dua ettiğini söylüyor.

Yaşlı bir bayan, sanki küçük bir çocuğu okşar gibi ellerini türbeye süre süre türbenin arka tarafına dolanıyor. Türbenin hemen yanına diz çökerek oturuyor ve yan tarafında asılı duran tüm tespihleri koluna takıyor. Yaşlı bayanın yanına giderek, neden böyle yaptığını öğrenmeye istiyoruz. “Bu tespihlerin her birisiyle ‘La ilahe illallah’ çekiyorum ve tekrar buraya asıyorum ki, çektiğim ‘La ilahe illallah’lar burada kalsın” diyor. Ayrıca bize de bir öneride bulunuyor: “Buradan bir tespih al, suya çal, hem kendin hem de aile efradına içir. Evinizde huzur bulursunuz, ayrıca şifa olur” diyor. Biz

de, kendisinin bu öneriyi hiç uygulayıp uygulamadığını soruyoruz. “Tabii her geldiğimde bir tespih alıyorum, götürüp suya çalıyorum ve çocuklarıma, torunlarıma içiriyorum. Tespihi daha sonra getirip tekrar yerine asıyorum” cevabını veriyor ve ekliyor. “Bu mübareğin yüzü suyu hürmetine evimize huzur ve mutluluk geliyor. Buraya gelince tüm dertlerim diniyor. Buraya gelmediğim zaman içimde bir rahatsızlık hissediyorum. Buraya gelip burada üç-dört saat oturunca, dua edip namaz kılıp, tespih çekince rahatlıyorum.” Bu yaşlı kadını hemen hemen her türbeye gidişimizde orada görüyoruz. Her zaman aynı yere oturuyor, kendisi için, çocukları için dua ediyor, tespih çekiyor, namaz vakitleri girince oturduğu yerden kibleye dönerek namaz kılıyor. Daha sonraki görüşmelerimizde bize “Yahya Efendi’yi birkaç defa rüyasında gördüğünü, ölünceye kadar onu ziyaret edip dua edeceğine söz verdiğini” anlatıyor. Rüyanın teferruatlarını ise anlatmak istemiyor.

Türbeyle içiçe bulunan Yahya Efendi Camii’nin 8 yıllık imamı ile yaptığımız görüşmede, bu yaşlı bayanın anlattığı tespih ritüelinden söz ediyoruz. İmam, kendilerinin uyarılarına rağmen, ziyaretçilerin bu tür ritüellere rağbet ettiklerini söylüyor ve ekliyor: “Zaman zaman bazı tespihler birkaç ay kayboluyor, sonra tekrar ortaya çıkıyor. Anlıyoruz ki, bu tür ritüeller için kullanılıyorlar.”

35-40 yaşlarında bir üniversite mezunu bir bey, önce etrafı inceliyor, yazıları okuyor. Sonra türbeye yöneliyor, gözlerini kapıyor ve beş dakika kadar ayakta dua ediyor. Daha sonra sandukaların arasına geçip kibleye yöneliyor ve iki rekat namaz kılıyor. Namazın arkasından uzun uzun dua ederek ayağa kalkıyor, biraz dolaşıyor. Tekrar türbenin bir köşesine geçip iki rekat namaz daha kılıyor. Namazdan sonra yine gözlerini kapatarak uzun uzun dua ediyor. Kendisiyle konuşuyoruz. Din eğitimini kitaplardan okuyarak kendi kendine öğrendiğini, Yahya Efendi’yi ziyaret etmek amacıyla geldiğini ve “Onun bir ölü olmadığını, diri ve şuurlu olarak burada hazır bulunduğu inandığını, bu gibi ziyaret yerlerinin insanın manevi yönünü, ruhunu tatmin ettiğini ve odaklanmayı artırdığını, insanların kendilerine gelmesine yardımcı olduğunu” söylüyor.

80 yaşlarında zor yürüyen, kılık kıyafeti eski bir kadın türbeye giriyor. Doğruca sandukanın arkasına geçip oturuyor. Dudaklarında bir mırıltı dökülüyor ve elini kaldırıp indirerek sandukanın parmaklarına sürüyor, yeşil örtünün üzerinde gezdiriyor. Yanına yaklaşıyor oturuyoruz. Sürekli olarak “Ya Allah, Ya Hızır, Ya Selamet efendinin ruhuna hediye eyledik sen kabul eyle” diyor. Burada yatan zatın kim olduğunu bilip bilmediği soruyoruz. “Peygamberdir” cevabını veriyor. İsmi bilip bilmediğini soruyoruz. “Bilmiyorum kuzum, ben ne bilirim ki?” diyor. Şirinevler’de oturduğunu söyleyen kadın, “yalnız yaşadığını, oğlunun kendisine bakmadığını, komşularının yardımıyla geçindiğini, yol parası bulunca buraya geldiğini, her hafta gelmeye çalıştığını, bugün de komşusunun yol parası verdiğini, gidip kendisine dua etmesini istediğini” anlatıyor.

50 yaşlarında bir bey türbeye giriyor. Önce içerideki insanlara baktıktan sonra türbedar ile bize doğru yönelerek selam veriyor. Türbedar, kendisini “Abi hoş geldin” diyerek karşılayıp bize takdim ediyor. Ardından, “Bu abimiz buraların kurdudur, uzun senelerdir buralara gelir gider, iyi bir

gözlemcidir, ona istediğinizi sorabilirsiniz” diyor. Beyefendi bize dönerek “hayrola araştırma mı yapıyorsunuz” deyip kendisini tanıtıyor. İlaç fabrikasından emekli olduğunu, Ortaköy’de oturduğunu belirtiyor. Uzun yıllardır burada oturduğunu ve her fırsatta buraya geldiğini, buraya gelmekten ayrı bir huzur duyduğunu ve buranın adeta ikinci evi olduğunu söylüyor. Burada oturup dua etmenin, yan taraftaki mescitte namaz kılmanın, boğazın manzarasını, İstanbul’un güzelliğini buradan seyretmenin kendisine ayrı bir huzur verdiğini ve bunların anlatılamaz duygular olduğunu ve bunların ancak yaşayarak öğrenilebileceğini, ama burada her insanın da aynı derecede huzur ve mutluluğa kavuşamayacağını anlatıyor. Daha sonra da türbeyi ziyarete gelen insanların, özellikle bayanların yapmış oldukları hareketleri anlatmaya başlıyor: “Kadınlardan kimisi çocuğunu sünnet ettirip, sünnet parçasını ya da doğan çocuğun göbek kordonunu getirip türbenin bir yerlerine sokuşturarak, çocuklarının ilerde dindar bir zat olmasını temenni ediyor. Kimisi kocasıyla yapmış olduğu kavgalara son vermek ve kocasını yola getirmek için, kocasının çamaşırlarını toplayıp getiriyor, giderken de alıp götürüyor. ‘Ne değişiklik oldu?’ diye sorduğumda ise, ‘kavgalarımız biraz duruyor, kocam sakinleşiyor’ cevabını veriyorlar.”

25-30 yaşlarında bir kadın 2-3 yaşındaki çocuğuyla birlikte içeri giriyor. Çocuğa, “bak cici cici” diyerek Yahya Efendi’nin sandukasını işaret ediyor ve sandukayı okşuyor. Çocuk da sandukaya dokunmaya çalışıyor. Kadın daha sonra sandukaya yüzünü dönüp oturuyor ve çocuğunu da kucağına oturtuyor. Kadın ellerini dua etmek için kaldırınca, çocuk da ona eşlik etmeye çalışıyor. Annesinin mırıldandığını duyunca çocuk doğrulup annesini yüzüne bakıyor. Annesi de ona gülümseyerek dua etmeye devam ediyor. Bir süre bu şekilde dua ettikten sonra diğer sandukalara doğru ilerliyor. Burada kimlerin yattığını sandukaların önündeki levhaları okuyarak çocuğa sevecen bir şekilde anlatıyor. Yine çocuğa, Yahya Efendi’nin Allah’ın çok sevgili bir kulu olduğunu, onu insanların da çok sevdiğini, Allah’a çok ibadet ettiğini, onun gibi birisi olması için Allah’a dua etmesi gerektiğini söylüyor.

Bir kadın, bir erkek ve bir kız çocuğu birlikte türbeye giriyorlar. Kadın, başını türbeye girerken örtmüş bir görüntü sergiliyor. Eşarbin altından permalı, boyalı saçları görünüyor. Kadın ve adam buralara aşına görünüyorlar, doğal davranışlar sergiliyorlar. Kız ise biraz tedirgin gözlerle etrafı inceliyor. Yahya Efendi’nin sandukasının önünde ayakta durarak bir süre dua ediyorlar. Kız ve kadın önde, adam ise hemen arkalarında dua ediyor. Türbedar ile bir başka kişi yüksek sesle konuşmaya başlayınca, adam “Lütfen sessiz olalım, konsantremizi bozuyorsunuz” diyerek onları uyarıyor. Adam gözlerini kapatıp arada bir açıyor, göğsü şişip şişip iniyor ve gözleri buğulanıyor. Daha sonra kendisiyle konuşmaya başlıyoruz. Beşiktaş’ta oturduğunu, şirketi olduğunu ve maddi durumunun iyi olduğunu belirtiyor. Yahya Efendi Türbesi’nin, İstanbul gibi bir yerde, huzur bulduğu ender yerlerden birisi olduğunu, “manevi bir doping almış” gibi buradan aşkla şevkle çıktığını, Yahya Efendi’de dertlerini, sıkıntılarını boşaltarak gittiğini ve burada kendisini Allah’a daha yakın hissettiğini söylüyor. “Yahya Efendi’yi aracı kılmıyorum, ne istersem Allah’tan istiyorum, ama Allah’ın izniyle Yahya

Efendi'nin de beni duyduğunu hissediyorum" diye de ekliyor. Türbeye 20 YTL bağışta bulunarak kızı ve eşiyle birlikte ayrılıyorlar.

40 yaşlarında bir bayan, eşarp takarak kapıdan giriyor. Gizlenir gibi sandukaların arkasına geçerek oturuyor. Sandukaya yüzünü dönerek dua etmeye başlıyor. Birkaç dakika sonra sallanarak ağlamaya başlıyor. Bir süre sonra ellerini sandukaya doğru uzatıp birkaç defa okşar gibi sürüyor. Yarım saat kadar burada kalıyor, sonra geri geri türbeden çıkıyor. Çıkarken bile hala ağlıyor. Yanına giderek kendisiyle bir anket çalışması yapmak istediğimizi anlatıyoruz. "Şu anda tarifi zor, yoğun bir duygu içinde olduğunu, halini ifade edemeyeceğini" söylüyor. Yine de biraz konuşuyoruz. Sık sık buraya geldiğini ve burada manevi bir yoğunluk hissettiğini anlatıyor. Ziyaret nedenini sorduğumuzda ise "burada huzur bulduğunu, dünya meşgalelerinden bir süreliğine de olsa uzaklaşıp kendini dinlediğini, kendisiyle baş başa kalıp, kendisinin neye ihtiyacı olduğunu keşfedebildiğini, yeri gelince gelip isteklerini Yahya Efendi'nin yüzü suyu hürmetine burada Allah'tan istediğini ve burada kendisini Allah'a yakın hissettiği" söylüyor.

25-30 yaşlarında iki kadın, yanlarında 8-9 yaşlarında iki çocuk ve 50-55 yaşlarında bir kadın birbirleriyle konuşarak türbeye giriyorlar. Genç kadınlardan birisi başını türbeye girerken kapatıyor. Kadınlar türbenin önüne geçip oturuyorlar. Genç kadınlar dua ederken yaşlı bayan türbeye doğru secde etmeye başlıyor. Türbedar "Bayan ne yapıyorsun, ona doğru dönülüp namaz kılınmaz, kible o taraf değil!" diyerek namazını bozduruyor. Kadın, "Ne var, benim art niyetim falan yok, birkaç defa geldim dileğim kabul oldu, sadece şükretmek için kılıyorum" deyince, türbedar "Onlardan bir şey dilenmez, namaz da Allah'a kılınır!" diyerek kadını uyarıyor. Kadın oradan kalkarak sandukaların diğer tarafına geçiyor ve orada bulunan cüzlerden alarak Yasin okumaya başlıyor.

4. Yahya Efendi Türbesi'nde Yapılan Ritüeller

- Dua etmek
- Kuran okumak
- Dilek dilemek
- Türbeye yönelerek namaz kılmak
- Türbeye el ve yüz sürmek, öpmek
- Türbeyi tavaf etmek
- Yeni doğan çocukların göbek kordonunu türbeye gömmek
- Sünnet olan çocukların sünnet parçasını türbeye gömmek
- Türbe örtüsünden tel çekmek

Not: Gözlemler Gül Ayşe Bayer tarafından yapılmıştır.

(HZ.) YÛŞÂ TÛRBESİ / İSTANBUL

(Hz.) Yûşâ'nın 17 Metrelik Mezarı

Türbenin Girişi

Sikintiden kurtuldu
para kocak
çocuklarını ve bizi
paranasiyet
yarabbi

Allahım bana
ve
çocuk
larıma
ey nasip
et rabbim

1. (Hz) Yûşâ Türbesi

Tarihi bilgilere göre Hz. Yûşâ, Hz. Musa'nın kız kardeşinin oğlu ve sancaktarıdır. Hz. Musa'dan sonra İsrailoğulları'nın başına geçmiş ve İsrailoğulları'nı Tih Çölü'nden çıkarıp Filistin'e ulaştırmıştır. MÖ. 1580 yılında 120 yaşlarında vefat etmiştir.⁷⁷

Halk inancına göre ise Yûşâ, Musa peygamberle birlikte katıldıkları bir savaşta İstanbul'a kadar gelmiştir. Yûşâ, Boğaziçi'nde, Sarıyer'in tam karşısına düşen Söğütçe Köyü civarında vurulmuş, bedeni ikiye ayrılmıştır. Belinden aşağısı Söğütçe Köyü'nde kalmış, üst kısmı ise şimdi türbesinin bulunduğu yere kadar gelmiş ve burada ölmüştür. Yûşâ'nın ayaklarının kaldığı yerden ise su fışkırmış ve bu su şifalı sayılarak *âb-ı hayat* adı verilmiştir. Mezarın baş tarafı o zamanlar Kudüs yönündedir. İslâmiyet'le birlikte kible Kâbe olunca Yûşâ'nın baş tarafı da yer değiştirerek Kabe'ye doğru yönelmiştir.⁷⁸ Yûşâ'nın bugünkü kabrini Osmanlı dönemi alim, evliya ve şeyhülislamlarından olan ve bugün Beşiktaş'ta türbesi bulunan Yahya Efendi (ö. 1644) manevi keşif yoluyla bildirmiştir.⁷⁹ Yahya Efendi'nin manevi keşifle neden başka bir yeri değil de bu bölgeyi keşfettiğini açıklayan bir anlatı şöyledir.

Yahya Efendi'nin manevi keşifte bulunduğu yıllarda, Yûşâ türbesinin olduğu bölgede Hapios Michael Kilisesi bulunmaktaydı. Kiliseye ve söz konusu tepeye Hristiyanlar hala rağbet etmekteydi. Tabii ki bu durum Anadolu'nun bir Türk, bir İslam beldesi olduğu fikrine zarar vermekteydi. Zamanın en üst dini makamında bulunan Şeyhülislam Yahya Efendi'nin Kur'an'da zikredilen ve Yûşâ'ya atfedilen “iki denizin birleştiği yere kadar varacağım” ifadesine de uygun olarak bu tepede Yûşâ'nın yattığını manevi keşifle belirlemesiyle birlikte, kilisenin ve Hristiyanların bölgedeki sosyolojik etkisi sona ermiş ve böylece bölge millileştirilmiştir.

Her ne kadar Yûşâ'nın İstanbul'a geldiğine ve burada yattığına inanılmakta ise de, tarihsel bilgiler Yûşâ'nın İstanbul Boğazı'na gelebilmesi için Anadolu'da Etileri mağlup etmesini gerektirmektedir.⁸⁰ Oysa, böyle bir karşılaşma olduğuna dair bilgi yoktur. Yûşâ'nın peygamber mi yoksa veli mi olduğu da tartışılmıştır. Peygamber olduğuna dair rivayetler fazladır. Yûşâ ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de açık bir ifade yer almamaktadır. Kehf suresinin 60-64. ayetlerinde geçen “genç ” ifadesinin Yûşâ olduğunu söyleyenler vardır: “Bir vakit Musa genç adamına demişti ki: Durup dinlenmeyeceğim; tâ ki iki denizin birleştiği yere kadar varacağım...”. Beykoz'daki Yûşâ Türbesi,

⁷⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberlerin Kıssaları ve Halifelerin Tarihi*, İstanbul: Arslan Yay. 1977, s. 24; Serhat Teksarı, *İstanbul Türbeleri*, İstanbul: Gül Yay. 2005, s. 290.

⁷⁸ Aysel Okan, *İstanbul Evliyalari*, İstanbul: Yeni Gür Matbaası, 1968, s. 98-101.

⁷⁹ Ö. Faruk Hilmi, *İstanbul'da Ziyaret Yerleri: Yûşâ (as)*, İstanbul: Fatih Yayınevi, 2002, s. 86.

⁸⁰ Cemil Akıncı, *Yûşâ*, İstanbul: Bahar Yayınevi, 2005, s. 167; Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara: A. Ü. Basımevi, 1967, s. 226.

Yûşâ'nın dört makamından sadece birisidir. Diğer makamları ise (1) Kudüs yakınlarında Nablus şehrinin bir köyünde; (2) Halep yakınlarındaki Ma'lep şehrinde; (3) Gaziantep'tedir.⁸¹

Özetle Yûşâ'nın peygamber mi, veli mi, yoksa Hz. Musa'nın bir kumandanı mı olduğu ihtilaflıdır. Ayrıca Beykoz Yûşâ Tepesinde kabrin Yûşâ'ya mı, yoksa Yûşâ adında bir başka evliyaya mı ait olduğu belli değildir.

Beykoz'daki Yûşâ tepesinde bulunan Yûşâ Türbesi, İstanbul'un en önemli ziyaret yerlerinden birisidir. Türbe, denizden 200 metre yükseklikte bir tepede bulunmaktadır. Bu tepede çeşitli uygarlıklar mâbet ve tapınak inşa etmişlerdir. İlkçağlardaki Zeus tapınağı, Bizans döneminde Hapios Michael Kilisesi olmuş, daha sonra da III. Osman'ın sadrazamı 28. Çelebizade Mehmet Paşa tekke ve mescit yaptırmıştır. Bu son yapı, Sultan Abdülaziz döneminde onarılmıştır. Bugün ise Beykoz Müftülüğü'ne bağlıdır.⁸²

Denizcilerin inancına göre Beykoz'daki Yûşâ Türbesi İstanbul Boğazı'nı koruyan dört manevi bekçiden birisidir. Diğerleri ise, Sarıyer'de Telli Baba, Üsküdar'da Aziz Mahmut Hüdayi ve Beşiktaş'ta Yahya Efendi'dir.

Yûşâ Türbesi, demir parmaklıklarla çevrili 17 metrelik bir kabirdir. Kabrin ortasında etrafı çiçeklerle donatılmış yaşlı bir ağaç vardır. Kabrin 17 metre olması hakkında şu yorumlar yapılmaktadır:

- Sevgi ve saygıdan dolayı uzun ve büyük bir mezar yapılmıştır.
- Türbeyi Yahya Efendi manevi keşifle bulunduğu için, isabet ihtimali fazla olsun diye geniş ve uzun tutulmuştur.
- Çok eski zamanlardan kalan “dağların tepesinde devler yaşar” inancından etkilenilmiştir. Çünkü bu tepenin diğer adı “Dev Dağı”dır.
- Bizans etkisiyle uzun yapılmıştır. Bizanslılar kutsal gördükleri kişilerin mezarlarını uzun yaparlardı. Türkler de kendi evliyalarının daha aşağı mertebede olmadığını göstermek için bu mezarı uzun yapmıştır. Beykoz bölgesinde bulunan Uzun Evliya ve Akbaba türbelerinin de uzun olması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Yûşâ Tepesi ormanlık bir alanda olduğundan, tepeye yakın yerler mesire alanıdır. Ziyaret tepesi, Boğaz'a ve Karadeniz'e farklı açıdan hâkim bir manzaraya sahiptir. Bu yüzden havanın güzel olduğu zamanlarda bu tepe daha fazla ziyaretçi çekmektedir. Tarih boyunca ziyaretlerle bütünleşen bu tepeye Osmanlı döneminde toplu halde çıkılmaktaydı. Genellikle Temmuz ve Ağustos aylarında Cuma günleri ziyaret edilir, ziyaretler bir hafta önceden civar köylere duyurulurdu. Anlatıldığına göre, Osmanlı'nın son dönemlerinde Yûşâ türbesine aşırı rağbet olması nedeniyle Yûşâ türbesinin yanındaki camide izdihama yol açtığı için mevlit okutulması yasaklanmış.

2. (Hz) Yûşâ Hakkında Menkıbeler

Anlatılanlara göre Yûşâ'nın hayattayken gösterdiği mucizevi olaylar vefatından sonra da devam etmiştir. Bu olaylar Yûşâ Türbesi'ni özel ve popüler bir mekân haline getirmiştir. Zâten Yûşâ'nın

⁸¹ Asiye Altan, *Beykoz Yûşâ Türbesi Bağlamında Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Yönden İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 35.

⁸² www.beykoz.bel.tr/ge_haber_detay

kabrinin Yahya Efendi tarafından manevi keşifle belirlenmesi bu mekânı daha başlangıçta kutsallaştırmıştır.

Yûşâ'nın yazılı kaynaklarda geçen kerametleri dışında halk arasında dilden dile dolaşan efsaneler ve halen bazı ziyaretçilerin yaşadığını söylediği tecrübeler bulunmaktadır. Ziyaretçiler, Yûşâ Camii'nin imamı, müezzini ve geçmiş yıllarda burada imamlık yapan bir kişi ile yaptığımız mülakatlarda aktarılan sıra dışı olaylardan bazıları şöyledir:

Kurtuluş savaşı sırasında düşman askerlerinin boğazı geçmeye çalıştıkları bir sırada Yûşâ Sarıyer'de türbesi bulunan Telli Baba ile beraber boğaza bir engel çekmiştir ve böylece İstanbul'u düşmanlardan korumuştur.

Marmara Denizi ve Karadeniz birbirine bitişik değilken, Yûşâ elinde bir kazmayla engelleri kaldırıp iki denizi birleştirmiştir.

Beykoz'da Medineli Hacı Osman Efendi isimli, soyu peygambere dayandığına inanılan ve 1967 yılında vefat eden bir hoca, bir Cuma hutbesinde tarihi verilere göre Yûşâ'nın kabrinin Beykoz'da olamayacağını söyler. Ertesi hafta ise tam tersine, Yûşâ'nın kabrinin Beykoz'da olduğunu ve muhakkak ziyaret edilmesi gerektiğini belirtir. Bunun üzerine cemaatten birkaç kişi "Hocam daha geçen hafta Beykoz'da olmasının tarihi verilerle çeliştiğini söylemişsiniz, bu kadar çabuk fikir değiştirmenizin sebebi nedir?" diye sorar. Bu soruyu soranlardan birisi de, bize bu olayı anlatan ve o zamanlar Hacı Osman Efendi'nin talebesi olan Ali Yalçın'dır. Hacı Osman Efendi şu şekilde bir açıklama yapar: "Bir grup hoca ile Yûşâ tepesine pikniğe gittik. O sırada Yûşâ Peygamberin kabrinin burada olup olamayacağı ile ilgili tartışma çıktı. Ben de tarihi bilgime göre burada olamayacağını söyledim. Tartışmadan sonra ormanın içinde ilerlerken arkamdan bir el dokundu ve yere düştüm. 300 m. uzunluğunda türbeden çıkan kol bana hafifçe dokundu. O an sert vursaydı muhtemelen sadece düşmekle kalmaz, felç olurum. Ban dokunduktan sonra, "Ben buradayım evlat!" dedi. Bu olaydan sonra Hacı Osman Efendi, her vaazında Yûşâ'nın kabrini ziyaret etmek gerektiğini ve hutbesinde bildirir ve bu olay Yûşâ Türbesi'ni daha da popülerleştirir.

Görüştüğümüz bayanlardan birisi, tesettüre girmesini Yûşâ'nın himmetine bağlıyor. Bir arkadaşının tavsiyesi üzerine Yûşâ'nın hayatını anlatan bir kitap okuyor. Öncesinde, tesettüre girmeyi çok istemesine rağmen, bir türlü gerçekleştiremiyor. Eşinin rızasının olmaması da durumu zorlaştırıyor. Kitabı bir gecede bitirip yanına koyarak yatıyor. Rüyasında Yûşâ'yı görüyor. Yûşâ ona tesettürün kendisi için çok hayırlı olacağını söylüyor. Bu rüyanın üzerine cesaret alıp tesettüre giriyor. Eşinden de hiçbir şekilde tepki görmüyor. O günden sonra türbeyi düzenli aralıklarla ziyaret ediyor ve Yûşâ'yı ustası gibi gördüğünü söylüyor.

Yine ziyaret için gelen bir bayan anlatıyor. 14 yıldır Beykoz'da oturmasına rağmen Yûşâ Türbesinden hiç haberdar olmadığını söylüyor. Bu bayanın çocuğu olmuyor. Bir gün rüyasında birisini görüyor. Bu kişi, Yûşâ olduğunu söylüyor ve kendisini ziyaret etmesi halinde bir erkek evladının

olacağını müjdeliyor. Bayan hemen türbeyi araştırıyor ve buluyor. Ziyaret ediyor ve bir erkek evladı oluyor. 5-6 yıl sonra yine benzer bir rüya görüyor ve bu kez ziyaret ettiği takdirde bir kızının olacağı bildiriliyor. Ziyaretten sonra bir kızı oluyor. Bu olaylardan sonra bu türbeyi sık sık ziyaret ettiğini söylüyor ve benzer tecrübe yaşamayanların bu olaylara hemen bâtil inanç şeklinde yaklaştıklarını ve yanlışlıklarını da sözlerine ekliyor.

Bir doktor geceleyin Yûşâ Türbesini ziyarete geliyor. Abdest alacakken suların akmadığını görüyor ve sinirleniyor. “Buraya kadar gelip iki rekat namaz kılamayacağım!” diye üzülüyor. Tam türbeden ayrılacakken musluktan abdest alabilecek kadar suyun sızdığını görüyor. Abdestini aldıktan sonra yine suyun hiç akmadığına şahit oluyor.

Yûşâ Camii’nde önceki yıllarda imamlık yapan Ali Yalçın’ın halk arasında duası makbul olarak bilinen birisi olduğu söyleniyor. Bu nedenle, Türkiye’nin çeşitli yerlerinden duasını almak için gelen insanlar olabiliyor. Bir gün, iki kız Yûşâ Türbesine geliyorlar. Kızlardan birisi evlilikle ilgili Ali Yalçın Hocayla istişare ediyor. Diğeri ise türbeye bir arabasının olması için geldiğini söylüyor ve Ali Hoca’dan dua etmesi için ricada bulunuyor. Birkaç ay sonra şiddetli bir kış oluyor. Hiçbir araba Yûşâ Tepesine çıkamıyor. Böyle bir zamanda bir araba geliyor. Bir kız, elinde paketlerle Ali Yalçın Hocanın yanına geliyor. Ali Yalçın Hoca, nasıl geldiğini sorunca, kız şöyle diyor; “Önce ben de tepeye çıkmayı başaramadım. Ardından ağladım ve dua ettim. Daha sonra bir el arabayı tuttu ve kaldırdı, buraya bıraktı. Bu el, Yûşâ’nın eliydi.”

Yine İmam Ali Yalçın’ın naklettiği bir olay şöyledir: Bir gün Anadolu Kavağı’nda kuru yük gemilerinde yangın çıkıyor. Yangın bütün çabalara rağmen kontrol altına alınamıyor. Hava şartları da itfaiyenin aleyhinde seyrediyor. Hiç lodosun olmaması da halkı endişelendiriyor. Çünkü lodosun olmaması yangının karaya sıçrama ihtimalini artırıyor. Tehlike o kadar büyüyor ki, Yûşâ Türbesine gitmek de yasaklanıyor. Ancak bu sırada, aniden Yûşâ Türbesi’nin bulunduğu yerden bir lodos çıkıyor. Gemileri Karadeniz’e doğru götürüyor ve yangın tehlikesi atlatılıyor.

Yeni evli bir çift Yûşâ Camii’ne çaycı olarak alınıyor. İşe başladıklarının ertesi sabahı çaycının eşi enteresan bir olaya şahit olduğunu söylüyor. “Rüya mı, hayal mi, hem korktum, hem sevindim” diyerek söze başlıyor. “Sabah kapı çalındı ve açtım. Nur yüzlü birisi dışarıda bekliyor. Dışarısının soğuk olduğunu belirterek, içeriye davet ettim. Dışarıda bekleyen kişi;

- Sizin buraya gelmenize sevindim, dedi. Ben de;

- Siz kimsiniz? diye sordum. Türbeyi göstererek orada yatan kişi olduğunu söyledi ve türbeye giderek kayboldu, şeklinde anlatıyor.”

Yûşâ Camii’nin müezzini geceleyin Yûşâ Tepesinin çok ıssız olup, ürkütücü bir havasının olmasına rağmen hiçbir korku duymadığını, farklı bir atmosferinin olduğunu belirtiyor.

Farklı insanlardan dinlemiş olduğumuz bu ve benzeri tecrübeler halkın arasında dilden dile dolaşmaktadır. İnsanları türbe ziyaretine motive eden en önemli sebeplerinden birisi, türbede yatan

zâtın başından geçen olayların efsaneleştirilmesi ve insanların yaşadıklarına inandıkları tecrübeleri diğer insanlarla paylaşımları ve bunların dilden dile dolaşmasıdır. Bu hikayeler, Yûşâ Türbesini ziyaret eden insan sayısını artırmaktadır.

Yuşa Camii'nin mevcut imamı FK şahit olduğu bir olayı şöyle aktarıyor: Bir gün arabamla Beykoz merkeze inerken bir adamı arabama aldım. Beykoz'da ikamet ettiğini 55 yaşında olduğunu söyledi. Ramazan ayının ortalarıydı. Kısa süren yolculuğumuzda pek çok şey konuştuk. Eyüp Camii'nde Cuma namazını kılıp iftara geri dönme niyetiyle yola çıkmıştı. Tarabya'da bir balık lokantasında yıllardır garson olarak çalıştığını söyledi. Ben Yuşa Camii'nin imamı olduğumu söyleyince, 'yahu hocam Yuşa Baba bana ev verdi' diyerek hikayesini anlatmaya devam etti: 'Hocam, ben de pek inanmam belki sen de inanmazsın ama seneler önce Yuşa Baba'yı ziyarete geldim. Türbeyi çevreleyen duvarın üstünde ince çalılardan yapılmış ev gibi bir şey vardı. Tenha bir gündü, o çalılardan yapılmış şeyi yıkıp ben kendim için bir ev yaptım. Bir de dua ettim 'Allah'ım bana ev ver' diye. Evim yoktu, küçük bir evde kiracıydım, zor durumdaydım. Bir yıl sonra, şimdi oturduğum ev satılığa çıkartılmıştı. Babamdan kalma küçük bir arsam vardı Kastamonu'da. Yıllarca para etmez diyerek hiç ilgilenmemiştim, hemen onu sattım bu evi aldım. Hatta arsadan geriye bir miktar param da kaldı.'" Bu hikaye popüler anlatılarla belki biraz daha zenginleştirilecek ve bir menkıbeye dönüştürülecektir.

3. (Hz) Yûşâ Türbesi'nde Gözlemler

İstanbul'un en yüksek tepesinde bulunan bu türbe şehir merkezine uzak olmasına rağmen ziyaretçi akınına uğruyor. Özellikle mübarek gün ve gecelerde, Ramazan'da, bayramlarda, Cuma, Cumartesi ve Pazar günlerinde her zamankine oranla daha fazla ziyaretçi gelmektedir. Bazı günlerde ziyaretçi sayısı 3.000'i bulmaktadır.

Ziyaretçilerin çoğu, Yûşâ'nın kutsal bilinen bir kişi olmasını, ziyaret için yeterli sebep görmektedir. Türbe ziyareti esnasında, uzun mezarın etrafında kadın-erkek, genç-yaşlı herkes genellikle Kur'an-ı Kerim, ezbere bilinen dua veya sûreler okuyarak, ya da sadece dua ederek bir tur atıyor. Önceleri türbenin etrafında Kabe'yi tavaf eder gibi 7 kez dönenler olduğundan bunu engellemek için ayrı bir çıkış kapısı yaptırılmış ve iki kapının arası demir parmaklıklarla örülmüş.

Hırçın, konuşamayan, zamanı geldiği halde yürüyemeyen, ya da nazardan korumak için bebekler anne veya babalarının kucağında dualarla türbenin etrafında gezdiriliyor. Demir parmaklıklarla çevrili türbe, tellerle de bir kez daha çevrilerek türbeden toprak almak isteyenler engelleniyor. Ancak, ender de olsa, bu engeli aşmaya çalışan insanlar görülmektedir.

Türbeden çıkarken Yûşâ'ya saygıdan arkasını dönmek istemeyenler arka arka çıkıyorlar. Bu çıkış tarzını, türbe genel mahalline kadar sürdürenlere de rastlanmaktadır. Türbeye diğer türbeler gibi ayakkabı çıkarılarak girilmemesine rağmen, saygı için ayakkabısını çıkarıp girenler de oluyor. Türbe, diğer türbeler gibi sandukası olan, üzerine yapı inşa edilen bir türbe değildir. Çok uzun bir mezar olması dışında, diğer mezarlardan farklı bir özelliği yoktur. Türbe açık alanda bulunduğu ve yapı

itibariyle genel türbe şablonuna uymadığı için, ziyaretten sonra asıl mekânı ziyaret etmediğini düşünenler, dolayısıyla da burasının türbe olduğuna şaşırıyorlar oluyor.

25-30 yaşlarında bir bayan, eşiyle birlikte türbeye girince, türbenin etrafında hızlı bir şekilde dua okuyarak çıkıyor. Daha sonra eşine türbeye neden gitmediklerini, zaman kaybettiklerini sorunca, eşinin ziyaret ettikleri yerin türbe olduğunu söylemesi üzerine şaşırıyor ve bu ziyaretten hiçbir şey anlamadığını söylüyor. Manevi olarak tatmin olmadığını belirterek, türbe nazarıyla bir kez daha girip dua etmek istediğini söylüyor.

Türbeye ilk defa gelenler, özellikle de gençler, türbenin yapısının farklılığına ve mezarın uzunluğuna şaşırıyorlar. Yanlarında yaşlı birisi varsa, mübarek bir kişi için bunun şaşılacak bir şey olmadığı tarzında açıklamalar duyuyorlar. Ya da eskiden insan boyunun uzun olduğu, zamanla mutasyona uğrayarak kısaltıldığı gibi hatırlatmalara maruz kalabiliyorlar.

Yûşâ Camii'nde yapılan vaazlarda, Türbe'ye dilek içeren mektup bırakmanın yanlış olduğu anlatılmasına rağmen, yine de dilek mektupları bırakılmaktadır. Bir mektuptaki ifadeler şöyledir: “Ey Yûşâ! yerlerdeki villaların satışında ve arsaların alınışında bana yardımcı ol.” Bir genç kız, bir kağıda kismet istediğini yazıp, bozuk paralar yapıştırmış ve güzelce ambalajlayarak türbeye bırakmıştır.

Buraya gelen herkes dilek için gelmemekle birlikte, dilek için gelenlerin oranı epey yüksektir. Ziyaretçilerin büyük bir kısmı dileklerini bizzat Yûşâ'dan değil, Allah'tan istediklerini, Yûşâ'nın makamını vesile kıldıklarını söylüyorlar. Özellikle dilek için gelenlerin bazıları bizimle görüşmek istemiyor. Yanlarına gidip, çalışmamızı anlattığımızda, tedirgin bakışlarla görüşmeyi reddediyorlar, çünkü dileklerinin ne olduğu, ya da yaptıklarının din ile ne derece bağdaştığı sorusuyla karşılaşmaktan çekiniyorlar.

Yûşâ Camii din görevlilerinin ifadelerine göre, 20-25 yıl önce türbenin etrafındaki çalılara çaput bağlayanların, beşik maketi bırakanların, dilek yazısı yazanların, hatta dilek resmi çizenlerin sayısı oldukça fazlaymış. Şu an bunların sayısı azalmakla birlikte, yine de bu tür ritüelleri yapanlar vardır. Ancak, etrafta görülen maketler ve resimler, başkalarına örnek oluşturmaması için görevliler tarafından hemen kaldırılmaktadır.

Türbenin kapısında bekleyip, bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla herkese üç İhlas, bir Fatiha suresi okutarak bir tespihteki boncukları bitirtmeye çalışanlar oluyor. Gözlemlerimizin birinde bu konuyla ilgili olarak şahit olduğumuz bir uygulama şu şekilde oluyor. 25 yaşlarında bir bayan ve annesi elinde bir tespihle kibar bir şekilde herkese İhlas ve Fatiha surelerini okumalarını rica ediyor. Genç kadın biraz utanarak annesine, bu şekilde sıkıntılarına çare bulamayacaklarını, insanların kendilerine cahil nazarıyla bakacaklarını söylüyor. Fakat annesi kızını ikna ederek dolaşmaya devam ediyor. Kızına “Herkes bu şekilde bir uygulama yapabilir, türbede olduğumuz için insanlar bizi tuhaf

karşılamaz” diyor. Kadına, neden böyle bir şey yaptıklarını sorduğumuzda, “Dualarımıza farklı insanlar iştirak ederse, dileklerimiz daha çabuk gerçekleşir” diyor.

Yûşâ Türbesi, her türlü dilek ve sıkıntı için ziyaret ediliyor, burada adaklar adanıyor. Kaybettikleri köpeklerini bulmak için türbeye gelenler bile var. Dilekleri gerçekleştirenler daha sonra tekrar buraya gelerek küp şeker, tatlı, kuru pasta v.b. dağıtıyorlar. Şeker dağıtanlar genelde türbenin kapısında bekleyerek ikram ediyorlar. Bir günde 50 paket şeker dağıtan bile oluyor.

Türbeye yeni gelenler, şeker dağıtan kişileri görüp, onların daha önce bu türbeye gelip dilekte bulunduklarını ve dileklerinin kabul olduğunu öğrenince, “Doğru yere geldik” hissini yaşıyorlar. Şeker dağıtma ritüeli daha çok kadınlar tarafından yapılıyor. Eğer bir erkek şeker dağıtıyorsa, bunu genelde yanındaki bayanın (eşi, annesi vb) ricası üzerine yapıyor. 30 yaşlarında bir çift, çocuklarını türbenin etrafında, kucaklarında gezdirdikten sonra, çocuğun babasının kuru pasta dağıtması bu örneklerden bir tanesi. Dileklerin gerçekleşmesi için dileğin kabulünden önce bu tarz adaklar adanabiliyor. Ziyaretçi kurban adamış ise, kurbanı türbenin mezbahasında kestiriyor. Bazen türbede pilav günleri de düzenleniyor.

Türbeye gelen kadınların sayısı erkeklere göre daha fazladır. Ancak, aralarındaki fark çok da fazla değildir. Çünkü buraya insanlar daha çok ailecek gelmektedir. Ziyaret talebi genelde ailenin kadın üyelerinden gelmekte, erkek üyeler de onlara eşlik etmektedir.

Milletvekili eşi olduğunu söyleyen 45 yaşlarında bir kadın ve 20 yaşlarındaki kızı Bayrampaşa’da oturduklarını, İstanbul’da oldukları zamanlarda mutlaka her hafta Yûşâ Türbesine geldiklerini, burada çok huzur bulduklarını ve dua ettiklerini söylüyorlar. Anne, kızını her hafta mutlaka gelmeye ikna ettiğini, başka türbelere de beraber gittiklerini belirtiyor. Ama bâtil inançlar konusunda bilgili olduklarını ve onları yapmama konusunda çok dikkatli olduklarını sözlerine ilave ediyor.

Pazar günleri bu mekânı ziyareti gelenekselleştirenler var. Bu mekân, farklı dinlere mensup olanlardan en fazla Yahudiler tarafından ziyaret ediliyor. Çünkü Yahudiler Yûşâ’yı Hz. Musa’dan sonra gelen peygamber olarak kabul ediyorlar. Ancak onlar da Yûşâ Peygamberin kabri niyetiyle ziyaret etmiyor. Çünkü Tevrat’ta Yûşâ’nın mezarının Nablus’ta olduğu anlatılıyor. Sadece merak ettikleri için geliyorlar.

Gelenlerin içinde devlet ricali ve sanatçılar da olabiliyor. Yûşâ Türbesi, Nur talebeleri tarafında da sıkça ziyaret edilen yerlerden birisidir. Türbe ziyaretine gelen ve Nur talebesi olduğunu söyleyen bir bayanın söylediklerine göre Said Nursi eserlerinin bazı bölümlerini burada yazmış ve eserlerinde burada “tefekürde bulunduğunu” anlatmıştır.⁸³ Şehir dışından gelen Nur talebeleri İstanbul gezi programlarına burayı da dahil ediyorlar. İstanbul’dan gelenlerin çoğu sabah namazını burada kılıyor. Namazdan sonra Yûşâ tepesinde Said Nursi’nin burada yazdığı Risaleyi okuyup, sonra yazıldığı yeri

⁸³ Bediüzzaman Said Nursi, *Lem’alar*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1998, s. 284.

geziyorlar. Kayseri'den gelip Nur talebesi olduğunu söyleyen bir grup erkek öğrenci Yûşâ Tepesi'nden sonra İstanbul'daki bütün meşhur türbeleri gezeceklerini belirtiyor.

Futbolcuların ve sanatçıların da Yûşâ Tepesine özel ilgisi gözlenmektedir. Bunlar genelde akşam gelmeyi tercih ediyorlar. Ebru Gündeş, Beyaz, Davut Güloğlu, Petek Dinçöz bunlardan bazıları. Ayrıca, sosyete diye tanımlanan kişiler tarafından Yûşâ'nın türbesi oldukça rağbet görüyor. Yûşâ Türbesi'nin bulunduğu mekân mesire yeri gibi görüldüğü, bunun yanında Boğaz'a ve Karadeniz'e hâkim bir yerde olduğu için, hafta sonu gezintiye çıkanların sıkça uğradıkları yerlerden birisi. Türbeyi ziyaret edip, camide namazını eda edenler, muhakkak manzarayı izleyip, fotoğraflar çektirip öyle dönüyor. Denize bakan banklarda saatlerce oturanlar olabiliyor. Özellikle gençler, türbeyi bir an önce ziyaret edip, manzaraya bakmak istiyor. Hatta görüştüğümüz birkaç kişi buraya sık sık kafalarını dinlemek için geldiğini belirtiyor. Ama bu kişiler de türbeyi mutlaka ziyaret ediyor. Manzara için geldiğini söyleyenlerin büyük çoğunluğunu erkekler ve gençler oluşturuyor. Yine kendilerinin iş adamı olduğunu söyleyen 30-35 yaşlarındaki birkaç kişi, ara-sıra tepenin aşağı kısmına içki içmek için geldiklerini, daha sonra burada bir türbe olduğunu öğrenince, türbeye de uğradıklarını ifade ediyor. Alkol aldığı için saygısızlık olmasın diye türbeye girmeyip, ziyarete gelen yakınlarını türbenin aşağı kısmında bekleyenler de olabiliyor.

ÖSS ve OKS öncesinde ziyaretçi sayısı artıyor. Ayrıca nikâhtan sonra evliliklerinin hayırlı ve huzurlu olması amacıyla, gelin ve damat türbeye getirilip dua ettiriliyor. Sünnet olacak çocuklar bir hafta öncesinden Eyüp Sultan Türbesi'nden başlanılarak gezdiriliyor ve dualar ediliyor. Gezdirilen bu türbelerin içinde Yûşâ Türbesi de yer alıyor.

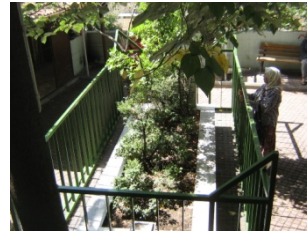
Görüldüğü üzere, dindarlık seviyeleri, din algıları, eğitim durumları, sosyo-ekonomik durumları ne kadar farklı olursa olsun, bu mekânlar insanları birleştirmektedir.

4. (Hz) Yûşâ Türbesi'nde Yapılan Ritüeller

- Hırçın, konuşamayan, zamanı geldiği halde yürüyemeyen, ya da nazardan korumak için bebekler anne veya babalarının kucağında dualarla türbenin etrafında gezdirilir.
- Nikâhtan hemen sonra gelin ve damat tarafından evliliğin hayırlı olması için ziyaret ve dua.
- Sünnet olacak çocuklar bir hafta öncesinden Eyüp Sultan Türbesi'nden başlanılarak gezdiriliyor ve dualar ediliyor.
- ÖSS ve OKS gibi sınavlarda başarılı olmak için dua etmek.
- Kabirden toprak almak.
- Dilek mektubu bırakmak.
- Dilek resmi çizmek
- Dilek maketi (beşik vb.) bırakmak.
- Dilekler gerçekleşince küp şeker, tatlı, kuru pasta vb. dağıtmak.

Not: Gözlemler Asiye Altan tarafından yapılmıştır.

ZUHURAT BABA TÜRBESİ / İSTANBUL

1. Zuhurat Baba Türbesi

Rivayete göre daha İstanbul fethedilmeden önce Topkapı Surları ve çevresini Zuhurat baba ve arkadaşları gözetim altında tutuyorlardı. Fatih'in kuşatması sırasında Bizanslılar su kuyularını zehirleyince Osmanlı ordusunun su ihtiyacını karşılayan mucizevî kişi Zuhurat Baba olarak bilinir. Zuhurat Baba'nın bugün İstanbul Bakırköy'de türbesinin bulunduğu yerde şehit düştüğü söylenir.

2. Zuhurat Baba Hakkında Menkıbeler

Rivayete göre İstanbul'un fethi sırasında her şey yolundaydı. Ancak fetih gecikince orduda bazı sıkıntılar görülmeye başladı. Bunlardan belki de en önemlisi su sıkıntısı idi. Zira su stoku bitmek üzereydi. Araştırdılar, ordunun su ihtiyacını karşılayacak bir kaynak bulamadılar. Bizanslıların çevrede ne kadar su kuyusu ve kaynak varsa hepsini zehirlediği veya kapattığı, akan çeşme bırakmadığı haberi ordu içinde olumsuz bir hava yarattı. Ordu komutanları çareler aramaya başladılar. Tam bu sırada sırtında kırbaşı, elinde maşrapası ile subay elbisesi giymiş birinin askerlerin arasında dolaşarak herkese su dağıttığı haberi geldi. Komutanlar buna çok sevindiler. Bu nur yüzlü zatın elinden su içen her asker: “Allah seni aziz etsin. Ne güzel zuhur ettin” diye dua ediyordu. Fetih sabahına kadar Zuhurat Baba'nın hizmeti böyle devam etti. Beşiktaş'ta Tuzcu Baba ordunun tuz ihtiyacını; Koca Mustafa Paşa'da Ali Fakih Baba ordunun et ihtiyacını, Vatan Caddesi'nde Hamal Baba ağır işleri ve Bakırköy'de Zuhurat Baba da ordunun su ihtiyacını üzerine almış ve kerametlerini ayan-beyan ortaya koymuşlardı.

Komutanlar ordunun su ihtiyacını karşılayan bu zatın kim olduğunu soruşturur ama tanıyan, bilen çıkmaz. Bunun üzerine kendisini çadıra davet ederler. Zuhurat baba sırtında su kırbaşı elinde maşrapası ile komutanların bulunduğu çadıra gelir. Heybetli, nur yüzlü, mütevazı bir insan! Komutanlar bu zatı tanımak istiyorlardı.

Komutanlardan biri sordu:

— *Sen kimsin?*

Zuhurat Baba:

— *Ben Fatih Sultan Mehmet'in komutanlarındanım.*

Komutanların listesi incelendi, ismi bulunamadı.

Bunun üzerine:

— *Listede adın yok. Sen kimsin, doğru söyle!* dediler.

Zuhurat Baba:

— *Size doğru söylüyorum. Ben Fatih'in komutanlarındanım, cevabını verdi.*

Soru soran komutan işi biraz daha ileri götürerek bu zatı tanıma konusunda tehdide başvurdu:

— *Kim olduğunu ve kırbandaki suyu nereden temin ettiğini bize açıklamazsan, seni cezalandırırım.*

Gönül Sultanı olan Zuhurat Baba, açık kerameti görüldüğü halde kendisini tanımayan komutanı tepeden tırnağa kadar göz ucuyla süzdükten sonra tebessüm ederek:

— *Kim olduğumu söyledim. Doğru söylediğimi ifade ettim. Sırtımdaki suyu nereden temin ettiğimi ise söyleyemem. Bunun için ısrar etmeyiniz, dedi.*

Komutanların merakı gittikçe artıyordu. Evet, bir insanın sırtındaki kırbanın içindeki su hacmi bellidir. Bu kırbadan binlerce asker nasıl su içiyordu?

Zuhurat babanın sırtındaki kırbaşı ve içindeki su hakkında bilgi vermemesi üzerine komutan hiddetlenerek:

— *Bana karşı mı geliyorsun, neden kendini tanıtıyor, suyu nereden aldığını anlatmıyorsun?* Dedi.

Zuhurat baba gayet rahat bir şekilde:

— *Komutanım, size karşı gelmiyorum. Ancak sırtımdaki su kırbam benim sırrımdır. Ser verilir, sır verilmez,* cevabını verdi.

Bu söz üzerine aniden ortalığı derin bir sessizlik kapladı. Komutanlar birbirlerine anlamlı bir şekilde bakıp durdular. Sonra bir komutan talimatını verdi:

— *Tutun şunu. İndirin sırtındaki su kırbaşını. Gizlediği sırrı öğrenelim.*

Askerler zuhurat babanın etrafını sardılar. Sırtındaki su kırbaşını yere indirip komutanlara gösterdiler. Su kırbaşına baktıklarında içinde büyük bir derya, berrak bir su, bir çağlayan gördüler. Hayret ve şaşkınlık içinde kalan komutan, büyüyen gözleriyle başını kaldırdığında yanındaki zatı ve kırbaşını göremediler. Artık o, kerametini ikinci kez izhar etmişti. Komutanlar, onun bir evliya olduğunu ve orduyu sıkıntıdan kurtarmak için görevlendirildiğini anladılar.

29 Mayıs Salı günü zafere ulaşan fetih ordularından bir kısmı Bakırköy sırtlarından geçerken başında beyaz sarığı, sırtında yeşil cüppesi ile yemyeşil ağaçlar arasında uzanmış bir komutanın hareketsiz bedeni ile karşılaştılar. Şehit olmuş bir Türk subayıydı bu. Onu hemen tanıdılar.

Bazı askerler:

— *Fetih esnasında susuzluk başladığında bize maşrapa ile su dağıtan bu kişi buydu,* dediler.

Komutanlar da geldiler. Ne zaman şehit olduğu bilinen bu zatı bulunduğu yere defnettiler. Baş ve ayakucuna da birer ağaç diktiler. Bu meçhul kişi ordunun imdadına Hızır misali yetişip su dağıttığı için o günden sonra “Zuhurat Baba” adıyla anılmış ve İstanbul’un önemli türbelerinden birisi olmuştur.

3. Zuhurat Baba Türbesi’nde Gözlemler

Mezar başındaki kitabenin dış yüzünde şu ifadeler yer almaktadır:

“**Zuhurat Baba:** İstanbul daha fethedilmeden önce Türkler tarafından gözaltında tutuluyordu. Kartal’ı Kartal Baba, Göztepe’yi Gözcü Baba, Boğaz’ı Telli Baba, Topkapı’yı da Zuhurat Baba ve yol arkadaşları gözlüyorlardı. Mücahid fi sebilillah olan kimseler... İstanbul’un fethi esnasında Bizanslılar kuyuları zehirlediklerinden, Fatih Sultan Mehmet’in ordusunun sağ kanadında susuzluk baş gösterdi. Bir de baktılar ki bir subay boynunda kırba, elinde tas “Allah Allah” nidaları içinde savaşıyor. Bu işi İstanbul fetholunana kadar yaptı. Aniden ortaya çıkan bu veli zata erler “Zuhurat Baba” dediler. O da 29 Mayıs 1453’te alınışına katıldı. Harp ederek şehit oldu. Yol arkadaşları dağıttığı suyun membaı olan buraya kendisini gömdüler. Allah rahmet eylesin. Ruhu için el-Fatiha.”

Hemen her gün ziyaretçi bulan türbenin en yoğun olduğu zaman Cuma günleri sala ile ezan vakti arasındır. Üç Cuma üst üste bu türbede dilek tutan kişinin dileğinin kabul olacağına inanılır. Türbeyi erkekler de ziyaret etmekle birlikte, ziyaretçilerin büyük çoğunluğu ev hanımı kadınlar ve

genç kızlardan oluşmaktadır. Genç kızlar genelde kismetlerinin açılması için gelmektedir. Kadınlar çocuklarının kismetinin açılması veya imtihanlarda başarılı olmaları için dua etmeye gelmektedir. Hasta yakınları da yakınlarının hastalıklarından kurtulmaları için dua etmek üzere buraya gelmektedir. Gelenlerin büyük bir bölümü türbede yatan şahsın kim olduğunu bilmemektedir.

Ziyaretçiler genellikle Zuhurat Baba Türbesi'ni daha çok aile ya da çevrelerinden duyduğunu ifade etmişlerdir. Bazı ziyaretçiler ise türbeden farklı şekillerde haberdar olmuştur.

40 yaşlarında bir hanım ziyaretçiyle yaptığımız görüşmede Zuhurat Baba Türbesi'ni bilmediğini, rüyasında kendisine gösterildiğini söylemiştir. 5 yılı aşkın süredir türbeyi ziyaret ettiğini söyleyen bu hanım; geçim sıkıntısı, aile problemleri ile ilgili birçok dilek dilediğini, burada yaptığı dualarla eşinin işe girip, çocuğunun üniversiteyi kazandığını, evinin düzene girdiğini belirtmiştir.

50 yaşlarında bir hanım da 8 yıl kadar önce Mersin'de rüyasında bu türbeyi gördüğünü "caddeyi gösterdiler, içeriyi ziyaret et, dediler" diyerek anlatmıştır. Mersin'de olduğundan bu türbeden haberi olmayan bu hanım, 2 yıl önce İstanbul'a geldiğini ve tesadüfen türbenin bulunduğu caddeden geçerken rüyasında gördüğü yer olduğunu fark ederek çok şaşırdığını, o günden sonra da devamlı ziyarete geldiğini ifade etmiştir.

Ziyaretçiler genellikle kabrin başında Kur'an okumakta veya okutmaktadır. Ayrıca dilekleri kabul edildiği takdirde şeker ya da lokum dağıtacağını vaat edenler burada, şeker veya lokum dağıtmaktadır. Diğer ziyaretçiler de büyük bir hevesle dağıtılan şekerden almaya çalışmaktadır. Çünkü dileği kabul olanların dağıttıkları şeker vs. den aldıklarında kendi dileklerinin de kabul olacağına inanmaktadırlar.

Evi olmayan bazı ziyaretçilerin de ev sahibi olan 40 ziyaretçiden "dilek parası" adı altında para istediği gözlenmiştir. Bu paranın miktarı önemli değildir. Önemli olan, 40 ev sahibinden toplanmış olmasıdır. Bu ritüelin parayı bereketlendireceğine ve kişiyi ev sahibi yapacağına inanılmaktadır.

Zuhurat Baba Türbesi'nde ilginç görünen diğer bir ritüel ise, çocuk sahibi olmak amacıyla yapılan uygulamalardır. Çocuk isteyen bayanlar, türbenin demirlerine kâğıt veya bez mendilden yaptıkları beşiği asarak sallamaktadırlar.

Türbede gözlemlediğimiz diğer bir adet de "çamaşır okuma" adetidir. Bazı kadınlar eşlerine, çocuklarına, yakınlarına ait atlet, yazma vs. gibi çamaşırları türbenin demirine asarak okuyup üfleemektedir. Bu uygulama genelde hastalığın iyileşmesi için yapılmaktadır.

Kismet açmak amacıyla gelen bazı ziyaretçiler türbenin üzerine ip atmaktadırlar. "İp atma ritüeli" ziyaretçiler arasında zaman zaman tartışmalara yol açmaktadır. Kimi ziyaretçiler bu davranışın dileklerinin kabulünde etkili olacağını düşünürken, kimileri de dinimizde böyle bir şey olmadığını, hurafe olduğunu söyleyerek ipleri toplamaya çalışır. Bu durum da ziyaretçiler arasında münakaşaya sebep olmaktadır.

Türbedeki gözlemlerimize göre bazı ziyaretçiler Zuhurat Baba Türbesi'ni Kâbe gibi tavaf

etmektedir. Tavaf esnasında köşe başlarına gelince türbenin demirlerine el yüz süren bu ziyaretçiler bunun sevap olduğuna inanmaktadırlar.

Ziyaretçiler arasında “Zuhurat Baba Suyu” dedikleri türbenin yan tarafındaki çeşmeden akan sudan şişelere doldurup, türbenin mermerine koyan ve türbenin başında su okuyan ziyaretçi sayısı az değildir. Şifalı olduğuna inandıkları ve kendilerinin okuduğu bu suyu hastalarına ya da aile fertlerine içirmek üzere evlerine götürürler. Türbenin baş tarafında kuşlar için yapılan suluktaki suya anahtar batıran ve o suyla ellerini ıslatıp yüzlerine süren ziyaretçilere de rastlanmıştır.

4. Zuhurat Baba Türbesinde Yapılan Ritüeller

- Kuran okunur veya okutulur
- Dilekleri kabul olanlar şeker veya lokum dağıtır. Diğer ziyaretçiler de büyük bir hevesle bunlardan almaya çalışır.
- Ev dileği tutanlar ev sahibi olan kırk ziyaretçiden “dilek parası” adıyla para toplar
- Türbe tavaf edilir
- Türbenin etrafındaki demirlere el yüz sürülür
- Türbenin yakınında bulunan çeşmeden doldurup mezarın başında bu suya okunur ve su şifa olur diye hastalara götürülür
- Kısmet açmak için türbenin tellerine ip atılır
- Çocuk isteyen bayanlar türbenin etrafındaki demirlere bezden beşik yapıp sallarlar
- Ev sahibi olmak için kuşlar için yapılan suluktaki suya anahtar batırılır
- Çeşmenin kurnasındaki suya elleri batırılarak yüze sürülür
- Hastalara ait çamaşırlar, türbe demirine atılıp okunur.

Not: Gözlemler Zeynep Akkaya tarafından yapılmıştır.